

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
SİYASAL KARAR ALMA MEKANİZMALARINA ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİŞAN ERDAL MERAY

DANIŞMAN

Doç. Dr. TURGAY UZUN

KASIM-2007
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
SİYASAL KARAR ALMA MEKANİZMALARINA ETKİSİ

ALİŞAN ERDAL MERAY

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :

Tezin Sözlü Savunma Tarihi :

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Turgay UZUN
Jüri Üyesi :
Jüri Üyesi :

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Aslan EREN

KASIM-2007
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ...../...../..... tarih ve ..... Sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ..... maddesine göre, ... Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Alışan Erdal MERAY'ın” Türkiye’de Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi” adlı tezini incelemiş ve aday ...../...../..... tarihinde saat .....’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... olduğuna ..... ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Turgay UZUN

Üye

Üye

Üye

Üye

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....
Alişan Erdal MERAY

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı: MERAY
Adı: ALIŞAN ERDAL

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe: Türkiye’de Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi

Y.Dil : The Effects of International Non-Governmental Organizations Into The Mechanisms of Political Decision-making Process In Turkey

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi
Fakülte : İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Diğer Kuruluşlar :
Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :
Basım Yeri :
Basım Tarihi :
ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : UZUN Turgay
Ünvanı : Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : TÜRKÇE TEZİN SAYFA SAYISI:212
TEZİN KONUSU (KONULARI) : 1. Sivil Toplum Kavramı ve Gelişimi, Demokrasi, Çoğulculuk ve Sivil Toplum 2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Siyasal Karar Alma Süreçleri 3. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri Ve Türkiye’de Karar Alma Süreçlerine Etkileri
TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER : 1. Sivil Toplum 2. Siyasal Karar Alma Süreçleri 3. Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER: 1. Civilian Society 2. Political Decision-making Process 3. International Non Governmental Organizations
1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum O 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir O 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir O Yazarın İmzası :   Tarih : ...../...../.....

ÖZET

Sivil toplum kuruluşları, genel bir tanımlamayla, hiçbir ticari amaç gütmeyen, devletlerden tamamen ya da büyük oranda bağımsız olarak çalışan, hukukun belirlediği sınırlar içerisinde toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi için, herhangi bir siyasi fikre hizmet etmeksizin çalışan gönüllü kuruluşlardır. STK'lar oldukça geniş bir bölgede görev yapmakta, sosyal alanda devletin uzanamadığı ya da yeterli olamadığı noktalarda toplumun ihtiyaçlarının karşılanması için çaba göstermektedirler. Sahip oldukları esnek yapı ile farklı durumlara uyum gösterebilmekte ve pratik çözümler üretebilmektedir. Yaptıkları faaliyetlerde, ulusal ve uluslar arası alanda diğer STK'lar ve kamuoyu ile etkin iletişim ve dayanışma içinde hareket edebilme imkan ve kabiliyetine sahiptirler. STK'ların çalışma şekli, bir konu ya da problem üzerinde yoğunlaşp, ulusal ve uluslar arası kamuoyunda bu konunun savunuculuğunu yaparak, savundukları fikir lehinde bir kamuoyu oluşumunu sağlayıp etkili olmaktır. Bu noktadan bakıldığında kamuoyu yaratabilme gücü de STK'ların sahip olduğu en temel ve önemli özelliklerdendir. STK'ların sahip olduğu bu potansiyel, devletler açısından büyük önem taşımaktadır. Devlet, izlemiş olduğu politikaların amaçlarına ulaşması için, bütün güç unsurlarını aynı hedefe yönlendirilebilmelidir. Toplum tarafından kabul görmeyen, desteklenmeyen kararlar önemli sıkıntılara yol açabilmektedir. Bu nedenle hem katılımın sağlanması hem de uygulamaların etkinleştirilmesi için sivil toplum kuruluşlarının kamuoyu oluşturma gücü önem taşımaktadır. Bu potansiyel olumlu yönde kullanıldığında her yönden olumlu sonuçlar doğurmakla birlikte, devletle STK'lar arasındaki ilişkinin olumsuz ya da diyalogun yeterli olmadığı durumlarda, izlenen politikaların etkin sonuçlar vermemesine neden olabilmektedir. Hatta özel bazı durumlarda, devletleri bir meşruiyet ve temsil krizine sokabilecek derecede önemli bir potansiyeldir. STK'lar, toplumun sahip olduğu bazı hassasiyetlerin istismarı ve bu yolla milli gücün zayıflatılması yönünde bir vasıta olarak da kullanılabilirler. STK'lar sahip oldukları özellikler ve günden güne artan önemleriyle birlikte, insani amaçların haricindeki bazı gizli hedeflere hizmet için de bir araç haline gelmektedirler. Sahip oldukları olumlu yönler ve hizmet ettiklerini iddia ettikleri insani değerler, bu gizli hedefler için bir kalkan görevi görebilmektedir. STK'ların faaliyetlerinin ve savunduğu fikirlerin, devletin izlemiş olduğu politikalarla bire bir uyumlu olması beklenemez. Ancak, belirlenmiş olan politikaların ana mihverinin dışına çıkması da önemli sorunlara neden olabilir. Bu nedenle, Devlet-STK'lar arasında, katılımı esas alan, iyi niyetli, karşılıklı güvene dayanan, her konuda bilgi alışverişine müsait bir ilişki tarzı geliştirilmesi oldukça büyük önem taşımaktadır.

ABSTRACT

NGO is an organization not affiliated to political parties, generally engaged in working for aid, development and welfare of the community. NGOs work independent of any external control with specific objectives and aim to fulfil tasks that are oriented to bring about desirable change in a given community or area or situation especially which can not be fulfilled by the government. Though NGOs have few formal powers over political decision-making period, they can have great influence in this process by directing the public opinion. By providing the support of public, they bring an issue to the attention of the relevant decision-makers or effect the decision-making process. Although their activities are spreaded to a large area, they can succesfully fit the changing situations and present good solutions by the help of their flexible structures. Their importance is increasing day by day and this importance is understood by the nation states well. The increasing globalisation and the pressure of the citizens to control and regulate the nation state, effect the positions and the aims of the NGOs. But in some special cases, NGOs can be used as instruments for implementing the secret aims of terrorist actions or foreign intelligence services. The working styles and the aims of the NGOs can not be same with the government as a whole. But the main directions of their efforts must be same for finding good and effective solutions to the problems. NGOs must be included in the political decision-making period and the implementing phase of the decisions. Their effect over the public and their ability of directing the public opinion must be used for gaining the national objectives by the nation states.

ÖNSÖZ

Sivil toplum kuruluşları bilgi çağında kendilerini yenilemiş ve güçlerinin farkına vararak yaşamın her alanına müdahale etme imkanına kavuşmuştur. STK'lar çağımızda uluslar arası alanda da faaliyet göstermeye başlamışlar, iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanarak kapalı toplumlara ulaşmışlar ve insanların yönetimin her alanına katılarak siyasal karar alma süreçlerine fiilen müdahale etme imkanına kavuşmasını sağlamışlardır.

Tez konumun seçiminden sonuçlandırılmasına kadar, her aşamada değerli fikir ve katkılarını benden esirgemeyen başta Hocam Sayın *Doç. Dr. Turgay UZUN* olmak üzere *Muğla Üniversitesi Kamu Yönetimi öğretim üyeleri* ve idari personeline teşekkürü borç bilirim.

Hayatım boyunca karşılaştığım tüm sıkıntıları benimle paylaşmaktan çekinmeyen, ilgi ve desteklerini her zaman yanımda hissettiğim ve varlıklarından güç aldığım *aileme* sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**SİVİL TOPLUM**

1.1. Sivil Toplum Kavramı ve Gelişimi	11
1.1.1. Devlet ve Sivil Toplum:Devletten Bağımsız Bir Toplum Mümkün mü ?	12
1.1.2. İdeolojiler ve Sivil Toplum	20
1.1.3. Modernleşme Sürecinde Sivil Toplum	24
1.2. Demokrasi, Çoğulculuk ve Sivil Toplum	27
1.2.1. Küreselleşen Dünya’da Sivil Toplumun Rolü	28
1.2.2. Çok Kültürlülük ve Sivil Toplum	30
1.2.3. Demokratikleşmede Sivil Toplumun Rolü	39

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE KARAR ALMA

2.1. Karar Alma Kavramı	44
2.1.1. Karar Alma Süreçleri	46
2.1.2. Karar Alma Sürecini Etkileme Yöntemleri	48
2.1.3. Karar Alma Sürecinde Sivil Toplumun Etkisi	54
2.2. Sivil Toplum Kuruluşları	60
2.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tanımı	60
2.2.2. STK'ların Nitelikleri, Çeşitleri ve Kuruluş Amaçları	67
2.2.3. STK'ların Tarihi Gelişimi	78
2.2.4. STK'ların Hukuki Yapıları	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TÜRKİYE

3.1. Uluslararası STK'lar	97
3.1.1. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Çalışma Sistemleri	101
3.1.2. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Sahaları, Etkileme Yöntemleri ve Mali Kaynakları	108
3.1.3. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarını Etkili Kılan Unsurlar ve Nüfuz Kanalları	128

3.2. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye'deki Durumu ve Karar Alma Süreçlerine Etkileri	134
3.2.1. Uluslararası STK'ların Türkiye'deki Bağlantıları	134
3.2.2. Uluslararası STK'ların Türkiye'deki Görünmeyen Faaliyetleri	164
3.2.3. Uluslararası STK'ların Siyasal Karar Alma Süreçlerine Etkileri	170
3.2.4. AB'ne Katılım Sürecinde STK'ların Etkileri	184
Sonuç	191
Kaynakça	198

KISALTMALAR LİSTESİ

A/C	: Amerikan Kökenli Uluslar Arası Kurtarma Örgütü
AI	:Uluslar arası Af Örgütü (Amnesty International)
AKUT	:Arama Kurtarma Teşkilatı
BM	:Birleşmiş Milletler
ECOSOC	:BM Ekonomik ve Sosyal Konsey
EUD (Union)	:Avrupa Demokratik Birliği (European Democratic Union)
FAO	:Dünya Gıda ve Tarım Teşkilatı
GRO	:Kök Örgütler
GONGO	:Hükümete ait Hükümet Dışı Organizasyonlar (Governmental Organization Non Governmental Organization)
ICRC	:Kızıl Haç Teşkilatı (International Red Cross)
ICVA	:Uluslar arası Gönüllü Kurumlar Konseyi
INGO	:Uluslar arası NGO
IA (Action)	:ABD’de faaliyet gösteren Etkileşim örgütü(Inter Action)
ICAO	:Uluslar arası Sivil Havacılık Örgütü
IGO	:Hükümetler arası örgütler
ILO	:Dünya Çalışma Teşkilatı
IMF	:Uluslar Arası Para Fonu

IOC Olympic Committee)	:Uluslararası Olimpiyat Komitesi (International Olympic Committee)
LWF	:Lutherci Dünya Federasyonu
MSF	:Sınır Tanımayan Doktorlar
NGO Organization)	:Hükümet Dışı Organizasyonlar (Non Governmental Organization)
NATO	:Kuzey Atlantik Paktı
NGLS (Non Governmental Liaison Service)	:BM bünyesinde NGO 'lar hizmet ve işbirliği bölümü
PO Organizations)	:Toplum - İnsan Organizasyonları (Peoples Organizations)
PSC Contractors)	:Toplumsal Hizmet Girişimcileri (Public Service Contractors)
PVO	:Özel Gönüllü Örgüt
STK-STÖ	:Sivil Toplum Kuruluşu - Sivil Toplum Örgütü
UIA	:Uluslararası Örgütler Birliği
UNCTAD	:Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNICEF	:Uluslar Arası Çocuk Fonu
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı
OECD	:Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
VO	:Gönüllü Organizasyonlar (Voluntary Organizations)
VOLAG	:Gönüllü Ajans

WHO	:Dünya Sağlık Örgütü
WVI	:Dünya Vizyonu Uluslararası Oluşumu
WFTU	:Dünya Sendikalar Federasyonu
YMCA	:Genç Hıristiyanlar Birliği
WZO Organization)	:Dünya Siyonist Teşkilatı (World Zionist
WCC Churches)	:Dünya Kiliseler Birliği The World Council of

GİRİŞ

Günümüzde Özel Sektör ve STK'ların devletle olan ilişkisi tekrar tartışma konusu olmuştur. Bu bağlamda devlet ve onun askeri, hukuki, idari, üretici ve kültürel organları ile devlete ait olmayan, piyasa tarafından düzenlenen, özel denetim altında bulundurulmuş veya gönüllü biçimde örgütlenmiş sivil toplum alanı arasındaki ayrım ile tam olarak ne kastedilmektedir? Bu ayrım neden yeniden önemli bir konu olmuştur ve bu konu hangi entelektüel ve siyasal amaçlar için kullanılabilir? (<http://biibf.comu.edu.tr/stk2006/tamac.htm>) Bu ve bunun gibi sorular gittikçe üzerinde daha fazla düşünülen konular olma özelliği taşımaktadır.

Küreselleşen dünyada hükümetlerin Çevre veya Enerji Bakanlarının en büyük korkularından birisi herhalde Yeşil Barış (Green Peace) Örgütünün eylemleriyle karşılaşmaktır. Yeşil Barış Örgütü bugün dünyadaki en büyük Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarından bir tanesidir. Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) ülke siyasetine olan etkilerini belirlemek için öncelikle yirmi birinci yüzyılın şu ilk yıllarında popüler hale gelen ve “sivil toplum” kavramının incelenmesi gereklidir.

Günlük dilde, sivil toplum denildiğinde “askeri yönetimden arınmış toplum” anlaşılmaktadır. Sosyolojik olarak ise “kendiliğinden ve iradi olarak örgütlenmiş toplulukların var olduğu toplumlar” biçiminde anlaşılır.

Fransızca-Latince kökenli olan “civil” kelimesi, görgü kurallarını iyi bilen anlamına gelmekle birlikte medeni, nazik ve kibar anlamlarını da çağrıştırmaktadır ve Türkçe de “sivil” şeklinde telaffuz edilmektedir. Sivil kelimesi terim olarak kullanıldığında; “şehir adabı” “medenilik-bedevi(köylü) olmamak”, halk arasında ise “askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş” gibi farklı anlamlara gelebilmektedir. Ancak bu kelimenin “toplum” kelimesi ile birleşerek “sivil toplum” şeklinde kavrama dönüşmesi bazı toplumsal ve siyasal hareketlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 17. ve 18. yüzyıllardan sonra sivil toplum kelimesi “doğa durumu”ndan “uygarlık durumu”na geçme anlamında kullanıldığı gibi, bir şehirli gereksinimi olarak hürriyet, hak ve yükümlülükleri ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bugün artık “sivil toplum”

kavramı “askeri yönetimden arınmış toplum” anlamında kullanılmadığı gibi “asker olmayan toplum” yada “askerliğe karşı toplum” anlamlarına da gelmemektedir (Doğan,2000;20, Arslan, 2001;27-28, Bolay,1997;7, Hatemi,1997;18).

Sivil toplum kavramını günümüzdeki anlamına yakın bir anlamda kullanan ilk filozoflardan biri, sivil toplum ile siyasi toplumu yani devleti birbirinden ayıran Hegel’dir. Hegel’e kadar sivil toplum kavramının siyasi toplum dediğimiz olguyu da kapsayacak anlamda kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bugün sivil toplum kavramının anlamını ve unsurlarını incelemek için Hegel’e gitmek ve onun sivil topluma atfettiği anlama ve özelliklere bakmak gereklidir.(Yayla,2004;146)

Sivil toplum kavramı ile devlet ve demokrasi kavramları arasında önemli bir ilişki vardır. Sivil toplum için demokrasi olmazsa olmaz bir fenomen olurken, sivil toplum kavramı da literatürdeki yerini önce devlet benzerliğine daha sonra da devlet karşıtlığına borçludur denilebilir. Başka bir ifade ile sivil toplum kavramı, bütün varlığını ve anlamını devlet karşısında kazanmıştır da denebilir.

Çaha, sivil toplumu, demokratik bir yapılanmayı, toplumsal katılım temeline oturtacak, toplumsal farklılaşmayı sağlayacak, yaygın sosyal örgütlenmelerin yolunu açacak, temel hak ve yükümlülükleri yaygınlaştıracak bir araç olarak görmekte ve sivil toplumu “devletin şekillendirmediği, kendi inisiyatif ve renkliliğine terk ettiği devlet dışı bir alanı ifade etmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda aktif ve örgütlü siyasal katılım ve politikaya katılma sürecini de ifade etmektedir” şeklinde tanımlamaktadır. Charles Taylor da sivil toplumla ilgili olarak üç özelliği ön plana çıkarır. Bunlar özgür ve örgütlü olabilme imkânı, devlet vesayetinden özgür olarak kendilerini yapılandırabilme imkânı ve de devlet politikasını etkileyebilme imkânıdır (Erdoğan, 1998:6).

Yurdakul Fincancı ise batı siyaset literatüründe üç tip sivil toplum kuramının modelinin ortaya çıktığından bahsederek; bunları Çoğulcu sivil toplum, asgari devletçi sivil toplum ve katılımcı sivil toplum, şeklinde ifade eder. İlk ikisi devleti sınırlamaya yönelik liberal sağ düşüncenin ürünüyken, Üçüncüsü ise, Neo-Marksist sol akımın düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Her üçünün de ortak amacı, merkezi

devlet otoritesinin, toplumsal yaşama, siyasal ve yönetsel müdahalesini en aza indirmektedir (Yılmaz,1997:90).

Yukarıdaki açıklama ve tanımlamalardan da anlaşıldığı gibi sivil toplum; devlet müdahalesini kabul etmeyen ya da siyasal iktidarın belirleyici olmadığı, bireylerin ve grupların herhangi bir makamdan izin almadan kendi irade ve istekleri ile örgütlenebildikleri bir topluma işaret etmektedir. Diğer yandan sivil toplum, bireylerin ve grupların kendi kaderlerini tayin edebildiği, maksimum düzeyde bireysel özgürlüğü hedefleyen, maksimum düzeyde aktif demokratik katılımın olduğu, buna karşılık askeri ve sivil bürokrasinin de minimum düzeyde olduğu, her türlü sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkinliklerin örgütlü olarak gerçekleştirilebildiği organizasyonel bir faaliyet alanıdır.

Sivil toplumun kurumsallaşması ise, ancak modernleşme süreciyle mümkün olabilmıştır. Modernleşmenin getirdiği çatışmacı toplumsal yapı, toplumdaki farklı çıkar gruplarının siyasal karar mekanizmaları üzerinde baskı gücü kurma ihtiyacını ve dolayısıyla da STK'ların hızla kurumsallaşmasını olanaklı kılmıştır. STK'lar, liberal demokrasinin bütün kurum ve kurallarıyla toplumda işleyiş kazanması sonucu modern ve örgütlü yaşamın vazgeçilmezlerinden olmuşlardır.

Bu kısa tarihsel değinmenin ardından siyasal katılımın bir biçimi olarak STK olgusunu inceleyebiliriz. Bu olgunun değişik yönlerine vurgu yapan pek çok tanım yapılmaktadır. Örneğin Kuçuradi'ye göre STK'lar, belirli mekân ve zamanda bilgiye dayanarak belirlenen bir ihtiyacı ya da bir ihtiyaçlar demetini karşılamayı amaç edinen, kâr amacı gütmeyen hizmet veren, böylece de kamunun yönetimine katılan kuruluşlardır (1998: 30). Yerasimos ise STK'ları, bireylerin eşit katkı ve sorumluluklarla kurdukları, ortak amacın doğrultusunda çalışan yatay örgütlenmeler olarak tanımlar (2000: 14). Kongar ise STK'ları, devletin resmi örgütlenmesi dışında, yurttaşlık bilinci ile geliştirilen gönüllü yapılanmalar olarak tanımlamaktadır (1991:109).

STK 'nın batıdaki karşılığı olarak görülen NGO (Non-Governmental Organization) terimi; Birleşmiş Milletler şartında (Madde 71) kullanılan, insani ve dini değerlerle güdülenen hükümetten, Birleşmiş Milletlerden ve ticari sektörlerden

bağımsız çalışan bir dizi kar amacı gütmeyen örgütü tanımlayan bir terimdir. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, ECESOC tarafından yapılan tanım ise şu şekildedir; “hükümetler arası bir anlaşma ile kurulmayan her örgüt hükümetler dışı örgüttür “

Bütün bu tanımlamalar ışığında STK’ları şöyle tanımlamak mümkündür. STK’lar, toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kâr amacı gütmeyen sorunların çözümüne katkı sağlayarak çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştiren, demokratik işleyişe sahip, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü olarak bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmelerdir.

STK’lar denilince akla ilk olarak dernek, vakıf, yurttaş inisiyatifi/girişimi, sendika gibi gönüllü ve ara örgütlenmeler gelir. STK’ların örgütlenme biçimi ve etkinlik alanları farklılık gösterebilmektedir. STK’lar yerel boyutta örgütlenebilecekleri gibi, ulusal ve uluslararası bir örgütsel yapılanmaya da gidebilirler. STK’ların etkinlik alanları eğitim, çevre, kentsel kırsal kalkınma, sağlık, sosyal hizmetler, teknik yardım ve danışmanlık, barışın sağlanması ve insan haklarının korunması gibi geniş bir yelpazeye yayılır.

STK’ları günümüzün ulusal ve evrensel gerçekliklerine bağlı olarak toplumsal yaşamın değişik alanlarında pek çok önemli işlevi yerine getirir hale gelmişlerdir. Özellikle de STK’ların siyasal katılmaya ilintili işlevleri üzerinde durulması yararlı olacaktır. Bu bağlamda Erdoğan Tosun’un tespiti önemlidir. STK’lar katılımcıların düşüncelerini, eylemlerini ve değerlerini demokratik yönden biçimlendirirler. Bu biçimlendirmeye bağlı olarak sivil toplumun temel öznesi olan “aktif yurttaş” oluşur. STK’larında görev alan aktif yurttaşlar, siyasal partilerin demokratikleşmesinden yönetimin şeffaflaşmasına, insan haklarından yasal reformların takipçiliğine kadar pek çok konuda doğrudan etkinlik gösterirler (2001: 152). Böylece modern devlet yapısında yurttaşlık bilincine dayalı olarak gelişen STK’ların “toplumsal iyiye” yönelik ortak amaçları olmakla birlikte, kendi etkinlik alanlarında farklı çözüm yollarını savunarak, çoğulculuk kültürünün yerleşmesine doğrudan katkı sağlarlar.

Kısacası, toplumun kültürü de baskıcı, köleleştirici bir yapıdan özgürleştirici, katılımcı ve çoğulcu bir yapıya doğru çevrilir (Kongar, 1991: 113; Erözden, 1998: 15). Touraine ise demokrasinin çok sağlam bir temele dayanabilmesini, tabandan gelen ve STK'larda ifade bulan istemlerin, yönetenler katında karşılık bulmasına bağlar. Eğer yönetici sınıf, sivil toplumdan gelen istemleri, tepkileri dikkate almıyorsa meşruiyeti büyük ölçüde zedelenmiş olur (2000: 80). Touraine'nin da ifade ettiği gibi STK'ları demokratik sistemin işleyişinde önemli bir rol üstlenirler.

Günümüz toplumlarında pek çok işlevi yerine getiren STK'ların, özellikle siyasal mekanizmanın kararları karşısında önemli bir baskı unsuru olarak öne çıkmalarında, temsili demokrasinin yaşadığı kriz doğrudan belirleyici olmuştur. Toplumsal yaşamın gittikçe karmaşıklaşmasına bağlı olarak toplumsal hareketler ve beraberinde de istemler çeşitlenerek yaygınlaşmıştır. Batı dünyasında aşırı bürokratlaşan, teknokratlaşan ve hantallaşan siyasal yapılar, toplumsal hareketlerin istemlerini yerine getiremeyince temsili demokrasilerde güven krizi boy göstermiştir. Temsili demokrasinin yaşadığı güven krizi somut olarak oy verme işlemine yansımıştır. Oy veren kitlelerle oy verdikleri partiler arasında bağlar zayıflamış, seçimlere katılım oranı düşmüştür. Toplumdaki bireylerin ihtiyaçlarına cevap veremeyen klasik yurttaşlık anlayışının yerini, yeni toplumsal hareketler öncülüğünde doğrudan katılımcı örgütlenmeler almaya başlamıştır (Belge, 1998: 29; Şenatalar, 2001; 12). Halkın yönetime katılmasına duyulan ihtiyacın daha iyi anlaşılması, hükümetlerin performansları karşısında uğranılan hayal kırıklıklarıyla ve hükümetlerin sınırlı kapasiteleriyle birleşince STK'ların sayısı hızla büyümüştür. 1909'da 176 olan uluslararası STK'lar 1993'te 28.900'e yükselmiştir (TÇV, 1996: 46-47).

Telekomünikasyon ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin globalleşme sürecinin başlamasına çok önemli katkıda bulunduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Dünyanın herhangi bir köşesinde meydana gelen bir hadisenin çok kısa zamanda bütün dünyaya iletilebilmesi ve artık siyasal otoritenin bu bilgi akışını engelleme imkânlarının kalmaması, insanların dünyadaki gelişmelerden haberdar olması ve etkilenmesi sonucunu doğurmuştur. Yirminci yüzyılda meydana gelen gelişmeler uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikanın niteliğini önemli ölçüde

değiştirmiştir. Hükümetlerin kontrolü dışında oluşan yığınla gelişme ve hükümetleri doğrudan temsil etmeyen örgütler, uluslararası ilişkileri etkilemektedir.(Gn.Kur., 2001; 66)

Uluslararası politikanın aktörlerinin yalnız devletlerden ibaret olduğu sanılmaktadır. Ancak uygulamada uluslararası yaşamı etkileyen, bağımsız ve otonom olarak davranabilen, bununla birlikte egemen olmayan ve devletin hukuksal tanımına da uymayan birimler göze çarpmaktadır. Bu bağlamda uluslararası arenada, ulus devlet dışında diğer aktörlerin varlığı artık bir gerçektir. Özerk veya otonom davranabilme açısından bir sıralama yapılırsa ilk sırada devletin geleceği, onu uluslararası örgütlerin izleyeceği, bu örgütleri devletin doğrudan temsil edilmediği uluslararası STK'ların takip edeceği, son olarak ulusal baskı ve çıkar grupları ile bireylerin bulunacağı değerlendirilmektedir.

1945 yılında ortaya çıkan uluslararası örgütlenme sistemi ile birlikte içinde bulunduğumuz yüzyılda sayıları hızla artan uluslararası örgütler global uluslararası sistemin ve modern uluslararası politikanın önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Uluslararası alanda iş birliği ve uyumun artması pek çok konuda bir uluslararası bilincin doğmasına da yardım etmekte ve devletler arasında ortak örgütlenmelerin kurulmasını kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır. Uluslararası örgütlenme sistemi sadece devlete ait olan egemenliğin bir üst kuruma devri tarzındadır. BM, AB, NATO, Gümrük Birliği vb. birçok kurum örnek olarak gösterilebilir.

Uluslararası örgütlerin gelişmesi yirminci yüzyılda toplumsal hayatın uluslararası hale gelmesinin de bir göstergesidir. Artık günümüzün modern devletleri toplumun gelişen ve sürekli çeşitlenen gereksinimlerini kendi başlarına tam olarak karşılayamamaktadırlar. Bunun için çoğu zaman bir uluslararası işbirliğine gerek duyulmaktadır. Bu açıdan uluslararası örgütlerin gelişmesi sanıldığı gibi sadece güvenlik sorunundan kaynaklanmamakta, aynı zamanda global, siyasi ve toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası STK'nın bazıları, devletlerin iradesi dışında elde ettikleri temsil gücü ile dünyada hissedilir bir şekilde ağırlıklarını arttırmaktadır. Buna örnek olarak

Uluslararası Af Örgütünü gösterebiliriz. Herkesin malumu olduğu üzere bu örgütün raporları ülkelerin uluslararası alanda prestijlerini ve itibarlarını etkilemektedir.

Yukarıda bahsedilen durum çevresinde toplumlarda değişik misyon yüklenen bu yeni örgütlenme modeli; Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları herhangi bir politik otoritenin doğrudan emrinde olmadıkları için birçok değişik ortamlara kolayca girebilmekte ve misyonlarını anlatabilmektedir.

Aslında hükümetlerin doğrudan doğruya temsil edildikleri uluslararası örgütler ile hükümetleri doğrudan temsil etmeyen bu kuruluşlar arasında bazı benzerlikler vardır. Örneğin bunlar da belli aralıklarla toplantılar yapmakta, karar verme sürecinde belli prosedürler takip edilmekte ve sürekli bir sekreteryaları bulunmaktadır. Ayrıca hepsinin kendilerine özgü fonları ve bilgi toplama yöntemleri vardır. Fakat uluslararası örgütlerden farklı olarak bunların üyeleri devletler değil, bireyler veya kamusal olmayan diğer örgütlenmelerdir ve bunlar uluslararası örgütler gibi devletler arasında yapılan anlaşmalarla kurulmazlar.

Kendi aralarında da bir takım farklılıkların bulunduğu bu tür örgütler tıpkı ulusal düzeyde faaliyet gösteren çıkar grupları gibi, devletlere kendi çıkarları doğrultusunda baskı yaparak politikalarını yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Bunlar özellikle Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası örgütlerde de etkilerini hissettirmektedirler. Daha çok Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde olmakla beraber dünyanın gelişmekte olan diğer bölgelerinde de sayıları hızla artmakta olan bu örgütlere örnek vermek gerekirse; Dünya Sendikalar Federasyonu (WFTU), Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC, International Olympic Committee), Uluslararası Af Örgütü (AI: Amnesty International) bunlardan sadece birkaç tanesidir. Uluslararası Af Örgütünün ve Vahşi Hayatı Koruma Fonunun şu an 1 ile 3'er milyon kayıtlı üyesi vardır. Greenpeace'in ise üye sayısı 4.1 milyondur.

21 Haziran 1946'da BM Şartı'nın 71inci Maddesine göre Uluslararası STK'ların ECOSOC'da danışmanlık Statüsü elde etmeleri, bu teşkilatların görüşlerini ifade edebilmeleri için fırsat sahibi olabilmelerine imkan vermiştir ve bir takım resmi imtiyazlar kazanmışlardır. STK'larının en belirgin avantajı küçük ve bağımsız olmalarıdır. Bu örgütlerin hızla büyümeleri, onların esnek, çevik örgütler

olarak sahip oldukları optimal (olması gerekenin en uygunu, ideali) etkiyi kaybetmelerine yol açabilir. Büyük STK'ların bazıları giderek artan bir biçimde karmaşık uluslararası örgütler olma yolunda ilerlemektedir.

Büyük STK'lardan bazılarının acil yardım etkinliklerinde hükümet fonlarının eline bakıyor olması, bu örgütlerin ne ölçüde hükümet dışı oluşumlar olduğunu merak etmemize yol açıyor. STK'lar hala çeşitli programları tasarlıyor ve kendi usullerince yürütüyor olsalar da, bu örgütlerin artık bağış yapan kişi ve kuruluşlarca yönetildiği ve uluslararası toplumun güçlü üye devletlerinin politikaları ile bağdaşık olduğu kaygısı gittikçe güç kazanmaktadır. STK'ların bu şekilde, uluslararası politika gereçleri olarak algılanması onları, çeşitli kesimlerin boy hedefi haline getirmiştir.

STK'ların ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde ekonomik ve sosyal konulara ilgileri ve bu alanlardaki başarılı çalışmaları yeni bir olgu değildir. İngiltere'de 18 nci yüzyılda ortaya çıkan kölelik karşıtı hareketin bilahare dernek halini alarak köleliğin kaldırılması için uluslararası alanda bir vatandaşlar örgütü olarak yıllarca uğraş vermesi ve nihayet "Köleliğe Karşı Dünya Sözleşmesi"nin 1840 yılında imzalanmasında önemli rol oynamış olması yaygın kullanılan bir örnektir. Keza, 1912 tarihli "Lahey Haşhaş Sözleşmesi"nin de bir başka derneğin çabaları sonucunda ortaya çıktığı bilinmektedir. 1945 yılında, Birleşmiş Milletler Şartı'na insan haklarıyla ilgili bazı hususların girmesinde rol oynayan STK'nın, bilahare 1960 ve 1970'li yıllarda daha ziyade çevre ve nüfus sorunlarıyla ilgilendikleri ve bu alanlarda da başarı kaydettikleri görülmüştür.

1990' lardan itibaren uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerle birlikte, büyüme merkezli kalkınma yaklaşımının ve NGO' ların rolü değişmeye başlamıştır. Politik açıdan, S.S.C.B' nin yıkılışı, Doğu Avrupa'nın çözülmesi, giderek artan ulusal bağımsızlık mücadeleleri, etnik kargaşalıklar, ekonomik açıdan; çevre kirlenmesiyle ekolojik dengenin bozulmaya başlaması, sürdürülebilirlik gerçeği, sosyolojik açıdan; AIDS, uyuşturucu gibi sorunlar, insanı kalkınmanın bir metası olarak gören kalkınma modellerinin ve genel anlamda Ortodoks İktisadın sorgulanmasına neden olmuştur. Büyüme merkezli kalkınma anlayışının dünyayı getirdiği nokta, açlık, etnik ayrılıklar ve ekolojik felaketler olarak dile getirilirken,

kalkınma sorunsalında büyüme merkezli anlayıştan “insan merkezli” kalkınma anlayışına geçilmektedir.(<http://marmarali.biz/makaleler.asp?islem=oku&id=88>)

Demokratikleşme, sivil toplumun yaygınlaştırılması, ademi merkeziyetçilik, yerel yönetimlere daha fazla sorumluluk verilmesi, kaynakların yönetiminde yerel sivil topluluklara hükümetin yanında söz hakkı tanınması demokratik düşüncenin NGO’ lara verdiği önemi vurgulamaktadır. Demokrasi ile yönetilen bütün toplumlarda sivil toplum kuruluşlarının varlığı, önemi ve etkinliği tartışmasız bir gerçektir. Çağdaş demokrasiler ile yönetilen toplumların ortak bir özelliği de toplumdaki örgütlenme oranının yüksek olmasıdır. Günümüzde sivil toplum örgütlerinin siyasi irade üzerindeki etkinliği yadsınamaz bir gerçektir. Bu gücü daha çok medyayı iyi kullanmak suretiyle elde etmektedirler. Birçok konuda karar sürecinde resmi olarak yer almasalar dahi görüşmeler suretiyle fiilen yer almaktadırlar.

STK’ları, günümüzün yükselen değerleri arasındadır. Çoğunlukla insani ve yardım amaçlı bu örgütler, tüm dünya kamuoyunda hassasiyet uyandıran insan hakları ve insana en yüksek değeri verme düşüncesinden güç alarak faaliyette bulunmaktadır. Öte yandan uluslararası sistemde meydana gelen gelişmeler, gelişmiş ve az gelişmiş ülke NGO’ larının ortak hareket etmelerini gündeme getirirken, gelişmiş ülke devletleri ve uluslararası finans kurumlarıyla sıkı ilişkiler içerisinde olmalarını da beraberinde getirmektedir. Afrika’da açlığa karşı insani yardım kampanyaları gibi NGO’ ların sürdürdükleri çeşitli programlara baktığımızda, finansal kaynaklarının gelişmiş ülke devletleri ve uluslararası finans kurumlarının yardımlarına dayandığı görülmektedir. Ayrıca bu finansal desteğin sağlanması için NGO’ ların faaliyetlerinin “etkinlik” ve “üretkenlik” açılarından adı geçen kurumlar tarafından denetlenmesi ve programlarına yön verilmesi de söz konusu olmaktadır(<http://marmarali.biz/makaleler.asp?islem=oku&id=88>).

Bugün STK’lar, eskisine nazaran güçlerinin daha çok farkına varmış, hareket ve eylem yetenekleri daha yüksek ve daha büyük kitlelere hitap eden kuruluşlar olarak karşımızda durmaktadır. Devletler dünya çapında çeşitli sorunlarla mücadele etmede yetersiz kaldıkça, farklı sınırlar içinde yaşayan insanlar ortak kaygıları ve

ıkarları paylaştıkça bu örgütlerinde her geçen gün gelişmesi ve etkinleşmesi kaçınılmaz olacaktır.

Bu araştırmanın amacı; uluslararası platformda önemi ve etkinliği giderek artan Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının; fonksiyon alanlarını, çalışma yöntemlerini, kamuoyu oluşturmadaki etkilerini ortaya koymak, dünya siyasetindeki önemini belirlemek, Türkiye'nin Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerinden etkilenme durumunu ortaya koymaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM

1.1. SİVİL TOPLUM KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın gelişimlerini ve faaliyet alanlarını doğru bir şekilde anlayıp yorumlamak için, öncelikle STK'ların içinde geliştiği sivil toplumun özelliklerini iyi anlayıp doğru analiz etmek gerekmektedir. Sivil toplum kavramı, tarihin farklı dönemlerinde, içinde bulunulan dönemin sosyal ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak değişik şekillerde yorumlanmıştır.

Sivil toplum kavramı bugünkü anlamını bulana kadar çeşitli evreler geçirmiş, farklı siyasal ve toplumsal olayların etkisiyle ve farklı düşünürlerin katkılarıyla gelişerek bugünkü halini almıştır. Sivil toplum kavramının gelişimi bu çalışmada üç ayrı dönem olarak incelenecektir.

Sivil toplum kavramı, antik çağda Aristo ve Çiçeron, orta çağda Hobbes, Locke, Montesquieu ve Rousseau, daha sonraki dönemlerde de Hegel, Marks ve Gramsci tarafından devlet-toplum çerçevesinde ele alınmış ve batı aydınlanmasıyla, kavram günümüze kadar gelmiştir (Tozluyurt, 2002;25). Sivil toplum ile devleti birbirinden ayırt etmeyen Antik Yunan dönemindeki bu düşünce on sekizinci yüzyıla kadar sürmüştür. Bu dönemde sivil toplum kavramı, şiddet ve kabalığının tersine, içinde insanların birbirleriyle nezaket kurallarına uygun olarak anlaştıkları bir barış toplumunu anlatmak amacıyla kullanılmıştır (Kaldor, 2002;38)

Sivil toplum kavramı, 18. ve 19. yüzyıllardaki doğal hukuk akımıyla gelişen aydınlanma felsefecilerinin düşünceleri ve müteakiben bu dönemde gelişen ideolojilerin rehberliğinde farklı bir anlam kazanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sivil toplumun içeriği modernleşme sürecinde günümüzdeki anlamına kavuşmuştur.

1.1.1. DEVLET VE SİVİL TOPLUM: DEVLETTEN BAĞIMSIZ BİR TOPLUM MÜMKÜN MÜ ?

Sivil toplum ve devlet kavramlarını kullanan düşünürler bu soruyu cevaplarırken yaşadıkları topluma ve zamana bağlı olarak birbirinin zıddı cevaplar vermiştir. Klasik çağda devlet ve sivil toplum birbirinden ayrılmaz bir kavram iken aydınlanma çağıyla beraber bu iki kavramın birbirlerinden ayrıldıkları görülmüştür. Tarihin derinliklerine inildiğinde sivil toplum kavramının ortaya çıkışının toplumsal yapılara, toplumsal kurumlara ve toplumsal değerlere bağlı olduğunu görebiliriz. Bu anlamda sivil toplum kavramı batılı bir kavram olup tarihsel olarak da batıda geliştiği ve demokrasinin gelişmesinde ve yerleşmesinde de önemli katkısının olduğu söylenebilir.

Sivil toplum kavramının kullanımına, ilk olarak Aristo'da rastlanmaktadır. Aristo, "Politika" adlı eserinde, sivil toplum kavramını "koinonia politike" şeklinde kullanmıştır (Doğan, 2002;10). Koinonia politike, Çiçeron tarafından Latince'ye "societas civilis" olarak tercüme edilmiştir (Tosun, 2001;30). Çiçeron'un kullanmış olduğu bu terim, bugün kullanılan sivil toplum teriminin anlam olarak tam karşılığını verse de, Aristo, sivil toplum kavramını bugünkü anlamından çok farklı olarak kullanmıştır. Aristo sivil toplum kavramı ile yurttaşların oluşturmuş olduğu, belli kanun ve kurallar çerçevesinde yurttaşların eşit olarak yaşadığı "polis"i (site devleti) ve yurttaşların oluşturduğu toplum ile bu toplumun parçalarını ifade etmiştir. Yani devlet, toplum ve bireyler arasında herhangi bir ayrım yapmamıştır. Sivil toplum, sitenin tamamını içine alan bir kavram olarak düşünülmüş, site devleti ile özel hayat arasında bir ayrım yapılmamıştır. Ayrıca kişiyle toplum arasında da herhangi bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken kavramlardan bir tanesi de, yurttaşlık kavramıdır. Site devleti yurttaşlığı sayesinde elde edilen karar mekanizmalarına katılım hakkı için, köle ya da yabancı olmamak gerekmektedir. Köle ya da misafir olarak kabul edilenler, vatandaş olarak görülmemekte, vatandaşlık haklarından faydalanamamaktadırlar.

Antik Yunan devletlerinde halk, alınan siyasi kararlara katılmak durumunda olduğu için toplumsal hayatı ilgilendiren konular hakkında düşünmek ve fikir sahibi olmak durumundaydı. Bu devletlerde siyasal yaşama egemen olan alenilik ilkesi bireysel fikirlerin tartışılmasına ve ortak fikirlerin oluşumuna etkide bulunmuştur.

Orta çağda, siyasal yapıda meydana gelen değişimler, sivil toplum kavramının farklılaşmasına yol açmıştır. Bu dönemde, feodal yapının varlığının, sivil toplum kavramının anlamını şekillendirdiği görölmektedir. Feodal yapı, uygulama şekli olarak farklılıklar gösterse de, genel olarak, kralın en büyük gücü ifade ettiği, ayrıca feodal beylerin de kısmen güce ortak olduğu bir sistem olarak tanımlanabilir. Feodal beylerin güce egemen olması durumu, siyasal egemenliğin bölünmesi anlamına geliyordu. Doğan'a göre, bu dönemde sivil toplum kavramı, feodal yapının bu özelliğinden kaynaklanan "bölünmüş siyasal egemenlik" olgusunu karşılamak için kullanılmaktaydı (Doğan,2002;14). Tosun ise, Roma Katolik Kilisesi'nin sivil toplum kavramını kilisenin karşılığı olarak, devlet, dünyevi idare olarak algıladığını belirtmektedir (Tosun,2001;31).

Siyasal yapıda meydana gelen değişimlerle birlikte, doğal olarak toplumsal yapıda da birçok değişim yaşanmıştır. Toplumdaki bu yapısal değişimler, ayrıcalıklı kentlerin doğmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentler, 13 ncü yüzyıl başlarından itibaren, feodal beylerden bir takım ayrıcalıklar almaya başlamışlardır. Kent halkını oluşturan burjuvazi sınıfı, gelişen ticaretle birlikte zenginleşmeye ve bu zenginliğe bağlı olarak feodal beyler ve kilise karşısında güçlenmeye başlamışlardır. Hatta elde ettikleri zenginlikler sayesinde, yönetsel ve yargısal ayrıcalıklar elde etmişlerdir (Bumin, 1998;35). Bu ayrıcalıkların verilmesinin temelinde yatan sebep ise, burjuvazinin elinde bulundurduğu ticareti canlı tutmaktır. Şehirlerde ticaretin gelişmesiyle birlikte borsalar ortaya çıkmış, şehirlerarası haberleşme, posta ve her türlü haber alış verişi kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. Tiyatro, sinema, eğlence kulüpleri, gazeteler, sanat etkinliklerinin yapıldığı ortamlar gelişme göstermiştir. Aile hayatının da ekonomik alanın müdahalesi dışına kaymasıyla, kamusal kavramların tanımlamaları yapılmaya başlanmıştır (Habermas, 2002;76). Böylece burjuva kamusal alanı kavramı ortaya çıkmıştır.

Batı toplumlarında aile hayatı, Antik Çağ'dan bu döneme kadar, kamusal yaşamdan bariz bir şekilde ayrılmamış ve o günkü anlamıyla sivil toplumun bütüncül yaklaşımıyla toplumun dışında veya toplumdaki ayrı olarak değerlendirilmemiştir. Aile hayatının, özel alan olarak değerlendirilmesi, 17 nci ve 18 nci yüzyıllardan itibaren ortaya çıkmıştır (Çaha, 1999;49). Gelişen ekonomik şartlarla birlikte, tarım ve imalat sektörünün merkezinde yer alan aile, bu alanda yüklenmiş olduğu rolü, aile dışındaki fertlere de yayarak ticari hayatın merkezi olma konumundan çıkmıştır. Sanayi toplumuna geçilmesiyle birlikte, aile bu işlevini tamamıyla yitirmiştir (Çaha, 1999;47). Bu gelişmeler ailenin “özel alan” içerisinde tanımlanmasında etkili olmuştur.

Sivil toplum konusu ile ilgili çalışmalara bakılacak olursa devlet kavramının odak noktasını teşkil ettiği görülecektir. Klasik dönemdeki sivil toplum-devlet arasındaki benzerliğin, günümüzde yerini farklılığa bırakması devlet-toplum ayrımını gündeme getirmiştir. Devlet ile toplum arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da genellikle bu iki kavram üzerinden yapılmaktadır. Sivil toplumu anlayabilmenin yolu büyük ölçüde devletin ne olup olmadığını anlamaktan geçer. Arslan'ın Bottomore'den aktardığı gibi devletin ortaya çıkışının iki ana gerekçesi vardır. Birincisi; bireylerde ve gruplarda, ortaya çıkan çıkar çatışmalarını düzenleyebilen ve “genel çıkarı” temsil eden bir üst otoriteye ihtiyaç duyulmasıdır. İkincisi ise bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde hakimiyet kurması sonucu ya da bir insan grubunun diğer insan grubunu fetih yolu ile hakimiyeti altına alması sonucu devlet ortaya çıkmıştır, denebilir (Arslan,2001;70).

On yedinci yüzyılın sonundan itibaren genel olarak “devlet-eksenli” ve “birey-eksenli” olmak üzere iki siyasal düşünce geleneğinin ortaya çıktığını gözlemek mümkündür. Sivil toplum kavramı da yine bu iki düşünce etrafında şekillenmiştir (Abay, 2004;275). Bir tarafta “transandantal” devlet geleneğinde olan (Machiavelli, Bodin, Hobbes, Rousseau, Hegel gibi) düşünürler; diğer tarafta “instrumental” devlet geleneğinde yer alan (Locke, Montesquieu, Mill, Hayek gibi) düşünürler bulunmaktadır.

Transandantal devlet anlayışı siyasal yönetim üzerindeki evrensel Katolik Kilise'sinin gölgesini kaldırmak isteyen Machiavelli ile başlamıştır

(Machiavelli,1952;45). Küçük prenslikler düzeyinde örgütlenmiş olan İtalyan ulusunu güçlü bir kral etrafında bir araya getirmeyi amaçlayan Machiavelli, Papalık etrafında örgütlenen geleneksel Katolik Kilisesi'nin tekeline son verebilecek nitelikte zorbalığa dayalı mutlak bir monarşi öngörmekteydi. Bu mutlak monarşik rejimin amacı olan güçlü merkezîyetçi devleti gerçekleştirmek için Machiavelli toplumsal dinamiklerin önünü kesen, dolayısıyla sivil topluma kapıyı kapatan bir anlayışı önplana çıkardı. Machiavelli, bireysel amaçları devletin amaçları içinde eritmek suretiyle bir bakıma bireyin sonunu getirdi ve bu alandaki farklılığı sona erdirdi.

Aynı anlayışın benzerini Fransa'da Bodin formüle etti. Bodin bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde mutlak egemenliği bulunan ve kanunla kısıtlanamayan yarı-Tanrısal bir devlet anlayışı formüle etti. Siyasal iktidarın elinde yoğunlaşan egemenlik, sınırsız ve mutlak olmanın yanısıra bölünemez ve devredilemez bir nitelik taşımaktaydı(Keohane,1980;65). O halde devlet, toplumun kaderini belirleyen mutlak ve sürekli bir otoriteyi ifade etmekteydi. Bu tür bir devlet yapılanması içinde sivil topluma hiçbir şekilde yer verilmemiş ve inisiyatif tanınmamıştır. Bununla birlikte Machiavelli'de olduğu gibi Bodin'de de toplumun devlete mutlak itaatını gerekli kılan zorunluluk devletin toplum üzerindeki mutlak üstünlüğüne dayanmaktaydı. Gerek Machiavelli gerekse Bodin Orta Çağ'da Tanrısal iktidarın temsilcisi olan siyasal iktidarı bu kez güçlü bir kralın şahsında devletin temsilcisi olan bir kimliğe büründürmüşlerdir. Her ikisinde de devlet, Kilise aristokrasisi ile soylular karşısında mutlak üstünlüğü sağlayarak her tür güç odağını alt etmeli ve böylece dünyevi bir Tanrı oluşturmalıydı. Bu Tanrı da devletten başkası olmayacaktı(Akalı,1991).

Aydınlanma döneminde sivil toplum ile siyasal toplum yavaş yavaş birbirinden ayrılmıştır. Mutlak otoriteyi bireylerin rızasına dayandıran düşünür Hobbes olmuştur. Mutlakîyetçi rejimin İngiliz versiyonunu geliştiren Hobbes mutlak ve güçlü bir siyasal erkin ortaya çıkışını rekabet, yarış ve çatışma halindeki insan doğasının barış içinde yaşama özlemine dayandırmaktadır. Devlet her tür yasanın da yapıcısı olduğu için artık dinsel yasaya gerek kalmayacaktır. Devlete itaat aynı zamanda Tanrı'ya tapınma görevini de ifade etmektedir (Akalı,1991:119). Liberal temalardan başlayıp sadece Tanrı'ya karşı sorumlu olan mutlakîyetçi bir rejime

ulaşan Hobbes, farklı ve atomistik çıkarlar etrafında odaklanan çoğulcu bir toplum profilini tek kişinin şahsında eriterek sivil toplumun, bugünkü farklılık ve çeşitliliğin bir alanı olarak oluşmasının önünü tıkamaktadır. Sözleşmecî düşünürlerden Hobbes, sivil toplum ile siyasal toplumu yani devleti aynı anlamda kullanmış ve sivil toplum unsurlarını, içinde din dahil olmak üzere devletin çatısı altında toplamıştır. Hobbes’a göre insan doğasında kötülük esastır. Doğa hâlinde insanları sınırlayıcı herhangi bir etken olmadığından insanlar birbirinin kurdu durumundadır. Bu nedenle, doğa durumundan bir kez kurtulduktan sonra tekrar ona dönmek için güçlü bir devlete ihtiyaç vardır. Yani, bireyin çatışmacı ve öteki için düşman niteliği taşıyan karakteri açısından devletin sivil topluma önceliği bulunmaktadır (Savran, 1987;65).

Hobbes gibi liberal temalardan hareketle mutlakiyetçi bir yapıya yönelen bir diğer düşünür de Rousseau olmuştur (Çaha, [http://www.fatih.edu.tr/~omercaha/Türkce %20Makaleler](http://www.fatih.edu.tr/~omercaha/Türkce%20Makaleler)). Rousseau’ya göre barış içinde yaşamak ve kendi mülkiyetlerini korumak için bireyler, kendi rızalarıyla gerçekleştirdikleri sözleşme gereği “özel” ve “farklı” iradelerini, kuşatıcı ve kapsayıcı olan “Genel İrade”ye devrederler. Genel İrade oluştuktan sonra bireyler farklılıklarını kaybederek Genel İradenin birer taşıyıcısı haline gelirler. Bu noktadan sonra Rousseau özel çıkar, inisiyatif ve kimliğe dayalı teşebbüslere karşı bir tavır takınmaktadır. Çünkü özel inisiyatif ve uzantısı durumlar bireyleri rasyonel bir egoizme yönelterek farklı taraflara çekecek ve ayrı düşürecektir. Bu nedenle Kamusal alandaki farklılık ve ayrılıkların mutlak bir harmoniye dönüşmesini öngören Rousseau, bu görüşüyle aslında modern dünyadaki sivil toplum hareketlerinin önünde durarak adeta “otoriter” bir yolun işaretini vermektedir. Gerek Hobbes, gerekse Rousseau başlangıç noktası olarak bireyi, bireyin çıkarı ve rızasını esas almakta, ancak sonuçta her ikisi de mutlakiyetçi, kapsayıcı bir devlet ve kamusal alana ulaşmaktadırlar. Bu tür bir devlet ortaya çıktı mı artık sivil toplum düzeyindeki farklılıklar sona erer. Bu nedenle bu iki düşünürü liberal gelenekten çok devletçi bir gelenekte değerlendirmek daha doğru olur. Hem Hobbes hem de Rousseau’da sivil toplum Batı’nın kamusal alanda ortaya çıkardığı uygar topluma tekabül etmektedir. Sivil toplumun karşıtı öteki insanların yaşadıkları sivil olmayan toplumdur.

Hegel, sivil toplum kavramının anlamını daha önceki düşünürlerden çok farklı bir anlamda kullanmıştır. Bu nedenle sivil toplum konusundaki fikirleri, getirdiği yeni bakış açısı nedeniyle önemlidir. Hegel sivil toplumu doğal özgürlük ortamı olarak değil, aile ile devlet arasında konumlanan bir “ahlaki yaşam alanı” olarak tanımlar. Sivil toplumu, aile ve devletin dışında kalan alan olarak görür (Doğan, 2002;14). Devlet ve sivil toplumu, bir ihtiyaçlar bütünü içerisinde tanımlar (Tosun, 2001;38). Sivil toplumun ihtiyaçlarının da doğal hayattan kopuş anlamına geldiğini belirtir.

Hegel sivil toplumun iki özelliğe sahip olduğunu düşünür. Sivil toplum gerçek kişiliktir ve kamuya karşılık bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir (Doğan, 2002;119). Gerçek kişilerin, aile sınırlarını aşarak, ihtiyaçlarını karşılamak üzere insanlarla ilişkiye girdiği ve bu ilişkilere bağlı olarak karşılıklı bağımlılıkların oluştuğu alan sivil toplumu oluşturmaktadır. O, sivil toplumu devletle birey arasında bir köprü olarak görür. Devlet, bireylerin hak ve özgürlüklerini garanti altına alarak sivil toplumun sağlıklı bir şekilde devamını sağlarken, bu alandaki ilişkilere doğrudan müdahalesi söz konusu değildir. Hegel, sivil toplum siyasal toplum ayrımının ortaya çıkardığı çelişkilerin ortadan kaldırılmasında devleti esas alır. O’na göre kurumlar olmaksızın halk şekilsiz bir kitle olurdu.

Hegel, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması durumunda yeni ihtiyaçlarının ortaya çıkabileceğini, bu durumun bazı yozlaşmaları da beraberinde getirdiğini belirtir. “Özel” ihtiyaçların, faydaların artışı devlete zarar verebilir ve bir çöküntüye sebep olabilir. Bu nedenle Hegel, “Evrensel mutlak irade”nin önemine işaret etmiştir. Bu evrenselliğin sağlanabilmesi, devlet sayesinde mümkün olabilir.

Hegel’in düşüncesinde sivil toplum, çıkar çatışmaları esasına dayanan burjuva toplumu ile eşdeğerdir. Bu çıkar çatışmalarının önlenmesi ise, devlet sayesinde mümkün olabilir. Hegel’in sivil toplum hakkındaki fikirleri, liberal bakış açısına sahip düşünürlerden oldukça farklıdır. O, sivil toplumu, uygar yaşamın oluşum sürecindeki gelişmelerin bir sonucu olarak yorumlar. Bireysel çıkar ve bu çıkarlara bağlı tartışmaların yaşandığı alan sivil toplum; evrenselliği, rasyonelliği ve uygar bir yaşamı mümkün kılan sosyal varlık ise devlettir. Hegel, devleti aşkın bir örgütlenme olarak görür ve devleti kutsallaştırmakla birlikte sivil toplumun devlet

dışı bir alan olmasına vurgu yapan ilk düşünür olma özelliğine de sahiptir. Hegel'e göre, toplum; aile, sivil toplum ve devletten oluşmaktadır. Her alan bireyin yaşamını düzenleyen farklı etik kurallara sahiptir. Bir yanda sosyo-ekonomik zaruretlerin ve piyasa toplumunun gerektirdiği rekabet ve dolayısıyla çatışmanın yer aldığı sivil toplum, diğer yanda devletten oluşan devlet kurumlarıyla özdeşleşen ve onunla ayniyet içinde olan siyasal toplum vardır. Bu anlayışa göre, sivil toplum maddi hayata yani ekonomiye, siyasal toplum ise devlete tekabül etmektedir. Hegel'in sivil toplum anlayışında öncelik devlettedir;devletin görevi, sivil toplumu korumaktır (<http://public.cumhuriyet.edu.tr/mazlum/siviltoplum.html>).

Çatışmacı teorinin önemli düşünürlerinden Marks, sivil toplum kavramını Hegel'den alarak ona farklı bir içerik kazandırmıştır. Marx, sivil toplum anlayışına sınıf kavramını ekleyerek Hegel'in kullanımından farklılaştırmıştır. Marx, Hegel'in devleti her şeyi kuşatan ve yarı tanrısal kurum olarak gören anlayışını eleştirir. Marx, sivil toplumu siyasi yaşamı belirleyen bir alan olarak tanımlarken, devleti, sivil toplumdaki çatışma ve çelişkileri uzlaştıran bir kurum değil, sivil toplumun yansıması olarak kabul etmiştir (Azaklı,1996;53). Marx, sivil toplumu devletten bağımsız olarak düşünmekte ancak devleti topluma bağımlı görmekte ve sivil toplumun da burjuva toplumu olduğunu iddia ederek zamanla burjuva sınıfı ortadan kalkacağı için devlet de ortadan kalkacaktır, demektedir. Gramsci'nin görüşlerine gelince; Gramsci Hegel ile Marx'ın ortasında bir yerde durarak sivil toplum ile devleti (siyasal toplumu) barıştırmayı amaç edinen bir yaklaşım sergilemektedir. Gramsci sivil toplum ile siyasal toplumun birbirine karıştırılmasının devleti putlaştıracağını iddia ederek devleti bir zorba gibi görmemek gerektiğini, devletin bir ikna edici yönünün de olduğunu kabul etmektedir. Sivil toplumu sadece ekonomik ilişkiler ağı olarak görmeyen Gramsci, sivil toplumun, devletin ideolojik ve kültürel hegemonya altında olduğunu ve sivil toplumun bu alana denk düşerek devletin bir parçası olarak görmek gerektiğini ve devletin ikna edici rolü ile de siyasal toplumun zamanla sivil toplum içinde eriyerek devletin de ortadan kalkacağını ve demokratik sosyalizmin gerçekleşeceğini öngörmektedir (Arslan,2001;56-57). Gramsci'ye göre ise sivil toplum devletin içinde yer alır. Yani "devlet=siyasal toplum+sivil toplum"dur (Erdoğan Tosun, 2001; 45). Bu nedenle, iktidar mücadelesi sadece devlet

zoru ile yapılmak yerine, ezilen sınıfların rızası ideolojik çabalarla elde edilmeye çalışılmalıdır ki, zora daha az başvurulsun.

Transandantal devlet geleneğinin içinde bulunan düşünürlerin devleti eksen olarak sivil topluma ilişkin değerlendirmeleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapacak olursak, birkaç hususun altını çizmekte yarar vardır. Öncelikle sivil toplum formülünde keskin biçimde bir özel/kamusal alan ayrımının olduğunu belirtmek gerekiyor. Özel alan aile ile sınırlı olarak kalan ve kadının hapsedildiği bir alan olarak kurgulanır; özel alanın dışında kalan bütün alanlar devletin mutlak hakimiyetinde olan alanlar olarak kurgulanır ve bu alanın aktörleri de erkeklerdir. Yukarıda da ifade edildiği gibi sivil toplum, Hegel'den önceki düşünürler tarafından politik topluma özdeş olarak kullanılırken, bu oluşumun kamusal alanda cereyan eden bir oluşum olduğu kabul edilmekteydi. Aynı ayrımı Hegel de yapmaya devam etti ve kamusal alanı devletin ve tarihsel ilerlemenin gerçekleştiği bir alan olarak kabul etti. Asıl dikkati çeken konu, bu iki alanda yer alan aktörlerin farklılığı olmaktadır. Sivil toplum tamamen devletin sevk ve idaresinde devletin kendini gerçekleştirmesi için bir araç niteliğindedir. Bir diğer özellikleri ise sivil toplumun geçici bir alan olduğu doğrusundaki düşünceleridir.

Instrumental çerçevede devlete yaklaşan liberal geleneğin ise çeşitlilik, farklılık ve çoğulculuğa vurgu yaptıklarını görmekteyiz. İnsan doğasının içinde bulunduğu kültürel ve sosyolojik koşulların etkisiyle bir çeşitlilik içinde dışa yansıtacağı yolundaki argümanı dikkat çekmektedirler. Mill ve Berlin'in "otonom birey" ve Hayek'in "kendiliğinden düzen" anlayışı içinde vurgulanan çeşitlilik, sivil topluma geniş bir zemin hazırlayacak niteliktedir. Beklentiler, arzular, tercihler, bir farklılığa yol açacaktır. Bireysel özgürlüklerin en iyi çeşitliliğin bulunduğu toplumlarda yaşayabileceği görüşündedirler. Bu da zaten sivil toplumda bulunan farklılıkla özdeş bir alana tekabül etmektedir. Kısaca, "devlet alanını sınırlı tutmayı amaçlayan, dolayısıyla sivil toplumu besleyen anlayışın damarlarını liberal gelenekte bariz biçimde görmekteyiz. Sivil-toplum devlet ayrımı transandantal gelenekte esaslı biçimde ele alınmış olmasına karşın, bu gelenekte devletin amacına yönelik bir sivil toplum anlayışıyla karşılaşırız. Instrumental gelenek devleti anayasal hükümet, insan hakları, bireyin önceliği ve piyasa ekonomisiyle sınırlayarak aslında devlet

alanı dışındaki otonom sivil topluma bir kapı aralamaktadır” (Çaha, www.fatih.edu.tr/~omercaha/Turkce %20Makaleler>a). Bir bakıma devleti, sivil toplumsal düzeydeki bireylerin veya daha geniş bir ifadeyle tarafların aralarındaki ilişkilerin bir güvencesi haline getiriyor. Kavrama bu cihetten bakıldığında günümüz sivil toplum anlayışına zemin hazırlayacak devlet çözümlemesi, devleti bir araç olarak algılayan ve onu bireylerin insan olmaktan dolayı doğal olarak sahip oldukları hakların koruyucusu ve gözeticisi durumunda olarak algılayan ikinci düşünce daha uygundur.

1.1.2. İDEOLOJİLER VE SİVİL TOPLUM

Sivil toplum konusunda iki farklı düşünce ekseni bulunmaktadır. Bunlar liberal demokrat eksenle Marksist eksendir. Liberal demokrat eksene göre, sivil toplum ile devlet birbirinden ayrı, fakat yan yana çalışabilen iki ayrı kurumdur. Marksist eksene göre ise devlet ile sivil toplum bütünleşik yapılardır. Ama, sivil toplum için gerekli toplumsal farklılaşma, toplumsal örgütlenme, gönüllü birliktelik, toplumsal düzeyde özerkleşme ve baskı mekanizması oluşturma gibi (Çaha,1998;23) gibi ön koşullar, ancak liberal toplumlarda gerçekleşebilir. Çünkü sivil toplum kapitalist gelişmelere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalist gelişmeye bağlı olarak birey, cemaat kültürünün etkisinden kurtulmuş, toplumsal birikim ve değer olarak yeni bir anlam kazanmıştır. Bu yeni oluşumuyla birey gönüllü girişimler oluşturarak toplumsal siyasal yapıyı etkilemiştir.(Kalaycıoğlu,1998;112) kendi uygulamalarıyla devletin mutlak egemenliğini yumuşatmıştır (Baker,2002;929). Marksist temelli Doğu Avrupa sistemleri ise rejim konusuna ağırlık vermiş ve toplumu rejimin temel ilkeleri etrafında şekillendirmeye çalışmıştır. Bu durum bireycilik, hak ve hukuka bağlılık gibi ilkelerinin göz ardı edilmesine neden olmuştur (Çaha,2000:135)

Sivil toplumun ortaya çıkan kapitalist sürecin başlamasıyla paralel geliştiğini iddia eden Küçükömer, Batı da yeni bir orta sınıf olarak gelişen burjuvazinin siyasi özgürlüğünü kazanmadan önce ekonomik özgürlüğünü elde ettiğini belirtir. Daha sonra dönemin siyasal yapısı olan feodaliteyle işbirliğine giderek karar vermede etkin olmaya çalışmış, bunun karşılığında gerek feodal beylere gerekse de kilise kurumuna önemli ölçüde ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Sivil toplum, feodal

düzen içinde söz hakkını ele geçirip, özellikle mülkiyet hakkı üzerinde kurulacak bir sözleşmenin yollarını aramıştır. Dolayısıyla kapitalizm ile sivil toplumun gelişimi birlikte olmuştur (Küçükömer,1994;37).

Locke'un fikirleri, bugünkü sivil toplum kuramının temellerini atmış olmasından dolayı önemlidir. Özel mülkiyet temeli üzerinde yükselen bir toplumsal yapının oluşumu (Tosun, 2001;33) ve bireyi esas alan bir siyasal meşruiyet anlayışının oluşumu (Doğan, 2002;70) açısından Locke'un fikirleri oldukça önemlidir. Bu fikirler oldukça fazla kabul görerek, sivil toplumun günümüzdeki anlamıyla tanımlanması yönündeki çalışmalara büyük katkıda bulunmuşlardır. Locke devleti Hobbes'da olduğu gibi mutlak egemen bir güç olarak görmez. Devleti, toplumun amaçlarını gerçekleştirmek için oluşturulmuş bir araç olarak görür (Ebenstein, 2001;225), Locke'un düşüncesinde toplum, devlete göre önceliklidir. Doğa durumu bir özgürlük durumudur; bir başıboşluk durumu değildir. Ancak, doğa durumunda kamusal desteğe sahip adil bir yargıcın yokluğu ve cezaların uygulanmasında bir ölçütün bulunmaması insanları siyasal topluma geçiş için zorlar. Toplum devletten önce var olduğu gibi, devlet de zorunluluğun eseridir. Dolayısıyla, devlet sınırlı bir alanda faaliyette bulunabilir. Böylece Locke sivil alanla siyasal alan birbirinden ayırmaktadır.

Locke, kamusal alanı, siyasal ve sosyal boyutu olan bir alan olarak görmektedir. Toplumun hizmetindeki devlet görevlilerinin yer aldığı grubu siyasal toplum, bunların dışındaki erkeklerin oluşturduğu topluluğu sivil toplum olarak tanımlamakta ve kadınların varlığıyla ve özellikleriyle özdeşleştirdiği alanı da özel alan olarak tanımlamaktadır (Çaha, 1999;49). Doğan'a göre ise, Locke sivil toplum ile siyasal toplum terimlerini özdeş anlamda kullanmaktadır (Doğan,2002;65). Ancak her iki görüşe göre de, Locke'un fikirlerinin temelinde, toplumun mülkiyet hakkı, yaşam hakkı ve diğer haklarının devlet karşısında korunması yatmaktadır. Bunun için de, seçmenlerin vekili konumundaki yöneticilerin, belli zamanlarda yapılacak seçimlerle başa gelmeleri, daha önceden belirlenmiş ve ilan edilmiş yasalarla toplumu yönetmeleri ve mutlakliyetin getirdiği keyfiyetin önüne geçilmesi için güçler ayrılığının olması gerektiğini savunur. Devletin varlık sebebinin ve görevinin, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi, bireyler arasında

oluşacak anlaşmazlıkların kanunlar çerçevesinde çözülmesi olduğunu savunmaktadır. Devleti, toplumun bireyleri arasında meydana gelebilecek çatışmaları önleyici bir kurum olarak görür (Şenel, 1991;440-448).

Karl Marx'ın sivil toplumla ilgili düşünceleri de sivil toplum kavramının gelişimi açısından önemlidir. Marx sivil toplum ile devlet arasındaki ilişkilerde sivil toplumun devleti belirlediğini söylemektedir. Bunu yaparken alt yapı-üst yapı kavramlarından yola çıkmaktadır. Üst yapı kavramı devlet, alt yapı kavramı ise üretim süreci ve sosyal sınıflara karşılık gelmektedir. Marx, alt yapı-üst yapı tezini ortaya koyarken Hegel'in düşüncelerinden yararlanmıştı (Doğan, 2002:164). Ancak, Hegel'in diyalektiği yanlış bir yolla çözümlediğine inanmaktadır. Düşüncelerini şekillendirirken, ekonomiden yola çıkmıştır. Soyuttan somuta doğru ilerleyen metodu doğru bulmamaktadır. Marx, sivil toplumu, ortaçağ sonu burjuvazilerinin toplumsal hareketi olarak görür. Ortaçağ'ın ortalarına kadar sivil toplumun anlamı devletle özdeşken, sonraları bir ayrılık anlamına gelmeye başlamıştır. Marx'a göre sivil toplum kavramı, Marksist düşünce içerisinde bir aşamayı ifade etmekle birlikte, belli bir değişim geçiren toplumsal tabanı da ifade etmektedir (Savran, 2003;186).

Toplumsal sınıf kavramı, siyaset biliminde önemli bir kavramdır. Ancak hiçbir kuram Marksist kuram kadar toplumsal sınıf kavramı üzerinde durmamıştır. Marx'a göre iki tane toplumsal sınıf mevcuttur. Bunlardan birincisi burjuvazidir. Burjuvazi, sivil toplumun güçlü sınıfıdır, hatta sivil toplum burjuvazi ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Diğer toplumsal sınıf ise proleterya'dır. Ancak proleterya, burjuva toplumuna ait bir sınıf değildir. Proleterya, devletsiz düzene geçişi sağlayacak olan işçi sınıfıdır (Doğan, 2002:171). Devlet, Hegel'dekinin tam tersine, evrensel ihtiyaçları karşılayan, toplumu ortak amaçlar yönünde birleştiren bir kurum olarak görülmez. Devlet egemen sınıf hakimiyetini muhafaza eden ve meşrulaştıran bir kurumdur. Marx, sınıflar arasındaki mücadele sonucunda devletin ortadan kaldırılacağını, proleteryanın iktidar olarak bütün toplumu özgürleştireceğine inanmaktaydı.

Marx sivil toplumla ilgili görüşlerini, sınıfsal ayrımlara ve sınıflar arasındaki mücadelelere bağlı olarak ortaya koymuştur. Günümüzde, Marksist görüşe sahip bazı kişiler, sivil toplum kavramının bugünkü anlamını reddetmekte ve sivil toplum

kavramının gerçek anlamının, Marksist ideolojide sahip olduğu anlam olduğunu iddia etmektedirler. Sivil toplum ile ilgili düşüncelere yeni bir bakış açısı getiren düşünürlerden biri de Gramsci'dir. Sosyalist bir düşünür olan Gramsci, birçok noktada, Marx'ın öğretilerinden farklı fikirler geliştirmiştir. Öncelikle ekonominin tarihin belirleyicisi olduğu fikrine karşı çıkmaktadır (Doğan, 2002:179). Din, ahlak, hukuk tarih gibi kavramların tek belirleyicisinin ekonomi kanunları olduğu fikrini yetersiz bulur. Dolayısıyla alt yapı-üst yapı tanımları ve sivil toplum-devlet kavramları ile ilgili olarak yapmış olduğu yorumlar da farklılık göstermektedir. Alt yapı ile üst yapı arasında meydana gelen etkileşimin tek yönlü olmadığını, üst yapının da alt yapıyı şekillendirdiğini belirtmektedir (Gramsci de alt yapı-üst yapı kavramlarını Marksist çözümlemedeki anlamıyla kullanmıştır; üst yapı kavramı devlet, alt yapı kavramı ise üretim süreci ve sosyal sınıflara karşılık gelmektedir). Gramsci, sivil toplumu, Devlet=Siyasal toplum+Sivil toplum şeklinde formüle etmektedir (Tosun, 2001;45). Sivil toplumu devlet karşısında özerk bir oluşum olarak görmemektedir. O'na göre devlet, zorlayıcı güce sahip hegemonyadır. Bu noktada hegemonya kavramını ortaya koymaktadır. Gramsci, sivil toplumu, toplumsal bir grubun, toplumun bütünü üzerindeki kültürel ve siyasal hegemonyası olarak tanımlar.

Gramsci'ye göre, kapitalizmden sosyalizme geçiş için hegemonya kurulması gereklidir. Bu geçiş, Marx'ta olduğu gibi devrimle değil, ikna ile oluşacaktır. Toplumun sosyalizme geçiş konusunda ikna olmasını da arınma olarak tanımlar. Meydana gelen değişimlerin topluma egemen kılınması için, sivil toplumun yeni yapıya uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için de, edebiyat, ekonomi ve ahlak propaganda ve inandırma metotlarıyla etki altına alınmalıdır (Doğan, 2002:196). O'na göre devlet, sivil topluma hakim olduktan sonra, sivil toplum, toplumu dönüştürücü bir özelliğe sahip olacaktır. İşçi sınıfının hegemonyası toplum içerisinde kurulduktan sonra, sosyalizme geçiş olacak, ancak sivil toplum varlığını devam ettirecektir. Gramsci'nin fikirlerine genel olarak bakıldığında, Hegel ve Marx'ın etkileri görülür. Ancak, ekonomi haricinde diğer olguların da sivil toplum kavramı içerisindeki rolünü belirtmesi düşüncelerindeki farklılığın temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, geçiş süreçlerinin devrimsel nitelikte değil, ikna şeklinde

olacağını savunması da, sivil toplum kuruluşlarının bugünkü metodolojisiyle ortak yönere sahip olması açısından önemli bir noktadır.

1.1.3. MODERNLEŞME SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM

Zaman içerisinde meydana gelen siyasi ve toplumsal gelişmeler, sivil toplum kavramının bugünkü anlamına kavuşmasını sağlamıştır. Demokratik toplumlarda, bireyin sahip olduğu hak ve özgürlükler büyük gelişme göstermiş, toplumun fertleri sosyal ve siyasi anlamda sahip oldukları özgürlük alanını genişletmişlerdir. Ayrıca teknolojiye meydana gelen büyük gelişmeler, iletişim alanına da yansımış ve kamusal alan anlayışının değişmesinde etkili olmuştur. 19 ncü yüzyılın ikinci yarısından itibaren, sivil toplumun taşıdığı anlamın yurttaşlık kavramı çerçevesinde şekillendiği görülür (Tosun, 2001;52). Yurttaşlık kavramıyla birlikte, bireyin sivil, siyasi, sosyo-ekonomik hak ve özgürlüklerinin gelişimi, modern anlamda sivil toplum kavramının oluşumuna katkıda bulunmuşlardır.

Yirminci yüzyılda bilim ve teknoloji alanında meydana gelen değişim, siyasi ve ekonomik alandaki gelişmelerle birlikte, toplum hayatında farklılaşmalara yol açmıştır. İletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler, aleniyet ilkesinin yerleşmesinde etkili olmuş ve kamusal alan kavramının değişimini sağlamış, dolayısıyla sivil toplum ve siyasi temsil konularındaki anlayışın farklılaşmasına sebep olmuştur.

Liberal düşünürlerin ortaya çıkardığı özgürlükçü fikirlerle birlikte kamusal alan burjuvaziye ait bir alan olmaktan çıkmış, bireylerin ve grupların özgürlük alanı haline almıştır (Çaha, 1999;52). Bu gelişmelere bağlı olarak, 1960'lardan itibaren kamusal alan, sivil alan haline almaya başlamıştır. Doğan, kamusal alanı, sivil toplumun faaliyet alanı olarak tanımlamaktadır (Doğan,2002;232).

Sosyalist düşünce sisteminin iflasından sonra, dünya ile etkin bir iletişime açık hale gelen eski sosyalist devletlerdeki aydın kesim ve halk, demokratik bir toplum olma arayışlarında, sivil toplum hareketlerini, düşüncelerinin merkezine yerleştirmişlerdir. Bunun temelinde yatan nedenlerin başında Batı Avrupa'da, sivil toplum alanında meydana gelen gelişmeler vardır. Avrupa'da, sivil toplumun

gelişiminde önemli rol oynayan etkenlerden bir tanesi de temsili demokrasiye yapılan eleştirilerdir. Temsili demokrasinin yetersiz kaldığı konusundaki inanç, sivil toplumun günümüzdeki anlamını kazanmasında en önemli faktörlerden bir tanesi olmuştur. Teknoloji ve buna bağlı olarak iletişim alanında meydana gelen gelişmeler, insanların, temsili demokrasideki katılımı yeterli görmemelerinin başlıca sebebini oluşturmaktadır. Her türlü gelişmeden anında haberdar olan vatandaşlar, toplumun eğitim seviyesinin ve bilinç düzeyinin gelişmesiyle birlikte, olaylardan etkilenmekte ve seçimden seçime yapılacak bir katılımın yetersiz kaldığı düşüncesine sahip olmaktadır.

Mardin sivil toplum kavramını:

- Medenilik anlayışıyla,
- Batı Avrupa'nın toplumsal tarihinde sosyal bir tarih aşamasıyla,
- Tarih felsefesi alanında olan bir tartışmayla ilgili görmektedir(Mardin,1990;9-10).

Ayrıca, çağdaş bir demokrasinin halletmesini zorunlu olarak gördüğü meselelerden bir tanesini, bireyin özgür düşünen, karar verebilen, şahsiyetli bir fert haline getirilmesi olarak değerlendirmektedir. Bireyin kitle adamı olarak hareket etmektен kurtarılması gerektiğini, bunun için de bireyin topluma tesir payının arttırılmasıyla mümkün olacağını savunur. Bu durumun sivil toplumun gelişimiyle ortaya çıkacağını söylemektedir (Mardin, 1995;334).

Habermas, siyasal muhakemenin ve onun işlevlerinin sürekliliğinin, ancak parlamento içinde ve dışında aleniyet ilkesinin yerleşmesiyle mümkün olabileceğini belirtmiş, bu şekilde egemenliğin bir irade meselesinden çok bir akıl meselesi haline geleceğini savunmuştur (2002:199). O'nun kamusal alan anlayışı da bu düşüncenin bir yansımasıdır. Habermas kamusal alanı, toplumsal normlara ve kolektif politik kararlara ulaşmada, o normların ya da kararların muhataplarına söz hakkı tanıyacak prosedürlerin demokratik şekilde yaratıldığı alan olarak görür (Sarıbay ve diğerleri, 1999;30).

Mardin ve Habermas'ın sivil toplum hakkındaki bu görüşleri, günümüzdeki sivil toplum kavramının içeriğini ve STK'ların amaçlarını genel olarak ifade etmektedir. Bireyin, siyasi katılım sürecine etkisini oy vermenin ötesine taşıyarak, siyasal düşüncüyü etkilemek ya da yönlendirmek, yönetenlerle ilişki içinde bulunmak, siyasi kararlara ve toplumsal yaşama etki edebilecek kararlarda, siyasi karar alma mekanizmalarına girdi olacak fikirler üretebilmek için meydana getirilen örgütlenmeler olan STK'lar, çağdaş bir demokrasinin ve medeniyetin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir.

Temsili demokrasinin halkın iradesini tam olarak yansıtmadığı ve bireyin siyasi katılım hakkını daha etkin bir şekilde kullanması gerektiğine dair fikirler, 2 nci Dünya Savaşından sonraki dönemden itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır (Doğan, 2002:260). Bireyin siyasete katılımını daha etkin ve sürekli hale getirebilmek için oluşumlar meydana gelmiş ve böylece devletin dışında ve ondan ayrı güç merkezleri, yani Sivil Toplum Kuruluşları önem kazanmaya başlamıştır (Drucker, 1999;77).

Modern dönemde demokrasinin birçok anlamı olmakla birlikte iki özelliği önem kazanmıştır. Bunlardan ilki, siyasi bir anlam olarak halkın devlet yönetimine katılımı ve bu anlamda demokratik kurumların önem kazandığı anlamıdır. Bu ise biçimsel demokrasi dediğimiz devletin yönetimi ile ilgili, parlamentonun, siyasal partilerin, anayasanın vb... unsurların önem kazandığı bir anlayıştır. “Biçimsel demokrasi devletin demokratik karakterini sürekli kılan en büyük icattır. Devletin demokratik karakterinin vazgeçilmez önkoşuludur” (Keane,1993;149). İkinci özellik ise devletten ziyade toplumda gün yüzüne çıkan demokrasinin kültürel değerlere karışması sürecidir. Sivil toplum örgütleri yapılanmaları bakımından demokratik olmayabilirler. Fakat demokrasi siyasi alanın dışında kültürel bazda düşünüldüğünde “demokrasi kültürünün” bu örgütlenmelerdeki tezahürü siyasi alana bir artı olarak yansıtacaktır. Sivil toplum, modern manada anlamını demokrasi ile kazanırken demokrasi de katılım problemlerinin çözümünü sivil toplum ile sağlamıştır. Sivil toplumun bulunduğu ve güçlü olduğu toplumlarda demokratikleşme sürecinin daha sağlam temellere oturduğu tarihi bir gerçektir. Sivil toplumun bulunmadığı veya devlet müdahalelerine açık olduğu demokratikleşme hareketlerinin zamanla otoriter bir yapıya dönüştükleri de tarihi bir gerçektir. Bu sebeple güçlü bir sivil toplum

demokrasiler için bir mecburiyet olarak görülmüştür; fakat bu mecburiyet gerek sivil toplum gerekse de demokrasi için gereklilikten öte bir şey değildir. Sivil toplum tek başına demokrasi için yeterli olmadığı gibi aynı şekilde de demokrasi tek başına sivil toplum için yeterli değildir.

1.2. DEMOKRASİ, ÇOĞULCULUK VE SİVİL TOPLUM

Sivil toplum çağımızın gelişmiş ve demokratik toplumlarının ortak adı olmaktadır. Bu boyutuyla da sivil toplum, hiçbir üst kimliğe ve gerçekliğe başvurmaksızın, kendi gelişimini yönlendirebilen ve anlamlandırabilen, bunun için gerekli dinamikleri barındıran, devletten özerk,sürekli bir gelişme içerisinde bulunan bireyler ile örgütlenmeler topluluğudur.

Kavramın çağdaş anlamda doğuşunun temelinde, demokrasi olgusu yatmaktadır. Ancak demokrasinin yaşam olanağı bulabilmesi için de bir takım koşulların varlığı zorunlu olmaktadır. Bunun için öncelikle bireyler kendilerini toplumsal – siyasal yaşamın temel bir ögesi olarak görmeli, bunu yeşertecek ve kurumsallaştıracak bir ortama sahip olabilmelidir. Bireyselleşme, yine, kamusal yaşama yönelik yeni bir bakış açısının belirmesini de gerekli kılmaktadır. Bireyler ile onların örgütlenmelerinin birbirleri üzerinde herhangi bir üstünlük kurmamaksızın çoğulcu bir yapı içerisinde hareket etmeleri, bunun güvence altına alınacağı ve bir takım isteklere duyarlı bir siyasal yapının kurulması ancak laiklik ilkesinin benimsenmesi ile söz konusu olabilecektir.

Saribay'a göre sivil toplumun demokratik olarak temellendirilmesi, esasen toplumsal hareketlerce ifade edilen topluluk kültürlerinin kesişme noktalarında mümkündür. Ona göre bunun gerçekleşmesi ise iki koşulu gerekli kılmaktadır. Bunlardan birincisi, her bir toplumsal hareketin gündelik hayatı yeniden inşa edebilecek güçte kültürel önerilere sahip olması, ikincisi ise her bir toplumsal hareketin, toplumsal hareket olarak kalması, yani devlet iktidarı arayışına yönelmemesidir (Saribay, 2001;174).

Sivil toplumun demokratikliğinin önemli belirleyicilerinden birisi, kendi içindeki çoğulculuğa izin verme derecesidir. Kamusal alanda sivil örgütler ve gruplar

ne kadar fazla ise, ne kadar farklılıkları bir arada yaşatabiliyor ve birbirleri üzerinde hegemonya kurmaksızın birlikte yaşamayı gerçekleştirebiliyorsa, sivil toplum o derece demokratiktir (Tosun, 2001:152-153). Bu anlamda sivil toplum, *“mutlaklaştırılmış bir gerçeklikten çok, kendi içinde karşılıkları olan diyalektik bir bütünlüğü”* (Sarıbay, 2001:27) anlatır.

1.2.1.KÜRESELLEŞEN DÜNYA’DA SİVİL TOPLUMUN ROLÜ

Küreselleşme, son dönemlerde ortaya çıkan ve günümüzde daha da belirgin hale gelen çeşitli faktörlerin etkisi sonucunda, sosyal, kültürel ve iktisadi yönler bakımından, coğrafi sınırların önemini yitirmeye başladığı fikrine dayanan ve toplumların da gitgide bu fikir doğrultusunda üretim ve tüketim anlayışına doğru yönlendirildiği süreci ifade eden bir kavramdır.

Küreselleşme çağında ulus-devletler, yeni sorunlarla karşı karşıyadır. Ulus devletler bir yandan etnik ve bölgesel siyasetin etkisi altına girerken, öbür yandan ekonominin küreselleşmesi ve savaş teknolojisinin gelişmesi gibi etkenlerin yarattığı dış tehditlerle karşı karşıya bulunmaktadır. Küresel sorunlar karşısında, ulus devletlerin bazı noktalarda yetersiz kaldığı yönünde ortaya atılan fikirler (Öke, 2001;129), vatandaşların gözünde devletin prestij kaybına ya da halkın devlete yabancılaşmasına neden olabilmekte ve devleti meşruiyet krizleriyle baş başa bırakabilmektedir. Bu tip söylemler, küreselleşmeyi bir dayatma olarak kullanan hakim güçlerin, ulus devletleri zayıflatmak için ortaya attığı ve propagandasını yaptığı söylemlerdir. ABD’nin Irak’a müdahale konusunda, tüm dünyaya rağmen uygulamış olduğu politikalar ve yapmış olduğu müdahale bu konu için verilebilecek en somut ve çarpıcı örneklerden bir tanesidir.

Ulus devletlerin sahip olduğu güç ile STK’ların yaptıkları faaliyetlerin etkinlikleri arasında da önemli bir ilişki mevcuttur. Örneğin Uluslar arası Af Örgütü’nün (Amnesty International) 1998 yılında ABD ile ilgili olarak hazırladığı insan hakları raporunda şu ifadeler yer almaktadır (Crosette, New York Times, 5 Ekim 1998): *“Ülke çapında binlerce insan, polis şeflerinin ellerinde sürekli ve kasıtlı bir vahşete maruz kalmaktadır. Acımasız, aşağılayıcı ve zaman zaman hayafî tehlike oluşturan kısıtlamalar ABD ceza sisteminin bir parçası olmaya devam etmektedir.”*

Dünyadaki en güçlü devlet konumunda bulunan ABD için bu raporun taşıdığı önem ve dünyanın mevcut duruma karşısındaki tepkisizliği, STK'nın faaliyetinin etkinliğinde muhatap olunan gücün önemini de ortaya koymaktadır. ABD yerinde herhangi bir gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülke olması durumunda, raporun etkinliği ve diğer ülkelerin olaya yaklaşım tarzının farklı olacağı aşikardır.

Küreselleşmenin getirdiği bazı özellikler, egemen güçler tarafından siyasi ve ekonomik alanda kendi amaçlarını gerçekleştirmek için birer vasıta olarak kullanılabilir. STK'lar da bazen bu vasıtalardan biri haline gelebilmektedir. Özellikle büyük mali kaynaklara sahip şirket patronlarının bir araya gelerek oluşturdukları işadamları dernekleri ve odalar, ülkenin siyasi merkezlerinin baskı altına alınması için, egemen güçler tarafından kullanılabilir. Ayrıca, büyük kitleleri harekete geçirme gücüne sahip olan Sivil Toplum Kuruluşları da bu konuda istismara açık bir alan olarak mevcut bulunmaktadır.

Küreselleşme STK'ların ulusal ve uluslar arası alanda algılanışlarında da büyük farklılaşmalara neden olmuştur. STK'ların ulusal hükümetler üzerinde hatırı sayılır bir etkisi vardır. Hatta birçok ulusal hükümetten daha etkin STK'lar mevcuttur. Bir ulusun sahip olduğu STK'lar, dış politika konusunda da, devletin izlediği politikalarda bir kolaylaştırıcı, tamamlayıcı, hatta yön gösterici olabileceği gibi, devletin dış politika konularında savunduğu tezlerin yıpratılmasına, bazı durumlarda güç kaybetmesine de neden olabilirler. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki STK'ların düzenlemiş olduğu eylemler, Lahey'de, müzakereler esnasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti heyetinin çok zor duruma düşmesine neden olmuştur.

Ulus devletlerin karşılaştığı problemlerin aşılması açısından, dünyada önemi gittikçe artan STK'larla işbirliği yapılması ve bu kuruluşların karar verme mekanizmalarına katılımının sağlanması önemlidir. Uluslar arası güvenlik, küreselleşmenin etkisiyle, yalnızca askeri anlamda ele alınan bir kavram olmaktan çıkmıştır. Daha çok ekonomik, sosyal, siyasal ve askeri unsurların hep beraber oluşturduğu karmaşık bir dokuya ve içeriğe dayandırılmaya başlanmıştır (Celasun,2000;53). Küresel ekonomik manipülasyonlar, ekonomik hassasiyetlerin istismarı, ülke içi etnik hassasiyetlerin istismarı ve bu konuların siyasî dayatmalara

dönüşmesi, özellikle gelişmekte olan ülkeler için en önemli tehdit algulamalarını oluşturmaktadır (Büyükanıt [web], 2003). Bu noktada STK'ların önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. STK'lar yapmış oldukları faaliyetlerle, demokrasinin ve toplumsal refahın gelişimine katkıda bulunabilecekleri gibi, din, mezhep ve etnik farklılıkların bir bölünme veya çatışma sebebi olmasını da sağlayabilirler. Demokrasinin en güzel yönlerinden bir tanesi, farklı özellikleri ve görüşleri olan insanların birbirine saygı duyarak bir arada yaşayabilmesidir. Bunun için de temel şartlardan bir tanesi sahip olunan ortak değerlerin korunması, farklılıkların bir bölünme veya çatışma sebebi haline getirilmemesidir. Sivil Toplum Kuruluşları, küreselleşmenin hakim düşüncelerinden bir tanesi olan etnik ve dinsel farklılıklara yapılan vurgunun, bir istismar konusu haline getirilip getirilmemesi üzerindeki etkisi önemlidir. Türk Kültürü, asırlardır kendi içinde bir zenginlik olarak barındırdığı bu tip farklılıkları, bir ayrışma ve çatışma sebebi haline getirmediği gibi, sahip olduğu hoşgörüsüyle tüm dünyaya da örnek olmuştur.

STK'lar bu konuların istismar edilmesine alet olarak, ulusal direncin zayıflatılması, halkın devlete olan güveninin ortadan kaldırılması, uluslar arası siyasi arenada ülkenin prestij kaybetmesi gibi durumlara bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde sebep olabilirler. Küreselleşmenin getirdiği bu hassasiyetler, Devlet-STK ilişkilerinin öneminin artmasının temel nedenlerinden bir tanesidir. Küreselleşmenin kazandığı önemin temel sebeplerinden bir tanesi, iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmelerdir (Öke, 2001:22). Bilgi toplumu kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte toplumun her kesiminde ve buna bağlı olarak devletlerde bilginin paylaşımı ve ilişkilerin şeffaflığı ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler siyasetin kamuoyundan bağımsız olarak yürütülmesini de imkansız hale getirmiştir. Ulus devletlerin, ulusal ve uluslar arası alanda meşruiyetlerini sağlamaları açısından kamuoyu desteğini almaları bir zorunluluk halini almıştır. Bu meşruiyetin sağlanmasında da Devlet-STK ilişkilerinde desteğe ve iyi niyetli çabalara dayalı ilişki şeklinin gelişmesi önem kazanmaktadır.

1.2.2. ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK VE SİVİL TOPLUM

Günümüzde çoğulculuk yaşadığımız toplumların doğal bir yapısı haline gelmeye başlamıştır. Bir yandan küreselleşmenin getirdiği toplumsal dönüşümler ve

buna bağlı olarak ortaya çıkan çoğul kimlikler ve ulus ötesi kurumların artan rolü sonucu her geçen gün daha da artan farklılaşmış kimlikler yaşıadığınız dünyanın birer gerçeği haline gelmiştir. Bugün için insanlar geçmişte hiç olmadığı kadar birbirleri ile i içe yaşamakta, ötekiyle her an burun buruna gelme risk ve imkanı ile bağlaşık bir hayat sürmektedirler.

Bugün için çoğu ülke kültürel bakımdan önemli çeşitlilikler göstermektedir. Yapılan son çalışmalara göre dünyadaki bağımsız 184 ülke, bünyelerinde 600 yaşayan dil grubu ve 5000 etnik grup ile muazzam bir çeşitlilik içinde bulunmaktadır. Bu rakamlar bize çok az ülkenin vatandaşının aynı etnik-ulusal gruba ait olduklarını ve çok azının aynı dili konuştukların ifade etmektedir (Kymlicka, 1998 ;25). Yaşıadığımız bu süreç bizleri, kültürel açıdan homojen bir ulus devlet modelinden gittikçe uzaklaşarak farklılıkların toplum hayatında daha fazla kabul gördüğü bir boyuta yaklaştırmıştır.

Çok kültürlülük (multiculturalism) kavramı sosyal bilimciler arasında sıkça tartışılan bir konudur. Bu kavram bir yanıyla Amerika Kanada gibi değişik kültürlerden genlerce kurulmuş ülkeleri, diğer bir yönüyle de II. Dünya Savaşı sonrası gelişen ekonomilerine işgücü sağlamak için yoğun Şekilde g alan Batı Avrupa ülkelerini ilgilendirmektedir. Çok kültürlülük söylemleri ilk olarak 1960'lı yıllarda Amerika'da ortaya çıkan İnsan Hakları Hareketi ile ilişkilendirilmekteyse de, giderek Batı Avrupa ülkelerine de yayılmış ve göçmen grupların kültürel farklılıklarını korumada uygulanan politikaları da kapsar hale gelmiştir. Bunun temel nedeni, yüzyıllar süren ve yabancıların yerli topluma tam asimilasyonu amacını güden politikaların 1960'lı yıllarda iflas etmesi ve yabancılar sorununa yeni çözümler aranmasıdır. Çok kltrc söylemlerde temel amaç, farklılıkların tanınıp hoş görülmesi yoluyla ahenkli ve verimli bir toplumun yaratılmasıdır.

Kültürel yaşam biçimlerindeki çeşitliliğin, etnik grupların, mezheplerin ve dünya görüşlerinin sayısı ve etkinlikleri gün geçtikçe artmaktadır. Geçmişte Aydınlanma dşncesinden ilham alan modern projenin evrenselci paradigması insanlar arasındaki benzerlikleri toplum tasarımıının merkezine alırken günümüzde yaşamın temeline ilişkin vurgu giderek farklılıklar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Modernliğin uzun yüzyıllar boyu kendi dışında olanı ötekileştirme, dışlama ve hor görme süreçleri ile kendisini ortaya koyan perspektifi yanında postmodern teori ırkların, kültürlerin, cinslerin, cinselliklerin çoğulculuğuna vurguda bulunarak hiçbir tarzın diğeri üzerinde egemenlik kuramayacağı, her unsurun eşit temsile yetkin olduğunda ısrar etmektedir. Postmodernliğin oluşturduğu bu atmosfer daha sonraları farklılıkların adeta kutsandığı çok kültürcülük politikalarının da meşru temelini oluşturacaktır. Postmodern kuramın ortaya koymuş olduğu çoğulcu toplum tasarımı, bir zamanlar modernliğin yıkmaya çalıştığı şeyler olan cemaat, gelenek, kendi türüne ve köklerine bağlılık, milliyet gibi bir kısım anti-modern unsurları kınanır şeyler olmaktan çıkararak tam tersine dönüştüren bir süreci başlatmıştır. Bu süreç uzun zaman baskı altına alınan toplumsal grup ve kimliklerin ve etnisitelerin de kendilerini ifade etmede gereken fırsatları buldukları süreçlere de can vermiştir. Öyle ki artık yeni bir kabilecilik çağına girdiğimiz bile söylenebilecektir: Bugün cemaat övgüsüne, aidiyetin alkışlanmasına ve heyecanla gelenek aramaya enerji, güç ve canlılık katan şey, mucizevi bir biçimde yeniden doğan kabileciliktir. En azından bu anlamda modernliğin uzun ve dolambaçlı yolu bizi bir zamanlar atalarımızın yola çıktığı başlangıç noktasına getirdi. Ya da belki de öyle görünüyor (Bauman, 2000; 111/114)

Çokkültürcülük ve kültürel çeşitlilik tüm dünyada tartışılan bir olgu konumuna yükselmiştir. Özellikle Kanada ve Avustralya gibi devletlerin ülkelerine kabul etmiş oldukları göçmenleri asimile etmek(eritme potası) yerine çok etnikli yapı içinde farklılıklarını tanıyan bir politika girişimi olarak çokkültürlülüğü resmen bir devlet politikası haline getirdikleri 70'li yıllardan sonra konu daha fazla dünya gündemine oturmuştur (Kymlicka,1998: 47; Birch, 1989:167-172).

Çokkültürcülük tartışmaların temelini bakıldığında bu olgunun aslında yirminci yüzyılın içinde ortaya çıkan büyük göç dalgaları ve çöken sömürge imparatorluklarının ardında bıraktıkları büyük etnik çeşitlilikle temelden ilgili olduğu görülmektedir. Bu anlamda Avrupa'nın dünyanın geri kalanı üzerinde kurmuş olduğu sömürge egemenliğinin sona ermesi ve bunun sonucunda sömürgelerin bağımsızlaşması, sömürge halklarının yerel ve azınlık kültürlerine söz hakkı tanıyan süreçlerin işlenmesini kolaylaştırmıştır. Böylelikle, 18 ve 19. yüzyıl Avrupa'sının akıl

ve ilerleme adına sürdürdüğü mücadele olan evrensellik fikri ortadan kalkarken toplum artık birliğini de yitirme sürecine girmiştir. Dolayısıyla da hiçbir kahraman, hiçbir toplumsal kategori, hiçbir söylem, anlamın tekeli elinde tutma imkanı bırakmayacaktır. Bu da bizi, doğal olarak çokkültürcülüğe götürmektedir (Touraine, 1992; 208).

Yukarıda saymış olduğumuz düşünsel ve entelektüel nedenlerin ötesinde etnik çoğulculuk ve çokkültürlülük anlayışının yeşermesinde etkili olan bir diğer faktör de modern ulus devlet idealine ulaşma yolunda devletlerin bünyelerinde barındırdıkları etnik, dini ve kültürel azınlıkları yok sayan hatta yer yer bu unsurları sistemli bir biçimde yok eden bir anlayışı taşımaları gelmektedir. Böylelikle ulus-devlet'in entegrist kültür siyasetinin paradoksal olarak ulus-altı ve yerelci duyguları uyardığı ve onları beslediği görülmüştür. “Bütünleşme politikası, deyim yerindeyse, toplumun ayrışmasına, kültürel bütünlüğünün çözülmesine yol açıcı bir etki de yaratmaktadır. Buna bağlı olarak, günümüz toplumlarında “kültürel çeşitlilik” gitgide daha fazla bir değer olarak algılanmaya başlanmış, bu da “birlikçi” siyasal anlayışı zayıflatmıştır” (Erdoğan, 1998: 188).

Temel olarak çokkültürlülük olarak adlandırılan kültürel çoğulculuk biçimi, özünde liberal bir çoğulcu toplum tasarımı olarak gelişim göstermeye başlamış bir siyasi akımdır. Bu anlamda bu kavram, kültürel kökeni ne olursa olsun farklı kültürel geleneklerin eşitlik esasına dayanarak bir arada yaşamalarında herhangi bir sorunun olmadığını ifade eden siyasal ve toplumsal bir sistemin ifadesi olarak ortaya çıkmıştır(Erdoğan, 1998;195). Çokkültürlülük tek başına farklılık ve kimlikle ilgili bir kavram olmayıp, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalar bütünüyle de alakalıdır (Parekh, 2002;3). Çokkültürlülük terimi ilk bakışta yekpare bir toplum tasarımı sunar gibi görünse de bugün için bu başlık altında mütalaa edilecek birbirlerinden farklı çoğulculuk biçimleri bulunmaktadır. Liberal teorinin bireysel hakları öne alan yaklaşımı ile cemaatin ve grupların haklarını temel alan toplulukçu /cemaatçi çokkültürlülük biçimleri bunların başında gelirse de konu yine de birbiri ile ihtilafli bir çok alt dallara da ayrılmaktadır. (Kymlicka,1998;124)

Bugün çokkültürlülüğü bir devlet politikası olarak tanıyan ya da tanımayan ülkelerin uygulamakta oldukları çeşitli çoğulculuk biçimleri bulunmaktadır. Liberal gelenek içinde oluşturulmuş olan bireysel haklar çerçevesinde çeşitliliği savunan ve bireyi bir yurttaş kimliği çerçevesinde haklara kavuşturan yaklaşım ile cemaati, hakların temeline oturtan cemaatçilik (communitarianism) yaklaşımı birbirleri ile rekabet içinde gelişimlerini sürdürmektedirler. Bu anlamda çağdaş siyaset teorisinde temelde iki farklı çokkültürlülük ve yurttaşlık modelinden söz edebilmek mümkündür. Bunlardan ilki kökeni John Locke, Thomas Hobbes, Montesquieu, Vico ve Herder gibi düşünörlere dayanan ve günümüzde J. Rawls, J. Raz , Kymlicka gibi düşünörlere tarafından temsil edilen Liberal -sözleşmecî çokkültürlülük ve yurttaşlık modeli, öteki de günümüzde Charles Taylor ve Michael Walzer, Alasdair MacIntyre gibi kuramcılar tarafından seslendirilen cemaatçi / komüniteryanist yaklaşımıdır(Şan,2004;8).

Bu yaklaşımlara ilk olarak liberal kuramdan hareketle bakacak olursak liberal çokkültürlülük modelinin (daha doğrusu liberal çoğulculuk demek daha uygun olacaktır) en ayırt edici özelliğinin, bireyi özgül bir toplulukla değil, ama bir kategori ya da yurttaşlıkla olan ilişkisi içinde ele alan bir yaklaşıma sahip olduğunu görürüz. Liberal yurttaşlık anlayışına göre, bir toplumu oluşturan bireylerin tümü, tanımlanmış ve değişmez bir “iyi yaşam” kavramını paylaşmazlar. Bu nedenle devletlerin dayanacağı ve hedeflerini meşrulaştıracağı bir ahlaki kaynağı da olamaz. İyi yaşamın birçok türü bulunmakla birlikte bunlardan hiçbiri ötekinden daha az değerli olmadığı için bunların birbirleri ile kıyaslanması söz konusu değildir. Her biri farklı bir biçimde değerlidir. Benzer bir mantıkla, kimi rejimler bir diğereinden ne daha az ne de daha çok meşrudur. Bunların tümü farklı nedenlerden dolayı meşrudur (Gray, 2003: 37). Michael Walzer'in son derece özlü bir şekilde ifade ettiğı gibi liberalizm için ayrıcalıklı bir çoğunluk ya da özel haklarla mücehhez bir azınlık yoktur (Walzer, 1996:108). Liberal bakış açısına göre birey, kendi yaşam alanını seçme, yargılama, inceleme ve yeniden gözden geçirme yönünde düşünsel yeteneklere sahip bir benlik olarak tanımlanmıştır: Toplum bireyin yararına ilişkin farklı ve birbiri ile rekabet eden anlayışlara imkan tanımalı ve sosyal kurumlar iyi yaşam sağlama konusundaki görüş çeşitliliğine bir çerçeve oluşturmakla sınırlı bir görev üstlenmelidir. Liberal rejimler, iyi yaşama bakış açıları uyuşmayan insanların,

hepsinin de adaletli olarak kabul edecekleri koşullarda beraber yaşamaları amacına koşulmuş bir sistem oluşturma peşindedir (Gray, 2003;67). Liberal teori “yurttaşların evrensel eşitliği adına, siyasal görüş dışındaki bütün farklılıklara kayıtsız kalmayı veya bunları siyasette gözetilen konuların dışına çıkarmayı” öne alan bir perspektiftir. Bu bakış açısına göre siyasal farklılıklar dışında kalan farklılıklar başkalarını değil, sadece söz konusu kişiyi ilgilendirir ve dolayısıyla da kişinin dini, ahlaki inançları ve aile yapısıyla birlikte özel alana girer.

Birey özgürlüğünü kendine eksen alan Liberal kuram 1980'li yıllardan sonra cemaatçilik/ toplulukçuluk akımı tarafından şiddetli bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Komüniteryanizm (communitarianism) 80'li yıllarla birlikte, aslında liberal teorinin sınırlarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Komüniteryenler sadece liberal fikirleri değil, liberal teorinin tümünü, birey üzerinde çok yoğunlaşmış olmaları bakımından, bireysel özgürlüğe aşırı önem vermiş olmaları ve insanın kendisini geliştirmek bakımından iyi işleyen bir toplumsal yapıyı öngörmekte yetersiz olmaları bakımından eleştirmektedirler. Komüniteryenlere göre liberal teoride haklara yapılan tek yanlı vurgu, kültürel atmosferden, topluluk bağlarından ve gerçek bir insanın tüm kişiliğini oluşturan hayat hikayesinden soyutlanmış, içi boşaltılmış bir bireye ilişkin bulunmaktadır. Halbuki birey olarak her birimiz, kişiliğimizi, yeteneklerimizi ve hayattaki kazanımlarımızı ancak bir topluluk içerisinde gerçekleştirme imkanına sahip olabiliriz. Bu nedenle komüniteryenler, esas olarak siyasal hayatın topluluğu inşa etmesi gerektiğini, çünkü bireyliğin ancak topluluklar tarafından şekillendirildiğini savunurlar (Balı, 2001:170). Böylelikle de alt grupları saran büyük toplum yerine ulustan daha küçük olan gruplardan kaynaklanan bir haklar kuramının oluşturulmasının çabası içinde olmuşlardır. Bu da ortak bir iyi kavrayışı ile tanımlanmış grupların teorisi ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle tek tek üyelerin amaçlarını gözden geçirme yetilerini sınırlandırsa bile, grupların bir ortak iyi kavrayışını ilerletebilecekleri bir “ortak iyi politikası” geliştirmek isterler. Üyelerin grup değerlerine “kurucu” bir bağla bağlı olduğuna inanan cemaatçiler, ortak değerlerin savunulması adına kişi haklarının sınırlandırılmasında da herhangi bir sakınca görmeyeceklerdir (Kymlicka,1998;151).

Çağdaş çokkültürlülük tartışmalarının odağında Kanada toplumu bulunmaktadır. Hal böyle olunca da çok kültürlü toplum tasarımı için teori üretmek de daha çok Kanada'lı akademisyen ve düşünörlere düşmektedir. Kanada'nın yaşamış olduğu bu deneyimden kaynaklanan sorunlara getirdikleri çözüm önerileri ile iki akademisyen ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki Liberalizm, Cemaat, Kültür ve Çokkültürlü Yurttaşlık kitapları ile bu tartışmaların odağında yer alan Will Kymlicka ve diğeri de geleneksel Komüniteryen düşüncenin önemli temsilci Charles Taylor'dır. Taylor, çokkültürlülük tartışmalarında neredeyse en temel başvuru metinleri arasında gösterebileceğiz Tanınma Politikası adlı çalışması ile konunun en önemli savunucuları arasında gösterilmektedir.

Kymlicka'nın çokkültürlü toplum projesini dayandırdığı çokkültürlü yurttaşlık fikride şu alt başlıklardan oluşmaktadır: 1-Özyönetim hakları, 2-Çoketniklilik hakları, 3-Özel temsil hakları.

Özyönetim hakları daha çok ulusal azınlıkların yararlanacağı türden haklar olup, siyasal yapı olarak federalizm bu haklar için en uygun sistemi oluşturmaktadır. Federalizm, eğer ulusal azınlık, federal alt birimin birinde çoğunluğu oluşturuyorsa bir özyönetim biçimi olarak işe yarar. Quebec buna güzel bir örnek teşkil ederken, ABD'nin hiçbir eyaleti bir özyönetim hakkını içermemektedir. Kymlicka'nın çokkültürlü yurttaşlık tanımlamasında ikinci hak grubunu oluşturan çoketniklik hakkı da bir ülkeye farklı toplumlardan göç yoluyla gelmiş olan unsurları içermektedir. Bu haklar,etnik gruplara ve dini azınlıklara, egemen toplumun ekonomik ve politik kurumlarında başarılarını engellemeden, kültürel özgünlüklerini ifade etme ve bundan gurur duymakta yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Özyönetim haklarında olduğu gibi çoketniklilik hakları da geçici değildir, çünkü korunmakta olan kültürel farklılıklar ortadan kaldırılması gereken unsurlar değildir. Kymlicka'nın son olarak atıfta bulunduğu hak grubu olan özel temsil hakları ise etnik nitelikte olmayan diğeri grupların toplum içinde eşitsiz konumlarının telafisine yönelik bir hak alanı oluşturmaktadır(Kymlicka, 1998;65-68)

Çokkültürlülük projesinin amacı göçmenlerin kendi etnik kimliklerini ifade edebilmelerini ve eğer isterlerse üzerlerindeki asimilasyon baskısını azaltabilmelerini sağlamaktır. Ancak tüm bunların yanında her şeye rağmen iç kısıtlamalar peşinde

olan gruplar da olacaktır. Bu grupların talepleri bu taleplerinin başarı şansını yakalamaktan uzaktır. Oturmuş demokrasilerde etnik ve ulusal gruplar tarafından dile getirilen gruplara özgü hak talepleri daha çok koruma amaçlı olup iç kısıtlamalar için talepte bulunanlarsa genel olarak geri püskürtülmektedir. Bu anlamda son yıllarda revaçta olan çokkültürlü kamusal politikalar, neredeyse tamamen dış korumaların kabul edilmesi çerçevesinde şekillenmiştir (Kymlicka,1998;80-83). Kymlicka da, yukarıda tasvir edilen iki hak türünden dış koruma hakkını önemsemekte ve liberal yaklaşımın gruplar arasında adaleti destekleyecek belli dış koruma önlemlerini onaylayabileceğini ve onaylaması gerektiğini; ancak grup üyelerinin geleneksel otoriteleri ve pratikleri sorgulama ve gözden geçirme haklarını sınırlayan iç kısıtlamaları reddetmeleri gerektiğini savunmaktadır(Kymlicka,1998: 75).

Son yıllarda çokkültürlülük tartışmalarında Kymlicka ile birlikte adından en fazla söz edilen bir diğer Kanada'lı da Charles Taylor'dur. Taylor'ın geliştirmeye çalıştığı farklılık ve çokkültürlülük politikasına ilişkin temel düşünceleri Tanınma Politikası adlı çalışmasında somutlaşmaktadır. Bu politikanın ortaya koymuş olduğu çoğulculuk anlayışı, farklı yaşam pratiklerinden oluşan kültürel farklılıkların siyasal düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygıdeğer kabul edilmesi esasına dayanmaktadır. Farklı olana katlanmayı ve ona hoşgörü ve toleransla karşılık verilmesi anlayışına dayanan ve bir kültürün hiyerarşik üstünlüğüne dayalı anlayışa karşı Taylor, kültürel kimliklerin eşdeğer saygı esasına göre değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Kısacası Taylor için çokkültürlülüğün en temel ayağı farklı kültürel kimliklerin “tanınması” esasına dayanmaktadır (Köker, 1996 :13).

Taylor'ın bakış açısına göre tanıma “yalnızca kişilere borçlu olduğumuz bir kibarlık değil aynı zamanda hayati bir insan ihtiyacıdır.” “Tanınmanın önemi, artık her yerde şu ya da bu biçimde kabul edilmiş durumdadır; yakın kişisel düzlemde hepimiz, kimliğin bizim için önemli olan öbür kişilerle temaslarımız boyunca nasıl biçimlendirildiğinin ya da nasıl çarpıtıldığının farkındayız. Toplumsal düzlemde, eşit tanıma yolunda sürüp giden bir politika izliyoruz. Her iki düzlem de, önemi gittikçe artan sahicilik idealiyle biçimlendirilmiş durumdadır ; tanıma, bu ideal çerçevesinde oluşan kültürde temel bir rol oynar.” (Taylor, 1996:50) Taylor'ın dile

getirdiği çokkültürlülük yaklaşımı, kültürler arası bağlanıma hazır olmayı ve her tür Avrupa merkezliği veya Batı kültür emperyalizmini reddetmeyi de ima eden bir perspektife sahiptir.

Habermas, çokkültürcülük politikalarıyla etnik unsurların adeta nesli tükenecek türler muamelesi görmektense onların eşit haklar etrafında birlikte yaşamalarını sağlayacak bir ortak sistemin kurulmasının önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle de Habermas, haklar sistemini demokratik yoldan gerçekleştirilmek ve farklılıkların giderek aidiyete duyarlı şekillerde ele alınması gereğine işaret etmektedir. “Yurttaş haklarının evrenselleştirilmesi süreci, hukuk sisteminin farklılaşmasını kamçılar: Bu farklılaşma ise yurttaşların kimliklerini koruyan yaşam bağamlarına, bizzat kendileri tam eşit muamele görmedikçe, tüzel öznelerin bütünlüğünü sağlayamaz. Haklar sisteminin seçmeci yorumlanması, temel hakların gerçekleştirilmesi gibi bir demokratik anlayışı kapsayacak bir biçimde düzeltilirse, budanmış bir Liberalizm 1 ile sisteme yabancı bir kolektif haklar kavramını ortaya atan bir modeli karşılaştırmaya gerek kalmaz.” (Habermas, 1996:120)

Bir toplumu oluşturan bireylerin ve grupların dil, din, ırk, tarih, coğrafya açısından farklı kökenlerden gelmesine dayanan çok kültürlülük, tek bir siyasal birim halinde ve ortak sınırlar içinde yaşayan toplumlarda söz konusudur. Bu farklılıklar, kimi zaman, çöken Sovyetler Birliğinde, ya da bugünkü Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi, değişik milletlere mensup insanların bir arada yaşaması biçiminde de görülebilir. Bu iki ülkedeki deneyimler, aslında çokkültürlülük kavramının siyasal sonuçları açısından da oldukça öğretici olmuştur. Toplumdaki çokkültürlülük olayını, bireysel özgürlükler bazında genel toplumsal ve siyasal yapının bir parçası olarak algılayan ABD oldukça başarılı bir uygulama ile, hem siyasal kimliğini hem de özgürlükleri koruyan bir çizgi izlemiştir. Buna karşılık, sivil toplum fikrinin gelişmediği Sovyetler Birliği, bireysel özgürlükleri hemen hemen yok sayarak giriştiği deneyim çerçevesinde, sistemin karşılaştığı başka tür zorlukların sonunda, dağılıp gitmiştir. Sovyetler Birliği ve Yugoslavya deneyimleri, bize, bireysel özgürlüklerin güvencede olmadığı sistemlerde, farklı kültürel kimliklerin korunmasının ve geliştirilmesinin, ister üniter ister federal devlet yapıları çerçevesinde olsun, olanaklı olmadığını göstermiştir. Sivil toplumun gelişmesinde

çokkültürlülüğün katkısının çok fazla olduğu görülmüş olup gelecekte de çokkültürlülük sürecini iyi yöneten ulusların gelişimi kötü yönetilen uluslara göre çok farklı olacaktır.

1.2.3. DEMOKRATİKLEŞMEDE SİVİL TOPLUMUN ROLÜ

Demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi rejimidir. Katılımcı demokraside ise, halk kendisini ilgilendiren konularda söz sahibi olur ve toplumu ilgilendiren kararların alınmasına katılır. Böylece vatandaş etkin olarak kararların üretilmesine ortak edilir. Sivil toplumun gelişimi ile birlikte katılımcı demokrasinin önemi iyice artmıştır. Bu bağlamda temsili demokrasinin uygulanmasında sivil toplum kuruluşlarına büyük roller düşmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları vatandaş ile devlet arasında köprü vazifesi görmektedirler. Vatandaşın düşüncelerinin devlete aktarılmasında, devletin uyguladığı ve uygulamak istediği politikaların vatandaşa aktarılmasında katalizör rolünü üstlenmektedir.

Demokrasi, nihai siyasi gücün halk çoğunluğunda bulunduğu, ulusun bir topluluk olarak egemen olduğu, halkın doğrudan veya seçilmiş temsilcileri aracılığıyla hükümet çalışmalarını denetlediği bir sistem ve bir devlet örgütlenme tarzı olarak kabul görmektedir (Yıldırım, 2004: 94). Demokrasinin ön koşulu olan sivil toplumun gelişmesi, sivil toplum kuruluşlarının niteliğine bağlıdır. Tüm aracı kurum ve örgütlenmeler sivil toplumu oluşturmaz (Bayhan, 2005: 156). Bu bağlamda, demokrasinin pekiştirilmesi açısından en sağlıklı sivil toplum kuruluşu devleti tanımakla birlikte, özerkliğini kaybetmeden teması sağlayan tiptir (Yıldırım, 2004: 107–108). Bununla beraber, sivil toplum iki taraflı bir denge üzerine kurulmuştur. Bir yandan merkezi devlet, bireyleri cemaatçi baskılara karşı koruyup, bireyin özgürlüklerini garanti altına almakta, diğer yünden, merkezi devlet iktidarı, bağımsız bireylerden kurulu ve sivil toplumu oluşturan aracı kurumlar tarafından denetlenmektedir (Bayhan,2005: 157). Güçlü bir demokrasinin zorunlu koşulu olarak sivil toplum varlığından söz edebiliriz (Sarıbay, 1998: 25).

Bir siyasal rejim olarak demokrasi, insan haklarının gerçekleştirildiği düzeni temsil etmektedir. Demokrasi, insanların yalnız kendilerinin değil aynı zamanda başkalarının haklarını savunabildikleri rejimlerdir. İşte bu bağlamda kişinin kendi

hak ve özgürlüklerinin diğer kesimlerle var olabilmesi ancak demokrasilerle mümkün olmaktadır. Demokrasinin temel öğelerinden biri aktif bir sivil toplum varlığıdır. (Yıldırım,2004: 96–97).

Avrupa’da demokratikleşme talepleri içinde canlanan sivil toplum kavramı, toplumun despotik devletten bağımsız bir yaşamı olabileceğini simgeler. Sivil toplum, devletten bağımsız, hatta devlete karşı bir yaşam alanını tanımlar. Diğer bir anlatımla sivil toplum, bireysel hak ve özgürlüklerin kazanımı mücadelesinin, totaliter, despotik devletten demokrasiye geçişin anahtarı olarak kabul edilebilir(Keyman, 2005: 6). Bir başka ifadeyle sivil toplum, gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde bir sosyal yapılandırma. Sivil toplum devletten özerk olmayı içerir ama ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmaz (Sarıbay,1998: 29)

Demokrasi, toplumu oluşturan yurttaşların, temsilciler yoluyla kendilerini yönetmeleri anlamına gelmektedir. Ayrıca, demokrasi, güçler ayrılığını, bireysel hakların güvence altına alınmasını ve özel yaşamın korunmasını sağlar. Bu bağlamda demokrasi, fikirlerin ve çıkarların çeşitliliğini varsaymaktadır. Çeşitliliğe saygı, demokrasinin, çoğunluğun azınlıklar üzerindeki diktatörlüğünden farklı olduğu anlamına gelmektedir (Bayhan, 2005: 146–147). Sarıbay’ın da söylediği gibi demokrasiye vücut veren siyasal haklar kadar, sivil toplumun ruhu olan medeni haklar da önemlidir, bunlar birbirini tamamlarsa, demokrasi ile sivil toplum örtüşmüş olacaktır (Sarıbay, 1998: 32).

Güçlü bir demokrasinin ön koşullarından biri güçlü bir sivil toplumun varlığıdır. Güçlü bir sivil toplum ise demokrasinin şekillenmesini birçok yönden etkiler. Bu etkilerin neler olduğunu Karadağ aşağıda olduğu gibi açıklamaktadır (Karadağ,2005: 69–70).

- Sivil toplum, devlet iktidarını sınırlayan siyasal, ekonomik, kültürel ve ahlaki temellerin kaynağını oluşturur. Sivil toplum içindeki farklılaşmalar, devletin azınlık bir grup tarafından ele geçirilmesini önler.

- Canlı bir sivil toplumsal yaşam, siyasal partilerin uyarıcı nitelikteki siyasal katılım çabalarını destekler.

- Sivil toplum, devlete istikrar sağlar. Yurttaşlar, sivil toplum sayesinde daha iyi olanaklara kavuşur ve toplumun refahı artar.

- Sivil toplum aracılığıyla yeni siyasal liderler yetiştirilmesi sağlanır.

Sivil toplumun demokrasinin gelişmesine en büyük katkısı, vatandaşların moral eğitimini üstlenmesidir. Daha açık bir ifadeyle, sivil toplum bireyler arasındaki etkileşimi kamu yararına uygun hale getirmek için gerekli vatandaşlık erdeminin kazanıldığı alandır. Sivil toplum demokratik kültürün unsurları olan hoşgörü, ılımlılık, uzlaşma istekliliği, karşıt görüşlere saygı gibi değerlerin toplumun her katmanına yayılmasına aracılık eder (Orhan ve Tekin, 2005: 466).

White (1994: 382-4) sivil toplumun demokratikleşmeyi şu yönlerden desteklediğini belirtmektedir:

- Güçlü bir sivil toplum, devletin zor kullanma kapasitesini zayıflatmak ve siyasal sorumluluk ile moral değerlere saygı açısından devlet iktidarını sınırlayıcı bir işlev görür.

- Yurttaşlar ile siyasal sistem arasında aracı rolü oynar. Bu süreçte sivil toplum, bir yandan talep biçimindeki girdilerin siyasal sisteme ulaşmasını sağlarken, diğer yandan siyasal sistemin bu girdilere uygun cevaplar vermesi durumunda destek biçiminde girdilerle siyasal sistemin meşruluk düzeyini artırmaya katkıda bulunur.

- Demokratikleşme süreci içinde sivil toplum, siyasal düzeyde oyunun kurallarının demokratik yönde yeniden belirlenmesine yardımcı olarak bu süreçte kurucu bir rol oynayabilir.

“Demokratikleşme” ve “sivil toplum”, gönüllülük, özerklik, siyasal sisteme girdiler sağlama, kendi desteğine sahiplik, siyasal liderlerin yetişmesine imkan verme, siyasal iktidarı sınırlandırıcı bir rol oynama ve gerektiğinde siyasal iktidarın meşrulaştırılmasına katkıda bulunma gibi birçok yönden örtüşmektedir (Karadağ, 2005: 70).

Sivil toplum sadece bireysel hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesi ve güvence altına alınması veya siyasal sistemin demokratikleştirilmesi süreçlerinin değil bunun yanında bir ülkede devlet-toplum-birey ilişkilerinin katılımcı demokrasi temelinde kurulmasının da önemli bir aktörü olarak görülebilir. Sivil toplum demokratik toplum yönetiminin katılımcı demokrasi modeli içinde kurulmasının anahtar kavramıdır. Sivil toplum sadece STK'lerden oluşan örgütsel bir yaşam alanı değildir (Keyman, 2005: 8). Ancak, STK'ların sivil toplumun ve demokrasinin oluşumu için en önemli unsurlardan biri olduğunu söyleyebiliriz.

Çoğulcu demokrasiler ancak halkın katılımı ile gerçekleştirilebilir. Katılımcılığın sağlanmasında dernekler, vakıflar, sendikalar gibi sivil toplum kuruluşları çok önemli bir işlev yürütmekte ve bu tür kuruluşlara büyük işler düşmektedir (Yıldırım, 2004: 113). Demokratik ülkelerde, sivil toplum kuruluşları iki işlevi yerine getirir. Bunlardan ilki, demokrasinin ön şartı ve güvencesi olan demokratik bir siyasal kültürün yerleşmesine katkıda bulunmaları, ikincisi ise, bu tür kuruluşların demokrasinin önemli mekanizmalarından biri olan katılımın gerçekleştirilmesini sağlamalarıdır (Arslan, 2005: 89).

Demokrasi ve sivil toplum kuruluşları birbirlerinin göstergeleri durumundadır. Eğer bir ülkede demokrasi gelişmişse örgütlenme özgürlüğü de gelişmiş ve sivil toplum kuruluşları da toplumda yaygınlaşmış durumdadır (Yıldırım, 2004: 113).

Demokrasi, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde sivil toplum içindeki birlikleri ve toplumsal grupları birer ortak olarak kabul etmektedir. Sivil toplum kuruluşları kendi üyelerine karşı sorumlu olan, gönüllülük temelinde örgütlenmiş, kendi kendini yöneten özerk kuruluşlardır. Sivil toplum kuruluşlarının devletin yerine getirdiği bazı hizmetlerin yerelleşmesini sağlayabileceği de savunulmaktadır (Tosun, 2005: 28).

Demokratikleşme süreci siyasi bir süreçtir. Sivil toplum kuruluşları, toplumun siyasi vizyonunu, bireylerin siyaset yapma becerilerini geliştiren, kamuyu ilgilendiren sorunların daha rahat bir şekilde anlaşılmasını sağlayan ve vatandaşların birlikte hareket etmelerinde öncü rolü oynayan toplumsal araçlar

olarak algılandıkları ve işlev gördükleri sürece siyasi demokratikleşme sürecine katkı yapabilir (Bayraktar, 2005;22). Bu açıdan bakıldığı zaman sivil toplum kuruluşları demokratik hayatın geliştirilmesinde, yerleşmenin sağlanmasında ve yönetişimin hayata geçirilmesinde etkili birer aktör olarak kabul edilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE KARAR ALMA

2.1. KARAR ALMA KAVRAMI

Karar alma, belirli bir amaca yönelik olarak eyleme geçmek için mevcut olan veya gerçekleştirilebilecek seçeneklerin belirlenmesi ve bunlardan bir tanesinin tercih edilmesidir. Karar almada en önemli konu, bireyin veya grubun kendilerini karar alma mevkiinde görme durumuyla ilgilidir. Birçok vakada karar alması gereken kişi karar alma durumunda olduğunu fark etmeyebilir. Veya karar almaması gereken kişiler karar vericiler gibi davranabilir. Bazen karar alma aşamalı bir süreci izler. Gruplar kendi kararlarını vererek üst yönetime kararlarını bildirerek yönetimin karar almasını kolaylaştıran bir işlev içinde bulunabilirler. Karar alma sadece mekanik bir şekilde seçenekleri belirleme ve bunlardan bir tanesini seçme süreci değildir. Konuların doğru yerde, pozisyonda, doğru zamanda ve seçeneklerin araştırmaya dayalı olarak belirlenmesiyle gerçekleşen bir süreçtir.

Karar almada seçeneklerden bir tanesinin seçilmesi de basit bir şekilde gerçekleşen tercih olayı değildir. Seçme işlemi her zaman dönülebilecek ve vazgeçilebilecek, diğer üyeleri ikna sürecini gerektirebilecek, geçici nitelikte deneme amaçlı, zorla kabul ettirmeye yönelik, ön karar niteliğinde, personelin tepkilerini belirlemeye yönelik olabilir. Seçim bir olgu değil, bu nedenle bir süreçtir. Alternatifler sürekli yeni şekiller ve bilgilerle zenginleşecek ve karar vericiler "seçme" sürekli bir süreç olarak uygulamaya devam edeceklerdir. Karar alma uygulamalarıyla ilgili olarak literatürde başlıca iki model üzerinde durulmaktadır. Birincisi "Rasyonel - Ekonomik karar modeli" ikincisi ise "Yönetmel Karar Modeli"dir (<http://www.hunersencan.com>).

Rasyonel-Ekonomik karar modeli :Adam Smith'in klasik ekonomi düşüncesine göre insanlar "rasyonel ekonomik" karar vericilerdir. Buna göre kişiler

tüm alternatifleri sistematik bir şekilde değerlendirerek menfaat ve karlarını maksimize edecek şekilde karar verirler. Bu karar süreci aşağıdaki adımları izler.

- Sorunun belirtileri açığa çıkartılır
- Sorun tanımlanır
- Muhtemel tüm alternatifler belirlenir
- Her alternatif bir kritere göre değerlendirilir
- Sonunda en iyi alternatif seçilir

Bu model öngörücü ve karar vericilerin nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen bir yaklaşımdır.

Yönetmel karar modeli: Herbert Simon Adam Smith'in rasyonel karar alma modelini eleştirmiş "Yönetmel karar modelini" geliştirmiştir. Simon'a göre, bireyler sınırlı rasyonellikte karar verirler. Bireyler en iyi kararı değil, kendilerini tatmin edecek kararları verirler. Bu "optimal" bir karardır. Bireyler alternatiflerin sonuçlarının ne olacağını tam olarak bilemezler. Buna göre, karar vericiler ulaşabildikleri, elde edebildikleri tüm alternatifleri değerlendirerek kendi ihtiyaçlarını tatmin eden şikkı seçerler. Kişilerin tatmin olması, en iyi kararın alınmasından daha kolay ve daha istenir bir durumdur.

En iyi kararı almanın bir diğer güçlüğü, seçeneklerin sınırlandırılmış olmasıdır. Karar vericiler, önceden kabul edilmiş bir takım moral ve ahlaki kısıtlarla sınıflandırılmışlardır. Örneğin, yalan söyleme konusunda getirilen sınırlamalar en iyi kararın alınmasını önleyebilir.

Simon'un "**Yönetmel karar modeli**", "**rasyonel-ekonomik**" modelin tersine öngörücü değil tanımlayıcı bir modeldir. Yönetmel modelde, karar vericiler geçmiş dönemdeki deneyimlerinden yararlanarak ve deneme-yanılma yoluyla karar verirler.

Karar alma modellerinden çıkarılacak sonuç, alınan kararın sınırlı rasyonellikte olacağı ve bunun yanında hem üyelerin tatminini hem de örgütün amaçlarına ulaşmasını sağlayacak bir muhtevaya sahip olması gerektiğidir.

2.1.1. KARAR ALMA SÜREÇLERİ

Kamuda karar alma süreci yani siyasal süreç, devletlerin siyasi örgütlenme yapılarına göre farklı unsurlardan oluşan karmaşık nitelikte bir kavramdır. Egemenlik kaynağının tek kişiye ait olduğu devlet şekillerinde siyasal süreç tek unsurdan oluşmaktadır. Otokratik devletler buna örnek olarak gösterilebilir. Otokratik devletlerde egemenliğin sahibi bir kişidir. Bu devletlere örnek olarak diktatörlükleri ve mutlak monarşileri gösterebiliriz. Diktatörlüklerde, özellikle “ihtilal” ve “hükümet darbeleri” gibi nedenlerle iş başına gelen diktatör, toplumda hangi mal ve hizmetlerin, ne miktarda üretileceğine, hangi kanunun nasıl çıkarılacağına bizzat kendisi karar verir. Mutlak monarşide de egemenliğin sahibi tek kişidir ve bu kişinin yetkileri hiçbir şekilde sınırlandırılmamıştır. Diğer bir deyişle, mutlak monarşide monarkın egemenlik haklarını sınırlandıran bir objektif hukuk, bir yaptırım mevcut değildir. Bu nedenle de, kamusal kararlarda tek söz sahibi monark olmaktadır. Meşruteli monarşide ise egemenliğin sahibi olan monark dışında bir parlamento vardır ve monarkın bir kısım yetkileri bu organa devredilmiştir. Dolayısıyla mutlak monarşide olduğu gibi, monark kamusal kararlar konusunda tek yetkili değildir. Hem monarkın hem de diğer devlet organlarının yetkileri kanunlarla belirlenmiştir.

Demokrasi (demos: halk, kratos: egemenlik, iktidar) ise kelime anlamında ifade ettiği gibi, “halkın egemenliği” anlamına gelmektedir. Demokratik devletlerde, kamusal kararlar doğrudan doğruya halk ya da bunların temsilcileri vasıtasıyla alınmaktadır. Demokrasilerde, kamusal mallara ilişkin kararların nasıl alındığını, demokrasi türlerine göre ayrı ayrı incelemek kanaatimizce daha faydalı olacaktır. Demokrasinin de başlıca üç biçimi vardır: Doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi. Doğrudan demokrasilerde, egemenliğin sahibi olan halk bunu bizzat kendisi kullanır. Doğrudan demokrasilerde yasama ve benzeri egemenlik işlevleri halk tarafından yerine getirilir. Esasen gerçek demokrasi, doğrudan

demokrasidir. Doğrudan demokrasi, teorik olarak özellikle az sayıda bireyin yaşadığı bir toplumda söz konusu olabilir.

Temsili demokrasilerde ise egemenliğin sahibi olan halk, bu yetkisini bizzat değil, temsilcileri ve organları eliyle kullanmaktadır. Halk kendisini temsil edecek temsilcileri seçer ve belli konularda kendisi adına karar vermek üzere vekil tayin eder. Temsili demokrasilerde iki tür hükümet sistemi söz konusu olabilmektedir:

-Başkanlık Hükümeti Sistemi

-Parlamenter Hükümet Sistemi

Başkanlık hükümeti sisteminde, yasama ve yürütme organları birbirinden tamamen bağımsız olarak görev yapmaktadır. Yürütmenin başı olan başkan, halk tarafından seçilmektedir. Başkan yardımcıları ve bakanlar kurulu ise meclis dışından, başkan tarafından belirlenir. Başkanlık sisteminin en tipik örneği, ABD uygulamasıdır. Parlamenter hükümet sisteminin (Parlamenterizm) en güzel örneği ise İngiltere’de uygulanmakta olan sistemdir. Parlamenter sistemde başkanlık hükümeti sisteminde olduğu gibi, yasama ve yürütme organı birbirinden bağımsızdır. Fakat başkanlık sisteminde olmayan bir etkileşim ve işbirliği mevcuttur. Parlamento tarafından seçilen bir devlet başkanı mevcuttur. Ülkemizde de parlamenter hükümet sistemi uygulanmaktadır.

Parlamento ile hükümet arasındaki işbirliği, özellikle önemli devlet kararlarının alınmasında açıkça görülmektedir. Örneğin, kanunların yapılmasında, yasama ve yürütme organlarının ayrı ayrı görev ve yetkileri bulunmaktadır. Parlamento kanunları görüşerek kabul eder. Hükümet ise kanunları hazırlar, teklif eder ve kabul edildikten sonra da yayımlar. Başkanlık sisteminde ise yürütmenin kanun teklif etme yetkisi yoktur. Parlamentosu olan her hükümet sistemi parlamenter hükümet sistemi değildir. Meclis hükümeti sisteminde ve başkanlık hükümeti sisteminde de birer parlamento vardır. Fakat parlamenter sistemin temel farkı, yasama ve yürütme organı arasında hukuki eşitliğin esas olmasıdır. Parlamenter hükümetin dört esaslı niteliği vardır (Tüzel, 1969: 227):

-Sorumsuz bir devlet başkanı,

- Siyasi bakımdan parlamentoya karşı sorumlu bakanlar,
- Başbakanın başkanlığı altında kurulmuş bir kabine veya bakanlar kurulu,
- Devlet başkanının parlamentoyu dağıtma hakkı.

Yarı doğrudan demokraside ise, temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin bazı kurumları birleştirilmiştir. Egemenliğin en güçlü bir şekilde belirlendiği yasama görevi, halkın adına meclisidir. Fakat, temsili demokrasiden farklı olarak halk da bu sistemde yasama işlemlerine doğrudan katılır. Halkın yasama işlemlerine katılması başlıca üç araç vasıtasıyla olur: Referandum, halkın kanun teklifi (halk teşebbüsü), halk vetosu.

2.1.2. KARAR ALMA SÜRECİNİ ETKİLEME YÖNTEMLERİ

Siyasal karar alma sürecinde mal ve hizmetlerin üretiminde kararların alınması aşamasında birçok unsur etkili olmaktadır. Bu unsurlar karar alma sürecinin ilk aşamasından kararların uygulanması aşamasına kadar geçen süreç içerisinde yer alan aktörler olarak ifade edilmektedir. Bu aktörler siyasi partiler, baskı grupları, seçmenler, ve bürokratlardır (Buchanan,1967:3-10).

2.1.2.1. Siyasal Partilerin Karar Alma Sürecindeki Rolü : Siyasal karar alma sürecinde kamusal mal ve hizmetlere olan talebin belirlenmesinde siyasal partiler önemli görevler üstlenmektedir. Çok partili temsili demokrasilerin olduğu ülkelerde seçmen yani tüketici kamu mal ve hizmetlerine olan tercihlerini doğrudan belirtebilirler. Bireyler tercihlerini, partilerin açıklamış oldukları parti programları doğrultusunda, belli süre için bir siyasi partiye oy vererek açıklamış olmaktadır. Siyasal partiler hükümet ile halk arasında bir bağlantı kurarlar. Yani çeşitli propaganda ve organize olmuş örgütleriyle seçmenlerin parti programları hakkında bilgi sahibi olmalarını kolaylaştırır. Siyasal partiler ile seçmenler arasındaki bu bağlantı sendikalar, ticaret odaları ile kültürel ve sosyal dernekler tarafından sağlanır. Öte yandan, toplu yürüyüşler, parti üniforma ve bayraklarının kullanılması seçmenlerle partilerin bütünleşmekte olduğunu gösteren davranışlardır. Partilerin zayıf oldukları ülkelerde adaylar, genellikle yönetici ailelerin akrabalarından, askeri veya dini ortamdaki gelmektedir.

Partiler, siyasal davranışlarıyla açıkça göstermeseler bile, belli bir ideolojiyi savunurlar veya toplum refahı için bazı değer hükümleri saptarlar. Partilerin benimsedikleri ideolojiler birbirine karşıt olabileceği gibi, bazı yönlerden birbirini destekler nitelikte de olabilir. Çoğu sistemde politikacıların gücü, amaçları, hedefleri geniş olarak bilinmektedir(Tullock,1965: 26). Siyasalcıların politik karar alma sürecinde nasıl bir rol oynadığını anlamak için şu unsurları göz önünde bulundurmamak gerekmektedir;

- Politikacıların siyasal karar alma sürecinde rollerinin ne olduğunu,
- Politikacıların diğer siyasal aktörlerle nasıl bir işbirliği yaptığını,
- Onların kamu organizasyonu niteliği taşıyan kurumlarla nasıl bir ilişki içinde olduğunu bilmek gerekmektedir. Ancak bu yapı farklı yönetim biçimlerinde değişiklik arz edebilmektedir.

2.1.2.2. Çıkar Gruplarının Karar Alma Sürecindeki Rolü : Siyasal karar alma sürecinde seçmenlerin tercihlerini açıklamalarını etkileyen diğer bir faktör de çıkar gruplarıdır (Andrew, 1993:149). Çünkü seçmenlerden bir kısmının ortak çıkarlarını elde edebilmek için birlikte hareket etmeleri, diğer seçmenlerin daha az miktarda kamusal mal ve hizmetlerden yararlanmalarına yol açmaktadır (Kuzu,1985:65.).Çıkar grupları siyasal iktidarı ele geçirmeden, hükümet kararlarını etkilemeye çalışan topluluklar olarak tanımlanabilir. Bu amaçla, menfaat grupları çeşitli biçimlerde organize olabilmektedirler. Siyasal bilimlerde lobi (lobby) yapmak (Potierswinden,1992:269-271-Kapani,1983:67) baskı ve çıkar grupları konusu genellikle aynı anlamda kullanılmaktadır. Bütün bu grupların amacı, üyelerin ortak çıkarlarını elde etmek için karar alma süreci üzerinde etkili olmaya çalışmaktır (Ekelund-Tollison,1986:450-452).

Kaynakların etkin bir biçimde dağılımını etkileyen çıkar gruplarının en önemlileri baskı grupları olarak tanımlanmaktadır. Baskı grupları; siyasal iktidarı ele geçirmeden yasama organının kararlarını etkilemeye çalışan ve organize olmuş çıkar grubu olarak tanımlanabilir. Baskı gruplarının politik karar alma süreci içindeki önemli rolü toplumun yararı anlamında bir yararın olmadığı, sadece özel çıkarların

varlığıyla belirlenmektedir (Buchanan-Tullock,1967:252.). Bugüne kadar baskı grupları üzerinde yapılan araştırmaların hepsinde görülen temel bir ayrım bulunmaktadır. Çeşitli meslekten kişiler, farklı ideolojileri paylaşanlar ya da belirli çıkarları savunmak uğrunda bir araya gelen “menfaat grupları”, dernekler, amaçlarını gerçekleştirmek yönünde faaliyet gösterirlerken bir yerde iktidarla karşı karşıya gelmektedirler. Bu aşamada amaçlarının gerçekleşmesi, siyasal iktidarın aldığı bir kararın uygulanmasını önlemeyi ya da tam tersi, iktidarı bu yönde bir karar almaya zorlamayı gerekli kılmaktadır. Böylece siyasal amaç gütmeyen bir araya gelen kişilerin oluşturdukları dernek, grup, örgütler, toplumsal yaşayışın bir döneminde, belli şartların ortaya çıkmasıyla “baskı grubu” niteliği kazanmaktadır. Burada hemen göze çarpan temel kriter; grubun iktidarla ya da başka bir deyişle siyasal karar alma süreciyle karşılaştığında ise çıkar grubu, karşılaştıktan sonra da “baskı grubu” niteliği taşımasıdır(Akad,1976:63-84;Güzeliş,1964:16-26;Abadan,1959:116-118).

2.1.2.3. Seçmenler ve Seçimlerin Karar Alma Sürecindeki Rolü: Karar alma sürecinde yer alan aktörlerden birisi de seçmenlerdir. Bu süreç içerisinde sıradan vatandaşların iktidar mücadelesinde rolünün ne olduğunun bilinmesi oldukça önemlidir. Vatandaşların doğrudan doğruya seçimlere katılması durumunda karar alma sürecinde yer alan siyasal aktörlerin belirlemiş olduğu karar alma süreci hedeflerine yakın olarak tercihlerini belirlerse siyasal aktörlere yapmak için ne kalacağı sorusu önem kazanmaktadır (Atkinson-Stiglitz,1987: 299).

Merkezi yönetimler ve demokratik rejimler arasındaki en belirgin fark gerçek demokratik rejimlerde vatandaşların politikacıları gerçek seçimlerle seçmesidir. Siyasal ifade etmektedir. Çünkü vatandaşların kendilerini yönetenleri seçmesi bir dereceye kadar onlara fayda sağlamakta, vermiş olduğu oyla esas itibariyle seçim sonucunda gelecekte kendilerine sunulacak kamu mal ve hizmetlerine yönelik parti programlarında belirtilen hususlar için temsilcilere yetki vermektedir. Bundan dolayı seçimler gereği vatandaşların karar alma sürecinde istediği ahlaki kuralları göz önünde bulunduran dürüst politikacıları oy vermesidir. Seçmenler için seçtikleri temsilcilerin iyi adam olup olmadığı önem taşımaktadır(Lindblom,1968:45). Seçmenleri genelde çağdaş politik bilimsel teknikler etkilememektedir. Bunun ötesinde esas önemli olan vatandaşların seçimlere katılımının artırılması ve seçmen

tercihlerinin belirlenmesidir. Doğrudan seçim yoluyla politikalar arasında seçiminden ziyade seçime katılacak adayların seçilmesinde bu tip uygulamalara sık sık rastlanmaktadır. Bu nedenle vatandaşa ne dereceye kadar politik karar alma sürecinde bu tür etkin rol verilmesi söz konusu olabilir. Bazen vatandaşlar seçimlere katılmak istemezler ve iştirak etmezler. Onlar seçilen politikacılar ve diğer liderlerin politika yapmasını hoş karşılarlar, nezaket gösterebilirler. Ancak vatandaşlar bazen seçimlere katılmanın kendilerine hiçbir fayda getirmeyeceğini ya da katılmış olsalar bile seçilmiş temsilciler ve hükümetlerin sadece kendi görüşleri doğrultusunda karar alacaklarını düşünebilirler(Lindblom; 1968:45).

Vatandaşlara uygulanacak politikalar hakkında genel bir bilgi verilmesi ve vatandaşların bilgilendirilmiş bir şekilde seçimlere katılması kişisel özgürlükleri koruduğu gibi demokrasiyi de korur. Siyasalcıların daha katılımcı bir şekilde hareketli olmalarını sağlar. Ancak vatandaşların seçimlere katılırken belli ağırlıklı politik konular üzerinde baskı oluşturan olaylar genellikle seçimlere katılmaya engel olabilmektedir(Schneider,1992: 26.).

Seçim Sürecinde Siyasal Partilerin Rolü: Seçimlerde parti programları doğrultusunda seçime katılan adayların durumlarının açık bir şekilde tanımlanması gerekmektedir. Vatandaşlar için seçime katılan adayların iyi adam olmalarının yanında partinin hedeflerini gerçekleştirecek yapısının olup olmaması da önemlidir. Aksi takdirde kendisini çok iyi bir biçimde tanıtmayan aday için bu bir engel oluşturur.Bu tür engeller, adayların politik konularda kendilerinden çok anlamsız bir şekilde genelde partide diğer adayları anlatmalarındadır. Bu bakımdan bu adaylar seçmenler tarafından listeye alınmazlar. Vatandaşların çoğu seçimlerde spesifik konular üzerinde görüş bildirmediklerinden ve adayların pozisyonu hakkında bilgi sahibi olmadıklarından bu adayları dikkate almazlar ve kendi adaylarına oy verirler. Siyasal konularda bir adayla onun pozisyonu arasında herhangi bağıntının açıkça ortaya konması ve seçmenin bilgilendirilmesi oldukça önemli bir konudur. Eğer bu konuda adaylar seçmenlere ayrıntılı bilgiler veriyorsa vatandaşların politik tercihlerini etkileyip etkileyemeyeceği birinden diğerine farklı olacaktır. Bunun derecesi adayların kendilerinin tanınmışlığına ve kendini tanıtmaya faaliyetlerine bağlı olmaktadır. Hemen hemen bütün demokratik siyasal sistemlerde adaylar siyasal

partiler içindedirler. Konuların nasıl formüle edileceği adayların kendi politik pozisyonlarından ziyade, geniş ölçüde parti sisteminin yapısına bağlı olduğu bilinmektedir. Siyasal sistemlerin farklı özellikler taşıması nedeniyle seçim sürecinin çok iyi takip edilmesi ve bundan dolayı politik partilerin seçimdeki rolünü belirlemek önem taşımaktadır(Ball,1977:75).

Demokratik siyasal karar alma sürecinde siyasal iktidara vatandaşların diğer katılım şekilleri vardır. Bu aşamada demokratik bir katılım şekli olarak seçimlerin etkinliğini politik partilerin nasıl arttıracakını veya azaltacağını incelemek gerekmektedir. Bu noktada vatandaşların parti çalışmalarına katılımı karar alma sürecine vatandaşların katılımının önemli bir yolu olmaktadır. Örneğin Amerikan nüfusunun aşağı yukarı % 5-7 arası herhangi bir şekilde parti çalışmaları içerisinde yer alırlar. Vatandaşların yaklaşık olarak % 10'u da siyasi partilere parasal katkıda bulunurlar(Corry-Hodgets,1966:273). Bununla beraber siyasi partiler vasıtasıyla seçmenler politika üzerinde çok önemli bir etki yapamasa da, en azından belli etki yapması mümkün olabilmektedir. İki partili sistemde partiler politik konuları formüle ederek partinin adaylarını bir dereceye kadar bu programa bağlarlar. Bağlanmanın önemi ise seçmenin spesifik taahhütlerde bulunan ve genel politik eğilimi olan parti adayının desteklenmesi sağlanarak, politikalar üzerinde genel bir beklentiye sahip olan seçmenin partiye çekilmesi sağlanarak görülür. Seçmen bir partiyi diğerine göre daha geniş sayıda aday ve politikalar arasından seçer . Bu seçimle kendinden emin olarak siyasi parti tercihini yapar(Levacic,1987:147). Öte yandan seçime bir vatandaşlık özelliği olarak bakılırsa siyasal karar alma sisteminden geri çekilen kişiler vardır. Seçmenler bu şekildeki bir davranışın avantajını dikkatli bir şekilde hesaplamadığından siyasal katılım yetersizliğinin sonuçlarını bilmezler. Aslında birçok ülkede bireyler demokratik seçim düzenine doğumdan itibaren eğitilirler. Ancak, seçmenlerin bazısı mevcut düzende toplanarak politik karar alma sürecinde organize bir hal alırlar. Çoğu demokratik ülke vatandaşı bu şekilde sosyalle olamamaktadır. Bu tür politik özelliklere ve alışkanlıklara sahip olmazlar. Böyle bir alışkanlığa cesaret edemezler. Öte yandan seçmen yaşına gelmemiş vatandaşların davranışlarının bu bağlamda düşünülmesi gerekmektedir(Wahlke-Dragnich, 1971:553).

2.1.2.4. Bürokrasinin Karar Alma Sürecindeki Rolü : Siyasal karar alma sürecini etkileyen unsurlardan biriside kamu bürokrasisidir. Yasama organı, tüketici veya seçmenleri kamusal mallara olan tercihlerini saptamaktadır. Bu amaçla hazırlanan bütçe, toplumun veya seçmenlerin kamusal mallara olan talebini göstermektedir. İktidardaki hükümetin görevi ise, halkın yasama organı tarafından tasdik edilen tercihlerine uygun olarak hazırlanan bütçe politikalarını uygulamaktır. Toplumun kolektif ihtiyaçlarını giderecek olan çeşitli bütçe politikaları, devletin idari üniteleri veya büroları tarafından uygulamaya konulur. Buradaki bürokrasi kavramı, kamusal mal ve hizmet üreten devletin idari mekanizmasının ekonomik yönü ile ilgili bulunmaktadır. Buna karşılık, aynı terimin kamu yönetiminde "kırtasiyecilik", "lüzumsuz gelenekçilik" ve "israf" gibi anlamlara gelen yönleri konumuz dışında kalmaktadır (Mueller,1973:166).

Parlamenter demokrasilerde seçimler, seçmenlerin kamusal mallara olan taleplerini, bu malların özellikleri nedeniyle, yeterli olarak açıklayamamaktadır. Kamu hizmetlerinin sunulmasında bürokratlar siyasal iktidar ile seçmenler arasında bir aracı konumundadır. Bu nedenle, kamu bürokrasisine politik karar alma mekanizmasında etkinliğin sağlanması yönünden önemli görevler düşmektedir. Çünkü seçmenler kamusal mal ve hizmetlerine karşı ihtiyaçların derecesini tayin edebildikleri halde, bürokratlar detayları saptayabilmektedirler (Gruber,1987:85).

Bilindiği gibi, firmalar kâr, politikacılar ise oy maksimizasyonu gerçekleştirecek biçimde hareket etmektedirler. Acaba bürokratlar neyi maksimize etmeye çalışırlar. Bu konuda, bürokratların belli bir motivasyona göre hareket ettiklerini söylemek oldukça güçtür. Ancak, birçok bürokratin pozisyonunu devam ettirmek veya terfi etmek amaçlarıyla davrandıkları söylenebilir. Öte yandan, bazı kamu yöneticileri fayda maksimizasyonu peşinde koşmasalar bile bürokratlar genellikle;

- Parasal gelirlerini artırmaya,
- Şöhret, iktidar ve patronaj gücünü arttırmaya,
- Kendi ofisi ile ilgili ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadırlar.

Bu nedenle, Niskanen tarafından da ileri sürüldüğü gibi bürokratlar bürolarının veya yönettikleri dairelerin büyüklüğünü maksimize etmeye çalışmaktadırlar (Romer-rosenthal, 1979:563-565.) Bürolar veya devlet daireleri, belli bir kamusal mal veya hizmet sunmak yönünden monopollere benzetilebilmektedir. Her ne kadar, benzer mal ve hizmetleri üreten başka daireler olsa da, her büro bir monopolcü firma gibi hareket etmektedir. Ancak, aynı talep ve maliyet koşullarıyla karşılaşılsalar bile, piyasadaki monopolcü firma ile devlet bürolarının ürettikleri malın miktarı yönünden aralarında farklılıklar söz konusudur.

2.1.3. KARAR ALMA SÜRECİNDE SİVİL TOPLUMUN ETKİSİ

Sivil toplum literatürde çıkar grupları veya baskı grupları ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Baskı grupları, isteklerini lobiler veya doğrudan kendi örgütleri aracılığıyla elde etmeye çalışırlar. Lobiler siyasal toleransın yaygın olduğu A.B.D. gibi ülkelerde bir tür profesyonel kuruluşlar biçiminde çalışmaktadırlar. Baskı grupları isteklerini elde edebilmek için çeşitli yöntemler kullanmaktadırlar. Bunlardan en önemlileri şunlardır:

- Baskı grupları yetkili organları, kendilerinin ne kadar haklı olduklarına inandırmaya çalışmaktadırlar,

- Yetkili kurumların ilgisizliği halinde özellikle seçimlerin yaklaştığı dönemlerde, parlamento adaylarını ve parlamenterleri desteklemeyecekleri şeklinde tehdit etmektedirler,

- Baskı grupları mali olanaklarından yararlanarak, bazı siyasal partileri seçimler sırasında desteklerler. Böylece, bazı parlamento üyelerinin baskı grubunun çıkarlarını savunması sağlanmış olur. Öte yandan, mali olanaklar için gördürülmesi için sorumlunun satın alınması biçimi kullanılır.

- Hükümetin görevlerini yerine getirmesini önlemeye çalışmak amacıyla kamu kuruluşlarıyla işbirliğinden kaçınılır, hazine bonolarını satın almama biçiminde finansal bunalım yaratılır, vergi ödemekten kaçınılır.

- Uygulamada baskı gruplarının bu davranışları genel grev, lokavt ve öğrenci hareketleri biçimlerinde ortaya çıkmıştır.

Baskı gruplarının A.B.D. ve İngiltere’de siyasi partilerle ilişkileri, genellikle olumlu yönde gelişmiştir. Ancak diğer birçok ülkede ise, baskı grupları siyasi partiler gibi hareket etmektedir. Az gelişmiş ülkelerde partilerin zayıflığı, baskı gruplarını daha etkili hale getirmektedir. Bu nedenle, siyasal partiler genellikle baskı gruplarının bazı davranışlarından çekinirler. Bazı durumlarda ise, baskı grupları siyasi partileri destekleyerek onları kendilerine bağlarlar (Bianchi,1984:3-12.).

Siyasal Karar Alma Sürecinde Baskı Gruplarının Rolü : Baskı gruplarının siyasi partilerin üstünde yer alması, kolektif kararların tüketici veya seçmenlerin tercihlerini yansıtmasını önlemektedir. Çünkü baskı grupları belirli seçmenlerin çıkarlarıyla ilgili olduğu halde, siyasi partiler daha geniş bir seçmen kitlesinin çıkarlarını temsil etmektedir. Bu nedenle, baskı gruplarının başarılı olmaları, geniş seçmen kitlesinin daha az kamu malı tüketimine yol açmaktadır. Veya bu durumda politik karar alma sürecinin maliyeti geniş halk tabakalarına yansıtılmaktadır. Örneğin, işveren ve işçi sendikalarının taleplerinin karşılanması, genellikle fiyat yükselişi şeklinde topluma yansıtılmaktadır.

Ülkemizde baskı grupları, parlamento ve idare üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle işçi sendikaları genel grevlere giderek yasama organı üzerinde etkili olmaktadır. Baskı gruplarının etkinlikleri konusunda şu örnekler verilebilir. Bir baskı grubu olarak şoförler, trafik yasa tasarısının çıkmasını önlemişlerdir. Ziraat odaları hükümetleri destekleyerek bazı ürünlerin destekleme alım fiyatlarını yükseltmektedirler. Bazı durumlarda ise, baskı veya çıkar grupları parlamento üyeleri tarafından oluşturulmaktadır. Örneğin Yeminli Mali Müşavirlik ve Serbest Muhasebecilik Kanun Tasarısı, parlamentoda avukatların ağırlığı ve meslek kuruluşlarının baskısı yüzünden uzun bir dönem yasalaşmadan beklemiştir. Ülkemizde baskı gurupları mahalli idareler üzerinde de oldukça etkili olabilmektedir (Özbudun,1979:152-158). Siyasal toleransın yaygın olduğu ülkelerde baskı grupları da, partiler gibi demokrasinin temel unsurlarından birisi olarak değerlendirilmektedir. Bentley ve Truman gibi Amerika’lı siyaset bilimcileri, partiler arasındaki rekabet durumunda olduğu gibi, menfaat grupları arasındaki rekabetin de

yaygınlaşmasının politik karar almada rasyonelliğin sağlanması yönünden , seçmenlerin tercihlerini daha iyi bir şekilde açıklayacağını savunmaktadır (Bulutoğlu,1981:105.). Ancak, bütün çıkar gruplarının seçmenlerin tercihlerini yansıtmak üzere etkin olmaları imkansızdır. Çıkar gruplarının etkinliği üye sayısının büyüklüğüne ve mali kaynaklarına bağlı olmaktadır. Örneğin çıkarları çatışmakta olan sürücüler yayalardan, ev sahipleri kiracılardan, satıcılar alıcılardan, firmalar tüketicilerden, araçlar üreticilerden, işverenler işçilerden daha iyi bir şekilde organize olabilmektedir.

Çıkar gruplarının talepleri yasaya uygun olarak temsilciler ya da kamuda çalışan memurlar tarafından yerine getirilir. Siyasal karar alma sürecinde çıkar grupları kendilerine yakın politikacılar vasıtasıyla ağırlıklarını ciddi bir şekilde hissettirirler. Şüphesiz onların güçleri partizan eğilimlerde de etkili olmaktadır. Bunun için baskı gruplarının hem parti politikalarında hem de kararların alınması üzerindeki etkileri oldukça fazladır. Buna rağmen kendilerine yakın politikacılar yoluyla karar alma sürecinde etkili olsalar bile etkilerinin sınırlı kalması söz konusu olabilmektedir (Eckstein,1960:16). Çıkar gruplarının karar alma sürecinde büyük etkileri olmasına rağmen kendi aralarında ortaya çıkan çatışmalar onların etkilerini sınırlamaktadır.

Az gelişmiş ülkelerde siyasal katılım, cahillik ve fakirlik ve yeterli bilgi ile bilgilendirilmemiş olunması dolayısıyla baskı grupları oldukça düşük seviyededir. Ancak, politikaya katılım yetersiz kalması nedeniyle parlamento üzerinde çıkar gruplarının etkisi açık ve berrak bir biçimde görülmektedir. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde yasal düzenlemelerin kendi lehlerine çıkması gelişmiş ülkelere göre çok daha fazla mümkün olabilmektedir (Corry-Hodgetts,1966:231). Bu toplumlarda vatandaşların ihtiyaç duyduğu hizmetler, ancak çıkar gruplarının alternatifleri yoluyla kendilerine yakın politikacıların dikkatine sunulabilir. Az gelişmiş ülkelerde basın, yayın araştırma ve kamu oyu oluşturma çok zayıf kaldığından çıkar grupları, toplumsal çıkar temin edilmekte ya da belli sosyal grupların faydalarına hizmet ederek belli zengin ve elit kesimlerin çıkarları ön planda tutulmaktadır. Ancak bazı az gelişmiş ülkelerdeki baskı grupları özgürlüklerinin sağlanması için kurulmuştur.

Örneğin Hindistan'da özgürlüğe yönelik çabalardan miras kalan çıkar grupları böyle bir yapıya sahiptir (Eckstein,1960:17).

Seçim Sürecine Çıkar Gruplarının Katılımı : Birçok vatandaş genellikle toplanmaksızın ve organizasyonsuz olarak demokratik süreçte etkin olamamaktadır. Eğer bir vatandaş politikada etkili bir kişi olmak isterse, derin bilgili bir kişi ya da yönetici olmanın yanında kendisini oldukça geniş bir kitlenin tanınması ve ona destek vermesi gerekmektedir. Ancak bir kısım vatandaşlar bireysel ve mesleki çıkarlarının korunması ve siyasal süreçte kendi sesini duyurabilmek için kendi mesleğinde olan kişilerle veya aynı çıkar etrafında olan kişilerle birleşerek birlik veya dernek şeklinde kurumlar kurarak bireysel olarak elde edemedikleri birçok hakkı bu kurumlar vasıtasıyla elde etmeye çalışırlar. Dernek, birlik veya loca şeklinde kurulan bu tür birliklerle ortak hareket eden vatandaşlar lobi yapar ve amaçlarına ulaşmaya çalışırlar (Erkan,1992;15). Aynı zamanda, bir organizasyon içinde kendisiyle bağlantıları olanları izleyerek politikaların belirlenmesinde ve kararların alınmasında aynı görüşte olduklarından seçilmiş vekilleri kendilerine çekmeye çalışırlar. Lobi faaliyetlerinin yaygın olduğu ABD'de vatandaşların % 30' unun değişik şekillerde bu tür organizasyonlara üye oldukları kabul edilirler(Olson,1965:75). Milyonlarca vatandaş, bununla birlikte, politik karar alma sürecinde uzaktan sebeplerle böyle gruplara katılarak grup içinde seçilmiş temsilciler ile ilişki içine girebilmektedir. Ticaret birliği üyeleri geniş çapta politik olmayan nedenlerle (yüksek ücret için, meslek güvencesi için, ya da kendi alanlarında daha yükselebilmek için) bu organizasyonlara katılırlar. Son dönemlerde yapılan bir çalışmada Mancur Olson böyle bir durumu ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Olson, birlik üyelerinin grup aktivitelerinden çok grup hizmetleri yoluyla çıkar grupları olarak karşımıza çıktığını ifade etmektedir(Collins,1980:469). Bu durumda vatandaşın siyasal karar alma sürecine katılım yollarından birisi de bir çıkar grubuna üye olarak girmesidir. Çünkü bu tür politik aktiviteler politik karar alma sürecini etkilemenin aracı olan etkili bir politika metodudur. Çıkar grupları basit olarak politik karar alma sürecinde memurlara yakın olmayıp onları temsilciler yoluyla etkiler ve hedefine ulaşmaya çalışır. Bu gruplar sadece mali yardım yapmada ya da kendi çıkarlarını kollamada aktiftirler (Kışlalı,1990:222).

Seçim Sürecinde Ortaya Çıkan Siyasal Sorunlar: Seçim öncesinde adaylar parti politikalarına bağlı olsa bile seçmenler genellikle politikayı etkileyebilir. Vatandaş için seçim sonucunda iktidara gelen partinin muhakkak ki daha önceden beri üye olduğu yada oy verdiği partinin olmasını ister. Ancak esas önemli olan seçim sonrası dönemlerde vatandaşın refahında meydana gelen artışlar ya da azalışlardır. Eğer vatandaşın refahında daha sonra meydana gelebilecek bir değişiklik olumsuz yönde olacaksa seçmen eğilimlerinin değişebileceğinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Fakat partiler seçim programlarında çok fazla vaatle bulunarak seçmenlerin oylarını toplamaya çalışırlar. İktidara geldikten sonra her şey değişir ve seçmen unutulur. Buna rağmen seçmen unutmaz bir sonraki seçim döneminde tepkisel olarak kendi partisinin dışında bir partiye oy verebilir(Breton,1974:81).

Daha önceki açıklamalarımız ışığı altında, partilerin herhangi bir yerde seçimi kazanmak için rekabet etmeleri seçmenler konusunda çok ayrıntılı bilgilere sahip olmalarını gerektirmektedir. Seçime gidilecek bölgelerin problemlerinin çok iyi tespit edilerek ona göre seçmene ayrıntılı spesifik alternatiflerin sunulması gerekmektedir. Eğer seçmene ihtiyaç duyduğu konuların dışında farklı şeylerden bahsedilirse o adayın ya da siyasal partinin politikalarına ve programlarına seçmenin ilgisi az olacaktır. Öte yandan, iktidardaki hükümet ve azınlık ezici bir çoğunlukla iktidara gelmiş olsa bile öncelikle vatandaşlık haklarının korunması ve hukuk düzeninin sağlıklı işlemesi gerekmektedir. Bununla birlikte hükümet ekonomide yüksek seviyede bir istihdam ile fiyat istikrarını sağlaması çok önemli bir konu teşkil etmektedir. Nitekim iktidara talip olan siyasal partilerin seçimlerde bu spesifik konulara çok dikkat etmeleri gerekmektedir. Bu öncelikli konulara iktidar veya iktidara talip olan siyasal partiler dikkat etmezler ise onlar için bu sonu hazırlayan bir başlangıç olacaktır. Her parti bu tür politikalara ağırlık vereceğini savunursa belli bir yoğunlukta oya sahip olma şansını yakalayacaktır. İktidara gelen parti bunu yapmadığı takdirde çoğu seçmeni gücendireceğinden böyle bir vaatle bulunmaktan sakınmak isteyecektir. Dolayısıyla parti tercihlerinin belirlenmesinde ve ikinci derecede seçmen kitlesine ulaşılmasında bu konuda oldukça ciddi sonuçların alınması gerekmektedir. Bunun için hangi boyutta olursa olsun

seçmenlerin talepleri üzerinde oldukça dikkatli bir biçimde durmak gerekmektedir(Breton,1974:97).

Seçim Sürecinde Çoğunluğun Azınlığı Kontrolü: Bazen bir parti oldukça büyük bir oranda seçmen tercihleri sonucunda iktidara gelebilir. İktidara gelen siyasal partinin çoğunluğun tercihleri doğrultusunda partizanca tutumlar içine girerek sadece kendi seçim bölgelerine hizmet götürmesi demokrasinin zedelenmesi ve toplumda ayrıcalıklı kesimlerin doğmasına neden olacaktır. Ancak bu noktada örneğin yeni bir anayasa yapılması üzerindeki bir tartışmada muhalefette yer alan hareketli bir çoğunluğun isteklerini dikkate almaksızın yapılan bir oylamada azınlığın hakları zedelenmiş olacaktır. Diğer taraftan seçim sonucunda azınlık haline düşmüş bir partinin taraftarlarına veya parti taraftarlarına hiçbir hizmet götürmemek daha sonra muhtemel siyasal problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

Bazı seçmen grupları çok ihtiyatlı bir şekilde siyasal sürece katılmaktadır. Öncelikle ihtiyatlı bir şekilde konuları ve politik tercihleri inceledikten sonra politik katılımdan feragat etmek istemektedirler. İşi politik liderlerin yapmasını isterler. Hatta partinin politik konulardaki tercihleri büyük bir çoğunluğun tercihlerini yansıtmayabilir. Düzinelerce veya yüzlerce politik konularda partiler vaatlerde bulunabilirse de seçmen yine feragat eder. Birçok seçmen de daha önce belirtildiği gibi politik konularda adayın durumundan çok, yayılmış değer hükmü temeline göre oy kullanır. Onlar adayı iyi adam ve deneyimli biri olarak görür. Çoğu seçmen öyle kötü bir şekilde anlayışsız ve parti pozisyonunu dikkate almadan politik konuları referans alarak seçime katılabilir. Bu nedenle yanlış adayı ve yanlış partiyi seçer(Wahlke-Dragnich,1971:561.).

Herhangi bir siyasal sistemde sadece bir seçmen eğilimleri değil, bununla birlikte seçimlerden sonra verilecek olan kararlar bütün politik problemlerin ortaya çıkmasında önemli olmaktadır. Sonuç olarak politik sahada parti rekabeti bazı spesifik politikalarda güçlü bir etki yapsa ya da iktidar olduktan sonra parti rekabeti sürse bile, iktidar kararları sadece kendi politik eğilimleri doğrultusunda alır. Bunun yanında bazen marjinal bir seçmen grubu spesifik politikaları etkileyebilir. İktidar oyununa vatandaşların katılmasına ilave yapılırsa vatandaşlar oylarını politikalara göre değiştirebilirler(Friedman,1978:209).

2.2.SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

2.2.1. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TANIMI

NGO (Non Governmental Organization) veya Türkçe'deki karşılığı ile Sivil Toplum Kuruluşları (STK) için çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. NGO'ların tanımı üzerine dünya literatüründe olduğu gibi Türkiye'de de henüz bir birliktelik oluşmamıştır. Yapılan onca çok tanım aslında hepsinde anlam olarak aynı manayı vermedikçe de (veya en azından o şekilde algılanmakta) yine de aşağıda açıklayacağımız sebeplerden dolayı bir birine benzer, fakat farklı farklı isimler kullanılmaktadır.

Bugün üzerinde uzlaşmaya varılmış bir STK tanımı yoktur. Birbirinden farklı pek çok yapı STK olarak adlandırılmaktadır. Buna rağmen bazı ayırt edici niteliklerden söz edilebilir. BM'nin sözü edilen kuruluşları STK olarak tanıyabilmesi için gerekli koşulları şunlardır;

- Hükümet Dışı Organizasyonları siyasi bir parti olarak kurulmamış olmalıdır,
- Bir hükümetin doğrudan kontrolünden bağımsız olması gerekir.
- Kar amacı gütmemelidir,
- Şiddet içeren eylemlere başvuran illegal bir grup olmamalıdır.

Fakat pratikte bu sınırlar çoğu zaman aşılmıştır. Pek çok STK siyasî partilere çok yakın özellikler içermektedir, pek çoğu kar eden ticari faaliyetlerde bulunmakta, ayrıca az sayıda da olsa bazıları, şiddet içeren eylemlere başvurmaktadır. Yine de, STK hiçbir zaman hükümet bürokrasisinin bir parçası, bir siyasi parti, bir şirket veya bir suç örgütü olarak kurulmaz. Burada STK, hükümetin amaçladığından farklı olarak, para için veya suç amaçlı olarak bir araya gelmemiş, devam eden bir konu hakkında bazı ortak amaçları olan insanların oluşturduğu bağımsız, gönüllü kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır.

Bu tür aktörleri gruplandırırken; sivil toplum örgütleri/kuruluşları, demokratik kitle örgütleri/kuruluşları, gönüllü örgütler/kuruluşlar, gönüllü sektör, üçüncü sektör, uluslararası devlet dışı kuruluşlar, kar-amaçsız örgütler, ulusötesi sosyal hareket kuruluşları, idare yönetim dışı örgütler/kuruluşlar, devlet dışı aktörler/örgütler, toplum temelli kuruluşlar ve gayri resmi kuruluşlar ve hükümetler dışı uluslararası örgütler gibi değişik ifadeler kullanılmaktadır.

Yukarıda anılan ifadelerin bazıları özelleşmiş sivil toplum aktörlerine işaret etme amacıyla kullanılsa da, birçoğu eşanlamli kullanılmaktadır(Tuncay:2003). BM'nin asli organlarından Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) nezdinde danışmanlık statüsü elde etmiş 2600'den fazla sivil toplum aktörünün adlarının yer aldığı listeye bakıldığında, bu aktörlerin kendilerini; ağ, birlik, cemiyet (league), dernek (association, society), enstitü, federasyon, forum, grup, hareket, ittifak (alliance), klüp, koalisyon, komisyon, komite, konfederasyon, konferans, konsey, konsorsiyum, ajans (agency), merkez, örgüt (organisation), üniversite, kolej ve vakıf (foundation) gibi farklı şekillerde tanımladıkları görülmektedir (<http://www.un.org/esa/coordination/ngo/pdf/ONE.list.pdf>,2006). Batı dillerinde bu isimlerin hepsini birden kucaklayan “Hükümet Dışı Kuruluş-HDK (Non-Governmental Organisation - NGO)” terimi Batı'daki sosyal bilimlerin farklı alanlarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Oysa, Türkçe'de HDK (NGO) terimi 1990'lı yılların ortalarından itibaren giderek az kullanılan bir terim haline gelmiştir.

Sivil toplum hareketinin ivme kazandığı yıllarda Batı'da yaygın olarak kullanılan NGO terimi, Türkiye 'de kullanılmaya başlanmış (Nohl;1994:57), daha sonra taşıdığı olumsuz imaj veya anlam yüklemesi nedeniyle kabul görmemiştir. NGO terimi, Birleşmiş Milletler şartı (Madde 71)'nda kullanılan ve insani ve dini değerlerle güdülenen; hükümetten, Birleşmiş Milletlerden ve ticari sektörlerden bağımsız çalışan, bir dizi kar amacı gütmeyen örgütü tanımlayan bir terimdir. İngilizce'den Birleşmiş Milletler ana sözleşmesine geçen ve bugün uluslar arası literatürde en yaygın tanımlama olarak kullanılan “Non Governmental Organisation” (NGO)'nun Türkçe tam karşılığı “Hükümet Dışı Kuruluşlar” (HDK) ya da “Gayri-Resmi Kuruluşlar”dır ve bu şekilde kullananlar da olmuştur. “Hükümet Dışı Kuruluş” terimi bir negatif terimdir. Bir kuruluşun türünün ne olmadığını belirtiyor,

ne olduğunu değil. Bir özelliğini belirtmiyor. Bunun gibi negatif terimler bir sınır çiziyorlar, dışarıda bırakacaklarını sınırlıyorlar ama içine girecek olanları belirtmiyorlar. Bu bakımdan nelerin içine gireceğini belirlemek için bu terimlerin, kavramların belirlenmesi son derece önemlidir (Kuçuradi;1998:22).

Türkiye Çevre Vakfı Genel Sekreteri Ural'a göre, belediye ve meslek odaları gibi hükümetlerin dışında kurulmuş olan örgütlerin NGO kavramının içerisinde gösterilmeye çalışılmasından kaynaklanan rahatsızlık nedeniyle NGO kavramını kelimesi kelimesine Türkçe'ye kazandırmak sakıncalıdır(Ural;1995:19). Dinçer, İngilizce'de kullanılan "private volunteer organisation" kavramının "non-governmental organisations" kavramı yerine kullanılmasının daha doğru olduğunu düşünmektedir(Dinçer,1996:54).

Özetle, Ural ve Dinçer, NGO kavramını sadece dernek ve vakıflara özgülemek ve think-tank kuruluşları, enstitü ve araştırma merkezlerini NGO kapsamı dışında görmek istediklerinden, sadece dernek ve vakıflara işaret etmek amacıyla Amerika ve Afrika'da kullanılan "gönüllü kuruluşlar" kavramını önermişlerdir. Ancak, Simmons'un da işaret ettiği gibi, HDK kavramı yerine önerilen özel gönüllü kuruluş, sivil toplum kuruluşu veya bağımsız sektör gibi kavramlar da en nihayetinde belirsizdir(Simmons;1998).

Daha tarafsız, masum ve biraz da entelektüel bir referansa sahip olan "Sivil Toplum Kuruluşları/Örgütleri" terimi bugün kamuoyunda yaygın olarak kullanılmaktadır. O kadar ki, BM'nin Türkiye Temsilciliği de bu akımdan etkilenmiş; Birleşmiş Milletler Şartı'nın 71. maddesinin Türkçe çevirisinde "Non Governmental Organisations" terimi yerini "Sivil Toplum Kuruluşları" terimini tercih etmiştir(<http://www.un.org.tı/doc-pdf/chart-turkce.pdf>).

Türkiye'de HDK kavramı yerine Sivil Toplum Kuruluşları kavramının tercih edilmesine etki eden faktörlerden birisi de, HDK kavramının taşıdığı olumsuzluk takısının itici etki doğurmasıdır. Kavramının içerisinde bulunan olumsuzluk takısı Türkiye'de sivil toplum eylemcileri tarafından rahatsız edici bulunduğundan hükümetleri dışlamayan, onlarla işbirliğini artırıcı bir anlam taşıyan STK terimi tercih edilmiştir.

1930'larda yaşanan bu diyalog sonrası, "Hükümet Dışı Kuruluş" kavramı uluslararası hukuk dağarcığına girmekle birlikte, Milletler Cemiyeti döneminde "HDK" terimi yerine "özel kuruluşlar" (private organisations) ve "gönüllü kuruluşlar" (voluntary organisations) terimlerinin tercih edildiği görülmektedir (Martens;2003;:10). N. Güngör SALTİK'a göre hükümet karşıtlığını da çağrıştırabileceği için HDK kavramından kaçınılmıştır (Saltık,1995:18). Çünkü "Sivil"ın alanı hükümet dışılık değildir (Ural,1995:7). Bu bağlam içinde NGO'lar "devlet dışı kuruluşlar" olarak anlaşılmalıdır. Devlet dışılık bir çatışma barındırdığından, NGO'ların faaliyet gösterdiği alanı da işaretleyerek en anlamlı karşılığının "STK" olacağı düşünülmektedir. Bunun için çoğu zaman hükümet dışı kuruluşlara, gönüllü kuruluşlar ya da sivil toplum kuruluşları denmektedir.

HDK teriminin Birleşmiş Milletler Şartıyla başlayan 1945 sonrasında yaygın olarak kullanılmaya başlanmasının nedeni Birleşmiş Milletler Şartının 71. maddesinde "Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendi yetkisine giren sorunlarla uğraşan hükümet dışı kuruluşlara danışmaya yönelik uygun düzenlemeler yapabilir. Bu tür düzenlemeler uluslararası örgütlerle ve gerektiğinde, BM'nin ilgili üyesine danışıldıktan sonra ulusal örgütlerle de yapılabilir." ibaresinin kullanılmış olmasıdır.

Türkçe'de bir olumsuzdan hareket eder gibi görünen bu çeviri aslında Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi devletlerarası resmi örgütlerin dışında olmanın altını çiziyor. Aynı zamanda belirli bir ulus devletin çıkarlarını ön plana almamanın, ulusların sınırlarını aşan evrensel ilkeleri benimsemenin, evrensel sorunlara ilgi duymanın ve dolayısıyla da sık sık ulus devletin çıkarlarıyla çelişen özelliğinden ötürü devlet ve hükümetlerden bağımsız olmanın da altını çiziyor.

Kimi ülkelerde araştırma kuruluşları gibi ticaret odaları da bu tanıma dahil edilirken kimi ülkelerde dahil edilmiyor. Aslında bu tanım; toplumsal kalkınmanın desteklenmesinden tutun da çevreyi korumaya kadar çok geniş bir organizasyon ağını içermektedir. Başlangıçta yapılan tanıma ilave olarak genel kabul görmüş değerlendirmeler şu şekildedir;

Sivil Toplum Kuruluşları, görüş ve düşüncelerini örgütlü bir biçimde ortaya koymak ve bu düşünceler doğrultusunda siyasal ve toplumsal yaşama etki yapmak için meydana getirilen kuruluşlardır.

Modern toplumlarda belirli amaçları gerçekleştirmek veya belirli konularda kamuoyunu aydınlatmak veya yönlendirmek için çalışan ve gönüllülük esasıyla hareket eden kuruluşlara Sivil Toplum Kuruluşu denilmektedir(Ural,1995:4).

NGO'yu Türkçe'ye "Üçüncü Sektör Kuruluşları" diye aktaranlar olduysa da, Kuçuradi'ye göre bu tanım daha çok ekonomik bir yaklaşımla tanımlama biçimini anlattığından dar kalmaktadır(Kuçuradi,1998:23). Fakat aşağıda yapılan tanıma bakıldığında bu tanımın da STK kavramıyla bire bir örtüştüğü görülmektedir.

Üçüncü sektör kuruluşları, devletin (kamu sektörünün) yetersiz kaldığı alanlarda topluma hizmet götürmek amacıyla ortak hedefe yönelmiş insanlar tarafından kurulan ve kâr-amacı-gütmeyen (=gelir artanını Yönetim Kurulu'nu kontrol eden kişilere veya üyelere dağıtmayan) yapılardır. Daha esnek olmak ve isteklere anında cevap verebilmek açılarından kamu sektörüne göre daha avantajlı konumdadırlar. "Üçüncü Sektör" şu özellikleri taşıyan organizasyonların bütününe verilen isimdir(Öner,2002;24) :

- Anlamlı ve sürekli bir yapıya sahip olmak
- Kamu sisteminin bir parçası olmamak
- Yöneticilerine ya da üyelerine kâr dağıtmamak
- Öz yönetime sahip olmak
- Gönüllülük esasına dayalı olmak
- Toplumsal amaçları desteklemek.

Nelson gibi bir takım yazarlar ise NGO'ları tanımlarken uluslar arası alanda faaliyet gösteren daha geniş çaplı organizasyonları kast etmişlerdir (Nelson,1995;187).İngilizler, "Gönüllü Kuruluş" (Voluntary Organisation);

ABD'liler, "Özel Gönüllü Kuruluş" (Private Voluntary Organisation) ile kendi dillerinde NGO'yu karşılamışlardır. Afrika'da bu ad "Gönüllü Kalkınma Kuruluşları", bazı ülkelerde de "Yurttaş Örgütleri" şeklinde kullanılmakta, ancak hepsinin özünde bir "gönüllülük" vurgusu bulunmaktadır.

Gönüllülük esasına bağlı olarak yapılan bir tanımlamaya göre de, çıkar grupları aralarında çıkar bağı olduğu ve bu çıkarları korumak ve geliştirmek için kurulduğundan Gönüllü Kuruluş STK sayılamazlar. Baskı grupları da çıkar gruplarının güçlerini bilinçli biçimde örgütleyerek kendi çıkarları doğrultusunda baskıları iktidara iletmesi olduğuna göre sadece "tepki gösterme", "fikir üretme", "yol gösterme", "bilinçlendirme" şeklinde çalışma yapan gönüllü kuruluşlar STK kapsamında sayılamaz(BAŞ,2004:32). Ancak, amaçları çıkar elde etmek olmasa da yürüttükleri çalışmaların sonucunda bir takım çıkarlar elde edilebilir. Bu, onların gönüllülük özelliğini zedelemeyiz(Nazlıoğlu,1994;54).

Sivil Toplum Kuruluşları, görüş ve düşüncelerini örgütlü bir biçimde ortaya koymak ve bu düşünceler doğrultusunda siyasal ve toplumsal yaşama etki yapmak için meydana getirilen kuruluşlardır(Kurtuluş,2001;65).

STK'yı geniş ve dar olmak üzere iki anlamıyla tanımlayanlar da vardır. Geniş tanım; toplum içerisinde idarenin bir parçası olmayan ve sivil toplum alanında etkinlik gösteren her örgütlenme STK'yı oluşturur; şeklindedir. Bu tanıma göre, siyasî gruplar, esnaf ve işçi sendikaları, dinî kurum ve kuruluşlar, localar, spor kulüpleri, sanat ve kültür dernekleri, birlikler, odalar, küçük ve büyük özel sektör girişimleri de STK kapsamı içerisine girmektedir. Hiç şüphesiz bu geniş tanımın getirdiği çok ve geniş kapsamlı STK tanımının temel sorunu sınırlarının bulunmayışıdır. Dar anlamı ise; yalnızca gelişme alanında (Sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma şeklinde) yer alan örgütlenmeleri STK saymaktadır. Bu tanımlamanın da kısıtlayıcılığı büyük problem oluşturmaktadır.

Yukarıda STK hakkında yapılan açıklamalara ek olarak, biraz da AB Ekonomik Sosyal Konsey (ESC) ve CONECCS (AB Sivil Toplum Veri Tabanı) tanımlarına bakmak gerekecektir. ESC, STK'ları tanımlarken şu kriterlerle ele almaktadır.

- İşçi-işveren sendikaları,
- Toplumsal ve ekonomik konularda görev alan, belli bir grubu temsil eden kuruluşlar,
- Hükümet dışı kuruluşlar (NGO): insanları belli bir amaç için bir araya getiren dernekler, vakıflar, cemiyetler,
- Yerel Girişimler (CBO) Daha çok üyelik üzerine dayalı olan gruplar, gençlik grupları,
- Dinsel gruplar.

CONECCS ise bu kriterleri biraz daha net tanımlamakta ve daha geniş tutmaktadır:

- Ticaret birlikleri,
- Sendikalar,
- İşveren kuruluşları/profesyonel federasyonlar,
- Hükümet dışı kuruluşlar (NGO),
- Hizmet ve üretim birlikleri,
- Yerel idarelerin birlikleri,
- Politik ilgi grupları,
- Dinsel ilgi grupları,
- Diğer gruplar.

Görüldüğü gibi CONECCS kriterleri ESC kriterleri üzerine oturtulmuş olmakla birlikte, çok daha geniş içeriklidir.

Avrupa'daki bu tanım karışıklığına 1999 yılında yürürlüğe giren, Avrupa Genelinde Sivil Toplum Kuruluşları Sözleşmesi şöyle bir netlik getirmeye

çalışmaktadır “STK özerklik, çoğulculuk, yardımseverlik ve sorumluluk gibi temel prensipler altında çalışırlar”. Ancak bu genel kriterlerde anlaşma sağlansa da, yukarda sayılan kriterlerin bir bölümü tartışılır ve üzerlerinde anlaşma tamamen sağlanamaz. Yine de ortaya çıkan tanım bize, AB’nin; sendikalardan, yerel idarelere, öğrenci gruplarına kadar pek çok oluşumu sivil toplum hareketi olarak kabul ettiğini, AB’deki tüm bu süreçler, bir yandan yurttaşların yönetim ve karar alma süreçlerindeki rollerini güçlendirirken, diğer yandan da alınan kararların meşruiyetini kanıtlama açısından da önemli sayılmaktadır. Bu nedenledir ki, günümüzün çağdaş Avrupa demokrasi anlayışı sivil topluma önem vermektedir.

Sivil Toplum Kuruluşları kavramı; sendikaları, dini cemaatleri, akademik enstitüleri, öğrenci dernekleri, meslek kuruluşları, lobileri ve çeşitli topluluk gruplarını içine alacak kadar geniş içeriği sahip olduğu ve AB’nin sivil toplum algılaması ile kesiştiği değerlendirildiğinden bu çalışmada bu kavrama yer verilecektir.

2.2.2.STK’LARIN NİTELİKLERİ, ÇEŞİTLERİ VE KURULUŞ AMAÇLARI

2.2.2.1. STK’LARIN NİTELİKLERİ

Pek çok uluslararası kuruluşun STK’nın niteliklerini tanımlarken aşağıda belirtilen kaynaklardan esinlenerek kendi ihtiyaçlarına göre kriterler geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Örneğin AGİT, Sivil Toplum Örgütleriyle ilişkilerinde BM’nin 71’inci maddesini kabul etmiştir.

- BM’nin 1996/31 sayılı Genel Kurul kararı,
- Uluslararası Dernekler Birliği (UIA)’nin kabul ettiği rehber ilkeler,
- Avrupa Konseyi’nin 1986/124 sayılı Sözleşmesi,
- Avrupa Konseyi’nin 2003 tarihli STK’nın Statüsüne İlişkin Temel İlkeler adlı belgedeki kriterler.

2.2.2.1.1. BM'nin 1996/31 Kararındaki STK'nın Nitelikleri :

STK ilk kez BM Şartı'nın 71'inci maddesinde yer almakla birlikte, bu kavram Şart'ta tanımlanmamıştır. Söz konusu madde sadece ECOSOC'un BM'nin faaliyet alanına giren konularda STK'ye danışılacağını ifade etmektedir. Türkiye'de bu maddeyi 24.08.1945 gün ve 6902 sayılı Resmi Gazete (4801 sayılı Kanun) ile onaylamıştır. Bu maddeye anlam kazandırmak amacıyla kabul edilen kararların en sonuncusu 1996/31 sayılı BM Genel Kurul Kararı'dır. 1996/31 sayılı Karar'ın 2, 8, 12'nci paragraflarında danışmanlık statüsü elde etmek isteyen STK'larda bulunması gereken nitelikler için genel çerçeve çizilmektedir. Buna göre;

- Amaç ve faaliyetlerinin BM'ninkileri ile uyumlu olması
- Faaliyet gösterdiği alanda kabul edilmiş bir konumunun bulunması veya temsil edici karakterde olması
- Bir müdürü ve yerleşik bir yerinin bulunması
- Üyeleri adına yetkili temsilcileri aracılığıyla görüşlerini dile getirmesi
- Üyelerine karşı belirli bir sorumluluk mekanizmasının bulunduğu temsil yapısının bulunması ve hükümetler veya devletlerarası bir antlaşma ile kurulmamış olması
- Gönüllü olmaları
- Herhangi bir menfaat gütmemesi
- Herhangi bir şiddet hareketini savunmaması ve kullanmaması
- Politik davranmaması(devletlerin iç işlerine müdahale etmemesi)
- Faaliyetlerini başarabilecek kapasiteye sahip olmaması

2.2.2.1.2. Uluslararası Dernekler Birliği (UIA)'ne göre STK'nın Nitelikleri : UIA, 4800 sorun kategorisinde 42000 stratejiyi takip eden 58000'den fazla uluslararası kazanç amacı gütmeyen kuruluşu izlemektedir(<http://www.uia.org>,

12 Ekim 2006). UIA tarafından çıkarılan Uluslararası Kuruluşlar Yıllığı “Yearbook of International Organizations (Guide to Global Civil Society Networks)” adlı yayında yer alan birimler aşağıdaki niteliklere sahip olduktan sonra Yıllığa kabul edilmektedir.

- Çalışma merkezi, çalışanları ve kuruluş statüsü veya anayasalarının olması,
- Uluslararası Kuruluşlar kurulmamış olmamaları,
- En az üç ülkede üye, büro ve gelir kaynaklarının olması,
- Uluslararası kabul edilecek bir Sivil Toplum Örgütünün değişik ülkelerden yeterli sayıda üyesi bulunması,
- Üyelerin örgüte giriş çıkışlarına izin verilmesi,
- Elde edilecek karların üyeler arasında dağıtılmaması,
- Gizli bir yapısının bulunmaması,
- Halihazırda faal olması,
- Otonom olup uluslararası örgütlerin alt kolu şeklinde faaliyet göstermemesi,
- Demokratik yapısının bulunmasıdır.

2.2.2.1.3. Avrupa Konseyi Sözleşmesi’ne Göre STK’nın Nitelikleri :

Avrupa Konseyi’nin hazırladığı 1986/124 tarihli Uluslararası Sivil Toplu Örgütlerinin Hukuksal Kişiliğinin Tanınması Sözleşmesi’nin 1. maddesine göre, aşağıdaki niteliklere sahip Sivil Toplu Örgütleri tanınacaktır (<http://www.uia.org/legal/app411.php>).

- Faaliyetlerinin uluslar arası faydasının olması,
- Kar amacı gütmemesi,

- Taraf devletlerin iç hukukuna tabi bir belge ile kurulmuş olması,
- En az iki devlette etkisi olan faaliyetler yürütmesi,
- Taraf devletlerden birisinde merkezinin bulunması,
- Bu taraf ülkede veya bir başka taraf ülke topraklarında merkezi yönetim ve kontrol birimlerinin olmasıdır.

2.2.2.1.4 Avrupa Konseyi'nin 2003 tarihli belgesine göre STK'nın

Nitelikleri :

Avrupa Konseyi'nin Strasburg'ta 2001-2002 yılları arasında yapılan toplantılar sonucunda STK'ye ilişkin "Avrupa'da STK'nun Statüsüne İlişkin Temel İlkeler" kabul edilmiştir(Başlar,2006:31). Bu ilkeler çerçevesinde STK şu niteliklere sahip olmalıdır;

-Asli olarak gönüllü, kendi başlarına hareket eden organlara sahip, kamu otoritesine tabi olmaması. Bu kapsamda içerisine kazanç amacı gütmeyen dernekler, vakıflar, fonlar, hayırsever kuruluşlar gibi çok değişik birimler girmesine rağmen, siyasal partiler girmemektedir.

-Ulusal ve uluslararası düzeyde gerçek ve tüzel kişileri kapsamaması.

-Gerekli olmamakla birlikte, üyelik temelli kuruluşlar olması.

-Elde ettikleri kazancı üyelere dağıtmamakla birlikte amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılabilmesi.

-Tüzel kişiliğin olması şart değildir.

-Hukuk sisteminde değişiklik gerektirecek bir amaç güdebilmesi.

Yukarıda sözü edilen ve farklı kuruluşlarca geliştirilen kriterler ışığında STK 'larında bulunması gereken nitelikler aşağıdaki şekilde tanımlanabilir:

-Kişisel ve grup çıkarlarının devlet sınırları ötesine taşınması sonucunda ortaya çıkmış olması,

- Gerçek ve tüzel kişiler tarafından oluşturulması,
- Üyelerin gönüllü olarak katkıda bulunuyor olması,
- Faaliyetlerinden dolayı uluslararası ilişkilerde rol oynama yeteneğine sahip olması,
- Üyelerinin bağımsız oy hakkının olması,
- Sürekli ve kurumsallaşmış bir idari yapısı, merkezlerinde tam zamanlı çalışan personeli, basit düzeyde de olsa kuruluş şeması olması,
- Belirli bir yerde merkezi bulunması,
- Temsil etme yetkisine sahip bir organ tarafından hazırlanıp demokratik şekilde kabul edilmiş bir anayasası bulunması,
- Hükümet programlarından bağımsız olarak kendi kendisini yönetecek nitelikte otonom bir karar mekanizmasına sahip olması,
- Merkezi hükümetten tamamen veya büyük ölçüde bağımsız mali kaynak veya kontrolü olması,
- Partizan bir tavır takınmaması,
- Asıl amacının kar elde etmek olmaması,
- İkiden fazla ülkede teşkilatlanmış olması,
- BM'nin gerçekleştirmeyi amaçladığı hedefleri kendisine ilke edinmesi,
- Ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından kurulmaması,
- Tercihen tüzel kişiliği olması,
- Devletlerin iç işlerine karışmamayı benimsememesi(Başlar,2006:31).

2.2.2.2. STK' LARIN ÇEŞİTLERİ

STK'nün nitelendirilmesi ve tanımlanmasında yaşanan belirsizlikler büyük ölçüde çok farklı şekillerde ortaya çıkmalarından kaynaklanmaktadır. Dernekler, vakıflar, enstitüler, komiteler, hareketler, federasyonlar, birlikler, sendikalar, cemiyetler, ve klüpler gibi tüzel kişiliği olan veya olmayan bütün kurum ve kuruluşlar STK kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Fakat bu kuruluşlar; işlevleri, hizmet alanları, kaynak temleri, üye profilleri, organizasyon şekilleri açısından farklılıklar gösterebilmektedir.

2.2.2.2.1. İşlevleri Açısından :

Fonksiyonel anlamda STK üçe ayrılmaktadır(Martens,2002:271).

Amaç Savunuculuğu Yapan Sivil Toplum Kuruluşları : Bunlar genellikle araştırma enstitüleri, dernek veya vakıf kimliği ile düşünce üretmek ve lobicilik faaliyetleri yapmak amacıyla ortaya çıkmışlardır. Uluslararası Hukukçular Komitesi, Uluslararası Hukuk Enstitüsü, Parlamentolar Arası Birlik, Dünya Barış Konseyi bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bunlar doğrudan entelektüel kesime hitap ettiklerinden, ulusal düzeyde yerel halkla temasa geçmemektedir.

Eylem Amaçlı Sivil Toplum Kuruluşları : Belirli alanlarda uzmanlaşarak hizmet vermekte ve faaliyet alanlarına göre farklı isimlerle anılmaktadır. Bu kuruluşlara örnek verecek olursak ; Uluslararası Kızılhaç Örgütü (ICRC), CARE ve OXFOM gibi insancıl amaçlı, Üçüncü dünya ülkelerindeki kalkınma programları ve projelerinin tasarlanması ve yerine getirilmesine ilişkin ve çevrenin korunması yönünde faaliyet gösteren STK'dir(Giorgetti,1999:201-202).

Uzmanlık Alanına Sahip ve Standart Belirleyen Sivil Toplum Örgütleri : STK'ları arasında koordinasyonu, oto kontrolü sağlamak, verimliliği artırmak ve kendi uğraş sahalarında bağlayıcı kurallar ve standartlar oluşturmak amacıyla kurulmuştur. Bunların arasında INTRAC, VERTIC ve ICVA ile FIFA, IATA, IOC ve ISO ulusötesi kuruluşlar gibi örgütler en dikkat çekenlerdir.

2.2.2.2.2. Hizmet Alanları Açısından: Bunlar;

Yerel Sivil Toplum Örgütleri: Üyelik sistemine dayanan mahalli ihtiyaçları endekslenmiş STK bu gruba girmektedir. Spor kulüpleri, kadın dernekleri, mahalle birlikler, dinsel ve eğitim amaçlı kuruluşlar bu grubu oluşturmaktadır (<http://wbln0018.worldbank.org/essd.nsf/NGOs/home>).

Bölgesel Sivil Toplum Örgütleri : Bölgesel örgütlerle işbirliği içindedirler.

Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri: Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren STK'dir. Başlangıçta ulusal düzeyde faaliyet gösterip sonra uluslararası boyutta kurumsallaşan örgütler olduğu gibi doğrudan uluslararası olarak kurulan örgütler de mevcuttur.

2.2.2.2.3. Mali Kaynaklarının Temini Açısından:

Üyeleri Tarafından Finanse Edilenler: Yalnızca üyeleri tarafından finanse edilen örgütlerdir. Gerçekte olması gereken Sivil Toplum Örgütünü tanımlayan bu tür örneklerin sayısı oldukça azdır.

İş Dünyası Tarafından Desteklenenler : Belirli bir alanı desteklemek isteyen veya kendileri için kamuoyu oluşturmasını isteyen finans çevreleri özel STK kurmaktadır. Devletlerin uluslararası örgütler kanalıyla destekledikleri Yerel Sivil Toplum Örgütler, büyük ölçüde buralardan gelen paralarla yürütmektedir. Business Initiated/ Inspired NGO (BİNGO), Donor–Organised NGO (DONGO) veya Commercial NGO (CONGO) gibi değişik isimler almaktadır(Gordonker,1995:357).

Hükümetler Tarafından Finanse Edilenler : Bu tür kuruluşların ilk örnekleri komünist ülkelerde İkinci Dünya Savaşının sonundan itibaren görülmeye başlanmıştır. Bunlar STK arasında yer alsa da kendi hükümetlerinin politikalarını desteklemek için faaliyet göstermektedirler. Government-Organised NGOs (GONGO), Quasi-Organisation (GRINGO) şeklinde adlandırılmaktadır.

Birçok İskandinav, Kanadalı ve az sayıda Amerikan STK, Uluslararası Kızılhaç Komitesi ile IUCN gelirlerinin çok büyük kısmını devletlerden temin etmektedir.

2.2.2.2.4. Üye Profili Açısından : Bunlar;

Üyeleri Sadece Gerçek ve Tüzel Kişilerden Oluşanlar. (UIA gibi)

Üyeleri gerçek kişiler, uluslararası kuruluşlar ve devletlerden oluşan melez örgütlerdir. Bunlara Hybrid International NGO (HINGO) denilmektedir. (International Union for Conservation of Nature (IUCN) gibi.(<http://www.sovereignty.net/p/sd/covenant.htm>.)

Sadece kapalı üye gruplarını ve federasyonları kendi bünyesine kabul eden hükümetler tarafından finanse edilip kurulmakla birlikte hükümetlerden bağımsız karar alabilen ulusötesi veya hükümetlerarası örgütler bu kategoriye girmektedir. (Uluslararası Hava Taşıma Birliği (IATA)(<http://www.iata.org/about/history.htm>), Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), Uluslararası Futbol Federasyonları Derneği (FIFA) ve Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO) gibi.

2.2.2.2.5. Organizasyon Şekli Açısından :

Yalnızca Bir Ülkede Kurulu Olanlar : Üniter veya Tekil STK olarak nitelendirilebilir. Türkiye’de dernek veya vakıf statüsünde örgütlenmiş onbinlerce kuruluş bu kategoriye girmektedir.

Federatif ve Konfederatif Örgütler : Değişik ülkelerde aynı amaç etrafında kurulan şubelerden/kuruluşlardan oluşan federatif/konfederatif birliklerdir. (Uluslararası Af Örgütü ve Greenpeace, Friend of the Earth International (FoE), Uluslararası Cemiyetleri Federasyonu (IFHRL), Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ve OXFOM gibi)

İletişim Ağı Sayesinde Kurulan Koalisyonlar : Son dönemlerde STK’nın ağlar (networks) yoluyla bireysel güç ve çabalarını koalisyonlar kurarak birleştirdikleri, yeni STK’nın kurulmasına öncülük ettikleri görülmektedir (<http://www.skylia.wz.-berlin.de/pdf/1999/p99-302.pdf>. Bunun en güzel örneği 90

ülkeden 1400 Sivil Toplum Örgütünü çatısı altına alan Uluslararası Kara Mayınlarının Yasaklanması Hareketi (ICBL) (<http://www.icbl.org/>), 2000 Sivil Toplum Örgütünün bir araya gelmesi ile oluşan Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu (CICC) (<http://www.iccnw.org/introduction/-ciccbackground.html>) ve Üçüncü Dünya Ülkelerinin Borçlarının silinmesi için çaba sarf eden Jubilee 2000 Hareketi (<http://www.jubileedebtcampaign.org.uk/>) etkin oldukları alanlarda önemli yapısal değişikliklerin öncüleri olmuşlardır.

2.2.2.3. STK'LARIN KURULUŞ AMAÇLARI

Uzun yıllar hükümetlerin, toplumsal gelişimi sağlayan yegane otorite ve güç olduğu anlayışı halk içerisinde hakim olmuştur. Bu nedenle halk gelişimin sağlanabilmesi için imkanlarını, hatta inançlarını hükümetlere sunmuşlar, hükümet de onlara hediyeler vermeyi vaat etmiştir. 1980'li yıllara kadar gelişim anlayışı bu şekilde sürerken sivil toplumunda toplumsal gelişimde etkili olacağı ve bu alanda rol oynayabileceği iyice anlaşılmış, öncelikle şahsi işlerin çözümü ve pazar oluşturma konusundaki kuvveti keşfedilmiştir.

STK'ların; toplum yararına bir gelişim rolü oynadığı ve toplum gelişmesinde gerekli olan bazı değerleri üstlendiğinin önemi yakın zamanda kabul görmüştür. Gönüllü vatandaş grupları; şirket düzeyinde, ulusal ve uluslararası düzeyde gittikçe artan bir önem kazanmaya başlamıştır. Bu durum uluslararası sivil topluma geçişin ilk adımlarını mı oluşturuyor, yoksa iktidarın seçimle gelmeyen ve sorumluluğu olmayan özel çıkar gruplarına geçmesi gibi tehlikeli bir eğilim mi? Üçüncü şahıs organizasyonları ve Üçüncü Sektör adı ile de tanımlanan, gönüllü kuruluşların sayısındaki inanılmaz artış bu soru üzerine düşünmeyi gerektirecek boyuta ulaşmıştır.

Komünizmin çöküşü, demokrasinin yaygınlaşması, küreselleşme, iletişim teknolojisindeki ilerlemeler ve başlı başına internet fenomeni hem adet olarak hem de etkinlik olarak STK'ların gelişmesine uygun bir atmosfer oluşturmaktadır. Uluslararası Örgütler Yılığ, uluslararası STK yani birden fazla ülkede aktif faaliyet gösteren STK sayısının 1990'da 6000 iken bugün 26 bine ulaştığını göstermektedir. Ulusal ölçekte faaliyet gösteren STK'ların toplam sayısını tespit etmek neredeyse

imkansızdır. Üstlendikleri misyonu iyi yerine getirebilen STK'lar; uluslararası belirleyicilik rolünde hükümetler ve uluslararası örgütlerin önünde yer alabilirler.

Kamu Yararı Güden : Kamu yararlı olmak STK'nun temel hedefi olup bu amaç çerçevesinde faaliyet gösterenlere Public Interest NGO (PINGO) denilmektedir. STK kar amacı gütmemesi gerekmele birlikte, bazılarının karlılık esasına göre çalıştıkları ve elde edilen karları amaçları doğrultusunda kullandıkları görülmektedir. Bunlar Profit-Oriented NGO (PONGO) olarak adlandırılmaktadır. Bugün büyük STK bir ticari şirket gibi çalışmakta olup ECOSOC danışman STK listesinde ltd. ve plc gibi şirket olduklarını gösteren ibareler bulunmaktadır (http://www.un.org/esa-/coordination/ngo/pdf/INF_list, 2006).

Siyasi Amaç Güden ve Gütmeyen: Siyasi partiler, STK kapsamına girmemekle birlikte, bunların kurdukları düşünce toplulukları asgari ölçüde kendi kimliklerini oluşturabilmişlerse Sivil Toplu Örgütü olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin, Latin Amerika, Orta Asya ve Hindistan bölgesinde yaygın olarak görülen partilerin alt kolu olarak faaliyet gösteren Party-affiliated NGO (PANGO). STK'lar ; Siyasi bir tutum içinde olmamayı misyonlarını ve insanîyet olgusunun bir parçası olarak gördüklerinden birçok NGO'nun siyasi misyonu, insanlarda siyasi görüş veya ırk ayrımı gözetmeksizin özel insanı yardımları artırmak ve geliştirmektir.

Siyasi olmayan NGO'ların aksine bazı NGO'lar, sosyal adaleti sağlamak amacı doğrultusunda siyasi bir tutum içerisinde olmanın gerekliliğine ve kaçınılmazlığına inanmakta ve dayanışma uğruna tarafsızlıktan vazgeçmektedirler. Bu belirli bir sosyal grubun tarafını tutmak, özellikle savunmasız kesimlerin yanında yer almak veya belirli bir kitlenin kendi özlük haklarını kendinin belirlemesini savunmak şeklinde gerçekleşebilir. Bu türden bir konum, belirli durumlarda NGO'lar tarafında genel olarak benimsenebilir. Bu tutum daha çok dayanışma gruplarında ve tek odaklı NGO'larda görülür.

Yardım ve barış operasyonlarının sahasına giren siyasi içerikli acil durumlarda, özellikle krizin nedenleri arasında etnik ve bölünmeye dayalı çelişkiler yer alıyorsa dayanışma gruplarına belirli görevler düşebilir. Böyle durumlarda, söz konusu NGO'ların tarafsızlığı barış operasyonunun ilke ve

gereklerine ters düşebilir. Bu tarz NGO'larda işbirliği yapılması, barış operasyonunun siyasi güvenilirliğini zedeleyebilir. Barış operasyonunda görev alacak personelin, NGO'ların özel misyon ve hedefleri hakkında iyi bilgilendirilmiş olması NGO ve barış operasyonu çalışanlarının birbirlerini konularından haberdar etmiş olmaları gerekir.

Dini İçerikli Misyon Sahip NGO'lar :

Küçük, büyük , uluslararası, ulusal olsun veya olmasın bir çok NGO dini inanışlarda türemiştir ve dini inanışı günlük hayata yansıtma misyonunu üstlenmişlerdir. NGO sektörü geniş anlamda; laik misyon değerlerine sahip olan ve dini misyon değerlerine sahip olan NGO'lar şeklinde ikiye bölünmüştür.

Bütün dinler kriz ve acil durumlarda insanlara inanç aşılayarak onların yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik çalışmalar yapan NGO'lara sahiptir. Hıristiyan, müslüman, hindu, budist ve yahudi NGO'ları vardır. Ayrıca camilerin, kiliselerin, tapınakların ve din okulların çevresinde örgütlenmiş dini topluluklara dayalı örgütler de mevcuttur. Bir çok kültürde bu dini odaklar ve bunların liderleri topluma yönelik önemli idari merkezler ve etkin liderlik noktaları konumundadır.

Her din bünyesinde farklı NGO'ların farklı mezhep ve inanç gruplarını temsil etmesinden doğan bazı ayrılıklar söz konusudur. Örneğin geniş bir yelpazeye sahip hıristiyan NGO'lar arasında katolik NGO'lar protestan NGO'ları ve mezhepler arası NGO'lar da vardır. Bu INGO'lar genellikle kendi mezhepsel bakış açılarını paylaşan yerel NGO'larla işbirliği yaparlar. Ancak NGO'nun görev yaptığı ülkedeki baskın din farklı ise bu mümkün olmayabilir. Diğer dinlerin farklı mezhepleri de farklı NGO'larca temsil edilmektedir.

Misyonerlik ve Dönüştürme Amacı Güden NGO'lar:

Hangi din veya mezhebe ait olursa olsunlar, dini kökenli NGO'lar arasındaki önemli anlaşmazlık noktalarından biri insani yardım görevlerinin yanı sıra insanları dönüştürme, kendi dinlerine katma gibi amaçlar güdüp gütmemeleridir. Bu tür amaçlar gütmeyen NGO'lar insani görevlerinin daha çok insanların hayatında fiziksel, maddesel ve sosyal gelişmeler oluşturmak olduğuna inanırlar. Bu tarz

hareketlerinin, inançlarının bir simge olduğuna ve Tanrının gözünde bir değere sahip olduğuna inanırlar. Ancak kendi inançlarını empoze etmeye çalışmazlar.

Misyonerlik faaliyetlerinde bulunan NGO'lar ise fiziksel acıları dinlendirmenin yanı sıra hizmet ettikleri toplulukların ruhani anlamda dönüşmelerinin önemli olduğunu düşünürler. Bu NGO'lar için misyonerlik amacı kurtarma ve yardım operasyonları ile el ele yürümektedir. Ayrıca görevini tam olarak yapabilmeleri için yardım ettikleri insanların kendi düşüncelerine dönmeleri de gerekmektedir. Bu alanda hangi NGO'ların misyonerlik amacı güttüğünü veya gütmeyeceğini bilmemiz önemlidir. Bu sayede dini NGO'lar arasında sık sık meydana gelen bölümlerin mahiyetini anlamamız daha kolay olacaktır. Misyonerlik amacı gütmeyen NGO'lar onlardan uzak durmaya çalışırlar, iş birliğinden kaçınırlar. Hatta onlarla aynı toplantılara katılmadıkları da görülmektedir.

2.2.3. STK'LARIN TARİHİ GELİŞİMİ

2.2.3.1. Batı'da Sivil Toplumun Tarihi Süreci :

Yardım kuruluşları ve vakıflar ülkeden ülkeye değişiklikler göstermekle beraber tarihsel süreç boyunca var olmuşlardır. Fakat STK tanımı yeni bir kavramdır. Tarihsel bir olgu olarak Ortaçağ'ın sonlarında biçimlenmeye başlayan sivil toplum, modern ticari merkezlerin ortaya çıkmasına bağlı olarak gelişen kentsel unsurların (esnaf, tüccar gibi burjuvazinin habercilerinin) feodal sistem içinde ekonomik özerkliklerini elde ederek feodalizmin kurallarından özgürleşmeleri sonucu ortaya çıkmıştır(Tosun,2001:31).

Orta çağlardan gelen dini yapılanmalar bir yana bırakılırsa STK'ların uluslararası alanda ilk olarak 19 ncü yüzyılda görüldükleri söylenebilir. En eskisinin tarihi, tartışma konusudur. STK'lar dünya sahnesinde veya uluslararası örgütler bağlamında yeni bir örgüt değildir. Bir zamanlar laik rakiplerini gölgede bırakan Katolik Kilisesi, rolü en belirgin olan devlet dışı aktör olmasının yanı sıra hükümlerlik yönünden de büyük ölçüde kabul gören yegane oluşumdur. Bugünkü anlamda STK'ların temeli 1830'lu yıllara kadar dayanmaktadır. Daha çok sanayileşmenin ortaya çıkardığı, çalışan kesimin haklarını korumak üzere

oluşturulmuş hareketler ve oluşumlar, ilk örgütlenme alanları olmuştur. İlk olarak Fransız yazar Alexis de Toqueville 1831 yılında Amerika'yı ziyaret ettiğinde yazdığı "Democracy in America" adlı kitabında "Fransa da hükümetin, İngiltere'de lordların görüldüğü toplum hayatında Amerika'da toplumsal kurumların rol oynadığından" bahsediyor(İriye,1999:421-436).

1838 yılında İngiliz ve Yabancı Kölelik Karşıtları Cemiyetinin kurulması bir bakıma ilk modern NGO'nun kuruluşu anlamına gelir.1840 yılında yapılan Dünya Kölelik Karşıtı Antlaşması birçok toplumsal kuruluşların artmasında bir dönüm noktası olmuştur. 1855'te kurulan ve Dünya ittifakı taraftarı olan Belçika, İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda, İskoçya, İsviçre ve ABD'nin üye olduğu YMCA'lar (Genç Hristiyanlar Birliği) ilk uluslararası NGO sayılabilir. 1895 yılında Paris'te Uluslararası Toplumsal Etüdler'i bu dönemdeki önemli STK'lardan sayabiliriz. Bu dönemde kurulan STK'lar, suçlulara yapılan muameleler, esir ticareti, kadın ve çocuk trafiği, organize suçlar, afyon ticareti, barış ve insani yardım gibi geniş kapsamlı konularda faaliyette bulunurlardı.

Uluslararası Sivil Yardım ve Uzlaşma Cemiyeti köklerini 1920'de Verdun yakınında bir çalışma kampında atmıştır. Aynı yıllarda Milletler Topluluğu Federasyonu Cemiyeti, Milletler Cemiyetinin çalışmalarını denetlemek için kurulmuştur. 1920 ve 1930'larda diplomatik görüşmelerin gittikçe zor bir hal aldığı zamanlarda hükümet dışı çalışmalar, ülkeler arası temasın ve anlaşmanın canlandırılması için kullanılmıştır. 19'uncu yüzyıl boyunca kadın hakları, alkolün yasaklanması, toplumsal reformların yapılmasını isteyen bir çok bağımsız kuruluş ortaya çıktı. 1910 yılında 132 tane STK, Uluslararası Kurumlar Birliği adıyla beraber hareket etme kararı aldılar. Milletler Cemiyetinde sadece gayri resmi danışman rolünü aldılar. Benzer bir birleşmeyi BM'lerin kuruluşunda 1945 yılında bu sefer 1200 kuruluşla beraber yaptılar ve BM'lerden STK'larla ilgili düzenleme yapılması için 71nci maddeyi çıkarttılar.

Sivil Toplum Kuruluşları (STK),asıl 20'nci yüzyılın ikinci yarısından sonra siyaset sahnesinde belirdiler. 1960 ile 70'li yıllarda toplumsal kalkınma sisteminin bir parçası oldular ve 1980'li yıllarda bu sistemde adlarından çok söz ettirdiler. 1980'lerden itibaren Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliğinde yaşanan gelişmeler,

Latin Avrupa'daki askeri cunta yönetimlerinden demokrasiye geçiş süreçlerinin başarısı, tüm dünyada sivil toplum kavramının yeniden canlanmasına öncülük eden gelişmelerdir. İlk defa 1990'da BM Genel kurulunda Uluslararası Kızıl Haç Komitesi gözlemci statüsünü kazanmıştır. 1992'de Rio'da yapılan Dünya Zirvesi sonrasında sürdürülebilir kalkınma için diğer 8 toplumsal örgütle birlikte STK'lardan da hükümet ve uluslararası kuruluşlarla birlikte hareket etmeli diye bahsedildi ve STK'ları güçlendirmek için bir takım kararlar alındı. Yine bu toplantıda STK'ların katılımına açık uluslar arası projelerin desteklenmesi eğilimi ortaya çıkmış bunun sonuçları ülkemize de yansımıştır. Vancouver'de yapılan Dünya Habitat I Konferansı sonrasında Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 100'ü aşkın ülke "ulusal komiteler" oluşturarak Ulusal Gündem hazırlığı sürecine girmişlerdir. 1995'de Pekinde yapılan 4ncü Dünya Kadınları Konferansına 4000 STK katıldı. Son beş yılda da mayınların yasaklanması ve uluslararası suçlar mahkemesinin kurulmasına öncülük ettiler.

Uluslararası Af Örgütü'nün ve Vahşi Hayatı Koruma Fonunun şu an 1 ile 3'er milyon kayıtlı üyesi vardır. Greenpeace'in ise üye sayısı 4.1 milyondur. Uluslararası Çocukları Koruma Derneği, Doğal Kaynakları Koruma Konseyi, İnsan Hakları Savunucuları, İnsan Hakları Avukatları Komitesi, Kadınlara Özel Evler ve Kalkınma Örgütü ve Uluslararası Gey ve Lezbiyenler İnsan Hakları Komisyonu gibi diğer grupların daha az kayıtlı üyesi vardır. Ancak bu grupların hareket yetisi yüksektir ve geniş sempatican kitlelerine sahiptirler. Uluslararası Dernekler Birliği, 5000'den fazlası üyelik esasına dayanan 14500 kadar derneği ve uluslararası STK'yı tanımıştır.

Bu tip cemiyetler başlangıçta hep elit kesimin güdümünde olmuştur. Bu oluşumlar ahlaki otoriteye ve teknik uzmanlığa sahip, ancak fiziksel anlamda çok yaygın değildirler. Uluslararası meselelere yönelik kamuoyu bilincinin artması ile bu oluşumlar, sadece üyelerinin değil küresel faydalar ve çıkarlar adına hareket eden temsil nitelikli kurumlar haline gelmiştir. Bu örgütler, sadece ahlaki otorite tarafından değil aynı zamanda, halkın büyük bir kesiminin ulusal ve uluslararası kurumlar aracılığıyla uluslararası düzeyde tepki vermeye sevk edebilme gücü ve yetisi tarafından desteklenmektedir.

2.2.3.2.Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihi Süreci :

Osmanlı Dönemi : Osmanlı İmparatorluğu’nda sivil toplum, toplumsal yaşamda, monarşik/teokratik-merkeziyetçi/geleneksel, dinsel düşünce, vakıf yapısı altında ortaya çıkmıştır. Vakıf kültürü, ahilik ve lonca teşkilatlanması ve tarikat unsurları statükoyu koruduğu için Batı’da ortaya çıkan sivil toplum kavramına atfedilen değerleri taşımamıştır(www.sosyalhizmetuzmani.org/deprem2.htm). Vergi toplamakla, üretimin standartlara uygunluğunu ve fiyatları denetleme yükümlülüğü olan loncalar, devletle Anadolu esnafı ve zanaatçısı arasında devleti temsilen idari bir görev üstlenmiştir(Çaha,2000:164). 1913 yılında kapatılan loncalar yöneticiler tarafından kontrol ve gözetleme aracı olarak görülmüştür(Tosun,2001:211). O nedenle Osmanlı loncalarının bir yüzü sivil topluma dönük iken ağırlıkta olan diğer yüzü devlete dönük kalmıştır.

Loncaların yanı sıra dernekler, dini kurumlar, ulema, soylu kesim, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve siyasal ideolojiler devlete bağımlı olarak imparatorluk sınırları içinde gelişmiştir(Çaha,2000:136). Dolayısıyla, Osmanlı toplumunda siyasal toplum, sivil toplumun da işlevini üstlenmiş ve toplumda aşağıdan yukarıya doğru etkin bir tavır var alamamış, sivil toplumu teşkil edecek unsurlar, ekonomik, kültürel ve idari açıdan merkeze bağlı kalmıştır(Kongar,2002:610).

Osmanlı’da devlet-toplum ilişkisi üç dönemde incelenmektedir. Birinci dönem 16. yy öncesini kapsamaktadır. Bu dönemde ekonomik alanda ahilik ve lonca gibi esnaf kuruluşları, kültürel alanda ise başta tarikatlar olmak üzere dini topluluklar önemli rol oynamıştır. İkinci dönem ise 16. yüzyıl sonrasındır. Bu süreçte merkezi otorite sivil toplumun gelişmesine engel teşkil etmiştir. Üçüncü dönem ise 19. yüzyıldır. Bu dönemde Osmanlı modernleşmesi başlamış, hukuk, idare, ekonomi ve eğitim alanlarındaki reformlarla sivil toplum alanında canlanma sağlanmıştır. 19. yüzyıla kadar sivil toplum unsuru niteliğindeki medreseler, 19. yüzyıl sonrasında vakıflar, tarikatlar ve loncalar merkezi idarenin etki alanına girmeye başlamıştır.

19. yüzyılda yasalar önünde eşit ve özgür olma istemlerinin yanı sıra serbest piyasa ekonomisini destekleyen Jön Türkler ile yeni sivil toplum aktörleri sahneye

çıkmiştir. Bu dönemde Osmanlı'da kurulan siyasi partiler, ekonomi örgütleri Osmanlı burjuvazisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Genç Osmanlılar ve Jön Türkler akımı içinde yer alan aydınların tepeden inmece yaklaşımı sivil toplum dinamizmini köreltecek olan bir siyasal felsefenin de temelini atmıştır. İktidardaki bürokratik-aydın kesim yüzünü mutlak olarak Batı'ya çevirdiği için merkez-çevre kopukluğu daha da pekişmiştir.

Cumhuriyet Dönemi :

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti birey ile devlet arasında, devlet ile sivil toplum arasında yeni bir toplumsal sözleşme yapılmasını sağlamıştır. Sivil-ordu bürokrasisine aydınların da katılmasını getiren bu toplumsal sözleşme ile birlikte Türkiye'de Batı tarzı merkezi yönetim sistemi benimsenmiştir. Ancak bu aşamada Türkiye'de elitist bir yaklaşım ve seküler bir yapı ile “bürokratik yönetim geleneği” yaratılmıştır (Sarıbay, 2000:105). Bu gelenek Cumhuriyetin kuruluşunda ve 1923-1946 arasındaki Tek Parti Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu dönem boyunca gerçekleştirilen yapısal reformlar ve programlar her yönden baskın olan “merkez” tarafından “çevre”de uygulanmıştır. O nedenle sivil toplum ancak merkeze uyum sağladığı noktalarda bir aktör olarak rol oynayabilmiştir.

Türkiye'de yukarıdan aşağıya gerçekleşen ve elit kesimin üstlendiği modernleşme projesi, bu coğrafyadaki farklı kültürel, siyasi, ekonomik ve ideolojik özelliklerinden ötürü Avrupa'dakilere göre farklı bir gelişim göstermiştir (Heper,1997:8). Türkiye'de elitist bir yaklaşım ve seküler bir yapı ile yaratılan “bürokratik yönetim geleneği”, Cumhuriyetin kuruluşundan 1946 yılına kadar olan Tek Parti Dönemi'nde devam etmiştir. Bu dönem boyunca gerçekleştirilen yapısal reformlar “merkez” tarafından “çevre”ye uygulanmıştır. O nedenle Türkiye'de sivil toplum Şerif Mardin'in deyiimiyle ancak merkeze uyum sağladığı noktalarda bir aktör olarak rol oynayabilmiştir(Mardin,2000:98).

Türkiye'de STK güçlü kuruluşlar olamamıştır. Bunun en önemli nedeni merkeziyetçi-bürokratik özellikler taşıyan devlet yapısı, Osmanlı döneminde ve

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki otoriter politikalarından dolayı sivil toplumun gelişimine önemli bir engel teşkil etmesidir.

Tek Parti Dönemi'nde Osmanlı'dan miras alınan sivil toplum unsurları kalmamıştır. Devletçi dönemin özelliğinden ötürü sivil toplum unsurları tehdit olarak algılanmış, 1930'lu yıllardan itibaren bu sivil toplum unsurları tasfiye edilmiştir(Çaha,2000:236). O nedenle Tek Parti Dönemi'nde, Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişen medreseler, tarikatlar, vakıflar, özel teşebbüsler, ekonomik gruplar, siyasal partiler, dernekler, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve siyasal ideolojiler gibi sivil toplum unsurlarının bir işlevi kalmamıştır.

1950 yılında başlayan Çok Partili Dönem'de STK bakımından yeni bir süreç başlamıştır. Bu dönemde dernekler, vakıflar, dini gruplar, işçi sendikaları, işveren kesimi, köylü gruplar ve farklılaşan medya gibi unsurlar Tek Partili Dönem'den sonra yeniden ortaya çıkmıştır. Ancak bu gruplar siyasal yaşamın aktörleri olamamıştır. Sivil toplum unsurları siyasal partilere yönelmişlerdir.

12 Eylül 1980 askeri müdahalenin ardından sivil toplum, devletin karşısında yer alan hak ve özgürlükler alanı olarak "askeri toplum"un karşısı şeklinde yanlış bir karşıtlık içinde tanımlanmıştır(Duman,2003:347). Siyasetten uzaklaşan Türk toplumu askeri müdahalenin etkisinin azalması ile varlığını artırmaya başlamıştır. 1980 sonrası dönemde sivil toplum Türkiye'de en çok tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Türkiye'deki STK'nün % 56'dan fazlasının 1980'den sonra kurulması bu tartışmaların nedenini açıkça ortaya koymaktadır. Bu dönemde sivil toplum unsurları Türkiye'deki geleneksel merkezîyetçi varlık alanına karşı bir varlık alanı oluşturmaya başlamıştır.

1980'lerden bu yana Türkiye'nin modernleşmesinde STK'lerinin rolü bulunmaktadır. 1980 sonrasında merkez sağ ve merkez sol siyasal partilerinin etkin politika yürütme yeteneğinin giderek azalması nedeniyle bu partilere olan toplumsal destek azalmıştır. Böylece STK'ları güç kazanarak siyasal ve sosyal değişimin etkili aktörlerinden olmaya başlamıştır(Keyman,2003:224).

Türkiye’de 80’li yıllarda başlayan ve 90’lı yıllar boyunca devam eden sosyo-politik bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim ile güçlü devlet geleneğinden uzaklaşmış, siyasi merkezin dışında daha çok aktör rol oynamaya başlamıştır. Türkiye ekonomisi ve kültürel hayatına devletin etkisi azalmıştır(Sarıbay,2000:125). Devletçi politikalar yerine neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması yeni bir girişimci sınıf ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece sivil toplum bağlamında çalışmalar artmış, STK’ları sesini daha fazla duyurmaya başlamıştır.1990’lı yıllar, dernekler, meslek örgütlerinin siyasi faaliyeti, siyasi partilerin kadın ve gençlik kollarını örgütlemeleri önündeki yasakların anayasa değişiklikleriyle kaldırılması gibi gelişmelere tanıklık ettiği için sivil toplumun gelişimi bakımından önemli yıllardır. Her ne kadar 1990’lı yıllarda toplumsal değişimin etkisiyle STK’lerine daha fazla önem verilmeye başlanmışsa da bu süreç yalnız toplumun iç dinamikleriyle açıklanamamalıdır. Türkiye’nin içinde yer alma çabasını giderek yoğunlaştırdığı Batının, Türkiye üzerindeki etkileri de dikkate alınmalıdır(Özüerman,1998:94).

AB’ne Katılım Süreci Dönemi :

1999 Helsinki Zirvesi, Türkiye’deki sivil toplum ve siyasi dönüşümü bakımından önemli bir tarih olarak değerlendirilmektedir. Helsinki Zirvesi ile başlayan ve devam etmekte olan süreçte Türkiye’nin demokratikleşmesi yolunda büyük adımlar atılmıştır. Bu zirvede aday ülke statüsünü kazanan Türkiye, AB’ye üyelik kriterlerini uygulamaya başlamıştır. O tarihten bugüne Türkiye, sivil toplum alanında dikkat çeken bir ilerleme kaydetmiştir. Zirvede bütün AB’ye aday ve üye ülkelerde devlet-toplum ilişkilerinin gelişmesi için hizmet etmekte olan Kopenhag Kriterleri ile hukukun üstünlüğü, insan haklarının korunması ve azınlık haklarına saygı konularındaki sorumlulukların yerine getirilmesi ile Türkiye’nin demokratik istikrara kavuşacağı vurgulanmıştır(Keyman,2003:224). Bu kriterler ise, STK’ye yüklenen sorumluluklarla aynı kavramları tanımlamaktadır.

2.2.4. STK’LARIN HUKUKİ YAPILARI

Genel Hukuk Düzeni Açısından Sivil Toplum Kuruluşları : Sivil toplumu oluşturan bireyler toplumsal, ekonomik ve siyasî amaçları gerçekleştirmek için çeşitli şekillerde birleşirler. Bunların bir kısmı tüzel kişilik kazanmıştır. Yurttaş girişimleri

gibi birleşmelerin ise tüzel kişilikleri yoktur. Sivil toplum alanındaki tüzel kişiliklerin bir kısmı kamusal, bir kısmı özel hukuk alanında yer alırlar. Meslek kuruluşları kamu tüzel kişileridir, diğerleri özel hukuk tüzel kişileridir. Bazen melez kuruluşlar da görülür: sosyal yardımlaşma vakıfları, çevre vakıfları vb.

Dernekler, vakıflar, sendikalar, meslek kuruluşları ve yurttaş girişimleri ekonomik amaç gütmeyen birleşmelerdir. Kooperatifler ve şirketler, ekonomik amaçlı birleşmeler; siyasî partiler, siyasal amaçlı birleşmelerdir. Sivil toplum alanında yer alan bir diğer kuruluş türü de kar amacı gütmeyen kültür amaçlı şirketlerdir.

Uluslararası Hukuk Düzeni Açısından Sivil Toplum Kuruluşları :

1962’de uluslararası hukuk komisyonu STK’ların da antlaşmalarda taraf olmasını ön gören bir kodifikasyon faaliyeti başlattı. Uluslar arası hukukun konusu olması hakkında henüz açık bir antlaşma olmamasına rağmen onların davranışları uluslar arası hukuk tarafından düzenlendiğinden uluslar arası hukukun konusu içine girdiği söylemek yanlış olmaz kanaatindeyim. Çünkü 1986 yılında Avrupa Konseyinin uluslararası STK’ların yasal kimliklerinin tanınması yönünde almış olduğu karar bunun en iyi göstergesidir.

İnsan hakları üzerine Avrupa Konvansiyonunun 48nci maddesinin 9ncu protokolü STK’lara açık bir yetki vermiştir. Fakat BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOC) STK’ların yasallığı hususunda; onlara devletler kadar yetki ve sorumluluk vermese de onları devletlerle eşit tutarak son noktayı koymuştur. EKOSOC’un 1996’da aldığı 1296 sayılı bu karar STK’ların uluslararası hukuktaki yerini ve önemini sağlamlaştırmıştır.

EKOSOC’un 1996’da aldığı 1296 sayılı kararının yanında BM’lerin diğer alt birimleri tarafından sağlanan bazı yetkiler de STK’lara bazı haklar sağlamıştır. Mesela BM’ler İnsan Hakları Komitesinin bir alt organı olan Azınlıkları Koruma ve Ayrımcılığı Önleme Komitesinin kuralları STK’lara ciddi ve sistemli şekilde yapılan insan hakları ihlallerinde mağdur adına dava açma ve takip etme yetkisi vermiştir.

Sivil toplumu oluşturan bireyler toplumsal, ekonomik ve siyasî amaçları gerçekleştirmek için çeşitli şekillerde birleşirler. Bunların bir kısmı tüzel kişilik kazanmıştır. Yurttaş girişimleri gibi birleşmelerin ise tüzel kişilikleri yoktur. Sivil toplum alanındaki tüzel kişiliklerin bir kısmı kamusal, bir kısmı özel hukuk alanında yer alırlar. Meslek kuruluşları kamu tüzel kişileridir, diğerleri özel hukuk tüzel kişileridir. Bazen melez kuruluşlar da görülür: sosyal yardımlaşma vakıfları, çevre vakıfları vb.

Türk Hukukunda Sivil Toplum Örgütlerinin Yeri (Gnkur,2001:115-134)

Ülkemizde STK değişik isimlerle örgütlenmişlerdir. STK'nün oluşumlarına göre geçmişten günümüze kadar bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan yasal düzenlemeler Sivil Toplum Örgütlerinin yapısına göre aşağıda incelenmiştir.

- Dernekler : Dernek kurma hak ve özgürlüğü ilk kez II.Meşrutiyet sonrasında 120 nci maddeyle anayasaya girmiştir. Ancak ilk dernekler 1856 Kırım Savaşı sonrasında kurulmuştur. Bu dönemde, “cemiyyet” sözcüğü Ceza Yasası'nda yıkıcı örgüt anlamında kullanılmıştır. 1909'da değiştirilen 120'nci madde ile toplantı kurma hakkı tanınmış ve kurulması yasak olan dernekler tanımlanmıştır. Derneklerle ilgili ilk düzenleme 1909 yılı “Cemiyyetler Kanunu” ile olmuştur. Bu yasa ile bugüne dek süren derneklerin yapısı ve işleyiş kuralları ortaya konmuştur. İlgili Fransız yasasından hareketle hazırlanan bu yasada, kaynak yasaya göre hem kurulması yasak derneklerin kapsamı daha geniştir, hem de kolluk güçlerine daha geniş denetim hakkı verilmiştir.

1924 Anayasası'nın 70'inci ve 79'uncu maddeleriyle toplantı ve dernek haklarına yer verilmiştir. Ancak; dernekler üzerinde hükümete tanınan denetim ve dernek tüzüklerine müdahale yetkisi, yasada 1919 ve 1923 yıllarında yapılan değişikliklerle daha da genişletilmiştir. 1938 yılında 3512 sayılı yeni bir yasa çıkarılmış ve eski yasaya göre daha otoriter bir sistemi öngörmüştür. 1946 yılında bu yasanın bazı hükümleri yumuşatılmıştır.

1950 sonrası günümüze kadar gelen dönemde, uzmanlaşmanın artması, siyasal katılımın yaygınlaşması, toplumsal hareketliliğin artması dernekleşmeyi de

hızlandırmıştır. 1961 Anayasası'nın 28'inci ve 29'uncu maddeleri dernek kurma ve toplantı yapma özgürlüğünü genişleterek, bu sürecin yasal üst yapısını kurmuştur. Köyden kente göçün de katkısıyla şehirleşmenin hızlandığı 1960 sonrasında hemşehrilik dernekleri, cami yaptırma dernekleri eski köylü-yeni kentlilerin uyum çabalarının sonucunda doğurmuştur. 1970'li yılları izleyen dönemde, ilgili anayasa maddesine sınırlama getirilmiş 1630 sayılı yeni dernekler yasası çıkararak dernekler hakkında düzenleme yapılmıştır. 1970 sonrasında toplumsal ve ekonomik hayattaki dönüşümler sonucunda derneklerin toplumsal tabanı içinde genç, eğitilmiş ve maddi geliri yüksek tabakaların ağırlığının arttığı görülmüştür. Bu kesimler derneklerin gereksindiği kalifiye insan ve yeterli mali gücü sağlamaktadır.

1983 yılında, anayasanın 33'ncü maddesine dayanılarak çıkarılan, 2908 sayılı yasa yayınlanmıştır. Dernekleşme çabaları 1984 sonrasında yeniden canlanmaya başlamıştır. Bu dönemde dini amaçlı derneklerin, çevreci kuruluşların ve kadın kuruluşlarının sayıca arttığı ve aktifleştikleri gözlemlenir. Anayasanın 33'ncü maddesinin 1995 yılında değiştirilmesiyle birlikte dernekler yasasının kimi kısıtlayıcı hükümleri anayasal temelini yitirmiştir.

Bazı derneklere Bakanlar Kurulu'nun onayıyla "kamuya yararlı dernek" statüsü tanınmıştır. Bu tür derneklere bazı ayrıcalıklar tanınmıştır.

Derneklerin uluslararası ilişkileri kanunda düzenlenmiştir. Uluslararası faaliyette bulunma amacını güden derneklerin kurulması, bu derneklerin yurt dışında şube açması, yurt dışındaki benzer amaçlı dernek veya kuruluşlara üye olması, bunlarla işbirliği yapması veya yurt dışında faaliyette bulunması Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığı'nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır. Yurt dışındaki bir dernek veya kuruluşa üye olmak ya da bunlarla işbirliğinde bulunmak isteyen dernek veya üst kuruluş bu dernek veya kuruluşun statüsünün Türkçe'ye çevrilmiş noterden onaylı iki örneğini İçişleri Bakanlığı'na vermekle yükümlüdür. Türkiye'deki derneklerin üye olduğu veya işbirliği yaptığı yabancı dernek ve kurumlarının kanunlarımıza ve milli menfaatlerimize aykırı faaliyetlerde bulunması halinde Türkiye'de kurulmuş derneğin bu yabancı dernek veya kuruluşlarla olan ilişkilerine Dışişleri Bakanlığı'nın

görüşleri alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığı'nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu Kararı ile son verilir.

Yurt dışında kurulan derneklerin uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde ve karşılıklı olmak koşuluyla kültürel, ekonomik, teknik, sportif ve bilimsel konularda bilgi veya teknoloji konularında yararlanmak üzere Türkiye'de şube açmalarına, Türkiye'de kurulmuş olan derneklere üye olmalarına veya bunlarla işbirliği yapmalarına, Türkiye'de faaliyette bulunmalarına, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca izin verilebilir.

Bu derneklerin kanunlarımıza veya milli menfaatlerimize aykırı faaliyetlerde bulunması halinde, verilen iznin geri alınmasına Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünün alınması ve İçişleri Bakanlığı'nın önerisi üzerine, Bakanlar Kurulu'nca karar verilir.

Kuruluş bildiriminde, tüzükte ve belgelerde kanuna aykırılık veya noksanlık bulunmaz ya da bu aykırılık veya noksanlık belirli sürede giderilmiş bulunursa; keyfiyet derhal derneğe yazıyla bildirilir ve dernek, dernekler kütüğüne kaydedilir.

Dernekler Kanununda 15.6.2006 tarihinde değişikliğe gidilmiş ve bu değişiklik 2006 ilerleme raporunda "STK'ye ilişkin olarak son dönemdeki reform ortamı olumlu gelişmelere yol açmıştır. Özellikle yeni Dernekler Kanunu'nun kabulünden bu yana STK seslerini daha iyi duyurmakta ve daha iyi örgütlenebilmektedir. Türkiye'de aralarında 80.000 tescilli derneğin ve içinde mesleki derneklerin de bulunduğu yüzlerce oda ve sendikanın var olduğu örgütlenmelerde giderek artan bir çeşitlilik söz konusudur." şeklinde yer almıştır.

- **Vakıflar:** Vakıf, kökeni hem doğuda, hem de batıda bulunan eski bir kurum türüdür. Cumhuriyet öncesi toplumumuzdaki vakıfların kökeni İslam hukukudur. Vakıf, İslam topluluklarında hayır, sosyal yardımlaşma, dayanışma gibi toplumsal ve dini düşüncelerle teşvik edilmiştir. Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde yaygınlık kazanmıştır. Osmanlı toplumunda, kişilerin kendi malvarlıklarından tahsis yaparak kurdukları vakıflar olduğu gibi, vakıf felsefesine aykırı şekilde, devlet hazinesinden yapılan tahsislerle kurulan vakıflar da olabiliyordu.

Tanzimat sonrasında, vakıfların merkezi yönetim ve denetime bağlanması gereksinimi hissedilmiş ve vakıflar Evkaf Nezareti'ne bağlanmışlardır. Devlet hazinesinden yapılan tahsislere de son verilerek önemli bir kısım vakfın ekonomik temeli ortadan kaldırılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra, 1924 yılında Evkaf Nezareti kaldırılmış, Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1935 yılında çıkarılan 2762 sayılı kanun ile bu alan yeniden düzenlenmiştir. Mazbut ve mülhak vakıfları olarak eski hukuka göre kurulmuş vakıflar ve Medeni Kanundan sonra kurulan yeni vakıflar bazı yönlerden ayrı bir düzenlemeye tabi tutuldular. 1954 yılında vakıflarla ilgili mali sorunlarla ilgilenmesi amacıyla Vakıflar Bankası kurulmuş, bankaya eski vakıfların taşınmaz ve işletmelerinin yönetimi verilmiştir. Ancak, bütün bu düzenlemeler vakıflaşmayı önemli ölçüde artıramamıştır. 1967 yılında çıkarılan 903 sayılı yasa ile bu alan yeniden düzenlenmiştir. Bu yasanın birden fazla kurucuya olanak tanınması, vakıflara genel kurul gibi idari organların oluşturulabilmesini olanaklı kılması gibi nedenlerle birçok yeni vakıf kurulmuştur.

Özel vakıflar arasında aile vakıfları, müstahdem ve işçilere yardım vakıfları ve kamuya yararlı vakıflar vardır. Medeni Kanun öncesi vakıflar muzbut ve mülhak vakıflar (cemaat vakıfları da dahil), ile özel vakıflardır.

Bazı vakıflara Bakanlar Kurulu kararıyla “vergiden muaf vakıf” statüsü tanınmıştır. Bu tür vakıflara kimi alanlarda devlet bazı ayrıcalıklar tanımıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün teşkilat görevleri hakkındaki kanun hükmündeki kararnamelerin Ek 3'üncü maddesi ile; “Türkiye’de bulunan vakıflar amaçları doğrultusunda uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının izni ile yurt dışında kurulmuş vakıf veya kuruluşlara üye olabilirler” esası getirilmiştir.

Türkiye’de kurulan vakıfların, vakıf senesinde belirtilen amaçlarını gerçekleştirmek üzere uluslar arası faaliyetlerde bulunması ve yurt dışında şube açması ile yurtdışındaki benzer amaçlı vakıf veya kuruluşlarla işbirliği yapması, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır.

Yabancı ülkelerde kurulmuş vakıflar, uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, karşılıklı olmak koşulu ile, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye’de faaliyette bulunabilmekte, temsilcilik kurabilmekte, şube açabilmekte, kurulmuş vakıflarla işbirliği yapabilmektedirler.

Avrupa Birliği 9'uncu Uyum Paketi içinde yer alan ve 12 Ekim 2006 tarihinde meclisten geçen Vakıflar Kanunu, azınlık vakıflarının 1936-1974 yılları arasında edindiği ve 1974'te Yargıtay kararıyla el konulan taşınmazların iadesini öngörmektedir. Vakıfların uluslararası faaliyette bulunması ve para desteği almasını da sağlayan kanunda, cemaat vakfı tanımına, "Türkiye'deki gayrimüslim cemaatlere ait vakıfların yöneticilerinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olacağı" şartı eklenmiştir. Kurucularının çoğunluğu yabancı olan vakıfların mal edinmesi, Tapu Kanunu'ndaki sınırlamalara tabi olacaktır. Yeni kanunla, Türk Medeni Yasası hükümlerine uygun olarak yeni vakıflar kurulabilecek, vakıf senetlerinde yazılı amaçlarını gerçekleştirmek ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne beyanda bulunmak koşuluyla şube ve temsilcilik açılabilir, mazbut vakıflar genel müdürlük tarafından yönetilecek ve temsil edilecek ve mülhak vakıflar ise vakfiye şartlarına göre Vakıflar Meclisi tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilecektir. Vakıfların hayrat taşınmazları ise haczedilemeyecek ve rehin edilemeyecektir.

-Sendikalar: İlk sendikalar 1909'da yürürlüğe giren Dernekler Yasası çerçevesinde kurulmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk anayasasında işçilere sendikalaşma hakkı tanındıysa da, 1925'de kabul edilen Takrir-i Sükun Kanunu sonrası sendikal hayat bir süre sessizliğe bürünmüştür. 1933-1938 arası yapılan yasal düzenlemelerle sendikalaşma ve grev hakkına kesin yasaklar getirilmiştir. Çok partili rejime geçiş döneminde, 1947 yılındaki 5018 sayılı yasa ile sendikalaşma yasağı kaldırıldı, ama grev yasağı, sendikaların üst kuruluşlar oluşturması ve siyaset yasağı yine devam etti. 1952'de ilk sendikal birlik Türk-İş kurulmuştur.

1961 Anayasası'nın getirdiği özgür ortam içinde sendikalaşma konusunda ciddi adımların atıldığını görüyoruz. 61 Anayasası tüm çalışanlara sendika hakkını, işçilere grev ve toplu sözleşme hakkını tanımıştır. 1963-65 arasında kamu çalışanları dahil olmak üzere tüm çalışanların sendikal hakları yeni yasalarla düzenlenmiştir.

1967 yılında DİSK kuruldu. 1971 yılındaki anayasa değişikliği ile kamu çalışanlarının sendikalaşması yasaklandı. Bunu izleyen yıllarda, kamu çalışanları ancak dernekler şeklinde örgütlenebildiler.

Bugün sendika ve konfederasyonlar, 1963 yılında yürürlüğe giren 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'na tabidir. Bu yasa, bu alanı düzenleyen 1947 yılındaki 5018 ve 1963 yılındaki 274 sayılı yasalardan sonra üçüncü yasadır. 1988 ve 1995'te yapılan bazı yasal değişikliklerle sendikaların çalışma esaslarını belirleyen düzenlemeler yapılmıştır. Sendikaların faaliyetini sınırlandıran esaslar ortadan kaldırılmıştır. Anayasanın 1995 yılında değiştirilmesiyle de bir kısım yasakların temeli ortadan kalkmıştır

- **Kooperatifler:**Kooperatifçilik hareketi Osmanlı Devleti'nde 1860'larda zamanın Niş Valisi Mithat Paşa'nın öncülüğünde, tabandan değil tavandan bir girişimle memleket sandıkları ile başlamıştır. Bunlar bir tür Tarım Kredi Kooperatifleriydi. 1863 yılında bu alandaki ilk düzenleme olan Memleket Sandıkları Nizamnamesi yayımlanmıştır. 1888 yılında memleket sandıkları Menafi Sandıkları adı altında yeniden düzenlenmiştir. Ancak bu çaba da sonuç vermemiştir. O yıllarda kredi ihtiyacının karşılanması için Ziraat Bankası kurulmuştur. 1911 yılında, bu kez tabandan üreticilerden gelen bir hareketle Aydın yöresinde kooperatiflerin kurulmaya başlandığı görülür. Bu Kooperatifler birleşerek Aydın İncir Müstahsilleri Zirai Satış Kooperatifleri İttihadi'nı oluştururlar. Mütarekede İstanbul'da ilk tüketim kooperatifleri kurulmuştur.

Cumhuriyetin ilanı ile kooperatifleşmede bir artış görülür. 1926'da kabul edilen Türk Ticaret Kanunu'na eklenen hükümlerle kooperatifler bir ticaret ortaklığı olarak görülmüştür. Bu yasal düzenleme sonucunda kentsel alanda da kooperatiflerin kurulmasına olanak verilmiştir. 1934'te ilk Konut Kooperatifi Ankara'da kurulmuştur. Konut Kooperatifçiliği ancak yeterli finansman olanağının bulunduğu 1950 sonrasında asıl hızını kazandı. 1935 yılında yasa ile Tarım Satış Kooperatifleri ve birlikleri ile Tarım Kredi Kooperatifleri kurulur. 1951 yılında, yine yukarıdan hareketle Esnaf Kefalet Kooperatifleri kurulmuştur.

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortam, kooperatif birliklerinde de etkisini gösterdi. 1971'de Köy Kalkınma Kooperatifleri ve Esnaf Kefalet Kooperatifleri merkezi birlikler halinde örgütlendiler. 1970'lerin ortalarından sonra enflasyonist ortama tepki olarak semtlerde, işyerlerinde, fabrikalarda tüketim kooperatifleri ortaya çıkmıştır. 1979'da iki sivil toplum örgütlenmesinin işbirliğini somutlaştıran Yol-İş Sendikası üyesi işçilerin kurdukları kooperatiflerin üst örgütü Yol-Koop kurulur. Kooperatifçilik alanı 1969 yılına kadar Ticaret Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir. Zira kooperatifler bir tür şirket olarak kabul edilmişti. Bu yılda çıkarılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile kooperatifler için ayrı bir yasa oluşturulmuştur ve onların şirketlerden bağımsız ve ayrı bir birleşme türü olduğu kabul edilmiştir. Bu yasa çeşitli kooperatif türleri için çıkarılmış özel yasaları ortadan kaldırmamış, bir çerçeve yasa niteliğinde bazı genel hükümler koymuştur. 1979 yılında büyük çaplı konut kooperatifçiliğinin ilk adımı olarak Batı Kent, merkezi ve yerel yönetimlerin de işbirliği ile hayata geçirilmiştir.

1982 Anayasası ve onu izleyen diğer yasal düzenlemeler ile kooperatifçilik üzerine devlet denetimi artırılmıştır. Kooperatiflerin siyasetle ilgilenmesi yasaklanırken, çeşitli kooperatiflerin ve birliklerin yöneticilerinin siyasal iktidarcı atanması mümkün hale getirilmiştir. Koy-Koop ve Tarko gibi bazı merkez birlikleri kapatılmıştır. 1985'te Tarım Kredi Kooperatiflerinde ve Tarım Satış Kooperatiflerinde devlet kontrolünü artırıcı yasal düzenlemeler yapılmıştır.

- **Meslek Kuruluşları:** Türkiye'de meslek kuruluşları, oda ve dernek olarak örgütlenmiştir. Bu iki tür sivil toplum örgütü arasında, kuruluşların sahip oldukları yetki ve sorumluluklar, devletle olan ilişkileri, üyelik koşulları ve gelir kaynakları açısından farklılıklar vardır. Odalar kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır. Bir kamu hukuku tüzel kişisi olan odaların bazı kamu görevleri ve kamu hukukundan doğan hakları vardır. Odalar, ilgili alanda devletin yerine getireceği bazı görevlere eş düşen yetkileri kullanır. Yasa ile kurulurlar ve ilgili meslek alanında kamu yararı adına gerekli düzenleme ve denetimleri yapmayı üstlenirler.

Mesleki derneklere üyelik serbest iken, odalara üyelik zorunlu tutulmuştur. Bir odaya üye olmak, genel ilke olarak, ilgili mesleği icra edebilmenin önkoşullarından biridir. Bu şekilde meslek odalarına üyeleri üzerinde meslekten

ihraç etme de dahil olmak üzere geniş bir yetki tanınmıştır. Bu nedenle, devletin bu kuruluşlar üzerindeki denetimi, bireylerin yaşamsal çıkarları üzerinde de devlet denetimi anlamına gelmektedir.

Derneklerden bir diğer farkları ise, meslek kuruluşlarının üye aidatlarının yanı sıra kamu hukukuna dayalı bazı gelir kaynaklarının olması gerçeğidir. Kayıt ücretleri, gerekli resmi belgelerin düzenlenmesi karşılığı alınan ücretler, çeşitli resim ve harçlar vb.

Odalar birer kamu kurumu gibi kurulup, üyeleri üzerinde bazı haklara sahip olmalarına karşın, iç işleyişlerinde temsili kuruluşlar gibi hareket ederler. Yönetim organları kendi üyeleri arasında seçimle gelir.

- Sanayi ve Ticaret Odaları ve Borsaları: Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk odalar 1879 yılında kurulmuştur. Bu kuruluşlara verilen temel işlev, daha çok hükümete danışmanlık yapma ile sınırlı tutulmuştur. 1910 yılında kabul edilen "Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi" ile tüccar ve sanayiciler aynı çatı altında örgütlenmişlerdir. Bu kuruluşlara kayıt zorunluluğu yoktur. 1924 yılında 6555 sayılı "Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu" ile tüm tüccar ve sanayiciler bir odaya kayıtlı olmak zorunda tutulmuşlardır. Seçimler iki dereceli idi ve oda meclisini seçen seçmenler kurulunun yarısı, Ticaret Bakanlığı tarafından tüccar ve sanayiciler arasında belirleniyordu. Odaların genel sekreterleri de Ticaret Bakanlığı tarafından atanmıştır. 1943 yılında, savaş döneminin de etkisiyle devletin vesayet ve denetimini daha da artıran 4355 sayılı yasa çıkarıldı. 1950 seçimlerinin hemen öncesinde çıkarılan 5590 sayılı yasa daha demokratik düzenlemeler getirmiştir. Odalara genel sekreterlerini kendilerinin ataması hakkı tanınmıştır. Ayrıca, odalara birlik kurma hakkı verilmiştir. Bu birliğe bağlı odalar, ticaret odaları, sanayi odaları, sanayi ve ticaret odaları, ticaret borsalarıdır. Tüccar ve sanayicinin örgütlenmesinde işkolu esası yerine coğrafi temelde örgütlenme benimsenmiştir.

- Esnaf ve Sanatkarların Örgütlenmeleri : Bu kesimin en üst düzey örgütlenmesi olan Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) 1953'te kurulmuştur. Yaklaşık 4 milyon esnaf bünyesinde örgütleyen kuruluş, çeşitli esnaf ve sanatkar federasyonlarından oluşuyor. Bu alanda TESK'ten başka kefalet

kooperatifleri de bulunuyor. Bu kuruluşların asli görevi Halk Bankası'nın açtığı kooperatif kredilerini kullandırmaktır. Ekonomik gelişmenin daha az daha merkezileşen bir yapılanma içinde meslek mensuplarına uzmanlığa yönelik hizmet yapan bir kuruluşa dönüşmesine yol açmıştır.

- **Barolar:**Osmanlı toplumunda ilk yasal düzenleme 1879'da yapılmıştır ve bu düzenlemede bir cemiyetin kurulması da öngörülmüştür. Bu surette, çoğunluğunu yerli avukatların oluşturduğu, baro niteliğini taşıyan ilk kuruluş aynı yıl kurulmuştur. Avukatların bu kuruluşa üye olmaları zorunluluğu getirilmiş ve cemiyete bakanlık adına denetim ve disiplini sağlama yetkisi verilmiştir. 1924'te "Muhamat (Avukatlık) Kanunu" çıkarılmış, baro kurulması ve baroya üyelik yasal zorunluluk haline getirilmiştir. Bu yasa mesleki açıdan gününe göre ileri nitelikte olmasına karşın, Adalet Bakanlığı'nın yetkilerini geniş tutmuştur. 1938 yılında çıkarılan 2499 sayılı "Avukatlık Kanunu" ile devletin avukatlar ve barolar üzerinde merkezi denetimi ve idari vesayeti güçlendirilmiştir. Adalet Bakanlığı'na yönetim kurullarını ve başkanlarını görevden alma yetkisi verilmiştir. Bu hüküm, daha sonra 1961 Anayasası'nın 122. maddesi ile anayasal temelini kaybetmiştir. 1969 yılında 1136 sayılı yasa kabul edilmiştir. Bu yasayla, barolar üzerinde bir nezaret ve danışma organı niteliğinde Türkiye Barolar Birliği kurulmuştur. Ayrıca, idari vesayet azaltılarak, baroları kurma görevi de dahil, daha önce Adalet Bakanlığı'na verilen görevlerin hemen tümü Barolar Birliğine bırakılmış ve uyulması zorunlu meslek kurallarının belirlenmesi barolara verilmiştir. Genelde, avukatlık mesleğine ait işlerin barolar tarafından görülmesi ilkesine uyulmuşsa da, baroların bazı kararlarının Adalet Bakanlığı'nın onayına bırakılması sakıncalı sonuçlar doğurmuştur. 1982 Anayasası'yla diğer STK'ye olduğu gibi barolara da bir dizi sınırlama getirilmiştir. Daha sonra 54 sayılı kanun hükmündeki kararname ile Avukatlık Kanunu'nda vesayet ve denetimi artırıcı değişiklikler yapılmıştır. "Barolara siyaset yasağının konulması, seçilmiş yönetim organlarına el çektirilmesi, diğer yönetsel ve mali konularda Adalet Bakanlığı'na sağlanan denetim yetkisi, Adalet Bakanlığı'na belirli şartlar altında avukatlara işten el çektirme hakkının tanınması vb."

- **Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği:**Mühendislik ve mimarlık alanındaki ilk yasal düzenleme 1927 yılında "Mühendislik ve Mimarlık Hakkındaki

Kanun” ile yapılmıştır. Amaç, bu alanda çalışanların meslek standartlarını belirlenmiştir. 1938 yılında halen yürürlükte olan 3458 sayılı yasa çıkarılmıştır. Bu yasadaki boşluklar zamanın meslek dernekleri olan “Türk Yüksek Mimarlar Birliği” ve “Türk Yüksek Mühendisler Birliği” tarafından tartışılmıştır. Bu tartışmaların ışığında, 1954’te 6235 sayılı yasayla “Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği” kurulmuştur. TMMOB ihtisas kolları esnasına göre örgütlenmiştir.

- **Ziraat Odaları:**İlk zirai kuruluşlar 1876 ve 1881 yıllarında yapılan düzenlemeler sonucu ortaya çıkmıştır. Bunlara göre, tüm vilayetlerde ziraat odaları kurulacaktır. Bunların görevleri, tarımsal konularda zamanın Ziraat ve Ticaret Nezareti’ne danışmanlık yapmaktı. 1912 yılında çıkarılan bir başka nizamname ile ilçe düzeyinde odaların kurulması kararlaştırılmıştır. 1937 yılında yürürlüğe giren 3203 sayılı yasa ile odaların canlandırılmasına çalışılmıştır. 1957 yılında çıkarılan, ancak 1963 yılında uygulamaya konan ve 1971’de kısmen değişikliğe uğrayan 6964 sayılı “Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu” ile her il ve ilçede bir ziraat odası kurulması ve bunların en üstünde Türkiye Ziraat Odaları Birliği’nin kurulması hükme bağlanmıştır. Bu yasada 1983 yılında ve 1984 yılında 1982 Anayasası’nın 135. maddesine paralel bazı kısıtlayıcı düzenlemeler yapılmıştır.

- **Tabip Odaları :**Tabip odaları, 1953 yılında 6023 sayılı “Türk Tabipler Birliği Kanunu” ile doktor ve diş doktorlarını kapsayan kamu yararına çalışan bir kurum olarak kurulmuştur. Tabip odaları iller düzeyinde örgütlenmiştir. Türk Tabipler Birliği’nin yönetim organı olan Merkez Konseyi, tabip odaları genel kurullarında belirlenen temsilcilerin oluşturduğu büyük kongrece seçilmiştir. 1983 yılında çıkarılan 65 ve 83 sayılı kanun hükmündeki kararnamelerle tabip odaları üzerinde devlet idari ve mali denetimini artırmıştır. Bunlara göre, Merkez Konseyi’nin çalışma yeri İstanbul’dan Ankara’ya alınmış ve bu göreve seçilenlere Ankara’da oturma zorunluluğu getirilmiştir. Serbest çalışanlar dışındaki tabiplerin birliğe üye olma zorunluluğu kaldırılmıştır. Benzeri kuruluşlarla ortak hareket yasaklanmıştır.

- **Eczacı Odaları:**İlk eczacı meslek kuruluşu 1879’da kurulmuştur. Bu kuruluş 1950’lere kadar değişik isimler altında varlığını korumuştur. 1956 yılında 6643 sayılı “Türk Eczacılar Birliği Kanunu” ile eczacı odaları kurulmaya

başlanmıştır. 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortamdan yararlanan Türk Eczacılar Birliği, 1983 yılında 69 sayılı kanun hükmündeki kararname ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın idari ve mali denetimi altına girmiştir. Buna göre, TEB merkezi İstanbul'dan Ankara'ya alındı ve seçim sistemi değiştirildi, üyelere seçime katılma zorunluluğu getirilmiştir. Bazı koşullar altında, seçilmiş yönetimlerin idare tarafından görevden alınması olanağı yaratılmıştır.

Bu kuruluşların yanı sıra, Türk Diş Hekimleri Birliği, Muhasebeci ve Mali Müşavir Odaları Birliği, Türkiye Noterler Birliği, Türk Veteriner Hekimleri Birliği, gibi meslek kuruluşları da örgütlü sivil toplumun bir parçasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE TÜRKİYE

3.1. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ VE ÇALIŞMA SİSTEMLERİ

Uluslar arası Sivil Toplum Kuruluşları (USTK), hükümetler arası bir antlaşma ile kurulmayan, devletten otonom, en azından bilinçli bir organik bağı olmayan, bu anlamda bağımsız hareket edebilme yetisine sahip, kar amacı gütmeyen, en az iki ülkede faaliyet gösteren, belirli bir misyonu olan ve bu misyonu gerçekleştirmek için bir kurumsal yapı altında toplanmış, kişi ve/veya kişi gruplarından oluşan bir yapıdır.

USTK'ların doğuşunu tetikleyen önemli unsurlardan biri dinsel motivasyonlardır ve bu anlamda tarihsel olarak derin bir birikime sahip olan USTK'ların yukarıdaki tanımdan sonra asıl tarihi II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlatılmalıdır. Daha açık bir adres vermek gerekirse burada ele aldığımız USTK'lar, esas olarak BM Şartı'nın 71. maddesi ile çerçevesinde düzenlenmiş USTK'lardır. İlgili madde BM'nin, gerekli durumlarda USTK'lara Ekonomik ve Sosyal Konsey'in (ECOSOC) danışabilmesi için yetki vermektedir. 71. Maddeye göre: "ECOSOC kendi yetkisine giren sorunlarla uğraşan sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışmak ve onlara danışmak için uygun düzenlemeler yapabilir". Bu maddenin bir gereği olarak bugün ilgili Konsey'de, bu organa istişari statü ile katkıda bulunmaya çalışan yaklaşık 2.000'in üzerinde USTK vardır.

Öte yandan BM antlaşmasının 71. maddesine, global boyutta yaşanan gelişmelere ve buna paralel olarak USTK'ların dünya politikasında oynamaya başladıkları etkin role rağmen USTK'ların hukuki statüsü konusunda hala tam bir netlik yoktur ve hala devletler tarafından hukuki bir uluslararası birim olarak tanınmamışlardır. Bunun yerine USTK'ların uluslararası hukuktaki yeri, genellikle 71. maddede zikredilen BM kriterleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

USTK'lar ile ilgili ilk büyük ve gerçek düzenleme, BM antlaşması ile yapılmıştır. Fakat bu antlaşmanın X. bölümündeki düzenlemede de eksiklikler göze çarpmaktadır. Mesela, USTK'ların bağlı olacağı hukuksal rejimle ilgili bir açıklama yoktur. Sadece Ekonomik ve Sosyal Konsey'in (ECOSOC) yetkisine giren konularda bu tür örgütlere danışılacağı ve icap ederse bu amaçla gerekli önlemlerin Konsey tarafından alınabileceği öngörülmektedir. Düzenlemedeki bir diğer eksiklik; ECOSOC'un gerekli durumlarda danışacağı hükümet dışı kuruluşların tam bir tanımının yapılmamış olmasıdır. Bu eksiklik zamanla fark edilmiş ve Konsey, 23 Mayıs 1968 tarih ve 1296 sayılı kararı almıştır (Pazarcı, 1998: 244-245). ECOSOC'un bu kararı ve BM'nin 71. maddesi USTK'ların hukuki statüsü ile ilgili tek geçerli belge olarak kabul ediliyor ve USTK'lar bu çerçeveden hareketle tanımlanıyordu. Ancak Avrupa ölçekli bir girişim olan ve 24 Nisan 1986 tarihinde Strasbourg'da kabul edilen "Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Yasal Kimliğinin Tanınması Hakkında Avrupa Uyumu" ile ulusal ve uluslararası STK'lar arasındaki ayırım netleştirildi ve USTK'ların yasal bir kimliğe kavuşturulması yönünde daha somut adımlar atılmış oldu (Chesnier, 2004: 253).

Tüm bu düzenlemelere rağmen BM'ye bağlı ECOSOC yanında mesela UNCTAD gibi neredeyse her bir uzmanlık kuruluşu ve Avrupa Konseyi gibi diğer uluslararası örgütler de, gerekli görüldüğü durumlarda danışabilecekleri ve iş birliğine gidecekleri USTK'ları kendi kriterlerine göre tanımlama yoluna gitmişlerdir. Bu kriterleri tek tek ele almak mümkün ve çok da faydalı olmadığından bu tanımlarda yer alan ortak kriterlerden hareketle USTK'ların ortak özelliklerini aşağıdaki şekilde ortaya koymak mümkündür:

- **Kurucu Antlaşma:** Hükümetler arası örgütler, uluslararası hukukun çizdiği çerçeve dahilinde, devletler arasında imzalanan antlaşmalarla kurulurken, USTK'lar bir devletin iç hukukuna tabi kişiler, kişi grupları ya da birlikler tarafından kurulurlar. Devletlerarası bir antlaşma ile kurulan bir örgüt kesinlikle bir USTK olarak nitelendirilemez. Uluslararası örgütlerle USTK'lar arasındaki temel fark budur. Devletlerin kimi konularda iş birliğine giderek USTK'larla ortak çalışmalar düzenlemeleri özellikle 1990'lı yıllardan sonra sıkça karşılaşılan bir durumdur. Ancak aradaki ilişki ya da iş birliği, o USTK'nın bağımsız karar alabilme ve

faaliyette bulunmasına bir engel teşkil etmemelidir. Devletlerle ilişkilerini üst düzeyde tutan USTK'lara "Melez USTK" (*Hybrid INGOs*) denilmektedir. Bu Melez USTK'lara verilebilecek en iyi örnekler, Uluslararası Kızıl Haç Örgütü, Dünya Koruma Birliği, Bilimsel Organizasyonlar Uluslararası Kurulu ve Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği'dir (Willets, 1994: 304).

- **Kurumsal Yapı:** ECOSOC, UNCTAD ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşlar USTK'ların bir merkezinin ve demokratik usullerle seçilmiş bir başkan ya da yürütme biriminin, yani temel bir organizasyonel yapısının olması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca örgütün personeli, temsilci kurulları ve daimi organları da olmalıdır. Bunların dışında, bir USTK'nın uzman birimleri ve merkeze bağlı, onunla koordinasyonu sağlayacak ulusal ve/veya uluslararası çapta şube, büro ya da temsilciliklerinin olması gerekir. Böyle bir kriterin altında yatan ilk gerekçe; açıklık ilkesine bağlılıktır. Kurulan hükümetler-dışı bir örgütün ve faaliyetlerinin gizli olması bu konuda kabul edilen bir anlayış değildir. Açıklık ve buna bağlı belki de şeffaflık gereğini yerine getirebilmek için dünyadaki bir çok USTK'nın merkezi ya da sekreteryası genellikle Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da tesis edilmiştir.

- **Legalite, Amaç ve Faaliyetlerde Uygunluk:** USTK'lar uluslararası iş birliğini ve dünya barışı ile ilgili politikaları ve çabaları desteklemelidirler. USTK'ların amaçları ve faaliyetleri, BM Antlaşmasında belirtilen prensiplere, diğer uluslararası kuruluşların ve uluslararası hukukun genel ilkelerine açıkça aykırı olmamalıdır. Mesela bir USTK kesinlikle şiddet içeren araçları kullanamaz ve bunları destekleyemez. Yapısal anlamda uluslararası hükümet dışı örgüt olarak nitelendirilebilecek gerilla grupları, uluslararası mafya ve suç örgütleri, ulusal kurtuluş hareketleri, hem yasa dışı, hem de şiddete başvurmaları gibi sebeplerden ötürü bir USTK olarak değerlendirilmemektedir. Ayrıca; doğrudan politikanın içinde yer alarak, danışmanlık veya lobi faaliyetlerinde bulunan baskı grupları da USTK tanımına dahil değildir.

- **Kar Amacı Gütmeme:** USTK'ların faaliyetlerinin ve politikalarının kar amaçlı olmaması temel koşullardan biridir. USTK'lar hedeflerini yerine getirirken ve politikalarını uygulamaya koyarken, üyelerinin yaptığı bağışlar sayesinde gerekli finansal desteği sağlarlar. Bunun dışında fon bulmaları ve devletlerden destek

almaları belirli şartlara bağlanmıştır. İlk dönemlerde, bağış ve üyelerin aidatları ile faaliyet göstermeye çalışan USTK'ların, mali açıdan çok sınırlı imkanlara sahip oldukları bilinen bir konudur. 1970'li yıllarda USTK'lar vasıtasıyla kalkınma yardımlarının dağıtılmaya başlanması kaynaklar konusunda yeni bir dönemin başlangıcına tekabül etmektedir. O yıllarda bu miktar genel pay içerisinde ancak %1 gibi çok cüzi bir orana denk gelirken, bu oran 1990'lardan sonra %15'lere kadar tırmanmıştır (Hague, et al., 1998: 43). Gittikçe artan bağış ve üye aidatlarının yanı sıra, 1990'ların ilk yıllarında yaklaşık 7.6 milyar dolar yardım, USTK'lar vasıtasıyla gelişmekte olan ülkelere dağıtılmıştır. Bugün ise USTK'lar vasıtasıyla dağıtılan kalkınma yardımlarının oranı %30'lara ulaşmıştır (Cooper&Hocking, 2000: 367). Ancak hala çoğu USTK, çok kısıtlı bütçe ve mütevazı kaynaklarla spesifik amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. BM'ye bağlı uzmanlık kuruluşlarının ve diğer uluslararası kuruluşların USTK tasnifindeki kar amacı gütmeme ayrımı, 1960'lardan bugüne kadar devlet dışı aktörler arasında en önemli yere sahip çok uluslu şirketleri, haklı olarak USTK tanımının dışında bırakmaktadır.

- **Devletlerin İç İşlerine Karışmama İlkesi:** USTK'lar belirli amaçları yerine getirmek için kurulmuş ve hükümetlerden bağımsız olarak faaliyette bulunan kuruluşlardır. Ancak USTK'ların temel hedefi faaliyette bulunduğu konu, coğrafya ve sorunlar üzerinde mümkün olan en iyi duruma erişebilmektir. Her ne kadar, ulus-devletlerin temel aktör olma konumu sarsılmış ise de, ulus-devletler bugün hala dünya politikasının en önemli aktörleridir. USTK'ların politikalarını uygularken aslında karşılarında muhatap olarak buldukları da hala bu aktörlerdir. Çoğu zaman USTK'ların etkinliği orijinal olarak içinde doğdukları ülkelerin uluslararası politikadaki gücüyle doğru orantılı olmaktadır. Bu da USTK'ların kendi başlarına bir değer ifade edip etmedikleri ve devletlerden bağımsız olarak ne kadar işlevsel olabildikleri konusunda bir takım tartışmalara neden olmaktadır. Ancak tam da bu noktada bir başka sorun daha ortaya çıkmaktadır: USTK'ların varlık nedenleri, faaliyet alanları ve muhatapları hükümetlerle pozitif ya da negatif ilişkileri ile bir USTK olarak tanınırlıkları ve meşruiyetleri arasında telif edilemeyecek bir çelişki vardır (Starr, 1995: 68). Bir USTK hem politikadan uzak durmalı, hem bir devleti eleştirebilmeli, hem de kendileri aslında birer devletlerarası aygıt olan BM veya diğer uluslararası örgütlerce tanınmalı dendiği zaman iş iyice çığırından çıkmaktadır.

Buna bir de USTK'ların kesinlikle bir devletin iç işlerine karışmaması ilkesi eklendiği zaman sorunun boyutları gittikçe büyümekte; sorular soruları, sorunlar sorunları beraberinde getirmektedir. Sorunlar yine burada da bitmiyor. Bir USTK'nın faaliyetleri üstü örtük de olsa bir devletle bağlantılı olmamalıdır. USTK'lar devletlerin bağımsızlığına kast etmeyecekleri gibi devletlerin iç siyasi çekişmelerinde de herhangi bir tarafın sözcüsü ya da temsilcisi konumunda olamazlar. Mesela, bu anlamda Sosyalist Enternasyonal gibi uluslararası düzeydeki yapılanmalar USTK tasnifinin dışında kalmaktadırlar.

- **Üyelik ve Faaliyet:** Bir hükümet dışı kuruluşun, USTK olarak değerlendirilebilmesi için en az birden fazla farklı ülkeleri kapsayan üyeleri, fon kaynakları ve faaliyetleri olmalıdır. Bugün dünya üzerinde en fazla üye sayısına sahip USTK, Doğal Hayatı Koruma Vakfı'dır. 1961 yılında kurulan bu örgüt; 5 milyonu aşkın üyesiyle, dünyanın 157 ülkesinde faaliyettedir.

Altı kriterin yanında son kriter olarak da USTK'nın aktif olarak varlığını koruması ve çalışması gerekir.

3.1.1. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İŞLEVLERİ VE ÇALIŞMA SİSTEMLERİ

3.1.1.1. İŞLEVLERİ

Sivil Toplum Kuruluşları günümüzde toplumsal yapıda, özellikle de demokratik toplumlarda gitgide daha sağlam ve daha çok yer kaplayan bir konum elde etmektedir ve yaptırım güçleri de gittikçe artmaktadır. Özellikle uluslar arası arenada Sivil Toplum Kuruluşları, artan bir saygınlık elde etmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Birliği gibi devletler arası kuruluşlar Sivil Toplum Kuruluşlarıyla işbirliğini arttırmakta, devletler kanalıyla yürütülemeyen bazı projeleri Sivil Toplum Kuruluşları kanalıyla hayata geçirebilmektedirler.

Sivil Toplum Kuruluşlarında işlevsel olarak bir ayırımdan bahsedilebilmektedir. Bir grup mevcut yaraları sarmaya, sorunların neden olduğu zararları gidermeye ve azaltmaya yönelik çalışmalar yaparken, diğer bir grup sorunlara neden olan sistemi ve statükoyu değiştirmeye ve yeniden kurgulamaya

veya yapılandırmaya yönelik bir yöntemi benimsemektedir. Yani biri telafi edici olmayı, diğeri ise değişime müdahil olmayı öngörmektedir. Bu iki çeşit işlev ve faaliyet tarzı birbirinden bağımsız değildir ve dolayısıyla ortaya ayrı ayrı tanımlanabilen iki Sivil Toplum Kuruluşu türü çıkarmazlar. Ancak iki uç arasındaki eksende mevcut çeşitliliğe ışık tutabilirler. Nitekim bir Sivil Toplum Kuruluşu bu işlevlerin hepsiyle birden bağlantılı olabilmektedir(Kurma,1996:127).

Sivil Toplum Kuruluşlarının gerek ulusal gerekse uluslar arası düzlemde üstlendikleri işlevleri üç madde ile özetlemek mümkün olabilecektir:

a. Kamuoyu oluşturma: Sivil Toplum Kuruluşlarının başlıca işlevlerinden birisi olan kamuoyu oluşturmak suretiyle, bireylerin taleplerini dile getirmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olmak,

b. Çoğulcu toplum yapısının oluşturulması: Sivil Toplum Kuruluşları gerek örgüt içi yapıları itibariyle gerekse bizatihi var olmaları sebebiyle, çoğulcu bir toplum yapısının sağlanmasında etkin bir işlev üstlenmektedirler. Öncelikle Sivil Toplum Kuruluşları aynı amacı gerçekleştirmeye yönelik farklı çözüm yollarını savunan bireyleri bir araya getirmeleri nedeniyle toplumsal dokularda çoğulculuk kültürünün yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Öte yandan çeşitli amaçlara yönelik faaliyet gösteren birçok örgütlü yapının toplum bünyesinde yer alması olgusu da çoğulculuğun göstergelerinden birisi olarak kabul edilmektedir.

c. Koruyucu tampon oluşturma: Sivil Toplum Kuruluşları gerek devletin gerçekleştirdiği uygulamalara gerekse Pazar ekonomisinin dayattığı bazı mekanizmalara karşı koruyucu tampon işlevini görmektedirler. Devletin uygulamalarına karşı tampon olma işlevi iki kanaldan yürümektedir. Öncelikle idare aygıtının uygulamaya koyduğu politikaların toplum tarafından benimsenmesi, bu politikaların Sivil Toplum Kuruluşları tarafından savunulması halinde çok daha kolay gerçekleşmektedir. Öte yandan bazı olumsuz politikalar Sivil Toplum Kuruluşlarının muhalefeti sonucunda uygulamadan kaldırılabilir. Sivil Toplum Kuruluşları, bireylerin aktif katılımını sağlamak suretiyle piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur haline dönüşmektedirler (Erözden,1997;22).

Sivil Toplum Kuruluşları demokratik bir düzenin henüz istenilen ölçüde gelişmediği ortamlarda yani demokrasiye geçiş koşullarında; pilot projeler üretmek, bu projelere kaynak bulmak ve bu projeleri uygulamaya geçirmek yollarıyla eğitim, çevre, adalet hizmetlerine erişim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına koştur ya da alternatif sorumluluklar alırlar.

Özellikle demokrasiye geçiş dönemlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının herhangi bir siyasî örgüte angaje olma izlenimi yaratmamaya özen göstererek ve gerek yürütme erkini elinde tutan ve gerek henüz muhalefette olmasına rağmen potansiyel olarak hükümet konumuna gelebilecek olan siyasî yapılanmalara karşı bağımsızlıklarını koruyarak yetişmiş insan kaynağı yaratabilirler.

Öte yandan, global ya da yerel ölçekte boy gösteren kriz dönemlerinde ve kriz alanlarında da Sivil Toplum Kuruluşlarının kendi uğraş alanları dahilinde bir takım yapıcı görevler üstlendikleri görülmektedir. Kriz dönemleri deyimi sadece sıcak çatışma ortamları değil, sıcak çatışmaların hemen öncesindeki ve hemen sonrasındaki zaman kesitlerini de kapsamaktadır.

Soğuk savaştan sonra baş gösteren yerel ve bölgesel nitelikli savaşlarda STK'lar Somali, Ruganda, Bosna-Hersek, Kosova ve Afganistan'da olduğu gibi gerek savaş öncesinde çatışmaların önlenmesinde, gerek savaş esnasında barışın sağlanmasında ve gerekse savaştan sonra barışın korunmasında kilit roller üstlenmişlerdir. Genellikle çatışmalar şu durumlarda görülür:

- Nüfus fazlalığının yarattığı sorunlarda (yetersiz su, yiyecek, toprak vs.)
- Demokrasi eksik uygulandığında (insan hakları ihlalleri vs.)
- Kısa süreli rejimlerde
- Etnik yapının değiştirilmesi istendiğinde
- Halkın hayati ihtiyaçları karşılanmadığı zaman
- Çok büyük ekonomik bunalımlarda

- Kan davalarının mazur görüldüğü yerlerde
- Bir bölgeden başka bir bölgeye sürekli olarak insan göçünde

Normalde bu gibi bulguların bulunduğu ülkenin yetkilileri genelde bu çatışmanın tarafı olduğu için hükümetlerin alacağı önlemler çatışmanın tansiyonunu daha da arttırabiliyor. Uluslararası STK'lar var olan kapasiteleriyle bu bulguları zamanında görebilir ve uluslararası kamuoyunu erkenden ikaz ederek dikkatleri bu bölgelere çekip çatışmaları başlamadan önleyebilirler. Bu esnada kendileri de sorunun temelini tespit edip buna cevap vermek için esnekliklerini tecrübeleriyle birleştirerek BM'lere duruma müdahale edene kadar barış için gerekli alt yapıyı oluşturabilirler. Büyük Göl krizinde BM'leri ilk önce haberdar eden STK'lar olmuş ve devletler bu krizin sorumlularını ararken STK'lar krizi önlemek için gerekli tedbirleri almaya çalışıyorlardı.

Kriz öncesi öncelikle amaç, yaşanan krizi hafifletmeye ve sonuçta da sıcak çatışma tehlikesinin ortadan kaldırılmasına ya da var olan sıcak çatışma ortamının giderilmesine yönelik etkinliklerde bulunmaktır. Bu etkinlikler şiddete dayanmayan çözümlerin daha geniş kitleler tarafından anlaşılmasını ve desteklenmesini sağlamaktan, şiddeti reddeden çözümlerin eğitim sistemlerinde yer almasına dek uzanan geniş bir yelpazeye yayılabilir.

Kriz anlarında politik kararları değiştirmek üzere, resmi organlara doğrudan ya da dolaylı yollardan baskı yapmak, çatışan taraflar arasında arabuluculuk rolü üstlenmek; krize müdahale etmek üzere uluslar arası organları harekete geçirmeye çalışmak gibi politik alan içinde kalan etkinliklerde bulunurlar.

Krizden sonra hayatın normale döndürülmesi için etkinliklerde de bulunurlar. Şiddete maruz kalan kişiler, genellikle krizin sona ermesinden sonra da karşı taraf hakkında olumsuz duygular beslemeye devam eder. Bu noktada Sivil Toplum Kuruluşları bu düşmanca tavrın giderilmesine yönelik çalışmalar yapar. Savaş suçlularının ya da kriz döneminde insanlığa karşı işlenmiş suçların faillerinin ortaya çıkarılması ve cezalandırılması için çalışmak, krizin her iki tarafın da mağduriyetine yol açtığını ortaya koymak gibi etkinliklerde bulunurlar.

3.1.1.2. ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ*

STK faaliyet gösterirken yardım götürdükleri toplumun içerisine nüfuz ederek, çok sıkı ilişkiler kurabilir. Bu imkan ve kabiliyetleri onlara yardım faaliyetlerinin dışında; bilgi toplama, inceleme, araştırma, tahlil, toplumu etkileme hatta hükümetleri etkileyebilme fırsatını da beraberinde getirebilir.

STK kendi amaçlarını gerçekleştirmek maksadıyla öncelikle kamuoyu oluşturmak zorundadırlar. Kamuoyunu oluşturma çalışmalarının başında medyayı iyi kullanmak gelmektedir. Bu maksatla kendi milli hedeflerine hizmet eden basın mensuplarını bulup yetiştirmek ve bunların etkili medya kuruluşlarında faaliyette bulunmalarını sağlamaktır.

Partner çalıştığı Ulusal STK'na proje başına para vererek kendi yanına çekmekte ve yönlendirmektedir. Ürettikleri projeden para alan STK ulusal menfaatlerin aleyhinde çalışabilmektedirler.

Türk Üniversitelerinde bürokrasinin değişik kademelerinde yetişmiş uzman personele kendi ülkelerinde burs, seminer ve doktora yapmalarını sağlayarak bunların kendi milli hedeflerini gerçekleştirme çalışmalarına ağırlık vermektedirler. Örneğin Türk Üniversitelerinde görevli akademisyenlere Türkiye'ye ilişkin etnik, dinsel, ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel farklılıklar ve değişimlerle ilgili konularda değişik inceleme konuları verilmiştir.

STK, dernek, vakıf vb. görünümle günlük hayatımızın her alanda karşımıza çıkmaktadır. STK ulusal veya uluslararası faaliyet gösterebilmektedirler. Kuruluş amaçları büyük ölçüde ulvi insani değerler olan bu kuruluşlar zamanla art niyetli amaçların gerçekleştirilmesi için birer vasıta olabilmektedirler. Hatta devletler; diğer devletler üzerinde yapmak istedikleri illegal faaliyetleri bir takım STK marifetiyle yapmaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, STK'nun kamuoyu oluşturma, istihbarat amaçlı bilgi/haber elde etme, ticari amaçlı bilgi elde etme gibi gerçekte kuruluş amaçları ile bağdaşmayan faaliyetler içinde oldukları bilinen bir gerçektir.

---

* Bu bölümün yazılmasında Genelkurmay Başkanlığı tarafından 2001 yılında yayınlanan Hükümet Dışı Kuruluşlar kitabından faydalanılmıştır.

STK devletlerden ve resmi organizasyonlardan ayıran en önemli özellik; esnek bir yapıya sahip olmaları gündemlerini kendilerinin belirlemeleri, uzman ve popüler kişileri bünyelerinde barındırmalarıdır. Bu nedenle STK devletlerin resmi kanaldan yapamadıklarını bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkarmaktadır. Örneğin, kısa bir süre önce gündeme gelen Alman Vakıfları Davası son derece ilgi çekicidir. Bu vakıflarla ilgili olarak açılan davaların iddianamelerinde yer alan hususlar dikkatle incelenmelidir.

Hükümet Dışı Organizasyonlar gerçek hayatta karşımıza değişik isimlerle adlandırılmış olsa da gerçekte bir sivil toplum örgütüdür. Kendilerinin NGO kimliğine bürünmüş olmaları bunlara sınırsız hareket özgürlüğü vermemektedir. Ulusal STK öncelikle faaliyette buldukları ülkenin belirlediği yasalar ve kurallara uymak zorundadır. Türkiye’de bu hususlar dernekler kanunu ve vakıflarla ilgili mevzuatta düzenlenmiştir. STK’nun faaliyetlerini sınırlayan temel kuralların başında cumhuriyetin temel nitelikleri aleyhinde faaliyette bulunamayacakları sınırlaması gelmektedir. Sivil toplum örgütü kimliği ile organizasyonlar devletlerin diplomasi faaliyetiyle yapamadığı faaliyetleri rahatlıkla icra etmiştir. Türkiye’nin etnik, dinsel farklılıkları ele alınmış bu farklılıkları derinleştirerek ulus kimliği yıpratılması çalışmalarını yürütmüşlerdir.

Düzenledikleri sempozyumlar ve seminerle azınlıklar sorunu yeniden ele alınarak Lozan’ın inkarına yönelik çalışmalara ağırlık vererek Türkiye’de bir etnik çalışma ortamı yaratılmaya çalışılmış/çalışılmaktadır. Cumhuriyetin teminatı olan TSK’yı yıpratma çalışmalarına ağırlık verilerek TSK ve Türk milleti arasında kopukluk oluşturma çalışmalarını yürütmüşlerdir.

Türkiye’de faaliyette bulunan Uluslararası STK’nun büyük çoğunluğu dernekler kanununa ve vakıflar kanununa aykırı faaliyette bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerini yürütürken hiçbir denetime tabi tutulmayarak ülkemizi bölme çalışmalarına göz yumulmuştur. STK’nun faaliyetlerinde ana hedef olan kültürel,

dinsel farklılıkların derinleştirilmesi çalışmaları ülkemizde başarıyla icra edilmektedir.

Gürcistan'da gerçekleştirilen kadife devrim, Yugoslavya'nın parçalanması ve Irak'ın Kuzeyinde yürütülen Kürdistan devleti kurma çalışmaları başarılı bir STK'nun örnek faaliyetleridir. Türkiye'nin Kürtler, Süryaniler, Pontuslar, Ermeniler ve Araplar konusunun işlenerek bölünme çalışmaları henüz hedefine ulaşamamıştır. Türk milletinin sağduyusu ve Türk Devletinin kararlı mücadelesi bu menfi hedeflerinin gerçekleşmesini engellemiştir. TSK'nın yıpratılmasına yönelik faaliyetlere ağırlık verilerek görevini yapamaz hale getirilmeye çalışılmıştır.

STK'nun ciddi şekilde kamuoyu oluşturma gücü hükümetler ve çokuluslu şirketler üzerinde etkili olmaktadır. Bunun örneği Irak Harekatı sırasında ve Kıbrıs meselesinde STK'nun kamuoyu oluşturma çalışmalarında görülmüştür. Bugün Kıbrıs'ta ve ülkemizde Ulusal ve Uluslararası STK'nun kamuoyu çalışmaları bütün hızıyla devam etmektedir.

STK'nun; esnek bir yapıya sahip olmaları, gündemlerini kendilerinin belirlemeleri, uzman ve popüler kişileri bünyelerinde barındırmaları nedeniyle, faaliyetlerini uygulamada geniş destek bulmaktadırlar. Genellikle devletlerin yapamadıkları ya da yapmayı reddettikleri görevleri üstlenerek mümkün olmayı başarırlar.

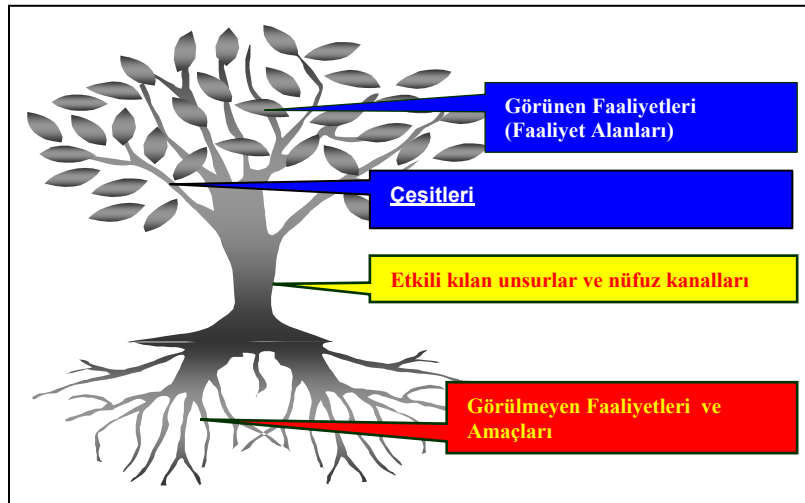
STK'nun tarihte ilk ortaya çıkışları büyük ölçüde insani yardım düşüncesinden kaynaklanmakla birlikte, bunun yanı sıra dinsel misyonerlik amaçlı olanların da ilk STK arasında yer aldığı bilinen bir gerçektir. Devletlerin bu kadar çok hareket serbestliği olan bir organizasyonu kendi milli menfaatlerini doğrultusunda kullanmak istemeleri kaçınılmaz gibi görülmektedir. STK'nun tamamının insani yardım ve toplumun gelişmesi için faydalar sağlamadığını ve farklı amaçlar peşinde olduklarını söylemek gerçekçi olur.

STK'nın yapıları bir ağaç ile sembolize edilecek olursa, şekildeki gibi; ağacın yaprakları STK'nın görülebilen faaliyetlerini oluşturmaktadır. Yaprak benzetmesi faaliyet alanlarının çokluğunu da ifade etmektedir.

Ağacın dalları; STK'nun çeşitlerini çok farklı alanlarda faaliyet göstermelerini anlatmaktadır. Ağacın gövdesini; bu yaprakları besleyen, organizasyonları etkili kılan ve nüfuz kanalları olarak değerlendirilebilir.

Bazı STK'nun bir de görünmeyen yüzleri vardır. STK'nun; insani yardım, sosyal hizmet, gönüllü yardımlar şeklinde bir maske ile esas amaç ve faaliyetlerini gizleyebilirler. Ancak; tamamının bu şekilde bir maske taşımadığını ifade etmek gerekir.

Ağacın köklerinin de STK'nun gizli amaç ve faaliyetleri olarak sembolize edilebilir. Aşağıda şekil incelediğinde bu organizasyonların gizli emellerinin olabileceği görülmektedir.

STK'nın kendi uluslarının menfaatlerini de kollayacakları hususunun gözden kaçırılmaması gerekir. Milli stratejilerin oluşturulmasında çok büyük ihtiyaç duyulan stratejik istihbaratın sağlanmasında devletler kendi Sivil Toplum Örgütlerinden faydalanırlar. Irak'ın kuzeyinde ve Türkiye'deki STK'nun faaliyetleri ele alındığı taktirde, daha fazla bir şey anlatılmasına gerek kalmadan, STK'nun görünmeyen yönünün anlaşılması için yeterli olacaktır.

3.1.2. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ FAALİYET SAHALARI, ETKİLEME YÖNTEMLERİ VE MALİ KAYNAKLARI

STK'nun tam anlamıyla ne olduklarına dair ortak bir görüş olmasa da, sayılarının, nüfuslarının ve etki alanlarının benzeri görülmemiş boyutlara eriştiği

hususunda yaygın bir fikir birliği vardır. Örneğin, 1948’de BM tarafından, BM Ekonomi ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) ile resmi işbirliği ve istişare ilişkileri olan tescilli 41 danışmanlık grubunun isimleri liste halinde yayımlanmıştır. 1998 yılına gelindiğinde ise çeşitli katılım ve erişim düzeylerine sahip grup sayısı 1500’ü aşmıştır. Önceleri sadece gelişmiş ve demokratikleşme sürecini tamamlamış toplumlarda kümelenen STK, artık Lima’dan Pekin’e dünyanın dört bir yanını sarmış bulunmaktadır. Bu örgütler toplumsal normlarını değiştirmektedir. Ulusal hükümetlere meydan okumakta ve muadilleriyle güçlü ulus aşırı ittifaklar kurmaktadır. Bununla beraber, eskiden tamamen devletin hakimiyetinde olan silah denetimi, bankacılık ve ticaret gibi alanların da kapılarını zorlamaktadırlar.

3.1.2.1.SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ESAS FAALİYET SAHALARI*

Avrupa’da STK kavramı genelde;

- İnsani yardım (Sınır Tanımayan Doktorlar),
- Sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma (OXFAM (Oxford Açıklıkla Savaş Komitesi)),
- İnsan hakları (Uluslararası Af Örgütü),
- Çevre (Greenpeace) konularını içerdiği söylene de aslında ilk iki faaliyet alanının birbirini içerdiği görülmektedir. Çünkü her ikisi de insanın maddi ihtiyaçlarını karşılayan faaliyet sahalarıdır(Ghinst,1998:220).

Yukarıdaki esas faaliyet sahalarına ilave olarak özellikle son on yılda BM’nin müdahalede bulunduğu bölgelerde Barışı Tesis (Peace Making), Barışı Koruma (Peace Keeping) kapsamındaki faaliyetiyle paralel olarak bu faaliyet alanlarına hizmet eden STK’nun sayısında artış görülmektedir. Aşağıda konunun bizleri yakından ilgilendirmesi bakımından ilk iki faaliyet sahası birlikte incelenmesine rağmen Barış Harekatındaki rolleri ayrı olarak incelenmiştir.

---

* Bu bölümün yazılmasında Genelkurmay Başkanlığı tarafından 2001 yılında yayınlanan Hükümet Dışı Kuruluşlar kitabından faydalanılmıştır.

İnsani Yardım Sağlanmasıdaki Roller: Bazı ülkelerde yaşanan hızlı nüfus artışı, kıtlık, tabii afetler ve savaşlar gibi durumlar, STK'nün yardımını zorunlu hale getirmiştir. İnsani yardım kapsamındaki STK'ye; kiliselerden eğitim, sağlık kurumlarına kadar çok geniş bir yelpazeye sahip STK girmektedir. Bunlar (OXFAM, CARE vb.) genellikle önceleri kendi ülkelerinde yardım için kurulmakta ve müteakiben diğer ülkelere yayılmaktadırlar. Bu STK, çoğunlukla üçüncü dünya ve savaştan yeni çıkan ülkelerde faaliyet göstermekte ve gittikleri ülkelerin yerel STK ile işbirliği yaparak en ücra yerdeki yardıma muhtaç kişilere ulaşabilmektedir(Green,1997:102). Bu tür STK'nün yardımları ulaştırma yolları :

-Doğrudan yiyecek, giyecek, ilaç gibi insani yardım malzemeleri sağlayarak,

-Eğitim, araştırma, nüfus kontrolü gibi yardımlarda bulunarak gerçekleştirilmektedir (McAlister,1993:19).

Jubile 2000 adlı bir STK Koalisyonu baskılarıyla geçtiğimiz birkaç yıl içinde dünyanın en fakir ülkelerinin dış borçlarının hafifletilmesi konusunda olumlu sonuçlar alınmıştır. Şu anda Afganistan'ın yapılandırma çalışmaları büyük oranda STK'nce yürütülmektedir. CARE, Catholic Relief Services, World Vision, Save the Children, and Oxfam/UK, Medicines sans Frontieres gibi bu Uluslararası STK'ye örnek olarak verilebilir.

İnsan Hakları Korunmasındaki Roller : BM'nin kurulmasından beri insan haklarını koruma ve geliştirme alanında çaba gösteren STK'nün tarihsel bir yeri ve önemi vardır. STK'nün de büyük çabalarıyla kabul edilen 1948 insan hakları ortak deklarasyonunda, sivil ve politik haklar, işkenceyi önleme, ekonomik, sosyal ve eğitim hakkı, sosyal güvenlik, eşit işe eşit ücret gibi çeşitli haklar STK sayesinde kabul görmüştür. Günümüzde insan haklarını koruma ve geliştirme hususunda BM ile STK arasında sıkı bir işbirliği yürütülmektedir. Zaten bu konuda ECOSOC'un 1296 sayılı kararı da STK'ye bir çok sorumluluklar yüklemiştir. Viyana konferansının STK'ye yüklediği sorumlulukla dünyanın herhangi ücra köşesinden dahi yapılan insan hakları ihlallerinden dahi haberdar olabiliyor ve bunu rapor halinde yüksek komiserliğe sunarak bu ihlalleri yapanları milletler arası camia önünde küçük düşürebiliyorlar(Van Tuijl,1999:493-513).

İnsan hakları alanında faaliyet gösteren STK'nun birinci görevlerinin hükümetlerin insan hakları ihlallerini önlemek için denetleme yapmak ve BM'ye rapor sunmak olduğunu söyleyenler olduğu gibi bu STK'nun herhangi bir uluslararası antlaşmalarla belirlenmemiş durumlarda insan hakları ile ilgili yeni normlar, standartlar oluşturmak diyenler de vardır.

Bu alanda faaliyet gösteren en ünlü STK “vicdan mahkumlarını” savunduğunu söyleyen Uluslararası Af Örgütüdür (Amnesty International). Bu örgütün doksandan fazla ülkede temsilciliği ve bir milyondan fazla da üyesi bulunmaktadır. Hatta devletlerle politik çatışma içine dahi girebilmektedir. Her senede 500 den fazla raporu BM'ye göndermektedir. 1994'de yapılan bir araştırma, insan hakları ihlalleri ile ilgili şikayetlerin %74'ü uluslararası STK tarafından, %23'ü yerel STK'nden, %3'ü de mağdurların ailelerinden yapıldığını ortaya koymuştur.

Bu alanda STK'nın son yıllardaki en büyük başarısı hiç şüphe yok ki kara mayınlarının önlenmesi kampanyasında olduğu gibi ABD'ye rağmen uluslararası suçlar mahkemesinin kurulması için 1995 yılında 700 Sivil Toplum Örgütünün bir araya gelerek bir koalisyon oluşturması ve 1998 yılında bu mahkemenin kurulması için karar verilmiş olmasıdır(<http://www.sav.org.tr/ngo.htm>).

Çevrenin Korunmasındaki Roller : STK'nın çevre konusunda oynadıkları roller ve kazandıkları başarılar insan haklarında olduğu gibidir. Refah durumuna ve kanuni yönden alınan önlemlere bağlı olarak ülkeden ülkeye çevreyle ilgili problemler değişik değişiklik gösterebilmektedir(Cullen,morrow,2001:7-39).

BM sistemi içinde özellikle 1972 de Stockholm'de yapılan çevreyle ilgili antlaşmadan sonra çevreci STK'nun etkilerinin arttığı görülmektedir. 1973 yılında yapılan “Yok olma tehlikesi içinde olan bitki ve hayvan türlerinin uluslararası ticareti” ile ilgili konvansiyon çevreci STK'ye gözlemci statüsü vermiştir. Bununla beraber 1992'de Rio'da yapılan Dünya Zirvesi'nde de Agenda 21 ile çevreyi korumak için STK'nun konumları daha da kuvvetlendirilmiştir. Aynı zamanda bu konferans sonunda Kızıl Haç benzeri çevre felaketleriyle ilgilenen ve adı “Yeşil Haç” olan bir örgütün kurulması kararlaştırılmıştır (<http://ijgls.indiana.edu/archive/05/01/hobe.html>). Bu alanda en ünlü Sivil Toplum

Örgütü Greenpeace'dir. 158 ülkede 4 milyondan fazla üyesi bulunmaktadır. Halen çevre sorunlarının yanında savaş karşıtı eylemleriyle dikkatleri üzerine çekmektedir.

Barışı ve Güvenliği Korumadaki Roller: Özellikle son yıllarda STK'nun uluslararası arenada insanların can güvenliğinin sağlanması, silahların kontrolü ve barışın sağlanması operasyonlarında aktif olarak yer almaktadır. Bu konudaki en büyük başarıları kara mayınlarının yasaklanması olmuştur. Soğuk savaştan sonra baş gösteren yerel ve bölgesel nitelikli savaşlarda STK Somali, Ruganda, Bosna-Hersek, Kosova ve Afganistan'da olduğu gibi gerek savaş öncesinde çatışmaların önlenmesinde, gerek savaş esnasında barışın sağlanmasında ve gerekse savaştan sonra barışın korunmasında kilit roller üstlenmişlerdir.

- **Çatışmaların Önlenmesi:** STK Çatışmaların önlenmesi için aşağıdaki alanlarda faaliyet gösterir.

-Nüfus fazlalığından dolayı olumsuz sorunların (yetersiz su, yiyecek, toprak vs.) belirmesi,

-Demokrasi'nin eksik uygulanması (insan hakları ihlalleri vs.),

-Kısa süreli rejimlerin ortaya çıkması,

-Etnik yapının değiştirme girişimleri,

-Halkın hayati ihtiyaçlarının karşılanamaması,

-Çok büyük ekonomik bunalımların ortaya çıkması,

-Kan davalarının mazur görülmesi,

-Bir bölgeden başka bir bölgeye sürekli olarak insan göçü olması durumları genellikle çatışmaların kaynağını oluşturmaktadır.

Normalde bu gibi bulguların bulunduğu ülkenin yetkilileri genelde bu çatışmanın tarafı olduğu için hükümetlerin alacağı önlemler çatışmanın tansiyonunu daha da artırabilmektedir. Uluslararası STK var olan kapasiteleriyle bu bulguları zamanında görebilmekte ve uluslararası kamuoyunu erken ikaz ederek dikkatleri bu

bölgelere çekip çatışmaları başlamadan önleyebilmektedir. BM duruma müdahale edene kadar, kendileri de sorunun temelini tespit ederek buna cevap verecek şekilde esnekliklerini tecrübeleriyle birleştirmek suretiyle barış için gerekli alt yapıyı oluşturabilmektedir. Büyük Göl krizinde BM'yi ilk önce haberdar eden STK olmuştur. Devletler bu krizin sorumlularını tespit etmeye çalışırken STK krizi önlemek için gerekli tedbirleri almaya çalışmıştır. Peace Brigades International, OXFAM, CARE, Quaker gibi uluslararası STK bu alanda tanınmış önemli etkinlikleriyle ün yapmıştır.

Barışın Sağlanması: Çatışmaların önlenemediği vakit STK tarafları barış masası etrafında toplamaya çalışmakta ve arabuluculuk rolleriyle barış için gerekli yardımları her iki tarafa da yapabilmektedir. Şayet bu STK uzun süreden beri o bölgede bulunuyor ve saygınlıklarını her iki tarafa da kabul ettirebilmişlerse, bu çabaları devletlerden ve uluslararası kuruluşlardan fazla etkili olabilmektedir. Uluslararası resmi diplomasinin tıkadığı birçok kanalı bu örgütler açabilmektedir. 1991 yılında BM barış çalışmaları kapsamında 600 Sivil Toplum Örgütünün katıldığı ve barış girişimleriyle ilgili tecrübelerin karşılıklı olarak aktarıldığı bir çalışma sonucunda BM Genel Sekreteri bunlardan 400 Sivil Toplum Örgütüne “Barış Elçisi” unvanı vermiştir.

STK'ların barışın sağlanmasında ve antlaşmaların imzalanmasında bahsedilen avantajlarından başka sahip olduğu üstünlükler;

-Barış masasındaki tarafların kültürlerini çok iyi tanıma özelliğine sahip olmak,

-Taraflarla iyi iletişim kurabilmek,

-Tarafsız olmak (Taraflardan herhangi bir menfaat beklememeleri),

-Uzun süre sabırla çaba göstermektir.

Bunun en iyi örneğini Comunita di Sant'Egidio adlı bir İtalyan Sivil Toplum Örgütü Mozambik'te çatışan hükümetle karşıt grupları bir araya getirerek göstermiştir.

Barışı Koruma: Barışı koruma görevi genellikle kuvvet gerektirdiğinden BM Barış Gücü tarafından yapılmaktadır. BM Barış Gücünün bulunduğu ortamlarda STK ile yoğun bir işbirliği yapılmaktadır. STK buralarda hem uzmanlık düzeyleri hem de ilişki ağları nedeniyle yararlı olmaktadır. Bölge halkının kültürü, hassas tarafları gibi konularda BM askerlerini bölgeye adaptasyonunu sağlayarak onların ortama daha çabuk uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca sivil işler birimi gibi asker ile bölge halkı arasında köprü vazifesi görmektedir. Bazı STK, çatışmaları yeniden başlatacak faaliyetlere engel olmak maksadıyla istihbarat temininde de kullanılabilir. Mayın temizleme gibi faaliyetleriyle askeri birliklerin görev alanlarına müdahil olan STK son zamanlarda artmaktadır.

Barış antlaşması yapıldıktan sonra STK yapılan barışın idame ettirilebilmesi maksadıyla çatışan taraflara insani yardımın yanında, iki tarafın halklarını beraber yaşamaya alıştıracak aşağıdaki faaliyetlerde bulunmaktadır:

- Ortak kullanılan kamu hizmetleri sunmak ve fabrika gibi işyerleri açmak suretiyle düşman iki tarafın birbirlerini daha iyi anlamasını sağlamak,
- İki taraf arasındaki çatışmaya sebep olan sorunları çözmek,
- Ortak kültür ve spor faaliyetleri düzenlemek,
- İnsan hakları ve etnik azınlığın korunmasına yardım ederek BM İnsan Hakları Komisyonunun faaliyetlerini desteklemek,
- Demokrasinin yerleşmesi ve aradaki husumeti azaltmak için eğitime öncelik vererek okullar açmak,
- Çatışma bölgesinde bulunan yerel STK ile işbirliğini geliştirerek ve onlara tecrübelerini aktarmak,
- Savaşan gençler için rehabilitasyon programları uygulamak,
- Mültecilerin yurtlarına geri dönmelerini sağlayıp normal hayata geçişlerine yardımcı olmak, (Yunanistan'daki Türkler, Kırım Türkleri)

- Demokratik seçimlerin en iyi şekilde yapılması için halkı bilinçlendirmek ve seçimler sırasında gözlemcilik yapmak,

Hayat Kurtarma ve Silahsızlanma Faaliyetleri: STK'nın bu alandaki faaliyetlerini aşağıda olduğu gibi özetleyebiliriz:

- Savaş olan bölgelerde halkı NBC silahlarının, mayınların ve hafif silahların etkilerine karşı korumak için yerel bazda halkı silahların etkilerine karşı bilinçlendirmek ve onlara bu silahlardan korunma metotlarını öğretmek,

- Global bazda bu silahların yasaklanması veya kontrollü kullanımı için yoğun kampanya faaliyetleri yürütmektir.

- Hayat Kurtarma ve Silahsızlanma Faaliyetleri kapsamında en bariz örnek ABD'ye rağmen kara mayınlarının yasaklanmasının sağlanmasıdır. Son zamanlarda ise nükleer silahların kullanılmasını yasaklamak amacıyla Uluslararası Adalet Divanına çok büyük baskı yapılmaktadır. Aynı zamanda savaşlarda soykırım ve insanlık suçunu engellemek için uluslararası suçlar mahkemesinin kurulması başarılmıştır. Bu konuda en aktif olarak Saferworld, the British-American Security Information Council (BASIC), International Alert, Federation of American Scientists, Amnesty International, Human Rights Watch, World Council of Churches, Oxfam, MAC ve Project Ploughshares gibi STK dikkat çekmektedir.

3.1.2.2. SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ETKİLEME YÖNTEMLERİ*

Genelde STK'nın ulusal hükümetleri, çok taraflı kuruluşları ve ulusal ve çok uluslu şirketleri dört şekilde etkiledikleri görülmektedir;

- Gündem oluşturmak,
- Sonuca yönelik pazarlık yapmak,
- Meşruiyet kazandırmak,

---

* Bu bölümün yazılmasında Genelkurmay Başkanlığı tarafından 2001 yılında yayınlanan Hükümet Dışı Kuruluşlar kitabından faydalanılmıştır.

- Çözümleri hayata geçirmektir.

Gündem Oluşturmak :

Bir konu hakkındaki problemleri ortaya koyarak karar vericileri etkilemek için dikkatlerini bu problemlere çekmeye, kısaca gündem oluşturmak denmektedir. STK özellikle medyayı ve son zamanlarda da İnternet'i kullanarak dikkat çekmeye çalışmaktadırlar. STK'nun asıl varlık sebeplerinden biri de gündemi belirleyerek halkı bu konuda bilinçlendirmektir.

Hükümetler daha kısa vadeli problemlerin çözümüyle uğraştıklarından gündem belirleme işini genellikle STK yapmaktadır. Gündem çeşitleri kamuoyu gündemi ve resmi gündem olmak üzere ikiye ayrılır(Willetts,1996:25). Şüphesiz ki bu gündemler birbirini çok yakından etkilerler. STK genellikle kamuoyu gündemi ile ilgilenirler. Fakat bu resmi gündemle ilgilenmedikleri anlamına gelmemektedir. Dil ve kültürden kaynaklanan farklılıklar yüzünden kamuoyu gündemi ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir. Bunun için STK'nın gündem oluşturmak için kullandıkları teknikler de farklı olabilmektedir.

STK uzun zamandan beri liderleri ve siyaset yapıcıları belirli konulara ilgi göstermeye zorlamada başlıca rolü oynamışlardır. 1800'lü yılların başlarında İngiliz ve Yabancı Kölelik Karşıtı Cemiyeti (British and Foreign Anti-Slavery Society) gibi Avrupa ve ABD menşeli kuruluşlar devletlerin köle ticaretine müdahalelerinde itici güç teşkil etmiştir. Yüzyılın başına gelindiğinde, Anglo-Şark Afyon Ticaretini Önleme Cemiyeti (Anglo-Oriental Society for The Suppression of The Opium Trade) gibi gruplar, meyvelerini 1912 Lahey Afyon Konvansiyonuyla verecek olan etkili bir uyuşturucu karşıtı harekete öncülük etmişlerdir. 1945'te BM Kuruluş Bildirgesine insan hakları terminolojisinin sokulmasını ve o günden bu yana hemen her önemli insan hakları meselesinin uluslararası gündeme getirilmesini de STK sağlamıştır.

Benzer şekilde 1960 ve 1970'den günümüze kadar gelen STK aktivizmi çevre ve nüfus konularında küresel çapta bir duyarlılığın oluşmasını sağlamıştır. Çevreyle ilgili sorunlar, kadın hakları, insan hakları gibi çok çeşitli gündemler uluslararası

STK tarafından oluşturuldu. En son olarak da kara mayınlarının yasaklanması ve uluslararası suçlar mahkemesinin oluşturulmasında devletleri zorlayarak bu antlaşmaların imzalanmasının öncülüğünü yapmıştır.

BM Genel Kurulu, miting ve konferanslar resmi gündem şekillendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Yapılan son düzenleme ile STK artık rahatlıkla BM binasına girip istedikleri dokümanlara rahatça ulaşabilmektedir. Ayrıca danışmanlık statüsüyle 2000 kelimededen oluşan bir sunum yapabilmeleri, oluşturdukları gündemi BM koridorlarına ve genel kurula getirmelerini kolaylaştırmıştır(<http://www.un.org>). Hatta bazen genel kurul toplantılarından ve uluslararası konferanslardan önce konu hakkında bilgisi az olan diplomatlar STK'nun tecrübe ve uzmanlıklarından yararlanmak için ayrı bir çaba sarf etmektedir.

BM düzenlediği konferanslardan önce genel sekretere ve devletlere konferansın konusuyla ilgili görüşlerini bildirmelerini istemektedir. Şayet bu konu yeni ve henüz kimsenin fazla fikir sahibi olmadığı bir konu ise genel sekreter ve hükümetler genellikle bu konunun uzmanı olan STK'ye danışmaktadır. STK ise verdikleri bu fikirlerle karar vericilerin problemi algılama ve çözümüne yardımcı olacak şekilde hangi konunun üzerinde durulması gerektiği hususunda onları yönlendirme imkanını elde etmektedir. Hatta bazı ülkeler deneyimli STK'nun personelini kendi ülkelerinin diplomatları gibi göstererek bu gibi konferanslara katılmalarını sağlayabilmektedir (Willetts,1996:57).

Konferans gündemlerinin çoğu konferans öncesi yapılan hazırlık toplantılarında şekillenir. Bu hazırlık toplantıları STK için çok önemli fırsatlardır. STK en büyük etkiyi genellikle katıldıkları bu hazırlık toplantılarında göstermektedir. Zaten gerçek demokrasi karar alma sürecinde sivil toplumların katılımını da gerektirmektedir.

Konferansların gündemini resmi yollardan etkileme fırsatları olmadığı takdirde kamuoyu baskısı yaratarak hükümetleri ve uluslararası kuruluşları etkilemeye çalışmaktadır. Bazen konferans yapılan yerin yakınında kendileri de aynı konuda bir forum düzenleyebilmekte ve bu forumlara medyayı da dahil ederek konferanstan daha fazla ilgi çekmektedir(Arts,1998:25-27).

Zaman zaman karar vericilerin dikkatini çekmek için çok riskli eylemler dahi yapılabilmektedir. Bu eylemlerin sonucunda hapsin yanında STK elemanlarından ölenler dahi olabilmektedir.

Kamuoyu gündemini belirlemenin en etkili yolu, kamuoyuna bilgi akışı sağlayarak onları bilinçlendirmekten geçmektedir. Zaten STK'nün varlık sebeplerinin başında kamuoyunu bilgilendirmek gelmektedir. 20'nci yüzyılın son çeyreğinde iletişim alanında yapılan teknolojik gelişmeleri STK çok iyi kullanarak uluslararası siyaset sahnesinde ön plana çıkmışlardır. Artık gösteri yürüyüşleri yapmak ve binalara bayrak asmak yerine STK bilgisayar ve faks cihazlarını kullanarak karar vericilere yapacakları listeleri gönderebilmektedir. Bunun en iyi örneği 1997 yılında Nobel Barış Ödülünü alan kara mayınlarını yasaklama kampanyası, aynı fikirdeki ülkelerin desteğini de alarak başarılmıştır. 60 ülkeden 1000 Sivil Toplum Örgütü tarafından e-mail gibi kara mayınlarından daha tehlikeli bir silah kullanılarak bir birlik oluşturulmuştur.

Aynı silah kullanılarak 1998 yılında Uluslararası Suçlar Mahkemesinin kurulmasına da yardım edilmiştir. İnternet'i kullanılarak sadece kamuoyu bilinçlendirilmemiş aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinden gündemleriyle ilgili bilgilere de rahatlıkla ulaşılabilmiş ve yeni yandaşlar bulunabilmiştir. Çünkü kamuoyu gündemini oluşturup başarılı olabilmek için özellikle uluslararası STK olmak üzere diğer STK'nün desteğine ihtiyaç vardır.

Bugün STK, bilgisayarlar ve cep telefonlarının sunduğu teknolojik imkanlar sayesinde; yürüyüşler düzenlemek veya binaların tepesinde pankart sarkıtmak yerine küresel halkla kurdukları ilişkilerle saldırıları başlatabilmekte ve istedikleri konuları siyaset yapıcıların "yapılacak işler" listelerinin en üst sıralarına yerleştirebilmektedir(Clegg,1999:49-52). 1997 yılında kara mayınlarını yasaklayan bir antlaşmayı ABD'nin itirazlarına rağmen sonuçlandırabilmek için STK tarafından yürütülen Nobel ödüllü kampanya bunun güzel bir örneğidir.

Pazarlık Yapmak : STK, çok taraflı sözleşmelerin başarısı için tasarım aşamasında önemli rol oynayabilmektedir. 1948'de İnsan Hakları Ortak Beyanname'si'nin kabul edilmesinden beri STK, BM sistemini güçlendirmeye ve

1979'da kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi, 1987'de ozonu delen maddelerin yasaklanması ile ilgili Montreal Protokolü, 1989'da Çocuk Hakları Konvansiyonu, 1997'deki kara mayınlarının yasaklanması, 1998'deki Uluslararası Suçlar Mahkemesinin kurulması ve çok taraflı yatırım antlaşmalarının gizli olarak yapılmamasında olduğu gibi BM'nin imzaladığı antlaşmaların şekillenmesinde etkili olmayı başarmışlardır.

Her ne kadar antlaşmaların taslak metinleri konferansa gelmeden önce ilgili ülkeler kendi merkezlerinde belirliyor olsa da STK'nün hükümetlere ve BM'ye yaptığı baskılar bu taslakların şekillendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Genelde çoğu ülkeler uluslararası antlaşmaların son aşamasına kadar kendi çıkarlarının korunması yönünde ısrarlarını sürdürürler. Fakat antlaşmaların kilitlendiği noktalarda yapılan baskılarla bir uzlaşma sağlanır. Hususların bir kısmı kabul edilirken bir kısmına çekince konur ve bağlayıcı kararlar alınır. Bu gibi durumlarda her ne kadar antlaşma hükümleri ülkelerin temsilcileri tarafından belirlenip kaleme alınsa da uzlaşmanın sağlanmasında STK'nın önemli rolleri vardır(Arts,1999:72).

Bazı çok taraflı antlaşmalar uzmanlık isteyen özel konular içerebilmektedir. Bu ise antlaşmanın önemli ayaklarından birini oluşturan ön çalışma yapılmasını gerektirmektedir. STK bu devrede de araya girerek kendi uzmanlık alanlarında taraflara yardımcı olabilmekte ve devlet müzakerecilerinin ele aldıkları konuların bilimsel boyutlarını anlamalarında önemli bir rol oynayabilmektedir.

STK müzakereler bir çıkmaza girdiğinde güven ortamı yaratarak darboğazların aşılmasında da etkin bir rol oynayabilirler. 1990 yılında Comunita Di Sant Egidio adlı bir İtalyan örgütü tek başına Mozambik'te savaşıyan taraflar arasında gayri resmi görüşmeler başlatmış, bu müzakereler bir barış anlaşmasıyla sonuçlanmıştır. 1995 yılında Nükleer Silahların Yaygınlaşmaması Antlaşması'nın kapsama alanının genişletilmesi için yapılan müzakerelerde, Güney Afrika Hükümeti'nin delegeleriyle birlikte çalışan çeşitli ülkelerin STK anlaşmanın daimi olarak uzatılması ile sonuçlanan bir uzlaşmaya erişilmesinde itici güç olmuşlardır.

Meşruiyet Kazandırma : Daha önce de STK'nün ana görevlerinden bir tanesinin devletleri ve uluslararası kuruluşları denetlemek olduğu belirtilmişti. STK

sadece uluslararası antlaşmaların kabul edilmesinde değil aynı zamanda kabul edilen devletlerin ve uluslararası kuruluşların bu antlaşmalara uyup uymadıklarını da denetleyebilmektedir. Çünkü devletler ve uluslararası kuruluşlar insanlığın ortak çıkarını ilgilendiren insan hakları veya çevrenin kirletilmesi gibi uluslararası antlaşmaların herhangi bir maddesini ihlal etmeleri durumunda başka devletler maddi çıkarına dokunmadığından veya içişlerine karışmış olmamak için müdahale etmek istemezler. Yeni düzenlemeler bu konuda STK'ye geniş haklar tanımıştır.

Uluslararası STK uluslararası antlaşmaların ve normların ülke içi gerçekliklere dönüştürülmesinde de önemli roller üstlenmektedir. Devletlerin kayıtsız kaldığı alanlarda Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) ve Gazetecileri Koruma Komitesi (Committee To Protect Journalists) gibi kuruluşlar BM İnsan Hakları Sözleşmesi ihlallerine dikkat çekmişlerdir. Çevreci STK, Nesli Tükenmekte Olan Türlerin Uluslararası Ticareti Sözleşmesi gibi anlaşmaların gözetimini ve denetimini üstlenmişler, bu anlaşmalara uyulup uyulmadığı konusunda üye ülkelere göre çok daha kesin ve net bulguları gün ışığına çıkartabilmişlerdir. STK'nün gözden kaçan en önemli işlevlerinden biri de uluslararası antlaşmaların işlerliğini sağlayacak toplumsal değişimleri hızlandırabilmeleridir. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatının (OECD) 1997 yılında hazırladığı Rüşvet Sözleşmesi'ne taraf ülkeler, toplumlarının yolsuzluk ve rüşvete bakışının değişmesinde, Uluslararası Şeffaflık adlı örgütün seksen ülkedeki şubelerine güvenmektedirler.

STK, devletleri ve uluslararası kuruluşları denetleme görevini daha çok insan hakları ve çevreyle ilgili konularda başarılı bir şekilde yerine getirmektedir. Gözlem sonuçları el altından veya resmi kanallardan antlaşmaların uygulayıcılarına veya medyaya sunulmaktadır. Özellikle bu konuda İnsan Hakları Komitesi STK'nün bilgi ve belgelerine çok güvenmektedir. Antlaşmaları ihlal edenler, toplum önünde küçük düşürülerek veya uluslararası kamuoyu üzerine çekilerek baskı yapılması sağlanmakta ve bu şekilde yanlış politikasının düzeltilmesi sağlanmaktadır.

STK devletleri ve uluslararası kuruluşları denetlemesi aynı zamanda doğru işleri yapan kuruluşların icraatlarını da meşrulaştırmaktadır. Devletlerin ve devletler arası kuruluşların uyguladıkları politikaların STK tarafından desteklenmesi veya

aleyhinde tavır alınması bunun en iyi göstergesidir. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, STK'nun halkın vicdanı olduğunu beyan ederek onların bu rollerini kuvvetlendirmiştir. Almanya ve Kanada'da yapılan anketler insanların devletlerinden daha fazla STK'ye güvendiklerini göstermiştir. Bugün Uluslararası Af Örgütü çoğu devletten daha fazla siyasi güce sahiptir(<http://www.globalpolicy.org/ngos/role/index1>).

STK'nın bir konuya yönelik değerlendirmeleri, kamuoyu desteği ile siyasî desteğin pekiştirilmesi veya engellenmesinde belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Dünya Bankası (DB) 1990'ların başında bu konuda, zor yoldan da olsa dersini almıştır. Bankanın yıllarca sadece bir avuç STK ile çalışmasını ve değişim taleplerini elinin tersiyle bir kenara itmesini izleyen dönemde, 150'yi aşkın Sivil Toplum Örgütü, bankanın dışa açılmasını, sorumluluğunun artırılmasını, borç azaltma ve kalkınma tedbirlerinin daha adil ve çevreye daha az zarar veren stratejilerden oluşturulmasını talep eden uzun süreli bir kampanya başlatmıştır. Günümüzde kısmen bu görünür ve ses getirir baskı sayesinde, 1973 ile 1988 yılları arasında STK'nun katılımını öngören DB kredi projelerinin sayısı sadece yüzde 6'larda seyrederken, bugün neredeyse yarısını içermektedir. Hatta Banka, birçok DB ve Uluslararası Para Fonu (İMF) yetkilisinin itirazlarına rağmen Oxfam International adlı bir Sivil Toplum Örgütünü, bir zamanlar son derece dokunulmaz bilinen çok taraflı borç azaltma görüşmelerine bile dahil etmiştir. Bu gün İMF bile STK'ye karşı tutumunu değiştirmeye başlamıştır. Haziran 1982'de, İMF Yönetim Kurulu bir dizi Sivil Toplum Örgütü lideri ile bir araya gelerek İMF'nin şeffaflığının artırılmasını tartışmıştır(Simmons,1998:82-95).

STK'nun hükümetleri denetleme görevi en çok yeni demokrasi rejimine geçen ve onu sürekli kılmak isteyen devletlerde faydalı olmaktadır. Çünkü bu gibi devletlerde yöneticilerde yönetilenlerde henüz demokrasinin gereklerini tam olarak kavrayamamış olabilir veya eskiden kalma bazı alışkanlıklarını devam ettirmek isteyebilirler. Hatta Çin gibi büyük bir devlet Amerika gibi rakip bir devletin STK'ndan halkını demokrasiye hazırlaması için yardım dahi isteyebiliyor(Shelley,2000:225-239).

Çözümlerin Hayata Geçirilmesi: STK genellikle devletlerin yapamadıkları ya da yapmayı reddettikleri görevleri üstlenerek mümkün olmayana mümkün kılmayı başarmaya çalışmaktadır. Artık STK geleneksel devlet eylemini eleştirmek işlevlerinin yanında, devletlerin gerçekleştirmedikleri veya çeşitli nedenlerle gerçekleştirmeleri mümkün olmayan projeleri de üstlenmektedir.

STK tek bir konuya bağlı çalıştıkları için, uzmanlaşır ve güçlenirler. Bu bakımdan, çok çeşitli sorunlara cevap vermek, çare bulmak zorunda olan resmi kuruluşlara ve devletlere karşı avantajlı durumdadırlar. STK'nün devletlere nazaran problemleri çözmeye bazı üstünlüklerini (Hudock,1999:8) şöyle sıralanır;

-Amaçları sorunları çözmek olduğundan enerjilerini sadece bu noktaya yönlendirebilmeleri,

-Halkın en alt tabakalarına kadar kolaylıkla ulaşabilmeleri,

-Geniş kitlelere seslenebilmeleri ve bu nedenle çok yüksek motivasyonlu bir kitle desteğini arkalarına alabilmeleri,

-Halkın ihtiyaçlarına daha esnek ve pratik çözümler bulabilmeleri,

-Yerel kurumlarla birlikte çalışabilmeleri,

-Devlete göre daha etkin çalışabilmeleri,

-Uzmanlık alanlarındaki sorunların çözümünde tecrübelerinin daha fazla olması,

-Sorunların bizzat içinde bulduklarından verimli çalışmanın yanında teorikten çok uygulamalı olarak olaylara yaklaşabilmeleri,

-Bazen de devletlerin üzerine eğilmeye çekindikleri projeleri çözebilmeleridir. (Hayat kadınlarının, çingenelerin özel haklarıyla ilgilenmek gibi.)

Avustralya'da yapılan bir araştırmada uluslararası STK'ye verilen görevlerin %90'nını başarıyla bitirdiği belirlenmiştir. Öte yandan, STK partiler üstü bir konuma sahiptirler. Hangi siyasi görüşten olursa olsun, bütün insanların ortak ilkelere sahip

olduğu varsayımından yola çıkarlar. Örneğin insan hakları veya çevreyi tahrip etmeme, hangi ulustan, hangi dinden, hangi etnik gruptan olursa olsun, herkesin paylaştığı ortak değerler olarak kabul edilir. STK'nun, partilerden ayrıldıkları bir başka nokta ise, iktidar olmayı hedeflememelerinden dolayı hangi siyasi parti hükümet olursa olsun STK'nun ilgi alanına giren konular bir anda çözülemeyeceği için, aynı ilkeler geçerliliğini korur.

Bazen doğal afetlerde olduğu gibi devletin bizzat kendisi de STK'nden yardım isteyebilmektedir. 1999 yılındaki İzmit depreminde yurt içinden ve yurt dışından bir çok Sivil Toplum Örgütü kendi uzmanlık alanlarında deprem mağdurlarının yardımına koşmuştur.

İnsanî veya kalkınma hedefleri güden bazı STK tarafsız ve deneyimli olarak görüldükleri için doğal bir avantaja sahiptirler. Örneğin, Uluslararası Kızıllaç Örgütü, üyelerinin tanık oldukları insan hakları ihlalleri konusunda sessizliklerini korumaları karşılığında siyasî mahkumlara sağlık hizmeti sunabilmektedir. Oxfam International gibi kuruluşlar ise, büyük ölçekli insani felaketler sırasında ve sonrasında BM desteği olmaksızın süratle yardım sağlayabilmektedir. Devletler küçüldükçe ve yeni uluslararası zorluklarla karşılaştıkça, ortaya çıkan boşluğu STK doldurmaktadır. BM ve ulus devletler ister istemez projelerin hayata geçirilmesinde STK'ye daha bağımlı hale gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelere STK sayesinde aktarılan yardım 1992 yılında sekiz milyar doları bulmuş, BM'nin toplam yardım projelerinin bütçesini aşmış ve küresel kalkınma yardımlarının yüzde 13'ünü teşkil eder hale gelmiştir.

STK bazen bir yenilikle ortaya çıkarlar, egemen kültür bunları başlangıçta ezmese de "başarıya ulaşamayacağı" düşüncesiyle dikkate almamaktadır. Ancak birçok yeşil ve çevre gruplarında gördüğümüz gibi bu değerler yeni bir hayat tarzı, hatta yeni bir endüstri ve teknolojiye yol açabilmektedir. Bunun en çarpıcı örneği çevre kültürünün yarattığı "çevre dostu" endüstrinin dünyada büyük bir pazar oluşturmasıdır.

Sonuç olarak, STK sorunları çözmeye ne kadar başarılı olurlarsa uluslararası arenada saygınlıkları da o ölçüde artmaktadır.

3.1.2.3. SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN MALİ KAYNAKLARI:

Bilgi ulaşım kaynakları ve uzmanlık düzeylerine ilave olarak STK, hükümetler arası organizasyonlar (IGO)'da bile rastlanılmayan finansal ve fiziksel kaynaklara sahip olabilmektedir. Uluslararası finans kurumları tarafından desteklenen STK büyük mali kaynağı ellerinde bulundururlar. STK'nün mali kaynak sağlama yöntemleri;

- Gönüllü insani yardımlar (bağış ve aidat),
- Etkinliklerden ve yatırımlardan gelen gelirler,
- Uluslararası yardım kuruluşlarının mali destekleri,
- Firmaların ve şirketlerin promosyon amaçlı malzeme yardımları,
- BM ve diğer uluslararası kuruluşların insani yardımlar için ayırdığı fonlar,
- Ülkelerin milli hedef ve stratejileri destekleme yönündeki mali ödenekleridir.

Klasik gelir kaynakları içinde aidatlar kuruluşun kitleselliğine bağlıdır. Demokratik kitle örgütleri olan sendika ve odalarda toplam gelir içindeki payları yüksektir. Bu kitlesellik de kuruluşun sivil toplumla ne ölçüde bağ kurabileceğine, yani bir anlamda yürüttüğü etkinliklere bağlıdır. Kuruluş başarılı olduğu ölçüde aidat geliri önem kazanır. Bu anlamda, aidat geliri sağlam gelir sayılmaz ve sadece bu gelire bağımlı STK malî yönden zayıf sayılabilirler.

Bireyler veya kuruluşlar tarafından STK'ye yapılacak bağışların masraf olarak gösterilebilmesi ve bağış sahibinin vergi muafiyetinden yararlanabilmesi, bağışları teşvik edici bir özelliktir. Bunun için STK'nün kamu yararına çalışan kuruluş niteliğini kazanmış olması gerekmektedir.

Bağış Kampanyaları belli bir soruna dikkat çekmek, kamuoyu oluşturmak gibi hedeflerin yanı sıra, parasal veya aynî yardım toplamak için de işlevsel birer araçtır. Kampanyalar genellikle kısa vadeli ve çok özgül, somut, hızla sonuç vermesi

beklenen hedefleri vardır. Bağışlar doğrudan üye sayısına paralel olmayabilir. Özellikle vakıflarda bu böyledir. Ancak, bağışa bağlı yaşamak kuruluşların etkinliğine ciddi bir sınırlama getirebilir.

Etkinlik geliri kuruluşun yürüttüğü çalışmaların etkisi oranında toplam gelirden ağırlık sahibidir. Tıpkı aidatlarda olduğu gibi, bu tür gelirler de “sağlam” sayılmayabilir. Bu tür gelir kaynakları STK’nın;

-Yaşayabilmek için devamlı etkin olmalarını,

-Amacına daha uygun etkinlikler yerine, daha çok gelir getirici etkinliklere yönelmelerini,

-Daha uzun vadeli etkinlikleri yürütme konusunda isteksiz davranmalarını zorunlu hale getirebilmektedir.

Yatırım geliri STK ise, kuruluşların kitleselliğinden veya etkinlik düzeyinden bağımsızdır. Bu gelir kaynağına sahip STK, hiçbir önemli etkinlikte bulunmasalar da yaşayabilmekte, gelir getirme derecesine göre ayırım yapmadan her tür insani yardım faaliyetinde rol alabilmekte ve uzun vadeli etkinlikleri daha rahat üstlenebilmektedir. Bunlar daha çok ekonomik konjonktüre ve kuruluşun yatırım politikasına bağlıdır. Aralarında en sağlam geliri gayri menkul gelirleri oluşturmaktadır.

Çoğunlukla STK’ye, proje bazında parasal destek sağlayan uluslararası ve resmi nitelikteki organizasyon ve kurumların, devlet kuruluşlarının, bir program çerçevesinde bağışladıkları parasal kaynaklar, fon olarak isimlendirilmektedir. Fon sağlayan kuruluşların başında BM, AB ve ABD Uluslararası Kalkınma Yardım (USAID) teşkilatları gelmektedir(Güder,2004:35). AB kalkınma yardımı, insan hakları, demokrasi projeleri, insani yardım, eğitim ve çevre projelerinin gerçekleştirilmesi için STK’ye tahsis ettiği yıllık malî kaynak toplam 1 milyon Euro civarındadır. Dünya Bankası, STK’yi kalkınma projelerine daha fazla dahil edebilmek amacıyla yakın bir zaman önce Banka bünyesinde bir "STK Birimi" kurmuştur. Banka’nın kredi projelerine STK’nın doğrudan katılımı 1988 yılına kadar yüzde 6 seviyesinde seyrederken, bugün bu oran yüzde 49’a çıkmıştır.

Kurumsal sponsorluk, bir özel kuruluşun özgül bir proje veya etkinlik bazında değil, kurumsal varlığını sürdürdürebilmesi için bir STK'ye verdiği parasal ya da aynı destektir. Bankalar, sigorta ve finans şirketleri, iletişim kuruluşları gibi sürekli ve sağlam bir finansal yapısı olan, gelirinin bir bölümünü düzenli olarak STK'ye ayırabilen kuruluşlar, uzun vadeli kurumsal sponsorlardır. Kurumsal sponsorluk ilişkileri genellikle uzun dönemli ilişkilerdir, kimi zaman STK ile sponsorun ismi özdeşleşebilir. Toplumun güvenini kazanmak, müşteri sayılarını artırmak, bir ürünü tanıtmak isteyen kurumsal sponsorlar, toplumda saygı gören, iyi işler başaran STK ile özdeşleşerek toplumdaki saygınlıklarını artırabilir.

Sürekli kurumsal destek veremeyen özel kuruluşlar da yararlı ve çekici toplumsal projeler ile özdeşleşerek toplumdaki saygınlıklarını artırmak için STK'ye nakdi yardımda bulunabilirler.

Devlet, yerel yönetimler ya da uluslararası kuruluşlar tarafından STK'ye sağlanan mali kolaylıklar ve destek şeklinde yapılan sübvansiyonlar dolaylı yoldan da olsa STK için mali kaynak niteliğindedir(Ergüden,2001:32). Özellikle işletme masraflarını ve STK tarafından düzenli olarak sunulan hizmet masraflarını karşılamaya yönelik olabilir. Bu tür sübvansiyonlar/ gelirler için piyango, spor karşılaşmaları, harçlar (Liman girişleri vb.), otopark makbuzlarından ayrılacak paylar vb. kullanılabilir.

Acil yardımların yaklaşık % 60'ı STK tarafından aktarılmaktadır. Birçok batı hükümetlerinde politik taahhütlerin değişime uğraması, devletin rolünü en aza indirirken özel sektörün ve sivil toplumun rolünü yukarıya taşımıştır. Dolayısıyla STK, kalkınmaya yönelik ve insani yardımın özelleştirilmesi konusunda başta gelen etkin unsurlar haline gelmiş ve batılı yardımseverlerin yardımlara fon sağlama stratejilerinde de seçilen örgütler statüsünü kazanmışlardır. Gönüllü organizasyonların finans kaynaklarını ağırlıklı olarak toplanan bağışlar oluşturmaktadır. Bugün STK'nun fakir ülkelere yaptığı yardım BM tarafından yapılan yardımın kat kat üstündedir.

STK, yaşanan olağanüstü hallerde son zamanlarda aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı daha fazla fon bulabilmektedir;

-Karmaşık hükümet krizlerinden ve ülke içi karışıklıklardan kaynaklanan bir çok siyasî krizlerde batılı hükümetler, ulusal kurumlara kaynak sağlamayı imkansız veya siyasî açıdan kabul edilemez bulmaları,

-STK toplumsal düzeyde işlem düzeylerini oturtmuş olmalarından dolayı, yardım bölgelerine daha kolay ulaşabilmekte ve daha fazla etkinlik gösterebilmektedir.

-STK'nın etkinlikleri genellikle kamuoyunun ilgisini çekmektedir. Bu yüzden yardım yapacak hükümetler, yardımlarının daha göz önünde olması için STK tercih etmektedir.

-STK, hizmet ve malı daha ucuza temin ederek yardımseverlerin paralarının değerini artırabilmektedir. Bu da askerî operasyonlara ve BM programlarına kıyasla STK'nün etkinliklerinin oldukça hesaplı bütçelerle gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Birçok uzman, eskiden bağımsız olan STK'nın kamu veya özel finansman kaynaklarına olan bağımlılıklarının artmasıyla ulusal hükümetler nezdinde ve çıkar grupları lehine bağımsızlıklarından taviz verebilecekleri korkusunu taşımaktadır. Bu gün STK'nün bütçelerinin yüzde 40'ı kamu bütçelerinden sağlanmaktadır ki, bu oran 1970'li yıllarda yüzde 1.5' idi.

STK'nün doğasında topluma hizmet etmek ve kâr amacı gütmemek olması, STK'nün mali kaynak oluşturma çabaları konusunda tartışmalara yol açmaktadır. Bir STK kâr amacı taşımamakla birlikte, kendi varlığını sürdürmesi ve hedeflerine ulaştıracak çalışmaları gerçekleştirmesi için maddi kaynaklar bulmak, bir başka deyişle 'kazanç' sağlamak, gelir elde etmek, maddî varlığını artırmak zorundadır. Ancak bu kazanımlar, daima 'araç' olma özelliğini korumalı, hiç bir zaman 'amaç' haline gelmemelidir.

3.1.3. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINI ETKİLİ KILAN UNSURLAR VE NÜFUZ KANALLARI

STK'ların üstlendiği misyon, tarihi açıdan devletler arası organizasyonların çeşitli eylem kanalları oluşturması prensibine dayalıdır. Ancak kısmen katılım üzerindeki kısıtlamalar ve uluslar arası arenanın genellikle devletlerin kontrolünde olması yüzünden STK'lar kendilerine daha çok hareket özgürlüğü tanıyan yeni eylem kanalları geliştirme eğilimindedir. STK etkinliklerinin ortak yönü, genellikle hükümetleri karşılına alırken bazen de hükümetlerin yürüttüğü hizmetlere katkıda bulunmalarıdır. Bu örgütler genellikle hükümet oyuncularını ile zıt kutuplarda yer alırlar. Uluslararası STK'lar, resmi ulusal sınırları aşmakla kalmayıp, kendi oluşturdukları ağ aracılığıyla bağımsız bir hükümet dışı diplomasi türü geliştirmişlerdir. Ekonomik, enformasyonel ve entelektüel kaynakları, STK'lara belirli konularda, özellikle sadece devletin tekelinde olan alanlarda dahi çok yetki ve nüfuz kazandıracak kadar uzmanlık sağlamıştır. Dahası bir çok STK temsil ettikleri kitlenin çok geniş olması nedeniyle savundukları amaç doğrultusunda kendilerinde belirli bir meşruiyet görme eğilimindedir.

3.1.3. USTK'NI ETKİLİ KILAN UNSURLAR VE NÜFUZ KANALLARI*

3.1.3.1. USTK'NI ETKİLİ KILAN UNSURLAR

Sivil Toplum Kuruluşlarının ulusal ve uluslar arası arenada bu derece önem kazanmış olmasının ve etkinliklerinin giderek artmasının birçok nedeni vardır. Bu nedenlerin bazıları, STK'ların yapısından, bazıları ise ülkelerin siyasi ve toplumsal yapısında kaynaklanmaktadır. STK'ları etkili kılan unsurları incelediğimizde, genel olarak şu özellikleri göze çarpmaktadır:

- STK belirli konulara veya konu gruplarına eğilirler. Devletler ise bir çok işlevi bir arada yürütürken ulusal güvenliği ön planda tutmak zorundadır. STK devletlere nazaran daha da kapsamlı politika üretme kapasitesine sahiptir.

---

* Bu bölümün yazılmasında Genelkurmay Başkanlığı tarafından 2001 yılında yayınlanan Hükümet Dışı Kuruluşlar kitabından faydalanılmıştır.

- STK devletlerin genellikle ikinci plana attığı veya tamamen göz ardı ettiği konuları ve amaçları kendilerine hedef edinmektedir. Hükümetlerin çözmeye yanaşmadıkları (çingenelerin, hayat kadınlarının yaşam şartları gibi) problemlerin üzerine cesurca gidebilirler (Tvedt,1998:66). Hükümetlerin veya uluslararası örgütlerin bu gibi konularda bütçeleri ve çalışan sayıları kısıtlı olabilirken STK, bilgi ulaşım kaynaklarına, uzmanlık düzeylerine ve bu konular için oluşturulmuş finansal ve fiziksel kaynaklara sahip olabilirler.

- Uluslararası STK, uluslararası düzeyde başlattıkları bir etkinliği yerel üyelik sayesinde devlet düzeyinde de hissettirebilmektedir. En ücra yerleşim yerlerine ulaşabilmeleri sayesinde, bir ülkenin sınırları içerisinde belli bir konuda kamuoyu oluşturabilirler. Belirli ülkelere mensup oyuncuların olaya dahil olması, STK'nun devletlere içerden baskı yapabilme yetisi kazandırmaktadır. Böylelikle, iç temsil ve meşruiyet kazanırlar.

- Devlete ait hükümetler arası ajanslar, çeşitli ve rekabetle örülü siyasî kaygılar taşırlar. STK gönüllü üyelerinden gelen kaynakları, devlet temsilcilerinin yapamayacağı bir biçimde daha odaklı olarak belirli bir hedefe yönlendirebilirler.

- Medya kuruluşları aracılığıyla bilgiyi toplama, yönetme ve yayma kabiliyetleri, iletişim ağlarının oldukça yoğunlaşması ve 21'inci yüzyılda bilgi alışverişinin çok artması dolayısıyla, uluslararası STK'nun artık diğer STK ile kendi yarattıkları uluslararası platformlarda etkinlik yürütmek gibi bir kaygıları da vardır. Bu açıdan, STK arasındaki etkileşimin yeni bağımsız bir uluslararası sivil toplum oluşturduğu söylenebilir. Bu uluslararası sivil toplum, hükümetlerin politika yapmaya yönelik yol ve yöntemlerinden bağımsızdır. Bireyleri ve grupları bilgi alışverişi ve siyasi etkinlik doğrultusunda bir araya getirmektedir. STK'nun kendilerine yarattığı bu platformlarda gündem, devletlerden ziyade STK tarafından belirlenmektedir ve STK'nun tavır ve fikir ifadeleri üzerinde çok daha az kısıtlamalar söz konusudur.

- Oluşturdukları forumlar, protesto eylemleri ve koalisyonlar sayesinde hükümetler arası zirveler artık, STK formlarının gölgesinde kalmakta ve STK'nun oldukça güçlü olduğu hazırlık toplantılarından sonra olmaktadır. Bu açıdan, belirli

sorunları gidermek için her zaman hükümet etkinliğine gerek olmamaktadır. 1992 Haziranı'nda Rio'da düzenlenen BM çevre konferansına 1400'ün üzerinde Sivil Toplum Örgütünü temsilen 4000 kadar birey katılmış ve benzer bir küresel forum 167 ülkeden 25 bin kadar bireyin ilgisini çekmiştir. Yine STK 1993 Viyana İnsan Hakları Konferansında ve 1994'de Kahire'de yapılan nüfus konferansında önemli bir gövde gösterisi yapmışlardır(Willets,2000:191-213).

- STK'nın sağladığı uzman bilgiler, çeşitli antlaşmaların taslak çalışmalarının da temel çerçevesini oluşturabilmektedir. Çeşitli önerilerin geliştirilmesi ve bunların yönlendirilmesi, BM sisteminin oldukça karmaşık olması nedeniyle elde edilmesi uzun zaman alan tecrübeyi ve beceriyi gerektirmektedir. BM düzenlediği konferanslardan önce genel sekreter ve devletlerden görüşlerini bildirmeleri istenmektedir. Şayet bu konu yeni ve henüz kimsenin fazla fikir sahibi olmadığı bir konu ise, genel sekreter ve hükümetler genellikle bu konunun uzmanı olan STK'na danışmaktadır. STK de verdikleri bu fikirlerle karar vericilerin problemi algılama ve çözümüne yardımcı olmak maksadıyla hangi konunun üzerinde durulması gerektiği hususunda onları yönlendirmektedir.

- Elleriindeki teknik malzeme ve bunları kullanmada tecrübeli olmaları nedeniyle; belirli etkinliklere delegasyon gönderecek kaynaklara sahip olmayan küçük devletler, çeşitli durumlarda temsil edilme haklarını STK'ye devretmişlerdir. Hatta bazen bazı ülkeler bu gibi konferanslara deneyimli STK'nun personelini kendi ülkelerinin diplomatlarıymış gibi göstererek konferansa direk katılmalarını sağlayabilmektedir. Pasifik'te küçük bir ada ulus olan Navru, Londra Çöp Konferansında koltuklarını iki Amerikalı çevreciye devretmiştir.

- Ülkeler hakkında gözlemleri sonucunda toplamış oldukları bilgileri rapor haline getirerek el altından veya resmi kanallardan BM, AGİT, AB gibi kuruluşlara aktarabilmektedir. Bu şekilde STK tarafından ilgili ülke hakkında yaptırımların uygulanması sağlanabilmektedir. Özellikle bu konuda İnsan Hakları Komitesi STK'nın bilgi ve belgelerine çok güvenmektedir. Antlaşmaları ihlal edenler, toplum önünde küçük düşürülerek veya uluslararası kamuoyu üzerine çekilerek baskı yapılması sağlanmakta ve bu şekilde yanlış politikasının düzeltilmesi sağlanmaktadır.

- Uluslar arası alandaki bir konuyu, ulusal alana taşıyarak, belirli ülkelere mensup siyasi aktörlerin katılımıyla, kamuoyu oluşturabilirler.
- Araştırma Enstitüleri ile sıkı bağlar kurarak uzman oldukları konulardaki bilgilerini arttırmaları.
- Sahip oldukları kaynakları etkin bir şekilde kullanarak hükümetler arası lobi faaliyetlerinde bulunurlar ve siyasal karar alma süreçlerinde etkin bir şekilde yer alırlar.

3.1.3.2 USTK'NIN NÜFUZ KANALLARI

USTK'nın nüfuz kanalları şöyle sıralanabilir;

a. Bunlardan birincisi hükümetler arası arenadır. Hükümetler arası örgütler, yani IGO'lar (BM; Avrupa Konseyi vb.) uluslar arası yasal normların yaratıldığı alanlardır ve bu düzeyde belirli bir nüfuza sahip olmak isteyen STK'ların bu tarz kanalları kullanmaları gerekir.

Uzmanlıklarının giderek artması ve uluslar arası konularla daha çok iç içe olmaları sayesinde STK'lar hükümetler arası örgütler içinde bile devletlerden otantik bir özerklik elde etmişlerdir. Örneğin insan hakları savunucusu olan STK'lar genellikle BM'de insan hakları ve uluslar arası hukuk konusunda belirli bir uzmanlığa sahip olmayan diplomatlar ile düzenli olarak lobi çalışmaları yaparlar.

Çeşitli önerilerin geliştirilmesi ve bunların yönlendirilmesi, BM sisteminin oldukça karmaşık olması yüzünden elde edilmesi uzun zaman gerektiren tecrübeyi ve beceriyi gerekli kılar. Dahası diplomatlar hükümetlerinden resmi talimatlar alıyor olsalar da bilgi, istenilen ve beklenilenin aksi yönde akabilir ve bunun sonucunda da gerekli olan bilgiye sahip durumdaki STK çalışanları hükümetlerin konumunu şekillendirme hususunda önemli bir etkiye sahip olabilmektedirler. STK'lar gerekli bilgileri toplayıp üyelere iletirler, böylece üyeler hükümete sundukları raporlarla ilgili olarak daha kapsamlı sorular sorabilirler.

STK'ların sağladığı uzman bilgiler, çeşitli taslak çalışmaların da temel çerçevesini oluşturabilmektedir.

b. İletişim ağlarının oldukça yoğunlaşması ve 20 nci yüzyılda bilgi alışverişinin çok artması dolayısıyla, uluslar arası STK'ların artık diğer STK'lar ile kendi yarattıkları uluslar arası platformlarda etkinlik yürütmek gibi bir kaygıları da vardır. Bu açıdan, STK'lar arası etkileşimin yeni bağımsız bir uluslar arası sivil toplum oluşturduğu söylenebilir. Bu uluslar arası sivil toplum, hükümetlerin politika yapmaya yönelik yol ve yöntemlerinden bağımsızdır. Bireyleri ve grupları bilgi alışverişi ve siyasî etkinlik doğrultusunda bir araya getirir. STK'ların kendilerine yarattığı bu platformlarda gündem devletlerden ziyade STK'lar tarafından belirlenmektedir ve STK'ların tavır ve fikir ifadeleri üzerinde çok daha az kısıtlamalar söz konusudur.

c. Bilgi ulaşım kaynakları ve uzmanlık düzeylerine ilaveten STK'lar, hükümetler arası organizasyonlarda bile rastlanmayan finansal ve fiziksel kaynaklara sahip olabilirler. Hükümetler arası organizasyonlarda bütçeler ve çalışan sayıları kısıtlı olabilirken STK'lar kaynakları hususunda üyelerinden destek alabilmektedirler.

Uluslar arası finans kurumları tarafından desteklenen STK'lar büyük bir mali kaynağı ellerinde bulundurlar.1992 yılında gelişmekte olan ülkelere 8.3 milyon \$ yardımda bulunan STK'lar bu rakam ile dünya çapındaki kalkınmaya yönelik yardımların %13'ünü oluşturmuştur. Çevreci platformda 915 milyar \$ değerinde mülkiyet ve yaklaşık 100 milyon \$ yıllık bütçesi bulunan Doğayı Koruma Vakfı güney ayağını oluşturan hükümetler ile yaptığı görüşmeler çerçevesinde, kendi bünyesinde “borca karşı doğa” türünden takas mekanizmaları geliştirmiştir.

Mart 2000 tarihinde gazetelerde çıkan bir habere göre çevre konusunda yaptıkları eylemlerle tanınan Greenpeace-Yeşil barış isimli INGO Shell petrol şirketine ait hisselerin bir kısmını satın alarak şirket yönetiminde söz sahibi olmayı hedeflemiş, şirketi güneş enerjisi ve diğer alternatif enerji alanlarında yatırıma zorlayarak çevreye verdikleri zararı azaltmanın yollarını bulmayı amaçlamıştır. Bu örnek, STK'ların ellerinde bulundurdukları finansman gücünü ve nüfuz kanallarını çeşitli yollardan nasıl oluşturduklarına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

d. 1932 Dünya Silahsızlanma Konferansına kadar uzanan bir gelenek uyarınca hükümetler arası zirveler artık STK formlarının gölgesinde kalmakta ve STK'ların oldukça güçlü olduğu hazırlık toplantılarından sonra olmaktadır. Bu açıdan belirli sorunları gidermek için her zaman hükümet etkinliğine gerek olmamaktadır.

Organizatör Mavrice Strang'un gayretli teşvikleri ile 1992 yılında Rio'da düzenlenen BM çevre konferansına 1400'ün üzerinde STK'yı temsilen 4000 kadar birey katılmıştır. Yine STK'lar 1993 Viyana İnsan Hakları Konferansında ve 1994'de Kahire'de yapılan Nüfus Konferansında önemli bir gövde gösterisi yapmıştır.

e. STK'lar özellikle yönetim kadrosunun olaya sempati ile yaklaştığı durumlarda, koruyucu rejimlerin geliştirilmesi alanında da katılım göstermişlerdir.

Örneğin, yeni imzalanan Çocuk Hakları Anlaşması, Dünya Çocuklarını Koruma Vakfı ve diğer STK temsilcilerinin, taslak aşamasına büyük katkıda bulunduğu bir çalışma grubu tarafından hazırlanmıştır.

1972 Stokholm Bildirgesi ve 1992 BİO Çeşitlilik Konvansiyonu, Uluslar Arası Doğayı Koruma Birliği tarafından hazırlanan taslakların geliştirilmesiyle hazırlanmıştır.

Mayıs 1990'da Bergen'de yapılan Avrupa Ekonomik Komisyonu Konferansına ait bir ön hazırlık konferansında, beş ayrı alanda belirlenen delegelere, çalışma süresince tam katılım hakkı verilmiş ve söz konusu oturumlarda STK liderleri başkan yardımcılığı görevini üstlenmişlerdir.

3.2. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ TÜRKİYE’DEKİ DURUMU VE KARAR ALMA SÜREÇLERİNE ETKİLERİ

3.2.1. ULUSLARARASI STK’LARIN TÜRKİYE’DEKİ BAĞLANTILARI

3.2.1.1. YASAL ÇERÇEVE

Türkiye’de yabancı vakıfların varlığına ilişkin izin işlemlerine bakıldığında başlangıçta bu işlemlerin Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Daha sonra da yabancı vakıflara faaliyet izni uzun süre Hazine Müsteşarlığı tarafından verilmiştir. Bunun nedeninin yabancı vakıfların Türkiye’de yürütecekleri faaliyetlerin giderlerinin vakıf merkezi tarafından karşılanması ve bunun için Türkiye aktarılan paraların “yabancı sermaye” niteliğinde görülmesidir. Yabancı sermayeye ilişkin işlemler önce DPT sonra da Hazine Müsteşarlığı tarafından yapıldığı için yabancı vakıflara verilen izinlerde bu kuruluşlar eliyle devreye sokulmuştur. Anavatan Partisi hükümetleri döneminde başlatılan ve sürdürülen bu uygulamalar bir yanıyla o dönemin pragmatist ve sermaye merkezli anlayışının bir ürünü olarak kabul edilebilir. Sonra ki hükümetlerde aynı uygulamayı sürdürmüşlerdir.

Konu kamuoyu gündemine taşındıktan sonra yabancı vakıfların Türkiye’deki faaliyetine ilişkin bir yasal boşluk olduğunun kabulü ile yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunun sonucunda ilk yapılan yasal düzenleme 03.08.2002 kabul tarihli 4771 sayılı yasa ile olmuştur. Bu yasa ile yabancı vakıfların Türkiye’de faaliyette bulunması için verilecek izin konusunda Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Hakkında 227 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)’ye Ek 3. maddeyi getiren 4771 sayılı 3 Ağustos 2002 tarihli yasanın 4. maddesine göre “yabancı vakıflarla ilgili izin prosedürünü tamamlama yükümlülüğü” Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir. İzin işlemi ise vakıflardan sorumlu Bakanlığın önerisi üzerine, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığının görüşleri alınarak Bakanlar Kurulu tarafından yapılacaktır.

Yapılan bu düzenleme hem yasa metninde yabancı vakıfların temsilcilik (irtibat bürosu) açmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmaması hem de izin Bakanlar Kurulu tarafından verilecek olmasının bürokratik işlemleri artıracığı gerekçesiyle bir kısım yabancı vakıflar tarafından eleştirilmiştir. Özellikle temsilcilik konusuyla ilgili Başbakanlığa ve ilgili bakanlıklara idari başvurular yapılmıştır. Hükümetin ilgili bakanlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Tüm bunların sonucunda hükümet yeni bir yasal düzenleme yapma gereği duymuştur.

Böylelikle 3 Ağustos 2002 tarihli yasal düzenleme hiç uygulanmadan yaklaşık bir yıl sonra 30.7.2003 tarihli 4963 sayılı yasa ile değiştirilmiştir (*Resmi Gazete Tarih : 07.08.2003 Sayı: 25192 (Asıl)*). Vakıflar Genel Müdürlüğü Hakkında 227 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)'ye Ek 3. maddeye getirilen yeni düzenlemeye göre; “Yabancı ülkelerde kurulmuş vakıflar, uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, karşılıklı olmak koşulu ile, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığı'nın izniyle Türkiye'de faaliyette bulunabilirler, temsilcilik kurabilirler, şube açabilirler, üst kuruluşlar kurabilirler, kurulmuş üst kuruluşlara katılabilirler veya kurulmuş vakıflarla işbirliği yapabilirler. Bu vakıflar, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflar hakkında uygulanan mevzuata tabidir .

Yapılan bu değişiklik, yabancı derneklerin Türkiye'deki faaliyetini düzenleyen 4778 sayılı yasa ile 2 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikler paralel hükümler içermektedir. Böylelikle yabancı vakıflar ve yabancı derneklerin Türkiye'de yapacakları faaliyetler benzer kurallara göre gerçekleşecektir.

İzin yetkisi İçişleri Bakanlığına verilmesini müteakip; Dernekler Daire Başkanlığı'nı kuran ve düzenleyen yönetmelikte 4.9.2003 tarihinde yapılan değişiklikler ile (*RG. 25219 Asıl*) yabancı vakıfların izin işlemleri için gerekli koşullar belirtilmiştir. Bahse konu yönetmelikle dernekler mevzuatında yapılan değişiklikten sonra 15.10.2002 tarihinde kurulan (*RG. 24907 Asıl*) Dernekler Daire Başkanlığı, yabancı vakıfların izin verme işlemlerini yürütecek makam olarak belirlenmiştir. Dernekler Daire Başkanlığı izin işlemlerini nasıl yürüteceğine ilişkin esasları içeren bir genelge hazırlığı içindedir. Bu günlerde yayınlanması beklenen bu genelgeden sonra yabancı vakıfların yeniden izin başvuruları yapmaları gerekecektir.

Dolayısıyla artık, yabancı vakıfların Türkiye’de faaliyetine ilişkin yasal boşluk tartışmaları sona ermiştir. Yasasıyla, yönetmeliğiyle ve genelgesiyle kapsamlı bir mevzuat söz konusudur. Aşağıdaki bölümde yer alan uluslar arası boyutlu Sivil Toplum Örgütleri listesi ülkemizde faaliyette bulunanların tamamını kapsamamakta olup, hakkında bilgi derlenebilenleri içermektedir.

3.2.1.2. USTK’LARIN TÜRKİYE BAĞLANTILARI VE FAALİYETLERİ*

3.2.1.2.1. İçişleri Bakanlığı İzniyle Kurulanlar

(a) **Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi** (<http://www.amnesty-turkiye.org/>) : Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), insan hakları için kampanyalar yürüten dünya çapında bir harekettir. Uluslararası Af Örgütü’nün vizyonu, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve diğer uluslararası insan hakları standartlarında belirtilen bütün insan haklarının herkes tarafından kullanıldığı bir dünyadır. Bu çerçevede UAÖ’nün misyonu, tüm insan haklarının geliştirilmesine yönelik çalışması kapsamında; fiziksel ve zihinsel bütünlük, ifade ve vicdan özgürlüğü ve ayrımcılığa uğramama haklarına yönelik ağır ihlallerin önlenmesi ve sona erdirilmesine odaklanmış araştırma ve eylem yapmaktır. Merkezi Londra’da bulunan ve Türkiye dahil 81 ülkede şubesi bulunan örgütün, 140’ı aşkın ülkede her yaş, meslek ve sosyal gruptan sayısı milyonlarla ifade edilen gönüllüsü bulunduğu belirtilmektedir. Örgütün ülkemizde geçmiş yıllarda gerçekleştirdiği bazı etkinlikler şöyle sıralanabilir;

- Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı
- Uluslararası Ceza Mahkemesi Seminerleri
- Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve İhtiyari Protokol Semineri
- Uluslararası Af Örgütü Seminerler Dizisi - 2 - Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Cedaw) Ve İhtiyari Protokol
- İnsan Hakları Aktivizmi (I)
- Forum “Uluslararası Ceza Mahkemesi”

---

* Bu bölümün yazılmasında Harp Akademileri K.lığı Milli Güvenlik Akademisi 55. Dönem müdavimleri 3. seminer grubu tarafından 2004 yılında yayınlanan Ülkemizdeki Sivil Toplum Kuruluşları kitabından faydalanılmıştır.

(b) Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği İstanbul Şubesi : Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği'nin (AICA) ilkesi, sanat alanında uluslararası işbirliği geliştirmek isteyen sanat eleştirmenlerini bir araya getirmektir. Bir disiplin olarak sanat eleştirisini tanıtmak ve metodolojisine katkıda bulunmak , sanat eleştirmenlerinin ahlaki ve profesyonel çıkarlarını korumak ve üyelerinin haklarını korumakta işbirliği yapmak, uluslararası toplantılar sağlayarak üyeleri arasında sürekli bağlantıları sağlamlaştırmak, uluslararası düzlemde plastik sanatlar alanında bilgi alışverişini kolaylaştırmak, kültürler arasında karşılıklı anlaşmaya katkıda bulunmak; geliştirmekte olan ülkelerle işbirliği yapmak amacındadır. Dernek Merkezi Paris'tedir.

(c) S.O.S Köpekli Arama Kurtarma Derneği (Bursa Şubesi) : Almanca adıyla “S.O.S Rettungshundestaffel E.V. Solingen” Avrupa’da kurulan ilk köpekli kurtarma ekibidir.

Derneğin amacı; her türlü doğal afet ve olağanüstü hallerde Arama- Kurtarma çalışmalarını yapabilmek, deprem felaketinden başka yangınlar, trafik kazaları, sel baskınları, heyelan, göçük, çığ düşmesi, dağda kaybolmalar, boğulmalar ve benzeri olaylara müdahale edebilmek, Arama-Kurtarma çalışmalarıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak ayrıca, Arama-Kurtarma çalışmalarında kullanılan insan kurtarma köpeklerini yetiştirmek ve eğitmektir.

Genel merkezi Almanya'nın Solingen kentinde bulunan Dernek, Türkiye'de Bursa ilinin Nilüfer İlçesinde S.O.S Deprem Kriz Merkezi olarak 2001 yılı ortalarında çalışmalarına başlamıştır. Aynı zamanda, Şişli Belediyesi ile yapılan protokol gereği Şişli Belediyesi sınırları içerisinde Doğal Afetler Eğitim Merkezi kurulum çalışmaları da devam etmektedir.

Almanya'nın Sivil Savunması THW ile yaptığı protokol doğrultusunda, Türkiye'deki ekibini ve Türkiye'de eğitim isteyen diğer Arama-Kurtarma ekiplerine gerekli eğitimin verilmesini hedeflemektedir. Bu çerçevede, öncelikle Bursa İl Sivil Savunma Müdürlüğü ile ortaklaşa eğitimler ile eğitim talebinde bulunan arama-kurtarma derneklerine eğitim başta olmak üzere gerekli araç ve gereçlerin sağlanması da amaçları dahilindedir.

(d) Uluslararası Amerikan Makine Mühendisleri Derneği (<http://www.asme.org/>) : The American Society of Mechanical Engineers (ASME) ,

1880 yılında ABD’nde bir grup önde gelen makine mühendisi tarafından, dünyada makine mühendisliği bilimi, sanatı ve tecrübesinin geliştirmek üzere kurulmuştur. Bugün çalışmaları araştırma, mesleki ve teknik gelişime yönelmiş bulunan ASME ‘nin 24,000’i öğrenci olmak üzere dünya çapında 125.000 üyesi bulunmaktadır.

Dernek halen dünyanın en büyük teknik yayın çalışmasını sürdürmekte, her yıl teknik konularda 30 konferans, 200 mesleki eğitim programı düzenleme ve birçok sanayi standardına imza atmaktadır.

ABD, Kanada ve Meksika’dan oluşan Kuzey Amerika bölgesinde 12 ana bölge mevcut olup, 1996 yılında Büyük Avrupa, Asya-Pasifik, Latin Amerika-Karayıpler ve Orta Doğu-Afrika’yı kapsayan 13 üncü bölge kurulmuştur. Türkiye Büyük Avrupa bölümü dahilinde değerlendirilmektedir.

Derneğin Türkiye’deki organize faaliyetleri temsilcilik düzeyinde 1991 yılında başlamış, 1997 yılındaki uluslar arası kongrede kurumlaşmasına karar verilmiş ve 99/12587 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla uluslar arası ASME Türkiye Bölümü resmen kurulmuştur. Mayıs 2003 itibarıyla 77 üyesi bulunan derneğin Orta Doğu Teknik, Boğaziçi, İstanbul Teknik, Marmara, Yeditepe ve Doğu Akdeniz Üniversitelerinde altı şubesi bulunmaktadır.

Amacı, Türkiye’de makina mühendisliği ile ilgili olarak, mühendislik bilimini, teknolojisini, sanatını ve mesleki uygulamalarını geliştirmek; araştırmaları teşvik etmek; mesleki eğitimin gelişimine destek vermek; standartları geliştirmek ve uygulamalarını yaygınlaştırmak; mühendisler ve diğer ilgili bireyler arasında ulusal ve uluslararası düzeyde bilgi iletişimini hızlandırmak; Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, Makina Mühendisleri Odası ve diğer ilgili kuruluşlarla işbirliği içinde mesleği geliştirmek, güçlendirmek ve yüceltmek olarak belirlenmiştir. Şube, amaçlarına ulaşmak üzere, Uluslararası ASME'nin ana merkez ve bölge kuruluşlarıyla işbirliği içinde, Türkiye’de dergiler, bültenler, kitaplar, standartlar ve benzerlerini yayımlar; konferanslar, seminerler, kongreler, paneller, bilimsel çalışmalar, toplantılar, geziler, sergiler düzenler; arşiv, kütüphane, teknik müze oluşturur; plan ve projeler yaptırır; yarışmalar açar.

(e) Hürriyetçi Türk Alman Dostluk Derneği (Ankara, Niğde, Antalya, Alanya, İstanbul, Elazığ, Bursa) : Almanya’da ilk Türk Dernekleri 1960’lı yıllarda kuruldu. Federal Almanya Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana, mevcut olan çok

az sayıdaki Türk-Alman Cemiyeti, genellikle Türk kültürünü tanıtmak ve Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla faaliyette bulunuyorlardı. Daha sonraları, farklı siyasi görüşlü çeşitli kuruluşlar meydana geldi. Almanya’da yaşayan ve siyasi çizginin ortasındaki görüşe sahip Türk ler , dernekler kurarak bir araya gelmiş ve Almanlar ile Türkler arasında dostane ilişkiler içinde bulunmayı amaçlıyorlardı.

Kısa adı” Hür Türk “olan Hürriyetçi Türk-Alman Dostluk Cemiyeti (Freiheitlich Türkisch-Deutscher Freundschaftsverein) eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in o zamanlar Genel Başkanı olduğu Adalet Partisi ile Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) partisi desteği ile Almanya’da kurulmuştur. Amaçları, Alman makamlarıyla ve işyerleri ile ilişki kurmak ve işbirliği yapmak, basın-yayın organlarıyla işbirliği yapmak suretiyle tanıtmaya faaliyetinde bulunmak ve bu amaçla bir enformasyon merkezi kurmak, dia ve film gösterileri aracılığı ile kültürel toplantılar yaparak, önemli kişilerin dostluklarını kazanmak, Türk ve Alman milletlerinin kültürel farklılıkları bakımından, karşılıklı kültürel tanıtmaya faaliyetlerinde bulunmak amacıyla ortaklaşa eğlenceler, gösteriler düzenlemek, özellikle genç Türk vatandaşlarının sosyal, pedagojik ve okul problemlerinin çözümünde kendilerine yardımcı olmak ve gerekli tavsiyelerde bulunmak, üyeler için gittikçe yaygın bir şekilde geliştirilmek üzere danışma servisleri kurmak ve karşılıklı gençlik mübadelesini etkin bir şekilde uygulamak olarak belirlenmiştir.

Kendisini hürriyetçi demokrasinin sembolü olarak tanımlayan Dernek aşırı sağa ve sola kapalı olduğunu belirtmektedir. Almanya’da 55 Türkiye’de 6 olmak üzere toplam 62 şubesi bulunan Derneğin henüz tüm bu şubeleri faal konumda değildir. Faaliyetleri arasında öğrenci değişim ve destek programları, araştırma, seminer ve toplantılar bulunmaktadır.

3.2.1.2.2. Diğer STK’lar

(a) Siyasi Olanlar :

(I) Friedrich Ebert Vakfı Türkiye Temsilciliği

Friedrich-Ebert-Vakfı, ilk Alman Cumhurbaşkanı Friedrich Ebert’in (1871- 1925) vasiyeti üzerine 1925 yılında kurulmuştur. Kâr amacı gütmeyen, kamu

yararına çalışan, bağımsız ve özel bir kültür kurumu olan Friedrich Ebert Vakfı, çalışmalarıyla demokrasi düşüncesinin ve temel demokratik değerlerin yerleşmesine ve gelişmesine katkıda bulunmayı amaç edinmiştir. Vakıf dünyanın yüzden fazla ülkesindeki ortaklarıyla uluslar arası çalışmalar ekseninde bütünleşmektedir. Bu ülkelerin birçoğunda vakıf temsilcileri kendi büroları aracılığıyla demokratik gelişme ve kalkınma süreciyle barışa katkı sunmaya çalışmaktadır. Alman Sosyal Demokrat Partisine yakın bir vakıftır.

Vakfın çalışma programında yer alan projeler büyük ölçüde kamu finansmanı ile karşılanmaktadır. Friedrich-Ebert-Vakfı'nın üstlenmiş olduğu görevler şöyledir :

- Demokratik bir anlayış içinde yaşamın değişik alanlarındaki yetişkinlere yönelik politik ve toplumsal içerikli eğitim programları geliştirmek,
- Uluslararası yakınlaşmanın ve işbirliğinin geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Yurt içinde ve yurtdışında üstün yetenekli öğrencilere ve genç bilim insanlarına burs sağlayarak, onların akademik çalışmalarına destek olmak;

Vakıf kendi kurumları bünyesinde bilimsel araştırmaların yanı sıra diğer bilimsel kurumların çalışmalarına da destek vermektedir.

Vakıf faaliyet alanları içinde: Almanya'daki eğitim merkezlerinde çeşitli konularda politik eğitim hizmetleri vermek, özellikle Kuzey-Güney ülkeleri, Avrupa ülkeleri ve Avrupa-A.B.D arasında gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde toplumsal diyalog yollarının açılması ve derinleştirilmesi için destek sağlamak, toplumsal eğitim ve uygulamaya dönük araştırma ve bilimsel danışmanlık hizmetlerinin desteklenmesi amacıyla sendikacılık, politika, ekonomi, bilim ve kültür alanlarındaki aktörlerle işbirliği yapmak ve toplumsal tarih, ekonomi politikaları, işgücü ve yabancılarla ilgili konularda bilimsel açıdan bir temel oluşturacak araştırmaları desteklemek yer almaktadır.

İdare merkezleri Bonn'da ve Berlin'de bulunan Friedrich Ebert Vakfı Türkiye'deki faaliyetlerini 1988 yılından bu yana merkezi İstanbul'da bulunan bir irtibat bürosu ile sürdürmekte; ayrıca, 1996 yılından bu yana, Ankara'da bu ofise bağlı bir birim ile temsil edilmektedir.

Vakfın Türkiye'deki faaliyetlerinin amaçları, gerek Türk-Alman ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlara, gerekse Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının sorunlarına dikkat çekerek, hem Türk hem Alman kamuoyunda bu konularda duyarlılık yaratmak

olarak belirtilmektedir. Almanya'da yaşayan Türk kökenli vatandaşlar ile Alman vatandaşları arasındaki ilişkilerin niteliğinin Türk-Alman ilişkileri üzerinde belirleyici rol oynadığı inancından hareketle, bu konu çalışmalarının en önemli noktalarından birini oluşturmaktadır. Türkiye ve Almanya'dan olduğu kadar, Avrupa'nın diğer ülkelerinden de gelen üst düzey politikacıları, uzmanları ve gazetecileri, bir diyalog sürecine dahil ederek karşılıklı anlayışın güçlenmesine ve önyargıların ortadan kaldırılmasına yönelik katkılar vermeyi hedeflemektedir.

Ayrıca, çalışmalarıyla ülkenin ekonomik, sosyal ve politik sorunlarının çözümüne yönelik çeşitli önerilerin hazırlanmasına yardımcı olmayı, bu tür reform önerilerini konuyla ilgilenen kamuoyunun görüşlerine sunarak bir tartışma zemininin yaratılması da amaçları arasındadır. Diğer taraftan, Türk sendikalarının Alman ve Avrupa sendika örgütleri ile ulusal ve uluslararası düzeyde yakınlaşmalarına katkı sağlamayı ve vakıf büroları arasındaki iletişim ağı yardımıyla partnerleri arasında diyalog olanaklarını geliştirmeyi hedeflemektedir.

Faaliyetlerinden bazıları şöyledir; Türk-Alman ilişkilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, son yıllarda, ikili ilişkilerde karşılaşılan sorunların çözümü için ortak bir politika oluşturulmak üzere, iki ülkeden parlamenterlerin katıldıkları ve sırasıyla Türkiye'de ve Almanya'da gerçekleştirilen Türk-Alman Parlamenterler Toplantıları'nı düzenlemektedir. Belirli aralıklarla, üst düzey Türk ve yabancı politikacıların katıldıkları, Türkiye ve Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle olan ilişkileriyle ilgili siyasi konuların ele alınıp tartışıldığı uluslararası seminer ve konferanslar tertiplemektedir. 1990 yılından bu yana düzenlediği "Sosyal Demokrasi Ankara Forumu" başlıklı toplantılar dizisi çerçevesinde Alman politikacıları, Almanya'nın sosyal, ekonomik ve politik sorunlarına ilişkin görüş ve yaklaşımlarını dile getirmekte ve seminer katılımcıları ile birlikte tartışmaktadırlar. Friedrich Ebert Vakfı'nın Türk kamuoyunda en tanınan "ürünü" şüphesiz, Ekonomi Forumu adı altında düzenlenen toplantılar dizisidir. Bu toplantılarda parlamento, bakanlıklar, üniversiteler ile sendika ve sivil toplum kuruluşlarından yaklaşık yirmi kadar temsilci, ekonomik, sosyal ve politik konuları tartışarak, çözüm önerileri oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu toplantıların ardından, toplantı sonuçları bir yayın dizisi çerçevesinde kamuoyunun dikkatine sunulmaktadır.

Toplantı ve konferansların yanı sıra, Vakfın diğer önemli faaliyet alanı da, bilimsel araştırma projelerine destek vermektir. Her yıl, birlikte çalıştığı kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarını inceleyen yaklaşık sekiz ile on bilimsel araştırma projesine destek sağlamaktadır. Ekonomi Forumu toplantılarının ve bilimsel araştırma projelerinin sonuçları kitapçıklar halinde yayınlanıp Türk kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. (Yılda ortalama olarak 6-10 kitapçık yayınlanmaktadır).

(II) Konrad Adenauer Vakfı Temsilciliği

Temel amacı; Barışı ve özgürlüğü kollamak, demokrasiyi ve insan haklarını yaşama geçirmek, kendi kendine yardım olanaklarını güçlendirerek yoksulluğa karşı savaşmak ve doğal yaşam kaynaklarını korumak olarak belirtilmektedir. Alman Hıristiyan Demokrat Partisi'ne yakın bir vakıftır. Merkezi Almanya'nın Bonn kenti yakınlarındaki Saint Augustin şehrinde yer almaktadır.

Vakıf, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğünün güvence altına alınması için yapılacak reformları, parlamentoların kurulması ve işlerlik kazanmasını, çevreye saygılı bir sosyal piyasa ekonomisi doğrultusunda gerçekleştirebilecek her tür ekonomik, sosyal ve çevreci reformu, yurttaşlık eğitimini, kalkınmaya ivme kazandıran çerçeve şartlarını olumlu etkileyebilecek toplumsal grupların, kuruluşların örgütlenmesini destekler.

Konrad Adenauer Vakfı'nın uluslararası planda düzenlediği toplantıların gündeminde, öteki dinler ve kültürlerle sürdürülen ve temelinde değerlerin ele alındığı, bölgesel işbirliği ve entegrasyon, dünyanın çeşitli yerlerinde yeniden güncellik kazanan güvenlik politikası sorunlarının tartışılması gibi konular yer alır. Danışmanlık ve eğitim programlarına, yayın faaliyetlerine, eğitim malzemesi teminine, siyasi bilimler, toplum bilimleri ve ekonomi alanlarında bilimsel araştırmalara destek verir.

Hedeflerini gerçekleştirebilmek için Konrad Adenauer Vakfı, 35 yılı aşkın bir süredir dünyanın her tarafında partnerleri ile birlikte çaba göstermektedir. Yurtdışında görev yapan personeli Afrika, Asya, Avrupa, Latin Amerika, Ortadoğu ve Kuzey Amerika'nın yüzden fazla ülkesinde 200'ün üstünde proje ve programı koordine etmektedir.

Türkiye’de 1983 yılından beri aktif olan Konrad Adenauer Vakfı, Türkiye’de demokratik istikrara ve demokrasinin gelişmesine hizmet eden, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne politik ve ekonomik entegrasyonuna katkıda bulunan her tür faaliyeti ve kurumu destekler. Konrad Adenauer Vakfı’nın (KAV) uluslararası çalışmalarında Türkiye, tarihi Türk-Alman dostluğu nedeniyle odak noktası konumunda olup, Vakıf bu dostluğu güçlendirme ve geliştirme arzusundadır.

Türkiye’deki faaliyet amaç ve çalışmaları şöyle özetlenebilir; en alttaki demokratik karar organları olan şehir ve belediye meclislerinin güçlendirilmesi, bu suretle vatandaşların katılımını da daha iyi bir duruma getirilebilmektir. İyi bir yerel politika demokrasiye olan güveni artırır. KAV bu alanda, yerel yönetimlerin çatı organizasyonları olarak kurulmuş ve şu anda 3.216 belediyenin üye olduğu Türk Belediyeler Birliği Derneği (TBBD) ile birlikte çalışmaktadır. TBBD’deki çalışmaların ağırlık noktasını, görevli mahalli memurlarla, ileride görev alacak memur adaylarının yetiştirilmeleri ve geliştirilmeleri. belediyelerin güçlendirilmesi ve idarenin merkeziyetçilikten arındırılması oluşturmaktadır. Hukuk Devletinin, demokratik düzenin ve sorumluluğunun bilincinde, angaje olmuş vatandaşlar ve STK’yle ve çoğulcu bir sivil toplumun oluşması. bunların yaygınlaşması ve güçlenmesi. KAV bu yolda 1987’de kurulmuş olan Türk Demokrasi Vakfı (TDV) ile birlikte çalışmaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin güçlendirilmesi için Türkiye Orta Ölçekli Sanayici ve Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı (TOSYÖV) ile işbirliği yapmaktadır. Kendisini Türkiye’deki basın ve fikir özgürlüğüne bir şekilde adanmış, mahalli medyanın ve onların gazeteci mensuplarının güçlendirilmesi için seminerler düzenleyen Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC) ile işbirliği yapmaktadır. KAV, Türkiye ve Avrupa’yı yakından ilgilendiren meseleler üzerinde, her yıl birçok konferans, seminer, work shop ve sempozyum düzenlemektedir. Vakıf, araştırma projelerine destek vermekte, yayınlar çıkarmakta, Türk yayıncılarını Almanya’ya ziyarete davet etmekte ve Almanya’da doktora yapılmasına yönelik burslar vermektedir. Vakfın 2002 sonu ve 2003 yılı içerisinde Türkiye’de düzenlediği ulusal/uluslar arası boyuttaki konferans ve seminer konuları şunlardır :

- Avrupa’da Sağ Popülizmi - Demokrasi için bir tehlike mi, yoksa bir katkı mı?

- Irak Savaşı Sonrası Orta Doğu'da Dış ve Güvenlik Politikalarındaki Gelişmeler
- Türk ve Alman Ekonomisinin Yapısal Sorunları ve Çözümler-Avrupa Güvenlik Politikasından Yeni Beklentiler-Avrupa için bir Anayasa- Alman, Fransız ve Türk Düşünceleri
- Parlamento Seçimlerinden Sonra Almanya ve Türkiye Devlet ve Din İlişkileri
- Farklı Modeller, Konseptler ve Tecrübeler-Türkiye ve Almanya'da İslam ve İslamcılık.

(III) Heinrich Böll Vakfı Türkiye İrtibat Bürosu

Alman Yeşiller Partisi'nin bağlı kuruluşu konumunda olan vakıf, yasal olarak bağımsız olup 1997 yılında Buntstift (Göttingen), Frauen-Anstiftung (Hamburg) ve Heinrich-Böll-Stiftung (Köln) adlı vakıfların birleşmesiyle oluşturulmuştur .

Merkezi Berlin'de Hackesche Höfe'de bulunan vakfın temel amacı ; “Almanya içinde ve dışında siyasi eğitimi destekleyerek demokratik katılım, sosyo-politik aktivite ve kültürler arası anlayışın gelişimine katkıda bulunmak” olarak belirtilmektedir. Vakıf ayrıca, bilim, araştırma, sanat, kültür ve gelişimci işbirliğine destek vermektedir.

Vakfın faaliyetlerini ekoloji, demokrasi, dayanışma ve şiddet karşıtı eğilimlerin temel siyasi öğeleri şekillendirmekte, herşeyden önce vatandaşların siyasete katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır.

Heinrich Böll Vakfı temel ilkeler ve güncel konularla ilgili olarak tartışma odağı olmayı ve sosyo-politik reformlara katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmaları gelişimci işbirliği ve uluslar arası siyaset alanlarında yoğunlaşmakta olup, halen 60 ülkede 130 projeye destek vermektedir.

Türkiye bürosunun amacı çevre, kadın, sivil toplum ve benzeri toplumsal, bilimsel ve kültürel alanlarda çeşitli kuruluşlarla seminer, sempozyum vb. çalışmalar ve araştırmalar yapmak; başta Almanya olmak üzere özellikle Avrupa ülkelerindeki benzer konularda çalışan kişi ve kuruluşlarla çalışma konularıyla ilgili bilgi alışverişinde bulunmaktır.

Bu çerçevede, insan hakları, barış, kültürel değişim ve kadın hakları konularında Almanya’da seminerler düzenlenmektedir. Bu seminerlere her iki ülkeden siyasetçiler, insan ve kadın hakları savunucuları ve barış yanlıları katılmaktadır. Türkiye bürosunun faaliyetlerinin çeşitli kişi ve kuruluşla bağlantı açısından olumlu sonuçlar ve yeni projeler yarattığı belirtilmektedir

(IV) Friedrich Naumann Vakfı

Vakıf liberal politikayı savunmakta olup, hayatın her aşamasında ve dünyanın her yerinde düşünce ve davranış özgürlüğünden yanadır. Bu özgürlüğün de mümkün olduğu kadar insan kazanmakla elde edilebileceği inancındadır. Merkezi Potsdam-Babelsberg/Almanya’dadır.

Açık bir toplumda tüm vatandaşların özgürce birlikte yaşaması gerektiğini, diğer insani değerlerin özgürlük olmadan gerçekleşmeyeceğini ve her insanın kendisini geliştirebilmek için özgürlüğe ihtiyacı olduğunu vurgulamaktadır.

Liberalizm ve demokrasi ülküsü için sadece özgürlüğün ne demek olduğunu bilenlerin mücadele edebileceği ve siyasi amaçlara onları anlayanların ulaşabileceği inancıyla, dünyanın 80 ülkesindeki partnerleriyle insanların bilinç ve davranış biçimini değiştirmeye çalışmaktadır.

(b) İşçi Sendikaları :

(I) Cam, Çimento, Toprak, Seramik Sanayi İşçileri Sendikası (Kristal-İş)’in Amacı: Çalışma ilişkilerinde üyelerinin ekonomik, sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: ICEM

(II) Türkiye Denizciler Sendikası’nın Amacı: Deniz işkolundaki deniz emekçilerinin hak ve çıkarlarını savunmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: ITF

(III) Türkiye Orman İşçileri Sendikası’nın Amacı: Orman sektöründeki üyelerinin hak ve çıkarlarını koruyarak geliştirmek. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: IFBWW

(IV) Türkiye Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası’nın Amacı: Üyelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını korumak, geliştirmek. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: ABF

(V) Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası'nın Amacı: Üyelerinin ekonomik, sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek; yaptıkları işe uygun ücret almalarına, beden ve ruh sağlıklarının korunup, gelişmesine, geleceğe güvenle bakmalarını sağlamak; sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesine gayret etmek. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: PSI'ya üye işçi kuruluşları;Bağımsız Türk Cumhuriyetleri'ndeki İşçi Kuruluşları.

(VI) Türkiye Belediyeler ve Genel Hizmetler İşçileri Sendikası'nın Amacı: Demokratik kitle sendikacılığını savunmak, gerekeni ifa etmek. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: ICEF

(c) **Baskı Grupları :**

(I) **Elsa Avrupa Genç Hukukçular Derneği (ELSA) :**Avrupa Genç Hukukçular Derneği ELSA (The European Law Students' Association) uluslar arası, bağımsız, siyaset dışı, kar amacı taşımayan, öğrenciler tarafından öğrenciler için idare edilen bir örgüt olarak tanımlanmaktadır. Dernek üyeleri hukuka ve uluslar arası konulara ilgi duyan öğrenci ve mezunlardan oluşmaktadır.

Avusturya, Macaristan, Polonya ve Batı Almanya hukuk öğrencileri tarafından 1981 yılında kurulan dernek, 25000 üyesiyle bugün dünyanın en büyük bağımsız hukuk öğrencileri birliği niteliğinde olup, ülkemiz dahil 39 Avrupa ülkesinde 200 üniversiteyi kapsayan bir ağ kurmuş durumdadır. Kuzey Amerika, Japonya, Avustralya, Güney Afrika ve Fildişi Sahilleri'nde faaliyette bulunan benzer amaçlı öğrenci örgütleriyle de işbirliği içindedir.

ELSA'nın yürüttüğü en önemli faaliyet STEP adı verilen stajyer öğrenci değişim programıdır. Bu çerçevede öğrenciler yabancı bir ülkede, iki hafta ile 18 ay arasında değişen dönemlerde, hukuk ile ilgili her alanda; kamu kurum/kuruluşları, mahkemeler, avukatlık/danışmanlık firmaları, bankalar veya uluslar arası örgütlerde staj imkanı bulmaktadır. Bu program sayesinde hukuk öğrencileri bir yandan başka bir ülkenin hukuk altyapısı ve uygulamaları hakkında yerinde tecrübe edinirken, diğer yandan o ülkenin kültürü ile tanışma fırsatını bulmaktadır. Her yıl ELSA tüm Avrupa'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde yaklaşık 450 staj olanağı yaratmaktadır.

ELSA TÜRKİYE 29 Nisan 1991'de ELSA Avrupa Genç Hukukçular Derneği adı ile İstanbul'da kurulmuştur. Ekim 1996'da İzmir Şubesi, Aralık 1996'da da Ankara Şubesi kurulmuştur. Dernek Genel Merkeze (ELSA Türkiye) bağlı üç şube (İstanbul, Ankara, İzmir) şeklinde örgütlenmiş olup, halen 600'e yakın üyesi vardır.

Derneğin amacı, genç hukukçuların Türk Hukuk Sistemi ve başta Kıt'a Avrupası ve Anglo-Sakson Hukuk Sistemleri olmak üzere, farklı hukuk sistemleri hakkında bilgilerini genişletmelerine ve kişisel gelişimlerine yardımcı olmak, hukuk bilimi ve mesleki çalışma alanlarında işbirliği yoluyla genç hukukçular arasında karşılıklı anlayış, bilgi alışverişi ve kişisel temasların gelişmesini sağlamak ve desteklemektir. Bu doğrultuda dernek, çağın gerektirdiği mesleki niteliklere sahip, güncel gelişme ve yenilikleri kavramış, yetenekli hukukçuların yetişmesine katkıda bulunmayı temel hedef olarak saptamıştır.

Faaliyetleri arasında, çeşitli seminer ve konferanslar, makale yarışmaları, eğitim programları olan Derneğin ulusal anlamdaki en büyük faaliyetlerinden biri, 2004 yılında dördüncüsü düzenlenecek "Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Kurgusal Duruşma Yarışması"dır. Bu yarışmada, amaç hukuk öğrencilerinin bir davayı gerçek hayattaki gibi görüşmeleri ve okulu bitirince karşılaşacakları hayata hazırlanmalarınıdır.

(II) GAP Belediyeler Birliği : Amacı belediyeler arasında koordinasyon sağlamak, hizmet ve eğitim çalışmaları yapmak, iktidar nezdinde baskı grubu oluşturmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: Mediterranean Urban Economic Development Network (MED.URBS.ED.NET.)

(III) Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre İçin Sağlıkçılar Derneği: Amacı nükleer savaş ve her türlü silahlanma başta olmak üzere insan sağlığına, yaşamına, çevreye, zarar veren, insanlığın geleceğini tehdit eden etken, olaylar hakkında kamuoyunu aydınlatmak, uyarmak, bu etki ve olaylara karşı çalışmalar yaparak insanın, çevrenin, dünya barışının korunmasına katkıda bulunmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: IPPNW

(IV) Türk Kooperatifçilik Kurumu : Amacı kooperatifçilik düşüncesini nazari ve uygulamalı olarak yaymak, ilmi araştırmalar yapmak veya yaptırmak, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına kooperatifçilik ruh ve zihniyetini aşılama, Türk kooperatifçilik hareketinin gelişmesini sağlayıcı faaliyetler yapmak ve desteklemek. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: ICA,URU

(V) Türk Parlamenterler Birliği: Amacı TBMM'de ve Yasama Meclisleri'nde üye olarak görev yapmış ve yapmakta olan parlamenterler arasında dostluğu, sosyal, kültürel, fikri ve manevi dayanışmayı sağlamak; bilgi ve deneyimlerinden toplumu yararlandırmak için bilimsel ve kültürel faaliyette bulunarak, siyasal kültür ortamının gelişmesini, parlamento geleneklerinin yerleşmesini ve demokrasimizin güçlenip devamlılığını temin etmek. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: Avrupa Konseyi üyesi Eski Parlamenterler Avrupa Derneği.

(VI) Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı : Amacı Vakıf ve derneklerin ulusal ve uluslararası düzeyde bağımsız bir sektör olarak gelişmesine katkıda bulunmak, siyasal irade üzerinde etki grubu oluşturmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: Avrupa Vakıflar Merkezi (ECF).

(VII) Şark Enstitüsü (Orient Institute) : Şark Enstitüsü 1961'de DMG (Alman Şarkiyat Enstitüsü) tarafından Beyrut'ta kurulmuştur. Enstitü mali olarak Federal Alman Hükümeti (Eğitim ve Araştırma Bakanlığı) tarafından desteklenmekte, Fritz-Thyssen Vakfı, Volkswagen Vakfı ve bilimsel araştırmaları destekleyen diğer kurumlardan da ek fonlar sağlanmaktadır.

Altmışların ve yetmişlerin canlı Beyrut metropolundaki akademik ve entelektüel hayatın bir parçası olarak kurumlaşan enstitüdeki araştırma ortamı, Lübnan iç savaşıyla tehlikeye girmiş, Enstitü önemli bir maddi hasar almasa da, bilimsel kadro 1987'de İstanbul'a taşınmak üzere Beyrut'u terk etmek zorunda kalmıştır.

Enstitü Türkiye'de Arap ve İslam araştırmalarını sürdürürken, Türk, Osmanlı ve Orta Asya konularını yeni bir ilgi odağı haline getirmiştir.1994 Ağustosunda Enstitü tekrar bütün etkinlik alanını Beyrut'a taşımış olup, o tarihten bu yana İstanbul

Şubesi Türk ve Osmanlı araştırmaları merkezi olarak çalışmaktadır. Her iki Şube de, yurtdişından gelen araştırmacıların yerli meslektaşlarıyla buluşmaları için bir forum olarak hizmet vermektedir.

Enstitü gerçekleştirmeye çalıştığı amaçlar: araştırma ve dokümantasyon çalışması yürütmek, bilimsel kişi ve kuruluşlar arasında diyalog, işbirliği ve alişveriş forumu oluşturmak, Orta Doğu üzerine araştırma projeleri ve konferanslar gerçekleştirmek, klasik metinlerin açıklamalı hallerinin ve çeşitli akademik araştırma dizilerini yayınlamak, misafir araştırmacılara çalışma olanakları sunmak, bilimsel araştırmacılara arşivlerden ve uzman kütüphanelerden bilimsel malzeme sağlamak ve şarkiyatılık alanında uzmanlaşmış bir kütüphane yaratmak ve yaşatmak olarak sıralanabilir. Temel araştırma alanları ise: Yakındoğu toplumlarının kütürü, kentleşme sorunları, Yakın Doğu ve Orta Asya din, dil ve edebiyat yapısı, İşlam'da sözlü ve yazılı gelenekler olarak özetlenebilir.

CERMOC (Centre d'Etudes et Recherches sur le Moyen-Orient Contemporain; Beyrouth), IFEAD (Institut Français d'Etudes Arabes à Damas) ve IFEA (Institut Français d'Etudes Anatoliennes, İstanbul) ile işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin himayesinde "Komünel Yaşam – Paylaşılan/Bölünen Bellek: Bir Akdeniz Laboratuvarı olarak Beyrut" adlı Alman–Fransız araştırma programı, CERMOC'la birlikte başlatılıp yürütölmüştür. Bu proje Avrupa Birliği'nin MEDA–programınca desteklenmiştir.

Bir başka proje, "Le nationalisme turc face l'europe" (Türk milliyetçiliği Avrupa ile karşı karşıya) IFEA ile oluşturulmuştur. Bu proje de AB'nin MEDA–programından destek almıştır.

Enstitü halen dört dizi yayınlamaktadır: 1) Bibliotheca Islamica (BI), ortaçağ Arap–İşlam metinlerinin açıklamalı edisyonları- 2) Beirut Texte und Studien (BTS), Beyrut ve İstanbul'da Avrupa dillerinde yayınlanan, bir dizi araştırma- 3) Beirut Texte und Studien: Türkische Welten, Enstitü'nün İstanbul Şubesi tarafından

yayınlanmaktadır-4) Beiruter Texte und Studien: Iranische Welten, Enstitü'nün İstanbul şubesi tarafından yayınlanmaktadır.

Bunların yanı sıra, Beiruter Blätter (Beirut) / Istanbuler Almanach (İstanbul), hem akademisyenleri hem de aydın kamuoyunu hedefleyen, Enstitü'nün çalışmalarını ve Türkiye'deki/Lübnan'daki entelektüel gelişmeleri kapsayan yıllıklar ile zaman zaman Zokak el-Blat(t) (Beirut) / Pera Blätter (Istanbul) araştırma makaleleri yayınlanmaktadır.

(VIII) Alman Arkeoloji Enstitüsü (Deutsches Archäologisches Institut) : Merkezi Berlin'de bulunan Enstitü, Alman Dışişleri Bakanlığı'nın desteğiyle faaliyetlerini sürdürmekte olup, çeşitli kazı, araştırma, kongre, gezi, yayın ve uluslar arası bilimsel çalışmalar gerçekleştirmektedir. Almanya'daki dört şubesinin dışında, Türkiye, İspanya, İtalya, Yunanistan, İran, Irak, Suriye, Mısır ve Yemen'de de birimleri mevcuttur.

Daha önce Batı Anadolu kıyılarındaki kazılara istasyon görevindeki öncüleri olan İstanbul Şubesi, Enstitü'nün yüzüncü yılı vesilesiyle 1929'da kurulmuştur. Şube 1989 yılından beri eski Alman Büyükelçiliği binasında hizmet vermektedir. Görev alanını Anadolu'nun tarih öncesi çağlarından Osmanlı dönemi'ne kadar olan süreyi kapsayan araştırma projeleri oluşturmaktadır.

Halen, Ulubey/Uşak, Didim, Gürcütepe, Hasankeyf, Hattuşa/Boğazköy, Karatepe/Osmaniye, Bergama, Menderes Ovası, Kozan/Adana, Göbeklitepe/Şanlıurfa, Harran Ovası/Şanlıurfa, çeşitli araştırma ve kazı çalışmaları yürütmektedir.

Her yıl [Istanbuler Mitteilungen](#), Beihefte ve Istanbuler Forschungen adları altında süreli yayınlar ve özel yayınlar çıkarmaktadır. Diğer taraftan, kış sezonunda yerli ve yabancı bilim adamlarını davet ederek ilgililere güncel çalışmaların tanıtıldığı bir dizi konferans düzenlemektedir. Özellikle genç araştırmacıların yeni çalışma sonuçlarını tartışabilecekleri Enstitü Kollokyumu denilen ikinci konferans dizisi düzenlemektedir. Ayrıca, Enstitü görevlileri tarafından ilkbaharda, kentin semtlerine, anıtlarına ve müzelerine düzenli geziler tertiplenmektedir.

(IX) İsveç Araştırma Enstitüsü(Swedish Research Institute) : Enstitü 1962 yılında Türkiye’de çalışma yapan bilim adamı ve akademisyenlere yardımcı olmak amacıyla kurulmuş olup, 1976 yılından bu yana İsveç hükümetinin finansal desteği ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

Akdeniz bölgesinde Türkiye dışında Roma (1925), Atina (1948) ve İskenderiye (2000) olmak üzere üç ülkede merkez bulunan Enstitü çok branşlı bir amaca hizmet etmektedir. Türkiye’deki akademik çalışmaları, Doğu ve yakın Doğu edebiyatı, dil yapısı, arkeolojik altyapısı, sanat tarihi, Klasik ve Bizans dönemleri ve sosyal bilimlerin çeşitli dalları üzerine yoğunlaşmaktadır. Enstitünün faaliyetleri yıllık burslar, dersler, seminerler, konferanslar, sergi ve akademik yayınlardan oluşmaktadır.

(X) Junior Chamber (JC) Türkiye : Junior Chamber International (JCI) üyelerinin liderlik, girişimcilik vasıflarını geliştirerek yaşadıkları toplumda pozitif değişimi gerçekleştirmeye katkıda bulunmayı amaçlayan bir dernektir. Mexico City’de 1944’te kurulan Junior Chamber International halen 123 ülkede, 5.700 yerel organizasyonu ve 500.000’ini aşkın üyesi ile tüm kıtalarda aktif faaliyet göstermektedir. Genel Merkezi Amerika Birleşik Devletleri’nin Missouri eyaletindedir.

Üyeleri (Jaycee’ler) yaşları 18-40 arasında değişen orta ve üst düzey profesyonel ve girişimcilerdir. Üyelerin ortak tanımı takım çalışmasına yatkın, kendini yetiştirmek isteyen, gerek iş gerekse sosyal bazda uluslararası açılımı olan gençlerdir.

Türkiye’de 1988 yılında kurulmuş olup, halen 14 şube ve 550 üyesiyle çalışmalarını sürdürmektedir. JC-Kuzey Kıbrıs, KKTC’nin henüz tanınmamış bir devlet olması nedeniyle JCI’da alınan bir kararla JC-Türkiye’nin bir şubesi olarak bağlantılı şube (Affiliated Lom) statüsünde dünyaya açılmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedir. Junior Chamber üyelerine aktif görev alarak liderlik becerilerini geliştirebilecek dört faaliyet alanı sunmaktadır: Bireysel gelişim, toplumsal faaliyetler, uluslararası ilişkiler ve iş dünyası.

Bireysel Gelişim: “Yaparak öğrenme” ve “örnek liderlik” hedeflerine odaklanmıştır. JCI’ın halen dünyada ülkelerinde tanınmış 40.000 eğitimcisi bulunmaktadır. Her ay eğitim seminerleri düzenlemekte ve üyelerini eğitim vermeye teşvik etmektedir. Eğitimler toplum önünde konuşma, takım çalışması, münazara teknikleri, iletişim gibi üyelerimizin hem profesyonel hem de özel hayatlarında kullanabilecekleri becerileri kazandıracak konu başlıklarını içermektedir. Türkiye'deki şubeler tarafından düzenlenen bazı projeler şunlardır; Uluslararası Bireysel Gelişim Zirvesi Eğitim Forumu, Münazara Eğitim ve Yarışması, Toplum Önünde Konuşma Eğitim ve Yarışması, Eğitimcinin Eğitimi Programı.

Uluslararası İlişkiler: Her yıl yapılan bölge konferansı ve dünya kongrelerinde aynı vizyonda ortak değerler ve heyecanı paylaşan binlerce Jaycee bir hafta boyunca aynı salonda eğitim alıp, kalıcı arkadaşlıklar kurabilme fırsatı ve iş imkanları yaratabilme imkanı bulmaktadır. Bu çerçevede, 2002 yılı JCI Avrupa Bölge Konferansı İstanbul’da gerçekleştirilmiştir.

Toplumsal Faaliyetler: Toplumda pozitif değişimi sağlamayı amaçlayan çeşitli projelerdir. Türkiye'deki şubeler tarafından düzenlenen bazı projeler şunlardır: Her sene dallarında yaptıkları çalışmalarda en başarılı 10 Türk gencini ortaya çıkararak topluma kazandırmak, çalışmalarını uluslararası platforma taşımak ve yaşadıkları toplumda pozitif değişimi gerçekleştirmeye teşvik etmek amacıyla seçilen “En Başarılı On Genç” projesi; Çocuklara yönelik eski unutulmuş oyunları canlandırmayı amaçlayan “Uçurtma Şenliği”; İş Dünyası veya kişisel gelişim ile ilgili eğitimleri kapsayan, şubeler arası iletişimi artırmayı amaçlayan uluslar arası Ayvalık Şenliği.

İş Dünyası: Üyeler yurt içinde National Business Network (NBN), uluslararası boyutta 500,000 Jaycee’nin üye olduğu International Business Work (IBN) sayesinde aralarında ticaret ve iş ortaklığı fırsatı bulabilmektedir, bağlantıları daha geniş çaplı ve güvenilir standartlarda gelişmektedir. Ayrıca, her ay iş dünyasından deneyimli kişiler tecrübe ve başarıya giden yolda deneyimlerini üyelerle paylaşmaktadır.

UNICEF, ICC, EUROCHAMBERS, AIESEC, WHO, CARE gibi birçok uluslararası kuruluşla işbirliği anlaşmaları bulunan derneğin dünya çapında tanınmış

üyelerinden bazıları şunlardır: Kofi Annan (BM Genel Sekreteri), Jacques Chirac (Fransa Cumhurbaşkanı), Gerald Ford (ABD Başkanı), Lyndon B. Johnson (ABD Başkanı) Richard Nixon (ABD Başkanı) Valerie Giscard Estaing (Fransa Cumhurbaşkanı), Willy de Clerk (AT Komisyon Başkanı), Yasuhiro Nakasone (Japon Başbakanı), Paul Schalter (Danimarka Başbakanı).

(XI) Avrupa Gençlik Forumu Derneği : AEGEE (Association des Etats Généraux des Etudiants de l'Europe-Avrupa Öğrencileri Genel Forumu) üyeleri Avrupalı üniversite öğrencilerinden oluşan, ekonomik ve politik bakımdan bağımsız, uluslararası bir gençlik örgütü olarak, Nisan 1985'te Paris'te bir grup öğrenci tarafından kurulmuştur. AEGEE, Mitterand, Barré, d'Estaing, Chirac, Weizsaecker, Thatcher, Andreotti, Kohl, Gonzales gibi politikacıların yanı sıra Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, AGİT gibi kurumların da desteğini alarak kısa zamanda genişlemiştir. Bugün AEGEE, Avrupa'da 270 şehirde örgütlenmiş, 20.000'den fazla üyeye sahip, çeşitli Avrupa kurumlarında temsil edilen ve çalışmalarından faydalanılan bir kuruluştur. Aynı zamanda European Youth Forum ve Mediterranean Youth Forum üyesidir.

Avrupa toplumlarının bütünleşmesi çalışmalarına katkıda bulunmak AEGEE'nin ana hedefidir. Bu hedefi gerçekleştirmek için AEGEE, gelecekte Avrupa'nın karar alma mekanizmalarında görev alacak olan gençler arasında iletişimi ve işbirliğini arttırmayı, karşılıklı hoşgörüyü geliştirmeyi amaçlar. Avrupa Birliği'ni orta ve uzun vadede gerçekleştirilmesi düşünülen en önemli amaç olarak gören AEGEE, gençlerin "Avrupa Vatandaşı" kimliği kazanması için çalışır. AEGEE'ye göre Avrupa, umutları ve rüyaları yansıtan belirlenmiş bir ideal değil, üzerinde tartışılması gereken bir modeldir. Amaçlar ve eylemler Avrupa Birliği'nin oluşturulması sürecinde bir bütün haline getirilebilirse Avrupa daha huzurlu ve daha mutlu bir geleceğe sahip olacaktır.

AEGEE'nin iki dereceli bir yapıdadır. Yerel düzeyde AEGEE, 270 Avrupa şehrinde örgütlenmiş "tam üyeler" (Antennae) aracılığıyla çalışır. Bu AEGEE grupları Avrupalılık temasını işleyen etkinlikler düzenlerler. Avrupa düzeyinde ise AEGEE, Genel Kurul (AGORA), Yönetim Kurulu (Board of Directors), Çalışma Grupları ve diğer idari organlardan oluşur.

AEGEE, hedeflerini gerçekleştirmek için gerek bölgesel gerekse Avrupa düzeyinde Avrupalı gençlerin bilgilerini genişletmelerini, kamuoyuna ulaşmalarını, birbirlerini tanımalarını ve karşılıklı anlayışlarını geliştirmelerini, politikacı ve akademisyenler ile ilişkiye geçmelerini sağlayan bir dizi etkinlik düzenler. Bu etkinlikler: konferanslar, akademiler, yaz üniversiteleri, çalışma gezileri, çalışma grupları (çevre, Kuzey-Güney, insan hakları, eğitim, Doğu-Batı) olarak özetlenebilir.

AEGEE'nin Türkiye bağlantısı 1992 yılında İstanbul ve 1995 yılında Ankara'da kuruldu. Derneklerin amacı, başta Avrupa'da olmak üzere gençler arasında karşılıklı anlayış ve hoşgörünün teşvik edilmesi, işbirliği fikrinin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmak ve "Avrupalılık" bilincini gençler arasında yaymaktır. Bu işbirliği çerçevesinde gençlerin kendilerini sosyal ve kültürel olarak geliştirmeleri sağlanırken, Avrupa'daki oluşumlardan haberdar olup buna katkıda bulunma fikri derneğin hedefleri arasındadır.

Halen Boğaziçi, İTÜ, Marmara, İstanbul, Mimar Sinan, Yıldız Teknik, İstanbul Bilgi, Koç, Orta Doğu Teknik Üniversitelerinden 1000'i aşkın üyesi bulunan AEGEE-İstanbul ve Ankara şubelerinin şimdiye kadar düzenlediği başlıca etkinlikler şunlardır: 1993 yılından bu yana geleneksel olarak genellikle Türkiye'yi konu alan Yaz Üniversiteleri; çeşitli kültür-sanat festivalleri, panel-konferans-söyleşi programları; Yunanistan ve diğer ülkelerdeki Şubelerle değişim ve ziyaret organizasyonları, Türkiye'nin Avrupa Akademik İşbirliği ve Değişim programlarından SOCRATES'e katılımı için çalışmalar; çeşitli üniversitelerdeki International ofis/Erasmus ofis kurulması çalışmaları; Sivil Toplum Kuruluşları Birliği ve Youth For Habitat uluslararası iletişim ağı üyesi bir sivil toplum kuruluşu olarak diğer STK'larla ortak çalışmalar; bilişim konularında eğitim programları.

(XII) Open Society Institute : Açık Toplum Enstitüsü (OSI), merkezi NewYork'da bulunan ve kar amacı gütmeyen özel bir vakıftır. OSI, açık toplumların oluşmasını sağlamak için reform politikalarını şekillendirmekte; eğitim, medya, kamu sağlığı, insan hakları, kadın hakları, hukuk, ekonomi ve sosyal alanlardaki reformları desteklemektedir.

Küresel düzeyde açık toplumu hedefleyen OSI, sivil toplum örgütlerinin, uluslararası kurumların ve hükümet temsilcilerinin bir araya geldiği geniş katılımlı bir açık toplum ağı oluşturmayı amaçlamaktadır. Yatırımcı George Soros tarafından eski SSCB, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerindeki Soros vakıflarına destek vermesi için 1993 yılında kurulmuştur. 1984 yılından beri faaliyet gösteren bu vakıflar eski komünist ülkelere, demokrasiye geçiş sürecinde, yardım etmek için kurulmuşlardır. OSI, Soros vakıflar ağının çalışmalarının, demokrasilerini güçlendirmeyi özellikle önemseyen diğer ülkelere taşınmasını sağlamıştır. Bu ağ, Afrika, Orta Asya, Kafkaslar, Latin Amerika, Güneydoğu Asya, Haiti, Mongolistan ve Türkiye'yi kapsayan bir coğrafyada 50'den fazla ülkede faaliyet göstermektedir. OSI, aynı zamanda ABD'de ve diğer bazı ülkelerde seçilmiş projelere destek vermektedir.

Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarıyla daha yakından çalışabilmek için 2001 yılının ikinci yarısında Türkiye'de bir irtibat bürosu açmıştır.

Açık Toplum Enstitüsü'nün programları, ağ programları, uluslararası inisiyatifler ve ABD programları olmak üzere üç kategoriden oluşmaktadır. New York merkezli ağ programları şunlardır: Sanat ve Kültür Programı, ağ ülkelerindeki çağdaş sanat kültürünü destekler. Ekonomi Programı, vakıfları ekonomik yapılanma (mikro-kredi ve küçük ölçekli işletmelerin geliştirilmesi gibi) ile ilgili çalışmalarında destekler. Çocuk ve Gençlik Programı, gençliğin topluma katılımını sağlamak için fırsat ve kaynak yaratımını hedefler. İngilizce Dil Programı, ağ ülkelerinde İngilizcenin yabancı dil olarak okutulmasını ve modern eğitim yöntemlerinin geliştirilmesini amaçlar. İnternet Programı, internet teknolojisinin network ülkelerinde yaygın kullanımı için çalışır. Sağlık Programı, Orta ve Doğu Avrupa ve eski SSCB ülkelerinde halk sağlığını iyileştirmeyi amaçlar.

George Soros tarafından kurulan ve kar amacı gütmeyen vakıflar, Soros Vakıflar Ağı adı altında birbirlerine bağlanmışlardır. Bu ağın üyeleri ulusal vakıflardır. Bu vakıflar, dünyanın çeşitli bölgelerinde (Orta ve Doğu Avrupa, eski SSCB ülkeleri, Guatemala, Haiti, Moğolistan, Güney Afrika v.s.) 30'u aşkın ülkede faaliyet gösteren bağımsız organizasyonlardır. Tüm ulusal vakıflar "açık toplumun gelişmesini destekleme" amacını taşımaktadırlar.

Bu amaç çerçevesinde vakıflar, sanat, kültür, çocuk, gençlik, sivil toplum, ekonomik reform, eğitim, hukuk reformu, medya, iletişim, yayıncılık ve sağlık alanlarındaki girişimleri desteklemektedirler. OSI, Macaristan'da yerleşik kardeş kurumu Açık Toplum Enstitüsü-Budapeşte (OSI-Budapest) ile birlikte, gerek idari ve mali, gerekse uzman desteği sağlayarak, ulusal vakıflara yardım etmektedir. 2000 yılında Soros Vakıfları, programlarına toplam 494 milyon dolar harcamış, bu harcamaların en büyük bölümü eğitim alanında gerçekleşmiştir.

Açık Toplum Enstitüsü, Türkiye'de ulusal bir vakıf olarak değil, bir irtibat bürosu olarak kurulmuştur. Açık Toplum Enstitüsü Türkiye İrtibat Bürosu proje yapmamakta ve proje fonlamamaktadır. Açık Toplum Enstitüsü Türkiye İrtibat Bürosu, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarıyla Soros Vakıflar Ağı'nın üyeleri arasındaki ilişkiyi kolaylaştırmakla görevlidir.

(XIII) Helsinki Yurttaşlar Derneği : Helsinki Yurttaşlar Derneği, temel hak ve özgürlükler, barış, demokrasi, çoğulculuk alanlarında çalışmalar yapan bir sivil toplum kuruluşudur. Derneğin amacı, 1 Ağustos 1975 tarihinde, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, 35 ülkenin imzaladığı Helsinki Nihai Senedi ile başlatılan ve 21 Kasım 1990 tarihinde, Paris Zirvesi sonunda aynı ülkelerce imzalanan Paris Şartı ile geliştirilerek korunan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) sürecinde yükümlülük altına girilen ilkelerin desteklenmesi ve hayata geçirilmesine katkıda bulunmaktır. Derneğin adında yer alan *Helsinki* sözcüğü, sözleşmenin bu tarihsel anlamına bir göndermedir.

Siyasi partiler, hükümet ve devletlerden bağımsız olarak çalışan Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD) uluslararası sözleşmelerle belirlenen barış, insan hakları, çevreyi tahrip etmeyen bir ekonomi, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin hayata geçirilmesini ve sivil tabanda yaygınlaştırılmasını hedefler. Tüm etkinlikleriyle, çoğulcu demokratik yapıların ve sivil toplum inisiyatiflerinin geliştirilmesini amaçlayan HYD'nin temel çalışma ilkesi, sorunların karşılıklı anlayış ve diyalog yoluyla çözümüdür.

HYD, yaşamlarını biçimlendiren karar ve eylemlerde, yurttaşların bizzat söz sahibi olmaları ilkesinden hareket eder. Toplumsal sorunların çözümünde, tarafların

bu sorunları tartışabilecekleri ve birlikte çözüm üretebilecekleri ortamları yaratmaya özen gösterir ve diyalog, çözüm üretme ve uzlaşma çizgisini oluşturmaya çalışır.

Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin Türkiye'deki faaliyetinin başlangıcına kaynaklık eden ve uluslararası bir çalışma konferansı olarak nitelenen Helsinki Yurttaşlar Meclisi (Helsinki Citizens' Assembly) uluslararası demokrasi ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde faaliyet gösteren toplumlar arası bir dayanışma ve ilişki ağıdır.

Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nin Almanya, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Ermenistan, Fransa, Gürcistan, İngiltere, Karadağ ve Moldova'da ofisleri bulunmaktadır.

Derneğin geçmiş yıllarda düzenlediği bazı faaliyetler şöyledir: İnsan Hakları Mücadelesinde Yeni Taktikler konulu bir dizi seminer; Ankara'daki diğer Sivil Toplum Örgütleriyle birlikte "Türkiye'de İfade ve Toplanma Özgürlüğü" konulu rapor; Sabancı Üniversitesinde AF Örgütünün de işbirliği ile "Öğrencilerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitimi" programı; Van'da Yaz Okulu; "Türk-Ermeni Diyaloğuna Sivil Yaklaşım" konulu seminer; "Avrupa Birliği Sürecinde Dil Hakları" başlıklı panel ve Avrupa'da azınlık dillerinde basılan süreli yayınlardan örnekler içeren sergi; üç aylık Türkiye raporları.

(XIV) Türk Lions Vakfı : Lionların görevi, Uluslararası işbirliği ve toplumun katılımı ile gönüllü hizmetler vererek, insanlığın ihtiyaçları için tüm insanlar arasında bir anlayış ruhu yaratmak ve geliştirmek olarak tanımlanmaktadır. Amaçları ise; Dünya ulusları arasında bir anlayış yaratmak ve geliştirmek, iyi yönetim ve iyi vatandaşlık ilkelerini gelişmesini sağlamak, toplumun uygar, kültürel, sosyal ve ahlaki kalkınmasına etkin katılımında bulunmak, kulüpleri dostluk, arkadaşlık ve karşılıklı anlayış bağları ile birleştirmek, politikada taraf tutan ve dini inanç farkı gözetilen hususların dışında kalan ve toplumun yararlarını ilgilendiren tüm konularda kulüp üyelerinin serbest tartışmalar yapabilecekleri bir ortamı oluşturmak, hizmete yatkın kişilerin maddi karşılık beklemeden toplumlarına yararlı olmalarını teşvik etmek, yeterliliğe özendirmeaktır.

Lions Hareketi, Chicago'da genç bir sigortacı olan Melvin Jones'un insanların yeteneklerini karşılık beklemeden hizmet ederek toplumun yararına kullanmaları çağrısı ile 7 Haziran 1917'de başladı. "Yardıma eğilmedikçe kimse dik duramaz" özdeyişi bu ilk adımın heyecanı oldu. 1920-1930'larda yayılmaya başlayan Lions hareketi bugün yeryüzünde 184 ülke ve coğrafi bölgede hizmet vermektedir. Bu ülkelerde 714 Yönetim Çevresi, 43.403 kulüp ve 1.427.800 Lion topluma karşılıksız hizmet yarışını sürdürmektedir.

Ülkemizde Lions Hareketi 1963 yılında Prof.Dr.Fahrettin Kerim GÖKAY'ın önderliğinde İstanbul Milletlerarası Lions Kulübünün kuruluşu ile başlatılmıştır. Daha sonra Türkiye, Avrupa'da kurulan 18. Yönetim Çevresi olması nedeniyle ULKB ce 118 olarak adlandırılmıştır. Lions'un ülkemizdeki hızlı gelişmesi diğer Yönetim Çevrelerinin kurulmasını ve bugünkü noktaya gelinmesini sağlamıştır. Bugün ülkemizde 6 Yönetim Çevresinde 380 Lions Kulübünde yaklaşık 12.500 Lion toplumumuza karşılıksız hizmet vermektedirler.

Vakfın en önemli faaliyetleri arasında sağlık alanında vakıflar kurulması, yardım kampanyaları ve toplumu bilgilendirme çalışmaları, her türlü sosyal yardım ve dayanışma projeleri, öğrenci ve yetişkin değişim programları bulunmaktadır.

(XV) İstanbul Rotary Kulübü Derneği / Rotary 2420 Bölge Vakfı :

Dünyanın ilk hizmet kulübü olan ve ABD'nin Illinois eyaletinde bulunan Chicago Rotary Kulübü, 1905 yılında Paul P. Harris tarafından gençliğini geçirdiği küçük kasabalarda bulduğu dostane ruhu, mesleki bir kulüpte tekrar yakalamak için kuruldu. "Rotary" adı, ilk başlarda toplantıların, üyelerin ofisleri arasında dönüşümlü olarak gerçekleştirilmesi adetinden yola çıkarak oluşturuldu. Rotary'nin popülaritesi, kuruluşunu takip eden ilk on yıl içinde tüm Amerika Birleşik Devletleri'ne yayıldı. San Francisco'dan New York'a kadar kulüpler kuruldu. 1921 yılına gelindiğinde, Rotary kulüpleri altı kıtaya yayılmıştı. Kuruluş, bir yıl sonra Uluslararası Rotary adını aldı.

Rotary, 21. yüzyıla yaklaşırken, toplumun değişmekte olan ihtiyaçlarına cevap verecek çalışmalar yapmış; bu kapsamda, hizmet çabalarını çevre sorunları, okuma-yazma bilgisizliği, açlık ve korunmaya muhtaç çocuklar gibi acil hususları ele

alacak şekilde genişletmiştir. Kuruluş, (dünya çapında) kadınları ilk defa 1989'da üye olarak almaya başlamıştır. Günümüzde, çeşitli mesleklerden 90,000 kadın üye bulunmaktadır. Berlin Duvarı'nın yıkılması ile Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben, Orta ve Doğu Avrupa'da Rotary kulüpleri kurulmuş veya mevcut kulüpler geliştirilmiştir. Günümüzde, 166 ülkede yaklaşık 30.000 Rotary kulübünde, 1,2 milyon Rotaryen bulunmaktadır.

Haftada bir toplanan Rotary kulüplerinin üye profili çeşitli meslek temsilcilerinden oluşur. Kulüpler özerktir. Dinsel ya da siyasal ayrımlara yer verilmez. Kulüpler her ırktan, her inançtan, her kültürden kişilere açıktır. Rotary'nin hizmet programları şiddet, uyuşturucu bağımlılığı, gençlik sorunları, AIDS, insan sağlığı, açlık, yoksulluk, çevre ve okuma-yazma gibi çok geniş bir yelpazeyi kapsar. Örneğin, 1985 yılında başlatılan "çocuk felcini silme" kampanyası ile dünyada bugüne kadar bir milyardan fazla çocuğa aşı yapılmıştır.

Rotary'nin programlarına maddi destek sağlamak amacıyla 1917 yılında kâr amaçlı olmayan Uluslararası Rotary Vakfı kurulmuş olup, yıllık bağış miktarı 80 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır. Vakfın çalışmaları iki alanda yoğunlaşır. Birincisi program uygulamaları, ikincisi de programların finansmanı için fon sağlanmasıdır. Program uygulamaları üç bölümden oluşur bunlar; farklı kültürlerle sahip ülkeler arasında birbirini tanıma amacıyla düzenlenen karşılıklı değişim ve iyi niyet elçiliği burslarına dayalı eğitim programları, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere dönük insancıl programlar ve Rotary topluluğunda "Polio Plus" olarak bilinen çocuk felcini silme programlarıdır. Aslında sağlık hizmetleri konusunda başka programlar da vardır ancak, önemine binaen PolioPlus ayrı bir konu olarak yürütülmektedir. Fon sağlama çalışmaları da iki ana grupta yürütülür. Birincisi Yıllık Program Fonu'dur. Bu fon eğitim ve insancıl projelerin finansmanı için kullanılır. İkincisi Daimi Fon'dur. Yıllık Program Fonu'nun aksine, bu fonda biriken ana para harcanmaz; yalnızca geliri projelerin finansmanında kullanılır.

Rotary dünyada iyi niyet ve barışın korunmasına inanan ve bu alanda hizmet veren iş ve meslek sahibi Rotaryenlerin dünya ölçüsünde birleştiği bir dostluk örgütüdür. Hedefi insanlığa hizmet veren tüm mesleklerde, yüksek ahlak standartlarının teşvik edilmesidir.

Rotary'nin amacı, hizmet etme idealini teşvik etmek, geliştirmek ve özellikle; tanışıklığın geliştirilmesinin bir hizmet fırsatı sayılmasını, iş ve meslekte erdemli olmanın bir değer olarak tanınması ve her Rotary üyesinin kendi meslek ve işini, topluma bir hizmet fırsatı sayarak yüceltmesini, her Rotaryenin hizmet idealini kişisel işine olduğu kadar toplum hayatına da uygulamasını, çeşitli iş ve meslek sahibi insanlar arasında dünya çapında dostluk ilişkileri kurmak suretiyle, uluslararası karşılıklı anlayışı, iyi niyeti ve barış idealini geliştirmektir.

Her Rotary Kulübü, toplumsal yaşamın yaygın olarak temsilini sağlamak ve Rotary'nin amacına hizmet etmek için üyelerini her meslekten seçer. Kalıcı dostlukların ilk adımı olarak, tanışıklığın geliştirilebilmesi amacıyla, olağan kulüp toplantılarına belli asgari sayıda katılma, üyeliğin devamı için şart koşulmuştur.

Mart 1955'te kurulan Ankara Rotary Kulübü Türkiye'nin ilk Rotary Kulübü olup, bugün ülkemizde 2420, 2430, 2440 Nolu 3 Bölgede 235'in üzerinde Rotary Kulübü ve 8.000 civarında Rotaryen vardır.

(XVI) Greenpeace (Yeşil Barış) : ABD'nin Alaska'nın doğusunda yaptığı nükleer denemelere karşı Kanada'dan denize açılan bir avuç insanın çabasıyla 1971'de doğan Greenpeace şu anda 24 ulusal, 4 bölgesel ofisi ile faaliyetlerini sürdürmekte olup, 101 ülkede yaklaşık 2.6 milyon kadar destekçisi bulunmaktadır.

Greenpeace, gezegenimizi yaşanmaz hale getiren çevre suçlarına şiddet içermeyen doğrudan eylemlerle tanıklık eder ve bunları basın aracılığıyla gündeme getirir. Ayrıca, uluslararası anlaşmalara lobi etkinlikleriyle ağırlığını koyan, taslaklar öneren ve kabul ettirebilen az sayıdaki yetkin çevre örgütünden birisidir.

Greenpeace Akdeniz Ofisi, Uluslararası Greenpeace Çevre Organizasyonu'nun 10 yıl süreyle yürüttüğü Akdeniz Kampanyası'nın ardından 1995 yılında açılmıştır. İdari merkezi Malta'da olan bu bölgesel ofis, Türkiye, Lübnan, İsrail, Malta gibi daha önceden bir ulusal Greenpeace ofisi bulunmayan Akdeniz ülkelerinde faaliyet göstermektedir. 1997 Nisan ayında İstanbul'da açılan Türkiye ofisi, Enerji Kampanyası ve Toksik Maddeler Kampanyası olmak üzere iki

kampanya yürütmektedir. Henüz Türkiye’de yasal olarak kurulmamış olup sadece irtibat ofisi işlevindedir.

Enerji Kampanyası: Türkiye’de, Greenpeace’in ve Nükleer Karşıtı Platformu oluşturan sivil toplum kuruluşunun 8 yıl boyunca sürdürdüğü kampanyanın ardından, Uluslararası Akkuyu Nükleer Santral İhalesi 2000 yılı Temmuz ayında Bakanlar Kurulu kararıyla iptal edilmiştir. Greenpeace’in görüşü; yıkıcı enerji üretim ve tüketim uygulamalarını, gizli ve açık sübvansiyonlar, vergi indirimleri gibi kolaylıklarla ile destekleyen devletlerin, insana ve doğaya zarar vermeyen enerji sistemlere acilen geçmeleri yönündedir.

Greenpeace Akdeniz ofisinin Türkiye’deki çalışmaları aşağıdaki gibi özetlenebilir;

”Güneşli bir geleceğimiz var” sloganıyla kamuoyunda enerji konusunu tartışmaya açmış olup, barışçıl eylemlerinin yanı sıra konferanslar, dia gösterileri, raporlar, basın açıklamaları ile bilgilendirme çalışmaları yapmaktadır. Nükleer ve fosil yakıtların, kimyasal atıkların tehlikesine dikkat çeken etkinlikler, enerji konulu fotoğraf sergileri, video gösterileri gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra, gerek parlamenterleri, gerekse üst düzey bürokrasiyi ikna edecek görüşme ve toplantılar düzenlemektedir. Termik Santralı projelerine ilişkin eylemlerle rüzgar enerjisinin bolluğuna dikkat çekmektedir. Eylemlerinde kamuoyunun ve bilim adamlarının desteğini almaktadır. Ayrıca, 2003 yılına girerken Greenpeace Akdeniz Ofisi, yeni bir proje başlatarak, çocuklar ve gençleri geleceğine sahip çıkan, katılımcı bireyler olarak eğitmek amacıyla, ekolojik ve sosyal sorunların çözümüne yönelik kampanyalar yürütecek Greenteams (Gökkuşuğu Çocukları) Projesi’ni uygulamaya koymuştur.

(XVII) Doğal Hayatı Koruma Derneği : Amacı doğal yaşamın ve doğal kaynakların korunmasına, doğa ile uyum içerisinde yaşanacak bir geleceğin kurulmasına katkıda bulunmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: WWF, Birdlife International.

(XVIII) Hava Kirlenmesi Araştırmaları ve Denetimi Türk Milli Komitesi: Amacı hava kirlenmesi ile ilgili araştırmaları teşvik etmek, hava kirlenmesi ile ilgili resmi kuruluşlarla işbirliği yapmak, hava kirliliği denetimi konusunda çalışmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş:IUPPA

(XIX) Türkiye Anıt-evre, Turizm Değerlerini Koruma Vakfı : Amacı Türkiye'nin, Türk ulusunun ve Anadolu uygarlığının sanat ve kültür varlıklarını ve mimari mirasını, doğal, tarihsel, kültürel, estetik ve turizm değerlerini ve bu kavramlar içine girecek her çeşit belgesel değerleri korumak; bu değerlerin geçmişle gelecek arasında kültürel bir bağ dokusu şeklinde devamlılığını sağlamak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: Europa Nostra, Avrupa Kültür ve Tarih Kalıtım Koruma Dernekleri Uluslar arası Federasyonu.

(XX) Türkiye evre Eğitim Vakfı Amacı: Plaj ve marinalara Mavi Bayrak dl almak, Liselerde evrenin Genç Szleri ve ilkokullarda çocuklarda evre Uyumu Projelerini yürütmek. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: FEEE

(e) Finansal Olanlar :

(I) Türk-Fransız Ticaret Derneği : Amacı Türkiye-Fransa arasındaki çeşitli iktisadi ve ticari münasebetleri teşvik etmek ve bu münasebetlerin gelişmesine önayak ve yardımcı olmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: Fransız Odalar Birliği

(II) Türkiye Orta lekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı : Amacı hr teşebbüs ilkesine dayalı ekonomik yapının ülkemizde gelişmesine destek olmak ve toplum düzenimizde özel teşebbüs ve serbest pazar ekonomisi uygulamalarının yayılmasına yardımcı olmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: EMCU, CESCE, WASME, ISCB.

(III) Türkiye Ziraat Odaları Birliği: Amacı tarımı geliştirmek, ifti sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak, tarım politikaları üretmek, odaların taleplerini Tarım Bakanlığı'na bildirmek, çiftçilerin birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü, güveni hakim kılmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş:IFAP,CEA

(IV)İstanbul Çiçekçiler Odası : Amacı çiçekçiliği bir sektör haline getirmek, esnafar arası dayanışmayı sağlamak.Temsilcisi Olduğu Kuruluş: Inter Flora (Zürih).

(V)Uluslar arası Müteahhitler Birliği : Amacı yurтта ve yurtdışında inşaat sektöründe faaliyet gösteren inşaat ile müteahhitlik firmalarına destek vermek, dayanışma ortamı yaratmak, bilgi akışını sağlamak, ihalelere katılan üye veya üye olmayan müteahhitlerin çalışmalarına yardımcı olmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş: Avrupa Konut Yapımcıları ve İnşaatçıları Birliği (UEPC), İslam Ülkeleri Müteahhitleri Federasyonu (ICCF).

(VI)Türk Döküm Sanayicileri Derneği : Amacı Türk döküm sanayiinin gelişmesi, teknolojik imkânların arttırılması için güvenilir bir partner olarak gerek yurtiçi, gerekse yurtdışı müşterilerine hizmet vermeye çalışan firmalara yararlı olmak.Temsilcisi Olduğu Kuruluş:CIATF (Uluslar arası Dünya Dökümcüler Teknik Birliği)

(VII) Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği : Amacı Türkiye'de hazır giyim ve konfeksiyon sanayisinin gelişmesi ve yükseltilmesi için gerekli ortamı hazırlamak, çalışmalar yapmak.Temsilcisi Olduğu Kuruluş: Uluslar arası Giyim Sanayicileri Derneği (IAF), Avrupa Giyim Sanayicileri Federasyonu (ECLA).

(VIII) Türkiye Hazır Beton Üreticileri Birliği Derneği : Amacı Türkiye'de hazır beton sanayisinin gelişmesi ve sektörün sorunlarına çözüm bulunması için çalışmalarda bulunmak.Temsilcisi Olduğu Kuruluş:ERMCO

(IX) Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği : Amacı Kimya sanayisinin sorunlarını çözmek veya çözüm yollarını araştırmak; kimya sanayicisini gelişen teknoloji içinde hak ettiği yere getirmek için seminer, kongre veya konferanslarla bilgilendirerek AR-GE çalışmalarına yöneltmek; bürokratik sorunlarını yetkili mercilere iletmek; çevre bilincini oluşturmak; dış ülkelere Türk kimya sanayisini tanıtmak Temsilcisi Olduğu Kuruluş:CEFIC

(X) Yem Sanayicileri Birliği Derneği : Amacı yurt hayvanlarının beslenmesinde kullanılan her çeşit karma yem üreten kuruluşlara, mensuplarına

mesleki, sosyal, teknik ve ekonomik yönlerden rehberlik etmek; üretimi geliştirmek; kuruluşların hakkını savunmak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş:IFIF

(XI) Kireç Üreticileri Birliği : Amacı kireç ve türevlerini üreten kuruluşlara, mensuplarına mesleki, sosyal, teknik, ekonomik yönlerden rehberlik etmek; kireç üretiminin, ticaretinin mesleki ahlak ve kamu yararına uygun, ahenkli, verimli tarzda gelişmesini sağlamak. Temsilcisi Olduğu Kuruluş:ILA,EULA

3.2.2. ULUSLAR ARASI STK'LARIN TÜRKİYE'DEKİ GÖRÜNMEYEN FAALİYETLERİ *

Devletler STK'nı milli hedeflerine ulaşmak için kullanabilirler.

STK'nun Görünmeyen Faaliyetleri ;

- Stratejik istihbarat temini,
- Diplomasiyi etkileme,
- Misyonerlik ve din değiştirme faaliyetleri,
- Sosyal yapı çözümlenmeleri,
- İdeoloji taşıyıcıları,
- Kültür aktarımı,
- Yeraltı ve yer üstü kaynakların tespiti gibi konularda yaptığı faaliyetlerden oluşmaktadır.

Milli stratejilerinin oluşturulmasında ihtiyaç duyulan stratejik istihbarat bilgilerinin elde edilmesinde devletler kendi Sivil Toplum Örgütlerinden faydalanırlar. STK'nun devletler arası ilişkilerde beşinci kol faaliyetlerini rahatlıkla gerçekleştirebildiği değerlendirilmektedir. ABD, Almanya, Fransa, İngiltere gibi

---

* Bu bölümün yazılmasında Genelkurmay Başkanlığı tarafından 2001 yılında yayınlanan Hükümet Dışı Kuruluşlar kitabından faydalanılmıştır.

lkeler kendi milli hedeflerini gerçekleştirmek üzere STK'ye gizli görevler verdiği iddia edilmektedir. STK'nn bu gizli faaliyetlerine bakarsak ;

- Yerel kültürlerin yaşatılması kapsamında alt kültür kimliklerinin siyasallaştırılması ve etnik karşıtlıkların belirginleştirilmesi,
- Misyoner faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Çok hukuklu sistemin gerçekleştirilmesi,
- İlegal örgütlerin farklı görüşte de olsa asgari müştereklerde birleştirilmesi ve kendi amaçları doğrultusunda kullanırılması,
- Demokratik kitle örgütlerinin süratle STK'ye dönüştürülmesi ve sivil itaatsizlik çağrılarını ile kamu düzeninin bozulması,
- Sivil denetim stratejisi ile devlet kurum ve kuruluşlarının denetlenmesi ve hedeflenen gizli bilgilere doğrudan ulaşılması,
- Ulus devletlerin parçalanması için gerekli ortamın yaratılmasıdır.

Türkiye'de faaliyetlerde bulunan Uluslararası STK'den en dikkat çekenleri Alman orijinli STK'dr. 1984 yılından beri faaliyetlerde bulunan Alman STK, Türkiye'de ki yasal boşluklardan yararlanarak Ulusal STK ile koordineli olarak çalışmaktadırlar. STK Türkiye'deki faaliyetlerini Kürtçülük, irticacılık ve mezhepçilik (Alevilik-Sünnilik) zerinde yoğunlaştırmışlardır. Türkiye'de faaliyette bulunan Alman STK'nn başında "Konrad Adenauer Vakfı", "Heinrich Böll Vakfı", "Friedrich Ebert Vakfı" ve "Friedrich Naumann Vakfı" gelir. Adı geçen vakıfların tamamıyla Alman Hükümeti tarafından finanse edilmektedir. Öncelikli hedefleri Alman dış politikasının gerçekleştirilmesidir. Türkiye'deki Ulusal STK'yle koordineli olarak alışan Alman akademisyen Peter Alfrond Andrews tarafından yapılan sözde araştırma, Türkleri 47 etnik gruba ayırmıştır. Aynı şahıs bunu Türkiye'deki Etnik Gruplar adlı kitapta da yayınlamıştır. Alman Akademisyenler tarafından Laz alfabesi hazırlanmış ve Türkiye'ye gizlice sokularak Türkiye'nin üniter devlet yapısına ters düşen uygulamalara başladıkları belirlenmiştir.

Alman vakıflarıyla koordineli olarak İstanbul Barosu'na 8-9 Haziran 2001'de düzenlenen uluslararası bir toplantıda "Ulusal, Ulusüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları" konulu bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu toplantıda Sevr Anlaşması doğrultusunda alt kültürel kimlikler tahrik edilerek etnik çatışma ortamı yaratılmaya çalışılmıştır.

Uluslararası STK'nün faaliyetleri, ulusal sınırları aşmakla kalmayıp, kendi oluşturdukları iletişim ağı aracılığıyla bağımsız bir hükümet dışı diplomasi türü geliştirmişlerdir. Ekonomik enformasyonel ve entelektüel kaynakları, STK'ye belirli konularda, özellikle sadece devletin tekelinde olan alanlarda dahi yetki ve nüfuz kazandıracak kadar uzmanlık sağlamıştır. Dahası birçok STK, temsil ettikleri kitlenin çok geniş olması nedeniyle, savundukları amaç doğrultusunda, kendilerinde meşruiyet görme eğilimi içine girmişlerdir.

Alman Parti Vakıfları birer sivil toplum örgütü oldukları iddiasındadırlar. Bununla birlikte yurtdışı ve yurtdışına yönelik Almanya merkezli projeleri tamamen Federal Dışişleri Bakanlığı (AA) ve Federal Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Bakanlığı (BNZ) tarafından finanse edilmektedir. Doğrudan devlet tarafından finanse edilen Alman Parti Vakıfları Alman Dış Politikasının etkin araçlarıdır. Klasik diplomasinin nüfus edemeyeceği alanlarda faaliyetlerde bulunmaları, STK kimliği ile illegal oluşumu ile dirsek temasına geçebilmeleri sebebiyle Parti Vakıfları politik erken uyarı sistemleri olarak nitelendirilmiştir.

Alman STK, Alman dış politikasının uzun ve kısa vadeli hedeflerine uygun olarak buldukları hedef ülkenin iç işlerinde etkili olabilmek için her türlü faaliyetlerde bulunurlar. Sivil toplum örgütü kimliğine sahip olduklarından klasik diplomasinin giremediği alanlara girmekte illegal yapılanmalarla rejim karşıtı güçlerle temasa geçebilmektedirler.

Türkiye'nin etnik, dinsel ve mezhepsel farklılıklarını ele almakta bu farklılıkları derinleştirerek ulus devleti zaafa uğratmaya çalışmaktadırlar. Bu amaçlarla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi olan Kemalizm ve Türk Ordusu aleyhinde çalışarak üniter devlet yapısını yıkmaya çalışmışlardır. Bunun ilk aşaması olarak

Türkiye’deki yerel yönetimlere işlerlik kazandırılması ve federatif sistemin Türkiye’de oluşumunu gerçekleştirme yönünde faaliyetlerine devam etmektedirler.

1960’lı yıllarda Alman İstihbaratçıların kontrolündeki Alman STK, Ardahan-Artvin-Kars illerinde dolaşarak “Kaybolan Laz Ulusunu Kurtarmak” misyonu adına “Lazari Alfabeyi” yaratmışlardır. Yine Alman İstihbaratçı Akademisyenleri, Almanya’da iki Laz Derneğinin yanı sıra Üniversitelerde kürsüler oluşturmuşlar, Laz Alfabesi ile yazılmış olan kitapları, Almanya’da Türkiye’yi 47 etnik gruba bölen haritaları STK vasıtasıyla Türkiye’ye sokmuşlardır. Peter Andrews’in “Türkiye’nin Etnik Yapısı” adlı kitap Türkiye’de basılarak amaçları doğrultusunda kullanıma konulmuştur.

Alman STK yapmış oldukları sempozyumlar, seminer vb. faaliyetlerle Lozan Anlaşmasını; “sorgulamakta, tartışmaya açmakta ve böylece erozyona uğratılmaya çalışmaktadır.” Özellikle azınlıklar sorunu tekrar ele alınmakta, Lozan’ın kabul ettiği ölçüler eleştirilerek, azınlıkların kapsamını genişletilmek istenmekte, özellikle Kürt olarak ifade edilen vatandaşlarımızın azınlıklara tanınan haklardan istifade etmeleri gerektiği ifade edilmektedir.

Yine bu toplantılarda Kürtlerin, Lazların ve Çerkezlerin kültürlerinin ve dillerinin geliştirilmesi, ana dilleriyle eğitim yapmaları, bu imkanları kendilerine devletin sağlaması, dile getirilmekte, hatta bu gurupların “Kendi Kaderlerini Kendilerinin Tayin Hakkı” bulunduğu ifade edilmektedir. Yine bu etkinliklerde azınlık ve cemaat vakıflarının imkanlarının geliştirilmesi ve gayri menkul edinmelerine imkan tanınması istenmektedir. Ana dilde eğitim, azınlık ve cemaat vakıfları konularında ülkemizde mesafe kat etmeyi de başarmışlardır.

Alman Siyasi Parti Vakıfları Türkiye’de ülke bütünlüğünün ve Laik Cumhuriyetin teminatı olan Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nden ve Milli Güvenlik Kurulu (MGK)’ndan fevkalade rahatsızlık duymaktadırlar. Bunu her vesile ile ifade etmektedirler. TSK’nın aleyhinde faaliyette bulunurken aynı zamanda Türkiye’de yoğun bir şekilde sürdürülen yıkıcı, bölücü ve irticai faaliyetlere destek vermektedirler.

Bütün bu faaliyetler Alman STK'nün ülkemizin bütünlüğüne, demokratik laik Cumhuriyet rejimine karşı faaliyetlerde bulunmak üzere görevlendirildiklerini, yerli partnerleriyle birlikte irade birliğine vararak bir ittifak oluşturduklarını göstermektedir. Varılmak istenen gaye Türkiye'nin güvenliği, birlik ve bütünlüğü, rejimi için ciddi ve yakın bir tehlike arz etmektedir. Oluşturulan irade birliği devamlılık göstermektedir. Bu amaçla düzenlenen seminer, sempozyum ve toplantılar, yapılan yayınlar, düzenlenen gösteriler gayeye ulaşmak için kullanılan elverişli vasıtalar ve ittifakı oluşturan kişiler gayeyi gerçekleştirecek konumda ve kuvvette bulunmaktadır.

Günümüzde özellikle Batılı devletler olmak üzere bazı güçlü devletler kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda, stratejik olarak seçilmiş bir bölge veya devlet üzerinde soykırım, terörizm ve insan hakları gibi vasıtaları kullanarak egemenlik kurma gayreti içine girmektedirler.

Bu kapsamda, STK marifetiyle; propaganda faaliyetleri ile hazırlatılan raporlara, ekonomik, bilimsel ve hukuki enstrümanlara istedikleri şekilde yön vermek suretiyle tarihin tarafsız olarak incelenmesi engellenmekte ve gerçekten soykırımın yapıp yapılmadığının bilimsel hukuki olarak aydınlatılmasına da gölge düşürülmektedir.

Kendi devletlerinin milli hedefleri doğrultusunda faaliyette bulunan STK Türkiye'deki faaliyetleri kapsamında, azınlıkların "kendi kaderlerini tayin hakkı"nı gündeme getirmek noktasından hareketle;

- Türk Milleti'ni, milli ve manevi değerlerinden uzaklaştırıp, milli his ve heyecanını dumura uğratarak, kişiliksiz ve kozmopolit bir toplum haline dönüştürmek,

- Kültürel kimlik bilinci oluşturulmak adı altında, etnik ve kültürel farklılıkları kaşıyarak olabildiğince azınlık gruplar yaratmak,

- Bu grupların vücut verdiği STK vasıtasıyla adım adım dile getirilen yerel-bölgesel özerklik, federasyon taleplerinin gerçekleşmesi sonucunda "kendi kaderini

tain etmek” talebiyle çatışma ve bölünmelere meydan vermek amacıyla yerli ve yabancı partnerleriyle birlikte yıllardır çalışmalar yaptığı,

Örneğin Heinrich Böll Vakfı’nın katkıları ile 19-21 Mayıs 2000 tarihleri arasında Tarsus’ta gerçekleştirilen 4’üncü AKÇEP (Akdeniz Çevre Platformu) Toplantısı Sonuç Bildirgesi’nde; “Uluslararası sözleşmelere dayanarak hukuka uygun ve kanunların sınırında, eylemler olarak değerlendirilen Sivil İtaatsizliklerin tüm gönüllü kuruluşlarca kavranmasına ve yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir.” şeklinde bir kararın alınması, sivil itaatsizlik kavramının ülkemizin güneydoğusunda faaliyet gösteren bölücü örgüt tarafından da örgütün etkisiz kılındığı günümüzde sözde “Serhildan” adı altında yürütülüyor olması bu faaliyetlere örnektir.

Resmi politika içinde doğrudan doğruya kök salmış diğer STK’den kendilerini ayıran bu vakıflar hukuki perspektiften bakıldığında hem iç politika bakımından, hem de uluslararası siyaset bakımından STK olarak ortaya çıkmaktadırlar.

AB tarafından, 7 Mart 2004 tarihinde “Mardin ve Çevre İlleri STK Kapasite Geliştirme Eğitimi” adı altında Mardin’de STK’ye yönelik bir toplantı düzenlenmiştir. Sanayi ve Ticaret Odaları ile Sendikalar hariç tutulmuştur. Bu toplantının basına kapalı olması ve kamu görevlilerinin alınmaması konuştukları hususların pek dostane olmadığı gerçeğini hatırlatmaktadır. Mardin Otelinde düzenlenen toplantıya sözde sivil toplumu geliştirme programı kapsamında Mardin, Batman, Siirt, Van, Mersin ve Şanlı Urfa illerinden belirlenmiş STK temsilcileri katılmışlardır.

Toplantıda proje oluşturulması ve yerel ögelere göre yeniden tanzimi ile iletişim, yerel sivil girişimler ve Türk-Yunan sivil diyalogunun geliştirilmesi gibi konuların ele alındığı belirtilmektedir.

Mardin şehrinde günümüzde yoğun bir misyonerlik faaliyetlerinin sürdürülmesi ve ABD’nin “Büyük Ortadoğu Projesi” kapsamında şehrin önemine dikkat çekmesi de doğal kabul edilmemelidir. Burada yaşayan insanların, ülkenin kaosa sürüklenmesinde birer piyon olarak tasarlandığı değerlendirilmektedir.

3.2.3. ULUSLARARASI STK'LARIN SİYASAL KARAR ALMA SÜREÇLERİNE ETKİLERİ

Küreselleşme, çeşitli alanlarda dünyayı etkileyen ve uluslararası yapıyı önemli ölçüde değiştiren bir süreç olarak karşımızdadır. Bu süreçte birçok siyasi, iktisadi ve sosyal etkinlik, kapsam bakımından küresel ölçüğe yayılmakta, devlet ve toplumlar içinde ve arasındaki etkileşim sayesinde karşılıklı bağıllık ve bağımlılık artmaktadır. Diğer yandan, ülke sınırlarının tayin edilmişliği esasına dayanan ulus-devletlerin üstesinden gelmesi gereken sorunlar çoğalmakta ve ulusal sınırları aşan bir “dünya toplumu” oluşturma isteği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme öncesi dönemin temel aktörü konumundaki ulus-devletler, günümüz küresel toplumunu ilgilendiren konularda karar alma gücüne sahip yegane aktörler konumundan çıkmakta, sahip oldukları bu gücü yukarıda bahsedilen yeni aktörlerle paylaşmak durumunda kalmaktadır. İktidar ilişkilerinde dönüşümü kaçınılmaz kılan bu süreçte, ulusal ekonomi önceliklerinin yerini küresel öncelikler almakta ve sistemin karar alma mekanizmasına katılım, yönetişimin küresel düzlemde dışavurumu olmaktadır.

Bu bağlamda günümüzde küresel yönetim ekseninde oluşan sistemin karar alma mekanizmasını etkileyebilme yeteneğine sahip dört aktör grubu bulunmaktadır. Bunlar; küresel süreci yönlendirme kapasiteleri bakımından farklılaşan “ulus-devletler”, uluslararası norm oluşturma yetkisi bulunan “hükümetler arası örgütler”, ekonomik faaliyetleri küresel ölçüğe taşıyan “çokuluslu şirketler” ve küresel sivil toplumun kurumsallaştığı “uluslararası sivil toplum örgütleri”dir.

USTK'ların küresel aktör olarak değerlendirilmesindeki en önemli gerekçe, sahip oldukları “uluslararası kamuoyu” oluşturma yeteneğidir. Dolayısıyla USTK'lar, karar alma mercilerini etkilemeyi hedef alan faaliyetlere yöneldiğinde baskı grubu olma özelliği kazanmaktadır. Ayrıca günümüzde sayıları 40.000'e yaklaşan bu kuruluşlardan Greenpeace gibi bazılarının bir çok ulus devletin bütçesini aşan mali imkanlarının olması da, bu kuruluşların ekonomik güç yönüyle küresel karar alma mekanizmasına etkide bulunmasını sağlamaktadır. Avrupa'daki

USTK'ların 1993 yılı itibariyle yıllık gelirlerinin toplamı 7.3 milyar dolardır. Bu gelirlerin yüzde 16'sını ticaret ve danışmanlık hizmetlerinden elde ettikleri gelirler oluşturmaktadır. USTK'ların yüzde 20'si tüm USTK'ların gelirlerinin yüzde 90.5'ini, ortadaki yüzde 60'lık kısmı gelirlerin yüzde 9'unu, en düşük gelirli yüzde 20'lik kısım ise gelirlerin yüzde 0.5'den daha az bir kısmına sahiptir(Stubbs,2003;4-5).

1987 yılında imzaya açılan "Ozon Tabakasına Zarar Veren Maddeler Hakkında Montreal Protokolü", 1997 yılında sonuçlandırılan "Kara Mayınlarının Önlenmesine Dair Sözleşme" ve 1998 yılında Roma'da imza aşamasına getirilen "Uluslararası Ceza Mahkemesi"nin kurulmasına dair anlaşmanın oluşturulması çalışmalarına USTK'ların katkıda buldukları bilinmektedir. Bunlar arasında en çarpıcı olanı ise kara mayınları ile ilgili anlaşmanın hazırlık sürecidir. Kara Mayınlarının Yasaklanması Uluslararası Komitesi (ICBL) adlı ve 23 ülkeden 350 STK'nu bir araya getiren oluşum, önce konuyu uluslararası gündeme sokmayı başarmış, ABD gibi bir ülkenin muhalefetine rağmen ortaya bir anlaşma taslağı çıkarmış ve diğer STK'lerle birlikte yürüttüğü çalışmalar sonucunda 14 ay gibi kısa bir sürede 122 ülkenin ana sözleşmeyi imzalamalarına önayak olmuştur(Bilman,2001;13).

USTK'ları uluslararası forumlarda hükümetler arasında yürütülmekte olan müzakereleri de etkileyebilmektedir. Örneğin, müzakereci taraflar üzerindeki baskıları sayesinde USTK'ların 1992 Rio Dünya Çevre Zirvesi'nde ozon tabakasına zarar veren gazların kontrolü konusunun belgelere girmesini sağladıkları bilinmektedir. Nitekim Türkiye de 1992 Rio Dünya Çevre Zirvesi'nde alınan kararları göz önüne alarak Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 5491 sayılı Kanun, 13.05.2006 gün ve 26167sayılı Resmi Gazetede yayınlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

USTK'ların küresel karar alma sürecini etkileyebilme yeteneklerinin bir başka göstergesi de, düzenledikleri protesto kampanyalarıyla sağladıkları başarılarıdır. 1994 yılında Dünya Bankası'nın 50. yıldönümü etkinliklerinde kamuoyunu harekete geçiren USTK'ların uyguladığı baskı sonucunda Dünya

Bankası gelişmekte olan ũlkelere (GOŪ) yŕnelik yardım programını gŕzden geçirmek zorunda kalmıştır. "Nike" spor malzemeleri şirketinin kŕtŭ iř koşullarını, "Nestle" şirketinin GOŪ'lere sŭt tozu satışına dair politikasını, "Monsanto" şirketinin genetik değişime uğratılmış gıdaların satışına dair politikasını USTK'ların kamuoyunda yŕrŭttŭkleri protesto kampanyaları sonucunda değiştirmek zorunda kalmaları bu alanda gŕsterilebilecek diğer bazı ŕneklerdir. USTK'lerin geniş katılımla yer aldıkları Dŭnya Ticaret Őrgŭtŭ aleyhine 1999 yılında Seattle'da dŭzenlenen gŕsteriler de bu çerçevede gŕrŭlmesi gerekmektedir(Bilman,2001;13).

Örneğin Antarktika kıtasının gŭnŭmŭzde elde ettiği statŭnŭn oluşmasında uluslararası STK'ların rolŭ bŭyŭktŭr. Çevreci hareketlerin ŕncŭsŭ olarak Greenpeace'in Antarktika'ya dŭnya parkı statŭsŭ kazandırmak için yaptığı çalışmalar sonuç vermiş; 1991'de Madrid Protokolŭ kabul edilerek 50 yıl maden arama ve işletme yasağı getirilen Kıta, 'barış ve bilime vakfedilmiş bir doğa kaynağı' olarak kabul edilmiştir. Greenpeace'in ŕncŭlŭęŭnde yŕrŭtŭlen bir başka kamuoyu oluşturma girişimi 1991 yılında Brent Spar adlı petrol platformunun batırılması ile ilgili sŭrete yaşanmıştı. Shell, Greenpeace ũyelerinin yaptığı eylemlerin olumsuz sonuçları karşısında platformun batırılması en iyi ŕzŭm olacakken bŭyŭk maliyetlere katlanarak parçalanmasını sağlamak zorunda kalmıştır (Başlar, 2005: 89-98).

Kamuoyu oluşturma faaliyetlerinde uluslararası STK'ların başarılarına diğer bir ŕnek oktarafly Yatırım Antlaşması(Multilateral Agreement on Investment/MAI) hazırlanma sŭrecinin askıya alınma sŭrecidir. 1995 yılında ABD ŕncŭlŭęŭnde OECD ũlkelerince başlatılan antlaşma çalışmalarının içeriği 1997 yılında uluslararası kamuoyuna yansıdağında Fransa'nın başını çektiği bir grup devlet sayesinde MAI askıya alınmıştı. Ancak gŕrŭřmelerin tekrar başlayacağı Aralık 1998'de OECD tarafından duyurulması STK'ları harekete geçirmiştir. ABD merkezli Public Citizen adlı STK'nın antlaşma metnini internette yayınlamasının ardından dŭnya çapında antlaşma karşıtı kampanya yŕrŭten MAI International adlı bir ağ oluşturulmuştu. MAI International çatısı altında hareket eden 600 kadar STK, MAI sŭrecini engellemiştir.

Kara mayınlarının üretim ve kullanımının yasaklanması için sözleşme oluşturulması sürecinde uluslararası STK'lar kamuoyu oluşturma rolü üstlenmişleridir. İlk olarak 1980'li yılların başlarında Uluslararası Kızılhaç Teşkilatı ve bazı insani STK'ların öncülüğünde kara mayınlarının ortadan kaldırılması girişimleri başlamıştı. 1991 yılında STK'lar tarafından Uluslararası Kara Mayınlarının Yasaklanması Hareketi(ICBL) oluşturulmuş; 1993 yılından itibaren her yıl düzenlenen NGO Kara Mayınları Konferansı'na katılım sürekli artmıştır. 1996 yılında 40 ülkeden 600 STK'ya ulaşan ICBL Hareketi'nin çabaları sonuç vermiş; Aralık 1997'de Ottawa'da 156 devlet ve görüşmeler sırasında hazır bulunan çok sayıda STK tarafından sözleşme imzaya açılmıştır. Kamuoyu baskısının etkisiyle 123 devletin Ottawa sözleşmesini imzalaması ve mayın üreten ülke sayısının 1997 yılında 55 iken 2005 yılında 14'e kadar düşmesi, depolanmış mayınların imha edilmesi uluslararası STK'ların çabalarının ürünüdür.

Dünyadaki gelişmeler ışığında yönelen siyasal gelişmeler, toplumsal yaşamın da canlanmasını sağlamış ve sivil toplum konusunda en kayda değer gelişmeler 1980 sonrası dönemde meydana gelmiştir. Bu dönemde, birçok sosyal grup gelişmiş ve kendi alanlarında devlet üzerinde etkili olmaya ve devletten bir takım haklar koparmaya ve devlet politikasını şekillendirmeye başlamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının politika belirleme ve kamu hizmeti sunma rolleri oldukça önemli boyutlardadır. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının dörtte biri başka ülkelerin benzer kuruluşlarıyla işbirliği halinde ortak projeler yürütmektedir. Yine sivil toplum kuruluşları bilgisayar teknolojilerinden yararlanmakta, örgütlenmelerini yeniden gözden geçirmekte ve kendilerini ve işlevlerini anlatan toplantı ve sempozyumlar düzenlemektedirler (Ateş ve Nohutçu, 2006: 261). Avrupa Birliği süreci ve bu süreçte sivil toplum kuruluşlarına verilen önem Türkiye'de de bu kuruluşların gelişimine verilen önemin artmasını sağlamıştır.

USTK'ları ile işbirliği yapan özellikle ekonomik alanda faaliyet gösteren ulusal STK'ların Türkiye'de siyasal karar alma sürecinde ülkeyi yöneten hükümete olan etkilerinin en belirgin olan uygulaması "Türkiye Yatırım Danışma Konseyi"dir. Eski sosyalist ülkelerde ve Afrika'da kurulan yatırımcı konseyleri gibi, Türkiye Yatırım Danışma Konseyinin mimarları da IMF ve Dünya Bankasıdır.

IMF'ye sunulan 18 Ocak 2002 tarihli Kemal Derviş (Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı) ve Süreyya Serdengeçti (Merkez Bankası Başkanı) imzalı niyet mektubu ile Türkiye'de bir Yatırım Konseyinin kurulması taahhüt edilmiştir: “Türkiye ve yurtdışındaki iş dünyasının önemli temsilcilerinden oluşan bir Yatırım Konseyi kurulacaktır. İlk toplantısını 2002 yılının ortalarında gerçekleştirmesi beklenen bu Konsey, Türkiye'nin yatırım yapılacak cazip bir ülke olmasının sağlanması konusunda tavsiyelerde bulunacak ve düzenli aralıklarla toplanacaktır.” Bu taahhüdün uygulamaya geçirilmesine Dünya Bankası katkı sağlamış, Yatırım Danışma Konseyi “Türk Hükümeti ve Dünya Bankası işbirliğiyle” kurulmuştur (www.investinturkey.gov.tr/cms/ydk.index.php?1=1&c=56). Son yıllardaki bir dizi etkinliğiyle şirketlerle hükümetleri bir araya getiren, şirketlerle hükümetler arasındaki “diyalogu” geliştirmek için katalizör rolü oynayan Dünya Bankasının, Türkiye Yatırım Danışma Konseyinin kuruluşunda da bu misyonunu yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de “Yatırım Danışma Konseyi” (YDK) adını alan bu yeni “sermaye-hükümet işbirliği” yapısı, ilk toplantısını 15 Mart 2004'te gerçekleştirmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlık ettiği bu toplantıya Başbakanın yanı sıra Hükümet kanadından Devlet Bakanı Ali Babacan ve Maliye Bakanı Kemal Unakıtan katılmıştır. IAC üyesi 19 çokuluslu şirketin (Arcelor, BNP Paribas, Citigroup, Fiat, Ford, Hyundai, ISCAR, Lafarge, Merloni Elettrodomestici, Metro, Nestle, Newmont Mining, Nortel Networks, Nunza B.V., Pirelli, Rio Tinto Plc, Siemens, Toyota, Unilever) üst düzey yöneticileri ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Yabancı Sermaye Derneği (YASED) ve Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) başkanlarını bir araya getiren bu toplantıda, Dünya Bankası Başkanı ile IMF Avrupa Direktörü de yer almıştır. Böylece Türkiye Yatırım Danışma Konseyi, “yabancı sermaye + yerli sermaye + Türkiye Hükümeti + IMF ve Dünya Bankası” üye bileşimi formülüyle kurulmuştur. Konsey, Mart 2004'teki ilk toplantısında yılda bir defa toplanma kararı almıştır. Ayrıca YDK toplantılarında kararlaştırılan adımların uygulamaya geçirilme süreci hakkında, her YDK toplantısından 6-8 ay sonra Konsey üyelerine sunulmak üzere, Hazine Müsteşarlığının bir “ilerleme raporu” hazırlayarak üyelere iletmesi karara bağlanmıştır.

Yatırım Danışma Konseyinin birinci toplantısında onüç(*YDK İlerleme Raporu*, Ocak 2005;10-11), ikinci toplantısında dokuz(*YDK İlerleme Raporu*, Nisan 2006; 55), üçüncü toplantısında oniki (www.investinturkey.gov.tr),(03.01.2007) “öncelikli” alanda Türkiye Hükümetinin önlem alması kararlaştırılmıştır. Bu “öncelikli” alanlar, IMF-Dünya Bankası-AB üçlüsü tarafından Türkiye’ye dayatılan neoliberal politikalarla çakışmaktadır. Örneğin, özelleştirme programına hız verilmesi, sosyal güvenlik sistemi reformunun gerçekleştirilmesi, altyapı (özellikle enerji, ulaşım, telekomünikasyon) hizmetlerinin özelleştirilmesi, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması, KOBİ’lerin geliştirilmesi, AB standartlarına uyum gibi YDK’nın belirlediği “öncelikli” alanlar, bu kapsamdadır. YDK’nın özgün rolü, bu genel politikaları yıllık eylem planlarına dönüştürüp, uygulamaya geçirmesi için Türkiye Hükümetinin önüne getirmesidir. Tıpkı diğer ülkelerin yatırımcı konseyleri gibi, Türkiye’deki YDK da yıllık yapısal reform programını tespit etmekte, bu program gerçekleştirildikten sonra da gelecek yılın programını “ev ödevi” olarak Hükümetin önüne koymaktadır. Böylece 1980’lerden 2000’lere kadar Güneyli ülkelerin neoliberal yapısal dönüşüm süreçlerinde IMF-Dünya Bankasının gördüğü işlevi, artık sermayenin doğrudan katıldığı yerel “yönetişim” yapıları üstlenmeye başlamıştır. Bu, Güneyin sömürgeleştirilme sürecinde bir adım daha atıldığı, her ülkeye özgü yeni siyasal karar organlarının yaratıldığı, bu karar organları içindeki çokuluslu şirketlerin de sömürgeci doğrudan idare etmeye başladığı anlamına gelir. Bu dönüşüm, sömürgecilik sisteminin ilerletilebilmesinin sermayenin siyasal karar alma süreçlerine doğrudan katılımını gerektirmesiyle bağlantılıdır: Bizzat sermaye ancak, küreselleşen piyasanın yerel koşullarında kapitalist devletlerin zor gücünü kendisi için kullanabilmesinin koşullarını somut bir eylem planına tercüme edebilir, neoliberal hattı ete kemiğe büründürebilir, çıkarılacak yasaları ve idari kararları her sektöre ilişkin ayrıntılı olarak belirleyip adım adım takip edebilir. Böylece, her biri kârlarını maksimize etmekten başka bir amaç gütmeyen çokuluslu şirketlerden ve yerli sermaye örgütlerinden oluşan YDK üyeleri, Türkiye Hükümetinden kendi özel çıkarlarını koruması için talep ettiklerini hükümetin “reform” programı olarak ilan ederler. Bu nedenle, Türkiye Hükümetinin YDK

üyelerine sunduğu “ilerleme raporları”, adeta sermaye sınıfına dağıtılan ulufelerin bir listesi gibi görünür.

YDK toplantılarından sonra Türkiye Hükümetinin YDK “tavsiyelerini” gerçekleştirmek üzere aldığı “önlemlere” bir göz atmak, sermayenin yürüttüğü amansız sınıf savaşında devletin nasıl saf tuttuğunu açıklığa kavuşturmaktadır. Buna örnek olarak şirketlere tanınan vergi indirimleri ve yatırımcılara yönelik devlet teşviklerini verebiliriz. YDK’nın birinci toplantısından sonra Türkiye Hükümeti, kurumlar vergisi oranını % 33’ten % 30’a indirmiş, kurumlar vergisi istisnasının kapsamını genişletmiş, 36 ilde yatırım ve üretim yapacak girişimcilere vergi ve sigorta priminde indirim, enerji desteğini ve bedelsiz arsa devrini mümkün kılan yasal düzenlemeleri Meclisten geçirmiştir. Bu düzenlemelerle 36 ildeki yatırımcıların gelir vergisi indirildiği gibi, çalıştırdıkları işçilerin sigorta primlerinin işveren hissesinin Hazine tarafından ödenmesi, işletmelerin elektrik enerjisi giderlerinin (% 50’ye kadar ulaşan oranlarda) devlet tarafından karşılanması ve kamu arazilerinin mülkiyetinin yatırımcılara bedelsiz olarak devredilmesi sağlanmıştır(*YDK İlerleme Raporu*,(Ocak 2005;16-18). Bir yıl sonra, ikinci YDK toplantısından sonra Türkiye Hükümeti, bu defa kurumlar vergisi oranını % 30’dan % 20’ye indirmiş, işverenlere vergi ve sigorta priminde indirimin, bedava enerjinin sunulduğu teşvik kapsamındaki il sayısını 36’dan 49’a çıkarmıştır(*YDK İlerleme Raporu*,Nisan 2006;1-6). Bedelsiz arsa devrine olanak sağlanan il sayısını ise 54’e yükseltmiştir. Bu yöndeki düzenleme, 13/6/2006 tarihli 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile yürürlüğe girmiştir. (*Resmi Gazete*, 21 Haziran 2006, Sayı 26205). Bundan başka, işletmelerin araştırma ve geliştirme harcamalarının % 40’ını kurumlar vergisi matrahından düşüren “Ar-Ge indirimini” yürürlüğe sokmuş, 61 devlet ile -uluslararası şirketlerin vergi yükünü azaltan ve çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasını onaylamış, “yaygın bir vergi reformunu” başlatmanın bir adımı olarak, özel sektör temsilcilerinin de içinde yer aldığı Vergi Konseyini oluşturmuştur(*YDK İlerleme Raporu*,Nisan 2006:xii). Görüldüğü gibi, YDK toplantıları Türkiye’de devletin kamu kaynaklarıyla sermaye sınıfını besleme sürecini çok hızlandırmıştır. Vergi Konseyi ile açılışı yapılan yeni “vergi reformu”nun bu sürece yeni bir ivme kazandıracağından kuşku duyulmamalıdır. Türkiye Hükümeti, YDK tavsiyelerini yerine getirmek amacıyla, sektör bazında da

sermayeye destek sunmaktadır. Bir örnek, maden sektörüdür: Maden sektöründe şirketlere devlet desteklerini değerlendirirken, YDK üyeleri içinde bir madencilik şirketinin var olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Bu şirket, Bergama’da siyanürle altın araması nedeniyle Bergama köylülerinin mücadele ettiği Eurogold-Normandy şirketini 2001’de satın alan, dünyanın en büyük altın işletmecisi Newmont şirketidir. Newmont şirketinin yöneticilerinden Gordon Nixon da, “Maden Yasasının Ankara’daki Newmont yetkilileri ile eşgüdüm içerisinde yasal değişikliklerle, madencilik faaliyetlerinin bir aşaması olan “ön işletme ruhsat dönemini” kaldırmış, madencilik sektörü ile ilgili izin işlemlerinin üç ay içinde sonuçlandırılmasını güvenceye almış, maden ruhsatının iptali prosedürünü zorlaştırmış, arama faaliyetlerini ÇED prosedürü kapsamında çıkartmış, mera yaylak ve kışlakların, çayır ve otlakların tahsis amacını değiştirerek bu alanların madencilik ve petrol arama faaliyetleri için tahsis edilebilmesini kolaylaştırmış, maden şirketinin maden üretimi ile elde edeceği gelirden devlete ödemesi gereken payın (devlet hakkı) % 50 daha az alınmasını sağlamıştır(*YDK İlerleme Raporu*, Ocak 2005;12-13).

YDK “tavsiyeleri”nin önemli bir katkısı, küçük ve orta boy işletmelere (KOBİ) devlet desteğini ciddi biçimde artırması olmuştur. Birinci YDK toplantısından sonra Türkiye Hükümeti, KOBİ’lere sağlanan destek türünü 8’den 38’e çıkarmıştır. Bu desteklerin önemli bir kısmı, çeşitli “geri ödemesiz finansman destekleri”dir. KOBİ’lere bu çerçevede sağlanan destekler, 2004 yılının ilk 8 ayında 52.4 trilyon TL’ye ulaşmıştır. Ayrıca, yine YDK tavsiyeleri sonucu, bu desteklerin verilme sürecindeki bürokratik işlemler azaltılmış, destek başvurularında istenen evrak sayısı 48’den 5’e indirilmiştir.(*YDK İlerleme Raporu*,(Ocak 2005:45-48)

YDK üyeleri, KOBİ’lerin “bir program dahilinde” güçlendirilmesini ve “tedarik zincirindeki fonksiyonlarının geliştirilmesi”ni istemiştir. Türkiye devletine düşen ise, KOBİ’lerin küresel piyasaya entegrasyon kapasitesini geliştirmek ve eğitim, bilgilendirme, yönlendirme, danışmanlık gibi hizmetleri ücretsiz vermek; “uluslararası işbirliğine” girmeleri amacıyla bir dizi teşvikte bulunmak, sözgelimi yurtdışı pazar araştırmaları için ve uluslararası fuarlara katılımları için geri ödemesiz finansman desteği sunmaktır. Böylece, örgütsüzleştirilmiş, güvencesiz, düşük ücretli emek gücüyle küresel esnek üretim sisteminin merkezinde yer alan

KOBİ'lerin devlet tarafından desteklenme sürecine YDK "tavsiyeleri" hız kazandırmıştır. YDK üyelerinin tavsiyeleri doğrultusunda, Türkiye Hükümeti aynı zamanda KOBİ'lerin başlıca mekanı olan organize sanayi bölgelerini (OSB) de Türkiye'nin büyük bölümüne yaymak istemektedir. YDK üyelerine sunulan birinci "ilerleme" raporunda şöyle denilmektedir: *"Türkiye'de 54 ilde yer seçimi, kamulaştırma çalışmaları ve altyapısı tamamlanmış 76 adet OSB bulunmaktadır. Halen Türkiye'nin muhtelif illerinde tamamlama çalışmaları çeşitli aşamalarda devam eden 207 OSB'nin 99'unun da 2004 yılı yatırım programı kapsamında tamamlanması beklenmektedir."*

Organize sanayi bölgelerinde yatırımcılara bedelsiz arsa tahsisi, vergi ve sigorta primi indirimi ve enerji desteği sağlanan illeri gösteren bir Türkiye haritası da YDK üyelerinin bilgisine sunulmuştur(Yazıcıoğlu,2004;1). Bundan sonra YDK üyesi çokuluslu şirketlere düşen şey, yatırım iklimini" böylece hazırlattıkları bu ülkeye sermaye ihracını artırmaları; YDK üyesi yerli sermaye sınıfının temsilcilerinin de bu yeni "iklimden" olabildiğince nemalanmasıdır.

Kuşkusuz, YDK üyesi çokuluslu şirketlerin ve yerli sermaye örgütlerinin "yatırım iklimini iyileştirme" gündeminde yalnız esnek üretim süreçlerini örgütlemelerinde devletin kendilerini desteklemesi yer almamaktadır. YDK'nın şimdiye kadar gerçekleştirdiği üç toplantının da değişmeyen "reform" alanlarından biri, "özelleşmelere hız verilmesi"dir. Türkiye Hükümeti, YDK üyelerine özelleştirme takvimini "büyük bir titizlikle" uygulama taahhüdünde bulunmuştur(*YDK İlerleme Raporu*, Ocak 2005;48-51) Türkiye'ye son dönemde doğrudan yabancı yatırım artışının arkasında da, kamu varlıklarının özelleştirilmesi yatmaktadır. Bu durum, YDK ilerleme raporunda da dile getirilmiş, 2005 yılında doğrudan yabancı yatırım rakamlarındaki sıçramanın "özelleştirme programının etkisini" taşıdığı teslim edilmiştir. YDK tavsiyelerinin diğer "reform" alanları arasında yer alan "eğitime ve öğretime yatırımların artırılması" ve "altyapı yatırımlarının artırılması" maddeleri de, özelleşme hedefiyle yakından bağlantılıdır. Eğitim sektörü gibi, anahtar altyapı sektörleri olan enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon sektörlerine devlet yatırımlarının artırılmasını isteyen YDK üyelerinin belirgin amaçlarından biri, bu sektörlerin özelleştirilmesidir. Örneğin,

Türkiye Hükümeti elektrik sektöründeki özelleştirme takvimini YDK üyelerine şöyle taahhüt etmiştir: “*Elektrik dağıtım varlıklarının 2006 yılı sonuna kadar; elektrik üretim varlıklarının Aralık 2009 tarihi itibarıyla tümüyle özelleştirilmesi hedeflenmektedir.*”(YDK İlerleme Raporu Ocak 2005;23). Devletin altyapı yatırımlarını artırması, yalnız enerji, telekomünikasyon, ulaşım gibi sektörlerin altyapısının kamu kaynaklarıyla geliştirilerek sonradan özel sektöre devredilmesi amacıyla kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda “*iş aleminin hızlı büyüme eğilimine paralel olarak artan altyapı gereksiniminin aynı çabuklukla karşılanması*” (YDK İlerleme Raporu Ocak 2005;25) gereğinden de doğmaktadır. Örneğin, Türkiye’nin demiryolu ağlarını geliştirme projesinin çeşitli unsurlarından biri, organize sanayi bölgelerinin demiryolu ağlarına bağlanması; bir başkası Avrupa ulaşım ağlarına entegrasyondur. Dolayısıyla, tıpkı kapitalizmin tarihinde demiryollarının Avrupa sermayesinin uzanacağı piyasayı genişletmesi gibi, bugün de piyasaların birbirine bağlanmasında ulaşım altyapısının geliştirilmesi benzer bir işlev görerek sermayenin yayılma sürecine hizmet etmektedir. Devletin altyapı yatırımlarını artırmasından sermayenin sağladığı çıkar, bunlardan ibaret de değildir. Devlet altyapı yatırımlarını özel sektöre ihale ettiği için, bu ihaleler de özel sektörün kamu bütçesinden pay kapıldığı önemli alanlardan biri olmaktadır.

Kısacası, YDK’nın “ilerleme” raporları, Türkiye’de devletin sermayeyi “korumacı” politikalarının geniş bir listesini vermektedir. Türkiye’de yoksulluğun son yıllarda neden derinleştiğinin bir cevabı da bu “ilerleme” raporlarında saklıdır. Bu raporlarda, ülkenin son iki-üç yılında yaşadığı hukuksal dönüşümlerin bir çerçevesini, yeni yasaların ve düzenlemelerin gerçek “esbabı mucibesi”ni bulmak mümkündür. YDK, Türk Ticaret Kanununun yeniden düzenlenmesinden, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda (HMUK) yapılacak değişikliklere kadar bir dizi yasal düzenleme ile yakından ilgilidir. Örneğin, HMUK’daki değişiklikten YDK’nın güttüğü amaç, ulusal mahkemelerin sermaye önünde bir engel olmaktan çıkarılması ve yargılama süreçlerinin özelleşmesi için “uzlaşma” yönteminin. Örneğin, bu “bölgelerin kurulması için gerekli arazi temini, altyapı ve idare binası inşası ile ilgili giderlerin yönetici şirketçe karşılanamayan kısmı, yardım amacıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bütçesinden karşılanabilmektedir.” Öte yandan, yatırımcıların endüstri bölgesi olarak ilan edilmesini istediği araziler Hazine adına

kamulaştırılarak, bu bölgelerde yatırımcılar lehine irtifak hakkı tesis edilmeye başlanmıştır (*YDK İlerleme Raporu Ocak 2005*; 36-37). Bunun gibi, borca batık durumdaki şirketlerin iflasının ertelenmesinin sağlanması, yabancıların taşınmaz mal edinmelerine ilişkin kuralların yeniden düzenlenmesi, yabancı personele çalışma izni verilmesinin kolaylaştırılması, fikri ve sınai mülkiyet haklarının güçlendirilmesi gibi hukuksal değişiklik örnekleri de YDK tavsiyelerine “uyum” amaçlıdır. Türkiye devleti, tıpkı bir özel aracı firma gibi sermayeye hizmet vermeye başlamıştır. Elçiliklerdeki ekonomi ve ticaret müşavirlerinin görev alanına artık ülkeyi pazarlamak ve yabancı şirketlere yerli ortak bulmak da dahil olmuştur. Türkiye devletinin yaşadığı bu dönüşüm, kapitalist devletin bir dizi ülkede yaşadığı dönüşümün de tipik bir örneğidir.

Dünya Bankası politikalarının denendiği “pilot ülke” rolünü kabullenmek, Türkiye hükümetlerinin tercihidir: Türkiye’de bir yatırım konseyinin kurulması için IMF’ye ilk taahhüt, DSP-MHP-ANAP Hükümeti döneminde verilen niyet mektubuyla yapılmıştır. AKP Hükümeti ise YDK düzenini başlattığı gibi, YDK tavsiyelerine de çok yüksek düzeyde bir uyum göstermiştir. Bu politikada halen bir değişiklik yoktur. IMF’ye verilen niyet mektuplarında, YDK tavsiyelerine uyum taahhüdü yinelenmeye devam etmektedir. Bir örnek,

Kasım 2006’da IMF’ye verilen son niyet mektubudur: Yatırım Danışma Konseyinin tavsiyelerinin hızla hayata geçirilmesi kararlılığı sürmektedir.

Yılda bir kez toplanan YDK’nın yerine getirmek üzere yasa taslaklarını hazırlayan Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kuruludur(YOİKK) . Yılda bir kez toplanan YDK yıllık reform programını açıklamakta, YOİKK ise yıl boyunca bu programı yerine getirmek için çalışmaktadır. YDK o yılın “öncelikli” reform ilkelerini ilan etmekte, YOİKK bu ilkeleri hukuksal düzenleme taslaklarına yansıtarak yürürlüğe sokulmasını sağlamaktadır. YOİKK’nın yapısı, YDK’nın yapısının bir izdüşümüdür, bir sermaye-hükümet ortaklığıdır: Hükümet kanadından bir bakan, bazı bakanlıkların müsteşarları ile dört sermaye örgütünün başkanları bu yapıya katılır: TOBB, TÜSİAD, YASED ve TİM. Bu sermaye örgütlerinden üçü

(TOBB, TÜSİAD ve TİM), yerli sermayeyi temsil eder. YASED ise, bir yabancı sermaye örgütü olarak YOİKK'nın yabancı sermaye ayağını tamamlar.

YOİKK'nın kuruluşu, YDK toplantılarının başlamasından da önceye uzanır: Aralık 2001'de, Bülent Ecevit Başbakanlığındaki DSP-MHP-ANAP Koalisyon Hükümeti döneminde çıkarılan bir Bakanlar Kurulu Prensip Kararıyla YOİKK oluşturulmuştur. Bu prensip kararı ile, *Türkiye'de Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı* kabul edilmiş, bu programı uygulamaya geçirecek yapı olarak da YOİKK kurulmuştur. YOİKK'nın uygulayacağı "reform" programının dokuz alanı vardır: Şirket kuruluşu, (yabancı personel için) istihdam, sektörel izinler, arazi temini ve arsa geliştirme, vergi ve teşvikler, gümrükler ve teknik standartlar, fikri mülkiyet hakları, doğrudan yabancı yatırım mevzuatı ve yatırım promosyonu. Bu alanlarda "sorunları" tespit eden reform programı, her soruna ilişkin "çözümlerin" ve alınacak "önlemlerin" bir listesini vermiştir. Programın ilan edilen amaçlarından biri "doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmak" olmakla birlikte, bununla sınırlı değildir, daha genel olarak "*yatırım ortamının iyileştirilmesi ve yerli ve yabancı yatırımların arttırılması hedefine*" yönelmiştir. Programın bütünü, hem yerli, hem yabancı sermaye için uygun "yatırım iklimi"ni yaratmayı hedeflemektedir. Böylece neoliberal politikaların 2000'lerde gündeme alınan "yatırım iklimini iyileştirme reform" süreci, bu programla Türkiye'de başlatılmıştır.

Türkiye'nin "yatırım ortamını iyileştirme" reform programı, Dünya Bankasının son yıllarda gündeminde olan "yatırım iklimini iyileştirme" politikalarına paralel bir içeriktedir. Bu programın Türkiye özelinde somutlaştırılmasında ise, özel sektörün önerilerinden yararlanılmıştır. Programın oluşum sürecine sermaye damgasını vurmuş, bu "hükümet programı"nın hazırlık sürecine özel sektör katılmıştır: Reform öngörülen "*bu alanlar Hazine Müsteşarlığının koordinasyonunda 10-11 Eylül 2001 tarihlerinde yapılan, çeşitli kamu kuruluşları ve bakanlıklar ile özel sektörden üst düzey temsilcilerin katıldığı çalıştayda tartışılmıştır. Bu tartışmalar sonucunda, farklı çalışma grupları bu alanlardan her birinde yapılması gerekenler konusunda görüş birliği sağlamışlardır.*" İşte Bakanlar Kurulunun reform programı, özel sektörün katıldığı bu çalıştayda ve çalışma gruplarında şekillendirilmiş,

Sivil toplum örgütlerinin katkılarıyla bir ‐hükümet programı‐ niteliği kazandırılarak yürürlüğe sokulmuştur. Sermayenin programını hükümetin programına dönüştüren bu uygulamanın kendisi de ‐yatırım iklimini iyileştirme‐ politikalarının gereklerine uygundur, çünkü bu politikaların özünde, siyasal karar alma süreçleri de dahil olmak üzere ‐kamu-özel sektör işbirliği‐ yatmaktadır.

DSP-MHP-ANAP Hükümetinin ‐yatırım ortamını iyileştirme‐ reform programı, daha sonra YDK'nın ilerleme raporlarına yansıtacak olan özel sektörün birikim stratejilerine bir zemin ve çerçeve sunmuştur: Şirketlerin vergi yükünün azaltılması, yatırım teşvikleri, kamu arazilerinin yatırım yeri haline getirilmesinin kolaylaştırılması, organize sanayi bölgelerinin kurulmasına özel sektörün katılımı, kamu arazilerinin satışının teşvik edilmesi, tarımsal endüstri ve turizm dışında tüm sektörlerde lisans verme sürecindeki idari engellerin kaldırılması, şirket kuruluşunun kolaylaştırılması, fikri mülkiyet hakları sisteminin kurulması, doğrudan yabancı yatırım mevzuatının değiştirilerek daha liberal bir yasa hazırlanması, yabancılara çalışma izni verme sürecinin kolaylaştırılması, Türkiye'nin kapsamlı bir yatırım promosyonu stratejisi geliştirmesi gibi ‐önlemler‐, bu programın da içindedir. DSP-MHP-ANAP Hükümeti, bu reform programını STK'lar ile birlikte hazırlayarak siyasal karar alma sürecini STK ile paylaştığı gibi, bu programın uygulanma sürecine de STK'ları katmış, ona YOİKK'da yer açmıştır. Kapitalist devletin yönetim sistemindeki bu anlayış değişikliğini ise, şöyle açıklamıştır: ‐Mevcut iş ortamının daha uygun hale getirilmesi için, kamu hizmeti zihniyetinin ve kamu görevlilerinin tavrının değişmesi gerekmektedir. Bu süreçte, kamu ve özel sektör arasındaki verimli işbirliği anahtar bir role sahip olacaktır. Reform politikalarının, özel sektör kaygılarını yansıtabilmesi ve onlara çözüm sunabilmesi için şirketlerin ve yatırımcıların bu sürece doğrudan ve yoğun bir şekilde katılımının sağlanması son derece önemlidir.‐ Bu anlayışla, YOİKK'nın üye bileşimi şöyle kararlaştırılmıştır: Başbakanlık Müsteşarı (YOİKK Başkanı), Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine, Dış Ticaret, DPT Müsteşarları, TOBB, TÜSİAD, YASED ve TİM Başkanları. Ayrıca, dokuz reform alanında YOİKK'ya bağlı olarak kurulan teknik komitelerin başkanları da YOİKK üyesidir. YOİKK'nın sekreteryaya hizmetlerini yürütme görevi ise Hazine Müsteşarlığına verilmiştir. Mart 2004'te Dünya Bankası Başkanı ve IMF Avrupa Direktörünün de

katıldığı YDK toplantısında, YDK tavsiyelerini izleme görevi YOİKK'ya verilmiş, böylece YDK YOİKK bağlantısı kurulmuştur. Böylece YOİKK sürecinin kesintiye uğraması önlenmiş, “yatırım iklimi” reformlarına yeni bir ivme katmış, Türkiye'deki yerli-yabancı sermaye örgütlerini rahatlatmıştır. YDK toplantılarına IMF ve Dünya Bankası yöneticilerinin katılması da bu bağlamda anlamlı görünmektedir, bu durumun YDK tavsiyelerine Hükümetin “uyum” zorunluluğunu artırdığını kestirmek güç olmasa gerekir. YOİKK'nın yapısını ve işleyiş mekanizmasını güçlendiren ve daha sistemleştiren en önemli adım, bir “üst kurul” konumunda olan YOİKK ile “alt çalışma grupları” olarak görev yapan teknik komiteler arasındaki bağlantıyı sağlayacak Yönlendirme Komitesinin (Steering Committee) Mayıs 2005'te kurulması olmuştur. Hazine Müsteşarı başkanlığındaki bu komiteye, Başbakanlık, DPT, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığında müsteşar yardımcılarını ile TOBB, TÜSİAD, YASED ve TİM genel sekreterleri katılmaktadır. Yönlendirme Komitesinin kurulmasıyla, YOİKK'yı yeniden harekete geçirmek amaçlanmıştır, şu anda da YOİKK'nın motor gücü, ayda bir toplanan bu komitedir. Kurulduğu Mayıs 2005'ten, ikinci YDK ilerleme raporunun sunulduğu Nisan 2006'ya kadar 10 toplantı gerçekleştiren ve bu toplantıların “her birinde belirli bir konudaki yasa tasarısını gündemine alan Yönlendirme Komitesi düzenli olarak toplanmaktadır.

YOİKK, kurulduğundan bu yana bir dizi yeni yasanın hazırlayıcısı olmuş, 2002'den beri adeta Türkiye'nin “derin parlamentosu” gibi çalışmıştır. Onun hazırladığı yasalar arasında, 2003-2006 döneminde çıkarılan İş Yasası, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Yasası, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yasa, Turizmi Teşvik Yasasında Değişiklik Yapılması Hakkında Yasa, Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yasa, Sosyal Sigortalar Kurumu Yasası, Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Yasa, Kurumlar Vergisi Yasası gibi yasalar vardır(*European Union Twinning Project for Turkey*,2006;61-63).

YOİKK'da kamu kurumlarının yanı sıra, TOBB, YASED, TÜSİAD ve TİM gibi sivil toplum örgütleri de yer almaktadır. Böylece karar verme, politika oluşturma ve kanun yapma sürecine özel sektörün de etkin katılımı sağlanmaktadır.

Bu “sivil toplum örgütleri”nden biri olan TOBB hakkında OECD’nin yayınladığı bir belgede ise şöyle denilmektedir: “TOBB, yeni yasa taslaklarının ve diğer düzenlemelerin hazırlanması için YOİKK ve Teknik Komitelerde ciddi etkiye sahiptir. Yeni yasa taslakları ve diğer düzenlemeler hakkındaki görüşmeler Teknik Komitelerde yapılır, sonra YOİKK gündemine gelir. YOİKK’daki görüşmelerden sonra alınan kararlar, Bakanlar Kuruluna rapor edilir.”(Akın,2004)

Türkiye’de 2002’de uygulamaya giren “yatırım ortamını iyileştirme programı” olsun, YOİKK’nın kurulması ve onun hazırladığı yasalar olsun, YDK olsun, sürecin orijinal kaynağı arandığında Dünya Bankası ve IMF’ye gelip dayanmaktadır. YOİKK’nın hazırladığı yasalar, Dünya Bankası ve IFC’nin bir ortak girişimi olan FIAS’ın (Foreign Investment Advisory Service) Türkiye hakkında hazırladığı bir raporda belirtilen önerileri hayata geçirme amacına odaklanmıştır. Türkiye’de 2002’de uygulamaya giren “yatırım ortamını iyileştirme reform programı” da FIAS’ın bu raporuna dayanılarak hazırlanmıştır. Hazine Müsteşarlığının finanse ettiği, YASED, İMKB ve TÜSİAD’ın destek verdiği bir proje sonucu FIAS’ın Haziran 2001’de tamamladığı rapor, “Türkiye: Yatırımın Önündeki İdari Engeller” başlığını taşımaktadır(www.investinturkey.gov.tr). Dünya Bankası Grubunun bir girişimi olan FIAS’ın Türkiye’nin yeni kuşak yapısal reform stratejisini belirlemesi, reformları izlemesi ve yeni yasalara kılavuzluk etmesi, bu süreçte Dünya Bankasının ne denli önemli bir rol oynadığını göstermeye yeterlidir. Dünya Bankası Grubu, YOİKK sürecinin başlatılmasında ve günden güne geliştirilmesinde olduğu gibi, YDK’ya da “aktif biçimde” katılmaktadır(Worlbank Report,2005;8) .

3.2.4. AB’NE KATILIM SÜRECİNDE STK’LARIN ETKİLERİ

Avrupa Birliği’ne göre STK kapsamına, sendikalar ve konfederasyonlar, yerel birlik ve kooperatifler, ticaret birlikleri, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, hizmet ve üretim birlikleri, yerel yönetimlerin bir araya gelerek kurdukları örgütler, politik ilgi grupları, dinsel ilgi grupları ve öğrenci birlikleri girmektedir. Avrupa Birliği anlayışına göre STK’lar, örgütlenmiş vatandaşların, yaşadıkları ülkenin toplumsal ve ekonomik yönden kalkınmasında etkili olan, sivil

toplum düzenine doğrudan katkıda bulunarak, katılımcı demokrasinin oluşturulması ve sürdürülmesi açısından çok hayati öneme sahip kuruluşlardır (Güder, 2004). Avrupa Birliği ve gelişmiş batı ülkelerinde üçüncü sektör olarak tabir edilen STK'lar son yıllarda kamu ve özel sektörün önüne geçmiş, demokrasinin gelişmesinde sivil sektörün görüşü daima ön planda tutulmaya başlanmıştır (www.md118.org, 2005). Sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına bu kadar önem veren Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarına büyük roller düşmektedir.

Bu kapsamda AB, sivil toplumun güçlendirilmesi için mali kaynak aktarmaktadır. 2001 yılından bu yana AB, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının pozisyonunu güçlendirmeyi amaçlayan bir Sivil Toplum Geliştirme Programı yürütmektedir (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı AB Genel Müdürlüğü, 2007: 2). Ayrıca son yıllarda Avrupa Birliği'ne uyum çalışmaları çerçevesinde onaylanan reform paketleri ve gerçekleştirilen reformlar da Türkiye'de sivil toplum yapılanmasını kolaylaştıran çeşitli uygulamaları hayata geçirmeyi gerekli kılmıştır. Bunlar arasında dernekler ve vakıflar yasalarında yapılan değişiklikler ve bunlarla paralel olarak Medeni Kanun'da yapılan değişiklikler bulunmaktadır.

AB ilerleme raporlarında da sivil toplum kuruluşlarını (dernekler ve vakıflar) ilgilendiren maddeler bulunmaktadır. 2003 yılı ilerleme raporuna göre siyasal ve hukuksal sistemlerde yapılan geniş kapsamlı değişikliklere karşın sivil toplum kuruluşlarını ilgilendiren bazı konularda yapılması gereken değişikliklerin bulunduğu belirtilmiştir. Bu değişiklikler özellikle dernek ve vakıfların örgütlenme özgürlüklerinin sağlanmasına yöneliktir (TÜSEV, 2007). Bu konuda Türkiye gerekli düzenlemeleri hayata geçirerek sivil toplum kuruluşlarını geliştirme yolunda ilerlemeye devam etmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde hükümet dışı aktörlerin etkinliği ve iç siyasal dinamiklerinin önemi çok büyüktür. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) gibi kuruluşlar ile Türk-İş, Hak-İş, DİSK gibi işçi sendikalarının politika oluşturma süreçlerinde etkinliklerde buldukları göze çarpmaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği Komisyonu, Türkiye'de insan hakları örgütlerini siyaset sürecine katma eğilimindedir (Doğan,

2003: 22). Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde herkes üzerine düşeni yapmaktadır. Bu noktada Türkiye'de STK'lar Avrupa Birliği hakkında halkı bilinçlendirme işlevi görmüşlerdir. Bu işlevi yerine getirirken, kitapçık bastırmak, TV programları hazırlamak, bildiri hazırlamak, dış kamuoyuna sanatçılar yoluyla, yapılacak olan reformları duyurmak gibi yollar kullanılmıştır. AB-Türkiye İşbirliği Derneği, Avrupa Öğrenci Forumu, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi kuruluşlar çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. HAK-İŞ, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) gibi işçi ve işveren sendikaları üye ülkelerin işçi ve işveren sendikaları ile görüşerek Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde gösterdiği çabaları aktarmışlardır. Ayrıca, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), TÜSİAD, Türkiye Genç İşadamları Derneği (TÜGİAD), İKV, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) gibi kuruluşlar Avrupa Birliği ülkelerine yönelik ziyaretlerde bulunmuşlardır (www.atonet.org.tr, 2004) Avrupa Komisyonu, Türkiye'deki bazı sivil toplum kuruluşlarına proje bazında hibeler sağlamaktadır. Bu sağlanan hibeler, daha çok insan hakları ve demokratikleşme alanında, eğitim, sempozyum, yayın ve araştırma ile sınırlı iken bu hibeler zamanla daha işlevsel nitelikteki projeleri de kapsayacak şekilde gelişmiştir. Günümüzde Avrupa Komisyonu farklı hibe olanakları ve programlarından yararlanarak Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarını desteklemektedir (Ak, 2003: 102). Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde devlet ile toplum arasında iletişimde sivil toplum kuruluşları önemli rol oynamaktadırlar. Avrupa Birliği üyeliği yolunda sivil toplum kuruluşları politik konuların dışında kalan, eğitim, kültür ve çevre gibi toplumsal konularda toplumu bilinçlendirme ve değişime hazırlama işlevi görmektedir.

Avrupa Birliği, sivil toplum kuruluşları ile düzenli bir diyalog içindedir ayrıca bu kuruluşlara fon sağlamaktadır. Avrupa Birliği'nde sivil toplum kuruluşları sadece devletin yükünü azaltan kuruluşlar olarak değil ayrıca kalkınma politikalarının oluşturulmasında önemli bir aktör olarak da görülmektedir. Avrupa Birliği'nde sivil toplum kuruluşları hem kendi ülkelerinin politikaları hem de birliğin politikalarıyla ilgili katkı yapmak zorundadır (Bikmen, 2004). Avrupa Birliği sivil toplumun ve demokrasinin gelişimi açısından Türkiye'de bir çok projeyi

desteklemektedir. Bu projeler demokrasinin ve sivil toplumun gelişimi açısından büyük öneme sahiptir.

Sivil toplum kuruluşları bir yandan muhalefet ve protesto grupları olmak işlevlerini yürütürken bir yandan da devletin yapamadığı veya yapmak istemeyeceği birçok işlevi üstlenmektedirler. STK'lar geliştirdikleri projeler yoluyla sivil toplum bilincinin yeşermesine, demokrasi bilincinin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak işlevini de yürütmektedirler (Balkır ve Nitelik, 2005: 459). Sivil toplum kuruluşlarına bu açıdan bakıldığı zaman, Türkiye’de STK’lar, demokrasinin ve sivil toplumun gelişimi açısından birçok projeye imza atmaktadır. Avrupa Birliği Komisyonu 1993 yılından bu yana Türkiye’deki STK’lara insan hakları, demokratikleşme ve sivil toplumun geliştirilmesi konularındaki projeleri için mali yardım sağlamaktadır. Komisyon, Türkiye’de Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), Toplumsal Sorunları Araştırma Vakfı (TOSAV) gibi düşünce grupları ya da Kadın Siyasetçileri Derneği, Kadın Adayları Destekleme Derneği gibi kadın kuruluşlarıyla TESK ve TİSK gibi işveren örgütleriyle, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve Bağımsız İletişim Vakfı gibi kuruluşlarla DİSK, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ gibi sendikalarla, Uluslar arası Yerel Yönetimler Birliği (IULA), Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi (WALD) ve Helsinki Yurttaşlar Derneği gibi uluslararası ağlarla çalışmaktadır (Ak,2003: 101). Ayrıca, Avrupa Birliği Komisyonu yerel STK’lara hazırladıkları projeler için finansman desteğinde bulunmaktadır (Demircan, 2005). Avrupa Birliği tarafından sivil toplumun ve demokrasinin geliştirilmesi amacıyla “Sivil Toplum Geliştirme Programı”, “Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa İnisiyatifi”, “Sokrates”, “Gençlik” ve “Leonardo Vinci” programları hazırlanmıştır. Ayrıca akademik alanda Avrupa Komisyonu ve Türkiye Delegasyonu tarafından yürütülen “*Jean Monnet*” Burs programı, Avrupa Komisyonu Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Üniversite Eğitiminde Avrupa Entegrasyonu” programı karşılıklı diyalogun ve sivil toplumun gelişimi için hazırlanmış programlardır. Bu projeler Avrupa Birliği tarafından finanse edilmekte ve bu faaliyetlere birlik fon aktarımında bulunmaktadır (www.ikv.org.tr, 2005).

Avrupa Birliği programları ve fonları sivil toplum kuruluşlarının güçlerini ve etkinliklerini artırmada önemli bir etkiye sahiptir. AB Komisyonu 2001 yılında “Sivil Toplum Geliştirme Programı” (STGP) adı altında yeni bir program başlatmıştır. Program STK’ların güçlenerek, demokratikleşmede etkin rol oynamalarını amaçlamaktadır. 2001 yılında başlatılan STGP, beş farklı programdan oluşmaktadır (www.stgp.org/list.php, 2005)

- Yerel sivil girişimler

- Türk Yunan sivil diyalogunun geliştirilmesi

- Sendikalar arası diyalogun ve kapasitenin geliştirilmesi

- Ticaret ve sanayi odalarının Avrupa Birliği’ndeki muadilleriyle diyalogun geliştirilmesi

- Polis, profesyonellik, kamu Sivil Toplum Geliştirme Programı, tüm Türkiye’de, yurttaş girişimlerini arttırmayı, Türk sivil toplum kuruluşlarının profesyonel, idari, iletişim ve ağ oluşturma kapasitelerini güçlendirmeyi ve hem yurtiçinden hem de Yunanistan’dan ve Avrupa Birliği’nin diğer bölgelerinden sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklık projeleri geliştirmelerini özendirme amaçlamaktadır (Ak, 2003: 106).

Ayrıca, program, Türkiye ile Yunanistan arasındaki diyalogu geliştirmek, iki ülkenin yerel yönetimlerini güçlendirmek, ticaret odalarını geliştirmek, sendikaların kapasitelerini artırmak amacını taşımaktadır. (Demircan, 2005). Türkiye ve Yunanistan’daki sivil toplum kuruluşları arasında diyalog, Türk ve Avrupa belediyeleri arasında işbirliği, Türk ve Avrupa Ticaret Odaları arasında işbirliği, sendikalar arası diyalog ve Türk polisinin eğitimi gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Ak, 2003: 106). Bu bağlamda Türkiye’de Kasım 2002 de “Sivil Toplum Destek Ekibi” kurulmuştur. Ekip, program çerçevesinde Türkiye’nin farklı 13 ilinde yaklaşık 750 STK’ya proje hazırlama ve iletişim kursları vermektedir (Demircan, 2005). Programın genel hedefi ülke genelinde, özellikle yerel bazda sivil inisiyatifleri yaygınlaştırmak, kurulmuş olan sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini artırmak, STK’lar arası işbirliğini teşvik etmektir.

MEDA Programı, Avrupa Birliği'nin Akdeniz ülkelerini ortak bir şemsiye altında toplayan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın başlıca mali aracıdır. Türkiye programdan 1995'ten beri yararlanmaktadır (Ak, 2003: 104). 1995-99 dönemini kapsayan MEDA I. Ulusal Programı kapsamında desteklenen 55 proje arasında (376 milyon Euro hibe) sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü 20'den fazla küçük ölçekli proje vardır. Umut Vakfı, Türk Demokrasi Vakfı, Türkiye Kalkınma Vakfı, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Dünya Kitle İletişim Araştırma Vakfı, TESEV, Umut Çocukları Derneği gibi kuruluşlar projeleri için destek almış olan kuruluşlardır (Ak, 2003: 105). Avrupa Komisyonu'nun desteğiyle Helsinki Yurttaşlar Derneği, Kasım 1999 ve Kasım 2000 tarihleri arasında “Yargı Kararlarının Verimliliği: Barolarla Hükümet Dışı Kuruluşlar Arasında Hukuk Düzenini Güçlendirmek İçin İşbirliği” projesini yürütmüştür. Komisyon bir sivil girişim modeli olan projeye MEDA kapsamında 60.000 Euro katkıda bulunmuştur (Ak, 2003: 103).

Avrupa ve Akdeniz bölgesindeki sivil toplumlar arasındaki bağları güçlendirmek, diyalogu artırmak ve işbirliğini geliştirmek amacıyla bir dizi bölgesel nitelikli program geliştirilmiştir. MEDA Demokrasi Programı bunlardan biridir. 1996'da başlatılan program, sivil toplum kuruluşlarının demokrasi, hukuk düzeni, sivil ve sosyo-ekonomik haklar ile toplumun güç şartlar altında yaşayan özel gruplarının korunması gibi alanlardaki projelerine hibe sağlamaktadır. Program kapsamında Türkiye'de TOSAV, DİSK, Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER) ve Bağımsız İletişim Vakfı'nın projelerine destek verilmiştir (Ak, 2003: 104-106). Avrupa Komisyonu DİSK'in yürüttüğü “İşleyen Demokrasi ve Ekonomi İçin Sendikalar Hakları” projesine, MEDA Demokrasi bütçesinden 150.000 Euro tutarında katkıda bulunmuştur. Proje kapsamında, sendikaların Avrupa Birliği'nin oluşumunda ve çağdaş demokrasinin kurulmasında önemli rollerinin olması nedeniyle, sendikaların Avrupa Birliği'ndeki bilgi birikimi ve deneyimlerinin, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarına aktarılması istenmiştir (Ak, 2003: 103).

İnsan Hakları ve Demokrasi Programı, 1992'de Avrupa Komisyonu tarafından Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelere yönelik olarak geliştirilmiştir. Program, insan hakları projelerinin desteklenmesi yoluyla, üye olmayan ülkelere vatandaş eğitimi ve demokratik değerlerin yerleştirilmesini hedeflemektedir.

1993'ten itibaren Türkiye'de bu bütçe aracılığıyla desteklenen proje sayısı 30'un üzerindedir. Destek alan sivil toplum kuruluşları arasında İnsan Hakları Derneği, WALD, İnsan Hakları Vakfı, Helsinki Yurttaşlar Derneği, Çevre Vakfı, Ankara Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi, Kadın Dayanışma Vakfı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı gibi kuruluşlar vardır (Ak, 2003:105-106).

Avrupa Birliği, Socrates, Leonardo da Vinci, Youth (Gençlik) gibi topluluk programları aracılığıyla gençlik değişimlerine ve üniversitelerarası işbirliğine yoğun bir şekilde yatırım yapmaktadır. Bu programlar, eğitim alanında ulus ötesi işbirliği ve değişim amacıyla düzenlenmiş olan programlardır. Bu programlar özellikle eğitim alanında, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarıyla, Avrupa Birliği'ndeki ve diğer aday ülkelerdeki sivil toplum kuruluşları arasında önemli işbirliklerinin yolunu açabilecektir (Ak, 2003: 107). Topluluk programlarının amacı, gençlere hareketlilik ve üçüncü bin yılın Avrupa'sına aktif katılım fırsatı sunmaktır. Ayrıca, bu programlar, "Bilgi Avrupa'sına" ulaşılmasına katkıda bulunmayı ve gençlik politikasının gelişimi için işbirliğine yönelik, yaygın eğitim temelli bir Avrupa düzleminin oluşturulmasını hedeflemekte, yaşam boyu öğrenme kavramını ve aktif vatandaşlığı özendirecek niteliklerin ve uzmanlıkların geliştirilmesini teşvik etme amacını taşımaktadır (www.stgp.org/fon.php 2005).

SONUÇ

Günümüzde uluslararası sistem yalnızca sayıları geçen bir buçuk asırda iki yüzün üzerine çıkan devletler arasında gerçekleşen olgu ve olayların oluşturduğu bir bütün değil, giderek artan biçimde uluslararası düzeyde örgütlenmiş birçok aktörün etkileşim içinde olduğu bir arena halini almaktadır. Sayıları çığ gibi büyüyen uluslararası örgütler, çokuluslu şirketler ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, devletlerle birlikte uluslararası politikanın öznesi olmaktadır. Geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası politika alanı yalnızca devletlerin aktör olarak ele alındığı yapı olmaktan çıkmıştır. Uluslararası düzeyde örgütlenmiş birçok aktörün ortaya çıkmasıyla daha da karmaşıklaşan uluslararası politikanın özneleri arasında sivil toplum kuruluşları da yerini güçlendirmiştir.

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar) devletlerin geleneksel sınırlarının önemini yitirdiği, devlet merkezli yaklaşımların rafa kalkmaya başladığı ve devlet dışında gelişen alanın olağanüstü büyüdüğü bu ortamda, ulusal ölçeği aşarak küresel ölçekte rol ve etkinlik kazanmıştır. Uluslararası STK'ların bir kısmının yıllık bütçesi, bazı devletlerin Gayri Safi Milli Hasıllarından çok daha fazladır. Bazılarının uluslararası örgütlenme açısından birçok devletin önünde olduğu, sahip oldukları temsilcilikler ve üye sayılarından anlaşılmaktadır.

Uluslararası STK'ların büyük, çok katmanlı ve kompleks sistemler olmaları, iletişim teknolojisinin kolayca kullanımı sayesinde sınır aşan ölçekte iletişim ağları kurabilmeleri, güçlerini birleştirerek ortak çalışmalar yürütmeye başarılı sonuçlar elde edebilmelerine olanak sağlamaktadır.

Küreselleşmenin STK'lara gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde büyük etkileri olmuştur. Ulusal ve uluslararası STK'lar uluslararası karar alma mekanizmalarını çeşitli düzeylerde etkilemeye başlamışlardır. Özellikle uluslararası sorunların saptanması, yeni değerler ve normların ortaya konulması, beklenmedik gereksinimlerin karşılanması ve yeniliklerin yayılması, ulus aşırı çatışma ve anlaşmazlıkların çözümü, ulus aşırı ittifaklar oluşturulması, global sorunlarda doğrudan harekete geçilmesi ya da kaynakların harekete geçirilmesi alanlarında

STK'ların etkileri artmıştır. STK'lar aynı zamanda bazı uluslararası örgütlerin politikalarını gözden geçirmelerini ve kendilerini yenilemelerini sağlamaktadırlar. Bazı çatışmaların çözümünde aracı ya da katalizör rolüne sahiptirler.

Uluslararası ve yerel STK'lar devletlerin pek çok nedenle yetersiz kaldığı ya da devletler kanalıyla gerçekleşme olanağı bulunmayan konularda roller üstlenmektedirler. Devletlerin faaliyetlerinin dışında işlevlere sahip olmaları, gönüllülük temelli hareket etmeleri ve düşük maliyetlerle birçok küresel nitelikli sorunla mücadelede etkili olmaları önemlerini arttırmaktadır. Çevre ve insani yardım gibi konularda özellikle de çatışma anlarında ortaya çıkan insani krizlerde ne yazık ki devletlerin resmi platformlarda bir araya gelmesi STK'ların hızına erişememektedir.

İletişim olanakları sayesinde uluslararası STK'lar kamuoyu oluşturarak devletlerin, uluslararası örgütlerin ve çokuluslu şirketlerin karar ve davranışlarını etkilemede oldukça başarılı roller üstlenmişlerdir. Uluslararası kamuoyu oluşturmak amacıyla raporlar hazırlayıp ilgili ülke kamuoylarına duyurmak, önemli medya organlarını toplu mektup, telefon vb araçlarla bilgi bombardımanında bulunmak, imza toplamak, toplu gösteriler düzenlemek gibi yöntemlere başvurmaktadırlar. Ortak kaygılarla hareket eden STK'lar kendi aralarında bilgi alışverişini sağlayacak bir “ulus aşırı ağ” oluşturmakta böylece uluslararası eylemler yapmaktadır. Yakın geçmişte özellikle çevresel konularda bu yönetime başvurulmuştur. Öte yandan bu ağlar bilgi ve strateji alışverişinde daha etkin olurken, eylemlerin koordinasyonunda ve çatışmacı politika yürütülmesinde daha fazla insanı aktive edebilmek için en iyi yol olarak görülmemektedir.

Uluslararası hukuk alanında STK'ların katkıları gerek oluşum gerekse denetim aşamasında oldukça fazladır. En başta uluslararası hukukun etkinliği ve saygınlığının artırılması suretiyle demokratik meşruiyetin sağlanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Uluslararası örgütlerin karar verme süreçlerinin şeffaf hale getirilmesinde, uluslararası antlaşmaların hazırlanış süreçlerinde katılımında bulunma, hükümetlerin ya da karar verici pozisyonlarda bulunan üst düzey yetkililerin bilgilendirilmesi sonucu daha rasyonel kararların alınmasını sağlama, temsil olanağı olmayan toplulukların temsil edilmesi gibi önemli fonksiyonları sayesinde uluslararası hukuka katkıda bulunmaktadırlar. İnsan hakları, insancıl hukuk, çevre ve

uzay hukuku gibi yeni gelişen uluslararası hukuk alanlarında, çok çeşitli faaliyet kollarındaki STK'ları ilgilendiren konularda önemli katkılar sağlamışlardır. Geçmişte olduğu gibi son yıllarda da hazırlanan pek çok sözleşme ve anlaşmanın arkasında STK'ları görmek mümkündür.

Devletlerin yanında ulus üstü yapılanma olan Avrupa Birliği, BM gibi küresel ölçekli uluslararası örgütler de, çalışma konularıyla ilgili olan STK'larla işbirliği ve diyalog içindedir. Bunun yanında çok farklı yelpazede yer alan uluslararası örgütler insani yardım, çevre, kalkınma projeleri, barışın korunması gibi pek çok konuda uluslararası ve yerel STK'larla etkileşim içindedir: Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü(WTO), Dünya Bankası, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı(AGİT), Karadeniz Ekonomik ve İşbirliği Teşkilatı, Dünya Sağlık Teşkilatı(WHO), Uluslararası Çalışma Teşkilatı(İLO), Uluslararası Denizcilik Teşkilatı vb.

Uluslararası STK'lar gerek ulusal gerekse uluslararası arenada bireysel ya da kolektif çıkarlarını korumak, devletleri ve diğer uluslararası örgütleri kendi amaçları doğrultusunda etkilemek amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu yönlerinden dolayı STK'ların asıl amacının politik olduğu, görünürdeki amaçlarıyla asıl amaçlarının her zaman örtüşmediği de gündeme getirilmektedir. En güçlü uluslararası STK'lardan birisi olan Uluslararası Af Örgütü'nün insan haklarının korumasına yönelik faaliyet programına sahip bulunmasına karşın gerçek ilgi alanının siyasal suçlular ve onların hakları olduğu kabul edilmektedir.

Uluslararası örgütlerin pek çoğunun etrafında, çıkarlarını uygun biçimde arttırmaları için destek olan STK'lar bulunmaktadır. Gerek STK'lar gerekse uluslararası örgütler bu işbirliğinden avantajlar ummaktadır. STK'lar uluslararası görüşmelerin bir kısmında hükümet delegasyonlarını etkileyerek ya da görüşmelerde etkinlik sağlayarak öncülük yapmaktadırlar. Hükümetler ve uluslararası örgütlerle STK'ları uzmanlık kuruluşu olarak kullanarak onların protesto potansiyellerini kontrol altında tutabilmektedirler.

STK'lar çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini kamuoyu oluşturma güçleri sayesinde kontrol etme yeteneğine sahiptirler. Özellikle çevresel konular başta olmak

üzere, kötü iş koşulları, dürüst ve şeffaf ticari faaliyet gibi konularda çokuluslu şirketlere baskı yapmaktadırlar.

Sivil toplum kuruluşları Soğuk Savaş'ın ardından bir yandan faaliyet alanlarını genişletmekte bir yandan da çığ gibi çoğalmaktadır. Küreselleşme, sivil toplum kuruluşlarının dünya ölçeğinde örgütlenme ve etkinlik kurma yeteneğini artırmış; değişen koşullara daha kolay uyum sağlayabilmelerini kolaylaştırmıştır. Küresel ölçekli sayılabilecek sivil toplum kuruluşlarının bir kısmı yıllık bütçeleri, örgütlenme kapasiteleri, üye sayıları, sahip oldukları uluslararası temsilcilikler gibi açılardan, devletlerin bir kısmının önündedir. Uluslararası sivil toplum kuruluşları sahip oldukları kapasiteler sayesinde küresel sorunlarla yakından ilgilenmekte, uluslararası politikada rol ve etkinliklerini arttırmaktadırlar.

Uluslararası sivil toplum kuruluşları diğer uluslararası aktörlerle çeşitli amaçlar için ilişkilerde bulunmaktadırlar. Devletler ve uluslararası örgütler insani yardımlar, kalkınma yardımları, bölgesel çatışmaların çözülmesi ve uzmanlıklarına başvurmak gibi alanlarda sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları bireysel ya da kolektif çıkarları korunmak için başarılı uluslararası kamuoyu oluşturma faaliyetleri gerçekleştirmektedirler. Bu sayede devletlerin, uluslararası örgütlerin ve çokuluslu şirketlerin karar ve davranışlarını etkiledikleri pek çok örnek mevcuttur.

Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının uluslararası politikadaki küresel nitelikli aktörlerden birisi olarak konumu giderek güçlenmektedir. Bu kuruluşlara düşen görev ve sorumluluğun artmasına paralel olarak etkinlik kapasitelerinde gözlenen inanılmaz değişimler, geçen çeyrek asrın deneyimlerinden anlaşılmaktadır. Buradan hareketle yakın gelecekte, devlet dışı aktörler arasındaki biricik konumunu koruyan uluslararası sivil toplum kuruluşlarını, nitelik ve nicelik, rol ve etkinlik ile diğer aktörleri etkileme kapasiteleri açılarından inanılmaz değişimlerin beklediğini tahmin etmek mümkündür.

Halen dünya üzerinde faaliyet gösteren binlerce STK'nın sayıları önümüzdeki dönemde azalmayıp tersine artacaktır. Özellikle çevre ülkelerdeki STK'ların olumsuz faaliyetleri dikkate alınarak bu kuruluşların faaliyetlerini sınırlamak ve yasaklamak

beraberinde birçok problem getirecektir. RF ve diğer SSCB'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan ülkelerdeki STK'nın faaliyetlerini kısıtlayıcı uygulamalar, uluslararası kamuoyu tarafından sert tepkilere sebep olmuş ve bu ülkelerin çoğu geri adım atmak zorunda kalmıştır. AB'ye giriş kapsamında her türlü değişim sürecini kabul eden ve bu yönde hukukî siyasî yapılanmasına süratle devam eden Türkiye'nin, STK'nın faaliyetlerini kısıtlayıcı tedbirler alınmasının dış baskılara maruz kalacağı ve dünya üzerindeki saygınlığına gölge düşürebilecektir. Bu kapsamda engelleyici değil, destekleyici tutum takınılması daha faydalı olacaktır.

Doğrudan hükümetlerce ya da Soros Vakfı örneğinde olduğu gibi büyük şirketlerce desteklenen organizasyonlar ulus aşırı etkilerde bulunarak dünya sistemi üzerinde sosyo-politik değişikliklere yol açabilmektedir. Nitekim, Sırbistan, Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan da gerçekleşen 'renkli devrimler'in gerek hazırlık aşamalarında gerekse devrim süreçlerinde aktif rol alan STK'ların Batılı devletlerin yürüttüğü güç mücadelesinde gördüğü işlev ortadadır.

Bazı Uluslar arası STK'ların ülkelerin demokratikleşmesine katkılarının olmasının yanı sıra bir bölüm STK'ları da ülkelerin siyasi yapısının değiştirmek için çalışmaktadır. Bu maksatla Türkiye'de faaliyet gösteren ve yurt dışından finansal destek alan STK'ların faaliyetlerinin takip altına alınması ve zararlı faaliyette bulunan STK'ların asıl amaçlarının kamuoyunda deşifre edilmesi etkinliklerini azaltacaktır. Bu kuruluşlarca belli maksatlar için yapılan kamuoyu araştırmaları, anket, incelemelere cevap olacak şekilde uzman kuruluşlarca gerçekleri ortaya koyan araştırmaların yapılmasını ve bunların her fırsatta kamuoyunda yer almasının sağlanması da etkinliklerin azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

Ülkemizin daha demokrat olması ve gelişmemize menfi etkide bulunacak STK'ların faaliyetlerini en aza indirmek maksadıyla, siyasi, kültürel ekonomik alanlar başta olmak üzere her alanda boşlukları dolduracak şekilde sivil toplum örgütlenmesine gidilmesi faydalı olacaktır. Ülkemizde kurulacak bu tip STK'ların uluslar arası alanda faaliyet göstermesini sağlamak için dünyanın birçok bölgesinde önemli bir nüfus teşkil eden vatandaşlarımızın yönlendirilmesi faydalı olacak ve böylece bu STK'ye bağlı diğer ülkelerde de Ulusal STK kurulması sağlanacaktır. Bunun yanı sıra Türki devletlerin bulunduğu Avrasya kuşağında Türkiye merkezli

güçlü STK'nın oluşturulmasının, uluslararası alanda Türk STK'nın kabul görmesine katalizörlük yapacaktır.

AB kamuoylarındaki Türkiye imajının iyileştirilmesine yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek maksadıyla STK'dan istifade edilmesini, bu maksatla fonlar oluşturularak bu faaliyetlerin hem kamu kesimi ve hükümet birimleri, hem de diğer STK ile eşgüdüm içinde yürütülmesinin uygun olduğu değerlendirilmektedir.

Sivil toplumun eylem alanını yasal güvence altına alacak ve örgütler arası hakemlik işlevi görecek olan devlettir. Bu nedenle demokrasinin kurumsallaştırılması devlet – sivil toplum ayrımını ya da sivil toplumun devletten özerkliğini karşıtlığa veya düşmanlığa dönüştürme yerine, devletin ve sivil toplumun toplumsal uzlaşma ile belirlenmiş oyunun kurallarına karşılıklı olarak uymaları gerektiğinden hareketle STK'yı düzenleyen mevzuatların “kontrol” kadar “işbirliği ve karşılıklı fayda” unsurlarını da içerecek şekilde değiştirilmesi faydalı olacaktır.

Küreselleşme sayesinde hızlanan bilgi dolaşımı dünyamızı küçültmektedir. Bilgi çağında yok olmamak için demokratik, açık toplumlar almak zorundayız. Bu maksatla artık her vatandaşımız yönetime katılmak ve karar alma süreçlerinde etkili olmak için her alanda sivil toplum kuruluşları oluşturmalı ve bu kuruluşları uluslar arası alanda etkin kılacak faaliyetlerde bulunmalıyız.

KAYNAKÇA

ABADAN, Yavuz ; “Türkiye’de Siyasi Partiler ve Tazyik Grupları”, Yüzüncü Yıl Armağanı, A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 97, Ankara 1959.

ABAY,A.Rıza: “Sivil Toplum Ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri” Sivil Toplum Dergisi Sayı 6,2004)

AK, Nevzat, “Avrupa Birliği Sürecinde Sivil Toplumun Yeri ve Önemi”,(Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir,2003.

AKAD, Mehmet; Baskı Gruplarının Siyasal İktidarlar İlişkileri, İstanbul Üniversitesi Yayın No :2138, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1976.

AKALI, Cemal B. Sivil Toplumun Tanrısı, İstanbul: Afa Yayınları, 1991

AKIN,Naci, Investment in Turkey and the Role of TOBB on Improving Investment Climate, Mobilising Investment for Development in MENA Region, 12 February 2004, İstanbul, (www.oecd.org/dataoecd/57/47/28508511.pdf),11.01.2007.

ANADOL,Ayşe(Ed.),AB Devlet ve STK’lar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını,İstanbul,2001

ANDREW, Thomas P. "Easing the Pressure on Pressure Groups Toward a Constitutional Right to Lobby", Harvard Journal of Law and Public Policy, No 1,1993.

ANKARA TİCARET ODASI (2004) “AB Kapısında Sivil Toplum”, <http://www.atonet.org.tr/turkce/bulten/bulten.php3?sira=27321k>,20.07.2005

ARI, Tayyar, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, İstanbul,1998

ARIBOĞAN, Deniz Ülke, Globalleşme Senaryosunun Aktörleri,DER Yayınları,1996

ARMAĞAN, İbrahim “Demokraside Çoğunluk İlkesindeki Çelişki ve Olasılıksal Karar Alma Kuramı”, Amme İdaresi Dergisi, S.1, Ankara, 1975

ARSLAN, Osman, Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2001.

ARSLAN, Zühtü, “Demokrasinin Demokratikleştirilmesi Sivil Toplum Örgütlerine Bağlıdır” Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Yıl:3,Sayı:9, Ocak-Mart 2005.

ATEŞ, H. NOHUTÇU, A., “Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet”, S.Ü.İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Yıl 6, Sayı 11, 2006.

ATKINSON, Anthony B.-Joseph E. STIGLITZ; Lectures on Public Economics, Mc Graw Hill International Editions 1987.

AZAKLI, Sedat “Devlet-Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler”, Türkiye Günlüğü, sy:43, Aralık 1996

BAKER, G.”Problems İn Theorisation Of Global Civil Society,” Politrical Studies,2002

BALI, Ali Şafak, Çokkültürcülük ve Sosyal Adalet - Öteki İle Barış İçinde Yaşamak, Çizgi Kitapevi, Konya,2001.

BALKIR, Gönül, “Demokrasi Kültürünün Taşıyıcısı Olarak STK’larda Güvence Arayışları”, II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, 15–16 Ekim 2005

BALL, Alan R.; Modern Politics and Government, Second Edition, The Mc Millan Press Ltd.1977.

BAŞ, Melih “Nükleer Kararlarda Halkın Katılımı”, Çevre ve Mühendislik Dergisi, sayı.21,2003.

BAUMAN, Zygmunt , Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları, Çev., İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları,İstanbul, 2000

BAYHAN, Vehbi, “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronaj”, Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul,2005.

BAŞLAR, Kemal; “Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar”, S. 31, Nobel Yayın, 2006.

BAYRAKTAR, Ş. Ulaş “Hangi Sivil Toplum, Nasıl Bir Demokrasi? 1990’ların Türkiye’sinde Sivil Toplumlar” Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Yıl:3, Sayı:9, Ocak-Mart 2005.

BELGE, Murat, “Sivil Toplum Örgütleri”, T. Ulaş (Ed.), Merhaba Sivil Toplum, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını, İstanbul,1998

BIANCHI, Robert; Interest Group Political Development in Turkey, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1984.

BİKMEN,Filiz,“AB Yolunda Türkiye İçin STK’ların Önemi”,<http://www.tusev.org.tr/files>,19.08.2005

BİLMAN Levent, "Hükümetdışı Kuruluşların (NGO) Dünya Ekonomik ve Sosyal Gelişimindeki Rolü", Uluslararası Ekonomik Sorunlar, Sayı:2, Mayıs 2001

BIRCH,Anthony, Nationalism and National Integration, Unwin Hyman, London, 1989

BOLAY,S.Hayri,“Sivil Toplum ve Manası”,Yeni Türkiye Sivil Toplum Özel Sayısı, 1997.

BRETON, Albert; The Economic Theory of Representative Government, Aldine Publishing Company, Chicago 1974.

BUCHANAN; Public Finance in Democratic Process, The University of North Carolina Press, Chapell Hill 1967.

BUCHANAN-TULLOCK; The Calculus of Consent, Logical foundations of Constitutional Democracy, Ann Arbor: The University of Michigan State, 1967.

BULUTOĞLU, Kenan; Kamu Ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul 1981.

BUMİN, Kürşat. Demokrasi Arayışında Kent, İstanbul, İz Yayıncılık, 1998.

BÜYÜKANIT, Yaşar. Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Açış Konuşması, 29 Mayıs 2003 www.ntvmsnbc.com/news/

CHESNIER, Marie T.; “NGOs and International Law”, Journal of Human Rights, Vol: 3, No: 2, 2004

CELASUN, Merih ve Diğerleri. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, DPT, 2000.

COLLINS, W.P.; “Public Participation in Bureaucratic Decision Making : A Rapraisal” Public Administration Vol : 58, Winter 1980.

COOPER, Andrew, HOCKING Brian; “Governments, Non-Governmental Organizations and the Re-Calibration of Diplomacy”, Global Society, Vol: 14, No: 3,2001.

CORRY,J.A-J.E.HODGETTS; Democratic Government and Politics, Forth Edition, University of Toronto Press, Toronto 1966.

CROSSETTE, Barbara. Amnesty Finds Widespread Pattern of U.S. Rights Violations, New York Times, 5 Ekim 1998.

CULLEN, H., and MORROW, K., “International civil society in international law: The growth of NGO participation”, Non-State Actors and International Law, 1, 2001

ÇAHA, Ömer, “Türkiye’de Sivil Toplumun Sorunları”,Liberal Düşünce Topluluğu Yayını,1998

ÇAHA, Ömer, “Liberalizm ve Sivil toplum”,[http://www.fatih.edu.tr/omercaha/ Turkce Makaleler.htm](http://www.fatih.edu.tr/omercaha/TurkceMakaleler.htm)(12-12-2003).

ÇAHA, Ömer, “Aşkın Devletten Sivil topluma” Gendaş yayınları, İstanbul,2000

ÇİÇEKOĞLU,Fusun.”Türkiye-AB Bütünleşmesinde STK-Devlet İlişkisi”,Dördüncü Oturum. AB Devlet ve STK’lar. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını İstanbul, 2001

DEMİRCAN, Sunay, “Avrupa Birliği ve Sivil Toplum”,[http://www.stgpOrg /makaleler/ Avrupa Birliği.doc](http://www.stgpOrg/makaleler/AvrupaBirliği.doc) 19.08.2005.

DİNÇER,M., Çevre Gönüllü Kuruluşları, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Ankara,1996,

DİŞBUDAK, B. Ç.(Ed.) Türkiye Çevre Vakfı (TÇV) , Küresel Komşuluk, Küresel Yönetim Komisyonu’nun Raporu, Ankara.1996

DOĞAN, Erhan (2003), “Sendikalar ve Türkiye’nin Avrupa Birliği Siyaseti”, Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, S:6, C:3, Antalya,. Kasım 2003

DOĞAN, İsmail, Sivil Toplum, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.

DOĞAN, İlyas. Sivil Toplum, İstanbul, Alfa Yayınları, 2002.

DUMAN, Fatih; “Sivil Toplum”, Lotus Yayınevi, İstanbul, 2003.

DRUCKER, Peter Yeni Gerçekler, İstanbul, Türkiye İş Bankası KültürYayınları, 1990.

EBENSTEİN, William, Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, Çev. İsmet Özel, Şule Yayınları, 2001.

ECKSTEIN, Harry; Pressure Group Politics: The Case of the British Medical Association, George Allen and Unwin Ltd, London 1960.

EKELUND, Robert B.-Robert D. TOLLISON; “The Theory of Public Choice (Ed.), Economics, Little Brown Company, Boston, 1986.

EMERALP, Sadun.”Yerel Yönetimler ile Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İşbirliği”. Merhaba Sivil Toplum.Der.Taciser Ulaş.İstanbul:Helsinki Yurttaşlar Derneği,1998

ERDOĞAN, Mustafa , Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitapevi, Ankara,1998.

ERDOĞAN, Mustafa, “Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi”, Liberal Düşünce Dergisi, Sayı 46-47, İstanbul, 1998.

ERKAN, Hüsnü; Demokrasi ve Piyasa Ekonomisinde Birlikler (Odalar, Sendikalar, Dernekler), Tükelmat Matbaası, İzmir 1992.

ERGÜDEN,İşık, Sivil Toplum Örgütleri, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, İstanbul, 2001

ERÖZDEN,Ozan , “STK’lar ve Hukuki Çerçeveve Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”, T. Ulaş (Ed.), Merhaba Sivil Toplum, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını, İstanbul, 1997

ERÖZDEN,Ozan, Merhaba Sivil Toplum, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayınları, Ankara, 1997 GÜNGÖR,Nevin, Kültür Eğitim Dil Üzerine Görüşleri İle Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991

FIAS, Türkiye: Yatırımın Önündeki İdari Engeller, Haziran 2001,

FRIEDMAN, R.S.; "Representation in Regulatory Decision Making Scientific, Industrial andConsumer Inputs in the F.D.A.", Public Administration Review 38, 1978.

GHİNST Jill Van Der, ,Üç Sempozyum,Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998

GIORGETTI, Chiara, “From Rio to Kyoto: A study of the involment of Nongovernment Organizations in the Negotiations on Climate Change”, Newyork University Environmental Law Jurnal, 1999.

GORDENKER, Leon& WEISS, Thomas G, “Pluralising Global Governance” Third World Quarterly, 1995.

GRAY,John,”Liberalizmin İki Yüzü, (Çev.Koray Değirmenci),Dost Kitapevi, Ankara, 2003.

GERSHMAN, Carl, “Demokrasi İçin Dünya Çapında Bir Hareket Gerçekleştirmek:Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü” **ABD Dışişleri Bakanlığı Elektronik Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1,18.09.2006.

GREEN, A. and MATTHIAS, A., NGOs and Health in Developing Countries, Macmillan, GB, 1997

GRUBER, Judith E.; Controlling Bureaucracies (Dilemmas in Democratic Governance, University of California Press, Los Angeles, London 1987.

GÜDER,Nafiz; Sivil Toplumun El Kitabı, Sivil Toplum Geliştirme Programı, Ankara, 2004

GÜZELİŞ, İsmail; İdarede Baskı Grupları, Yeni Matbaa, İstanbul 1964.

HABERMAS, Jürgen, “Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşımı” Çok kültürcülük ve Tanınma Politikası , Çev., Mehmet H. Doğan, Yay. Haz. Amy Gutman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,1996.

HABERMAS, Jürgen. Kamusalığın Yapısal Dönüşümü, (Çev. Tanıl BORA ve Mithat SANCAR), İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

HASGÜLER,Mehmet ve ULUDAĞ, Mehmet B., Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslar arası Örgütler, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2004

HAGUE, R., M. Harrop, S. Breslin; Comparative Government and Politics, MacMillan Press, London. 1998.

HATEMİ, Hüseyin, “ Sivil toplum örgütü ne demek olsa gerekti?”, Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı 18, 1997.

HEPER, Metin; “Political Modernization As Reflected in Bureaucratic Change: The Turkish Bureaucracy and A ‘Historical Bureaucratic Empire’ Tradition”, , International Journal of Middle East Studies, Vol. 7, No. 4, 1997.

HUDOCK, A. C., NGOs and Civil Society Democracy By Proxy, Polity, Cambridge, Oxford, Malden US.1999

HÜKÜMET DIŞI ORGANİZASYONLAR Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

İBRAHİM,Ferhad,-WEDEL,Heidi,Ortadoğu’da Sivil Toplum Sorunları, İletişim Yayıncılık, İstanbul,1997

İRİYE, A., “A century of NGOs”, Diplomatic History, 1999

KALDOR, M. “Civil society and accountability: Human Development Report, Occasional Paper,2002.

KALAYCIOĞLU,E.”Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset, Vadi Yayınları,Ankara, 1998

KAPANİ, Münci; Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 6. Basım, İstanbul 1983,

KAPANİ,Münci,İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları. Bilgi Yayınevi. Ankara,1991

KARADAĞ,Ahmet “Demokratikleşme ve Sivil Toplum, Liberal Düşünce Topluluğu Örneği”,SUNAR,Lütfi(Ed.),Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.

KEOHANE, Nannerl O. Philosophy and the State in France: The Renaissance to the Enlightenment, Princeton: Princeton University Press, 1980.

KEYMAN,E. Fuat, “Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”,[http://www.stgp.org/docs/Avrupada ve Türkiyede Sivil Toplum.doc](http://www.stgp.org/docs/Avrupada%20ve%20T%C3%BCrkiyede%20Sivil%20Toplum.doc) 2005)

KIŞLALI, Ahmet Taner ; Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, Ankara 1990.

Kongar, Emre; “Social Structure of Turkey in The New Millennium”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002

KÖKER, Levent , “Charles Taylor : Kimlik/ Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı , Çokkültürcülük ve Tanıma Siyaseti,Yay. Haz. Amy Gutman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.2003

KUÇURADİ, İoanna , “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar”, Üç Sempozyum, Sivil Toplum Kuruluşlar, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul,1998

KURMA, Emel: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.XI, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996

KURTULUŞ, Erciş Cumhuriyet Gazetesi, 16 Şubat 2001

KUZU, Burhan ; "Kamu Yönetiminde Baskı Gruplarının Rolü ve Ülkemizdeki Duruma Kısa Bir Bakış", İ.Ü.Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 51, Sayı : 1-4, İstanbul ,1985

KÜÇÜKÖMER, İdris, Başbakan Parayı Anladı mı ? , Sivil Toplum Yazıları , Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1994.

KYMLICKA, Will , Çokkültürlü Yurttaşlık- Azınlık Haklarının Liberal Teorisi, Çev., Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.,1998.

LEVACIC, Rossalind; Economic Policy-Making, Barnes and Noble Books, New Jersey 1987.

LINDBLOM, Charles; The Policy Making Process, Englewood Cliffs, N.J.:Printice Hall, Inc.,1968.

MC ALLISTER, I., Sustaining Relief With Development, Boston, London, Martinus Nilhoff, 1993,

MACHIAVELLİ, Niccolo The Prince, İngilizce'ye Çev. Luigi Ricci, USA: The New American Library, 1952.

MADON, S; "International NGOs: Networking, Information Flows and Learning", Journal of Strategic Information Systems 8,1999.

MARDİN, Şerif; "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri",Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

MARTENS, Kertsin. "Mission Impossible? Defining Nongovernment Organizations", Indiana Journal of Global Legal Studies , 2002.

MARTENS, Kertsin," Examining the (Non-) Status of NGOs in International Law" ,Indiana Journal of Global Legal Studies, 10,(2003)

MUELLER, Dennis C.; Public Choice II, Cambridge University Press, Cambridge, New York 1973.

NAZLIOĞLU, Meral Dinçer "Gönüllü Kuruluşların Toplumdaki Yeri", Gönüllü Kuruluşlar Toplantısı, Ankara, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, 1994.

NELSON, P. J, "The World Bank and Non-governmental Organization", The Limits of Apolitical Development, st. martin's, Washington, Dc., 1995

NEZİROĞLU, İrfan."Askeri Müdahaleler ve Birey Özgürlüğü Sivil Toplum Örgütleri", Yeni Türkiye Dergisi, Sivil Toplum Özel Sayısı, Ankara,1997.

NUSCHELER, Franz; "Civil-Society Actors: A Democratic Corrective for International Organizations,<http://www.fesglobalization.org/publications/2006>.

OLSON, Mancur; The Logic of Collective Action, Cambridge Harvard University Press, 1965.

ORHAN, Gökhan ve Oğuzlar Tekin (2005), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokrasi:Siyasal Kültür Perspektifinden Bir Değerlendirme”, II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, 15–16 Ekim 2005,

ÖKE, Mim Kemal. Küresel Toplum, Ankara, Asam Yayınları, 2001.

ÖNER, M. Atilla: Kavram Kargaşası, Üçüncü Sektör ?= Sivil Toplum isimli makalesi, Radikal İki, Sayı 288, 2002.

ÖZBUDUN, Ergun; Social Change and Political Participation in Turkey, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1979.

ÖZÜERMAN, Tülay; “Türkiye’nin Batılılaşma ve Demokratikleşme Açmazı”,Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998.

PAREKH, Bhikhu,Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Çev., Bilge Tanrıseven , Phoenix yayınları,Ankara 2002.

PAZARCI, Hüseyin; Uluslararası Hukuk Dersleri Cilt II, Turhan Kitabevi, Ankara 1998,

POTIERS, Jan - Frans von WINDEN; “ Lobbying and Asymmetric Information”, Public Choice, Number : 74, 1992.

Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları,Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını,İstanbul,2003

Resmi Gazete Tarih : 07.08.2003 Sayı: 25192

REİMANN Kim; “A View from the Top: International Politics, Norms and the Worldwide Growth of NGOs” International Studies Quarterly ,2006.

ROMER, Thomas -Howard ROSENTHAL; “Bureaucrats Versus Voters : On the Political Economy of Research Allocation By Direct Democracy”, Quarterly Journal of Economics, Vol : 93, November 1979.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI REHBERİ, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996

SALTIK, N. Güngör Sivil Toplum, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, Ankara, 1995

SAVRAN, G.. Sivil toplum ve ötesi. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1987.

SARIBAY, Ali Yaşar; “Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi”, Alfa Basım Yayın, İstanbul, 2000.

SARIBAY, Ali Yaşar , Siyaset, Demokrasi ve Kimlik, Asa Kitabevi, Bursa, 1998

SCHNEIDER, Friedrich; “Siyasal Anayasa, Ekonomik Anayasa ve Anayasal Bütünlük” Ekonomik Anayasa Sempozyumu, D.E.Ü. İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, 28-29 Mayıs 1992,

SHELLEY, B., “Political Globalization and the Politics of International Non-governmental Organisations: The Case of Village Democracy in China”, Australian Journal of Political Science, 2000

SIMMONS, P.J., “Learning to Live with NGOs”, Foreign Policy, Fall, <http://www.globalpolicy.org/ngos/issues/simmons.htm> 1998

STUBBS ,Paul, “International Non-State Actors and Social Development Policy”, GASPP Policy Brief, No.4, January 2003,

ŞAN, Namık Kemal, “Farklılık, Ötekini Anlamak ve Çokkültürlülük Üstüne”, Polis Dergisi, Sayı:38, Ankara, 2004

ŞENATALAR, Burhan , “Sivil Toplum Kavramı Üzerine Tartışmalar” A.Anadol (Ed.), Avrupa Birliği, Devlet ve STK’lar, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2001

TAYLOR, Charles, “ Tanınma Politikası”, Çokkültürcülük - Tanınma Siyaseti, Çev., Yurdanur Salman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.

TEKELİ, İlhan. “Yerel Siyaset ve Demokrasi/Çoğulculuk/Sivil Toplum”,Sivil Toplum İçin Kent Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerler, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını,İstanbul,1998

TOSUN, Gülgün Erdoğan. Demokratikleşme Perspektifinden Devlet – Sivil Toplum İlişkisi, Bursa, Alfa Yayınları, 2001.

TOSUN, Gülgün Erdoğan,“Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?”http://www.siviltoplum.com.tr/sayi1_tr_4.htm .2005.

TOURAINÉ, Alain , Modernliğin Eleştirisi, Çev., Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992.

TOURAINÉ, Alain , Demokrasi Nedir?, Çev. O. Kunal, Y.K.Y., İstanbul,2000.

TOZLUYURT, Mustafa. Sivil Toplum Kuruluşları Kavramı ve Kemalist Örgütlenmeler, Atatürkçü Düşünce Dergisi Şubat Sayısı, İstanbul, 2003.

TULLOCK, Gordon; The Politics of Bureaucracy, Public Affairs Press, Washington, D.C.1965.

TUNCAY Mete, ”Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar”, Sivil Toplum,2003.

TÜZEL Sadık., Anayasa Hukuku, Üçüncü Baskı, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası, 1969.

TVEDT, T., Angels of Mercy or Development Diplomats? NGOs and Foreign Aid, Oxford, ,Trenton, 1998

UĞUR, Aydın “Yerel Siyaset ve Demokrasi/Çoğulculuk/Sivil Toplum”, Sivil Toplum İçin Kent Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri. Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, İstanbul, 1998

URAL, Engin, Gönüllü Kuruluşlar Toplantısı, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 1995

VAN TUIJL, P., “NGOs and Human Rights: Sources of Justice and Democracy” Journal of International Affairs, 52(2), 1999

WAHLKE, John C.-Alex N. DRAGNICH; Government and Politics : An Introduction to Political Science, Second Edition, Random House, New York 1971.

WALZER, Michael , “ Tanınma Politikası”, Çokkültürcülük - Tanınma Siyaseti, Çev. (Cem Akaş), Charles Taylor'un Yazısına Yorum, Sh. 106-110, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996

WHITE, G., Civil society, democratization and development I: Clearing the analytical ground. Democratization, 1994

WILLETTS, P., “The Influence of Non-Governmental Organizations in the UN System”, The Conscience of the World, London, Hurst and Washington, Brookings Institution, 1996

WILLETTS, Peter; “Transnational Actors and International Organizations in Global Politics”, The Globalization of World Politics, (Ed), J. Baylis and S. Smith, Oxford University Press, Oxford, 1997.

WILLETTS, P., “From "Consultative Arrangements" to "Partnership": The Changing Status of NGOs in Diplomacy at the UN”, Global Governance, 6(2), 2000

WORLD BANK, INTERNATIONAL BANK for Reconstruction and Development and International Finance Corporation Country Assistance Strategy Progress Report for the Republic of Turkey for the Period FY 2004-2007, November 8, 2005

YAYLA, Atilla: Siyaset Teorisine Giriş, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2004

YAZICIOĞLU, Ata, “Yasaları Kim Hazırlıyor, Kimin İçin Hazırlanıyor?” Günışığı, Sayı 15, Mayıs 2004,

YERASIMOS, Stefanos , “Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

YILDIRIM, İbrahim, Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004

YILMAZ, Aytekin, Sivil Toplum, Demokrasi ve Türkiye”, Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı 18, 1997.

YÜCEKÖK, A.N.-TURAN, İ.-ALKAN, M.Ö, Tanzimat’tan Günümüze İstanbul’da STK’lar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.investinturkey.gov.tr>, YDK İlerleme Raporu, Nisan 2006, (Erişim tarihi: 28/08/2007)

<http://www.investinturkey.gov.tr> YDK İlerleme Raporu, Ocak 2005, (Erişim tarihi: 28/08/2007)

<http://public.cumhuriyet.edu.tr/mazlum/siviltoplum.html> (Erişim tarihi: 28/05/2007)

<http://www.tusev.org.tr/> (Erişim tarihi: 20/05/2007)

<http://www.un.org/esa/coordination/ngo/pdf/ONF.list.pdf,2006> (Erişim tarihi: 18/7/2007)

<http://www.uia.org>, (Erişim tarihi:12 Ekim 2006)

<http://wbln0018.worldbank.org/essd.nsf/NGOs/home>(Erişim tarihi: 18/09/2007)

<http://www.sovereignty.net/p/sd/covenant.htm>. (Erişim tarihi: 20/10/2007)

<http://www.iata.org/about/history.htm>(Erişim tarihi: 19/12/2006)

http://www.un.org/esa-/coordination/ngo/pdf/INF_list, (Erişim tarihi: 20/12/2006)

<http://www.icbl.org/>(Erişim tarihi: 28/07/2007)

<http://www.iccnw.org/introduction/-cicback ground.html>(Erişim tarihi: 19/09/2007)

<http://www.skylia.wz.-berlin.de/pdf/1999/p99-302.pdf>. (Erişim tarihi: 17/10/2007)

<http://www.hunersencan.com>(Erişim tarihi: 28/10/2007)

<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/deprem2.htm>(Erişim tarihi: 17/08/2007)

<http://ijgls.indiana.edu/archive/05/01/hobe.html>(Erişim tarihi: 22/04/2007)

<http://www.amnesty-turkiye.org>(Erişim tarihi: 05/03/2007)

<http://www.asme.org/>(Erişim tarihi: 8/07/2007)

http://www.md118.org/print.php?vt=kose_yazilari&id=20(Erişim tarihi: 18/06/2007)

[http:// www.ikv.org.tr](http://www.ikv.org.tr), (Erişim tarihi: 28/11/2006)

[http:// www.stgp.org/list.php](http://www.stgp.org/list.php), (Erişim tarihi: 28/11/2006)

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Alişan Erdal MERAY

Doğum Yeri : Nevşehir

Doğum Yılı : 08/11/1966

Medeni Hali :Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1981-1984 :Deniz Lisesi

Lisans 1984-1988 : Deniz Harp Okulu

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

1988-2006 : Deniz Kuvvetleri K.lığı bağlısı gemilerde branş subaylığı ve gemi komutanlığı

2006-2007 : Deniz Gözetleme K.lığı Harekat Subaylığı

